

HÍVEN ÖNMAGUNKHOZ

Barankovics István
összegyűjtött írásai a kereszténydemokráciáról

Szerkesztette
Kovács K. Zoltán és Gyorgyevics Miklós

A könyv kiadását támogatták:

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma – Nemzeti Kulturális Alapprogram

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma – Magyar Könyv Alapítvány

Konrad Adenauer Alapítvány

Hanns Seidel Alapítvány

Demokrata Néppárt volt országgyűlési képviselői

© Barankovics Akadémia Alapítvány

ISBN 963 00 5552 X

Tartalom:

Előszó

I. Fejezet

A MAGUNK ÚTJÁN

A magunk útján

Az Ország útja

Hol vagy, István király?

Szent István népe

A szent király hagyatéka

Kassai útmutatás

Híven önmagunkhoz

Március népe, március nemzete

A magyar génusz evangélistája

II. Fejezet

PRÓFÉTAI LÁTOMÁS ÉS KERESZTÉNY HUMÁNUM

A tömegek lázadása és az uralmi illetéktelenség

Középosztály és disszimiláció

A magyar szociográfia a vádlottak padján

A pápai enciklika

Egy könyv a vezérállamról

Előszó Wilhelm Röpke: A harmadik út

A nyilas bárány és a demokrata farkas

Program és vallomás

Az emberiség nevében

Levél a zsidókérdésről és a hitlerizmusról

Az antiszemitizmus okairól

III. Fejezet

EGY NEMZEDÉK TANÍTÓMESTEREI

Prohászka Ottokár

Ady bátorsága

Bethlen István Gróf

Teleki Pál

Előszó Pethő Sándor: A magunk útján című könyvéhez
Pethő Sándor sírjánál
Griger Miklós
Isten alázatos agitátora

IV. Fejezet

KIS NEMZET A TÖRTÉNELEM VIHARÁBAN

Könyvek mellől
A hármas értekezlet
A változásokra
A müncheni egyezmény és a békés revízió elve
A Felvidék visszatér
Az újévi cikk
A kis népek felelőssége
A béke és a kis nemzetek szuverenitása
Egységtörekvések és Magyarország
Sorsdöntő elhatározások, sorsdöntő évek előtt

V. Fejezet

KERESZTÉNYDEMOKRÁCIA – KERESZTÉNYPOLITIKA

A kereszténydemokráciáról
Haladás és keresztény politika
Arccal a keresztény állameszme felé
Miért kell keresztény világnézeti párt?
Barankovics István megnyitó beszéde
A Demokrata Néppárt programja
Mit akar a Demokrata Néppárt?
A kereszténypolitika iskolája - bevezetés

VI. Fejezet

AZ ELLENZÉK VEZÉRE PARLAMENTI BESZÉDEK

Szabadabb, félelemmentesebb életet
A rendeleti kormányzás veszélyeiről
Az iskolák államosításáról
A Néppárt helyzetéről

VII. Fejezet

VÁDAK ÉS VÁLASZOK

Válasz a támadásokra

Panamák és panamákra vivő alkalmak

Rákosi beszéde után...

Nyílt levél Balogh Istvánhoz

A névtelen levélíró

VIII. Fejezet

KORTÁRSAK BARANKOVICS ISTVÁNÉRÓL

Dessewffy Gyula megemlékezése Barankovics Istvánról

Mézes Miklós Emlékezés egy Magyar Kereszténydemokrata

Államférfira

Szőnyi Zsuzsa Barankovics Istvánról

Frey András: Szellemi önvédelem

Pályakép – Gyorgyevics Miklós: A magyar kereszténydemokrácia
apostola

ELŐSZÓ

Ellentmondásos korszakunk sorozatos tragédiái után folyamatosan keressük a szellemi és erkölcsi felemelkedés, a nemzeti boldogulás útját. Századunkban ugyan sohasem hiányoztak korunk önkritikus és világosan látó gondolkodói. „A mai világ nagyon is előrehaladott az abszolút erkölcsi szabályok általános tagadásában. Alig él már a jónak és rossznak tudatos megkülönböztetésében. Hajlandó az egész krízist, amelybe ez a kultúra jutott, ellenkező törekvések pusztá harcának nézni...”¹ – figyelmeztet Johan Huizinga, a holland kulturfilozófus 1935-ben. A tömegek azonban nem egyszer a hamis prófétákra hallgattak Nyugat-Európában és a kelet-közép-európai térségben is. Nem csak a filozófiai gondolkodók hosszú sora, hanem az ismert svájci közgazdász Wilhelm Röpke is figyelmeztetett a súlyos világgazdasági krízist követő 30-as évek elején a kor társadalmi válságát elemző híres könyvében: "... talán a legkomolyabb a családi élet hanyatlása, amely együtt jár az általános kóros fejlődéssel. Különösen jól mutatja, mennyire aláásta ez a fejlődés az egészséges emberi életet és helyes szerkezetű társadalom legalapvetőbb alapjait."²

A számos más forrásból is fakadó jelzések ellenére a katasztrófák sora rázta meg földrészünket és benne a Kárpát-medence népeit. A második világháború rémtetteit követő években is megszólaltak az okokat és tanulságokat mérlegelő nagy szellemek. Kitűnik közülük századunk elfelejtett nagy filozófusának és teológusának, a német Romano Guardininek lényeglátó felismerése: "A történelem menetében bebizonyosodott, hogy ... az emberi szellem szabad arra, hogy jót vagy rosszat tegyen, építsen vagy pusztítson ... bár nem kellene megtenni (a rosszat), bár mást, helyesebbet lehetne tenni. Ugyanez történt a leglényegesebb pontokon mindenütt. A dolgok hamis útra jutottak, amint a kialakult állapotok mutatják." Korszakunk válságával kapcsolatban arra figyelmeztet, hogy a tudomány és a technika révén az ember kezébe került hatalom jóval meghaladja erkölcsi felelősségtudatát és "A legnagyobb lehetőségek, de a legnagyobb veszélyek előtt állunk."³

¹ Johan Huizinga: A holnap árnyékában – Korunk kulturális bajainak diagnózisa. Windsor Kiadó. Bp. 1996.

² Wilhelm Röpke: A harmadik út. Auróra Kiadó, Bp. 1943.

³ Romano Guardini: Az újkor vége. Vigilia Kiadó, Bp. 1994.

Nem hiányoztak korunk szellemi és erkölcsi válságát látó gondolkodók közül a magyar próféták sem, akik váteszként jelezték a várható tragédiákat és a kivezető utak lehetséges távlatait. És van távolabbi és közelmúltbeli nemzeti tapasztalatunk is ahhoz, hogy vissza- és előretekintve megbecsüljük ezt az örökséget és beépítsük a kibontakozó egyéni és közösségi gondolkodásunkba, az abból fakadó életformánkba és cselekvési programunkba.

Az elmúlt évtized magyar könyvkiadása megkezdte felszínre hozni azoknak szellemi hagyatékát, akik "... nem a politika és a hatalom jogcímén, hanem kizárólag a szellem magas és alázatos tekintélyével kéri önkéntes szavazatukat a diagnózishoz, céljaikhoz és a holnap menetrendjéhez", — ahogy azt Barankovics István írta 1943-ban Wilhelm Röpke könyvének második magyar kiadású előszavában. Ha mindemellett figyelembe vesszük a keresztény egyházak vezetőinek vissza- és előretekintő állásfoglalásait, megbánást és megbocsátást sürgető figyelmeztetéseit, akkor feltűnik Európa igazi hagyományainak gyökereiből kihajtó reménykeltő zöld ág: a hosszantartó korszakváltás zűrzavarából kivezető, tájékozódást segítő néhány alapvető, időtálló érték. Van felfedezni és megszívlelni való, jövőbe mutató gazdag forrása a magyar szellemi életnek is bőven. Elfeledett és újra felfedezhető gondolkodója a magyar szellemi panteonnak Barankovics István, a tiszántúli katolikus tanító családból származó újságíró, közíró, gondolkodó és politikus.

A két világháború közötti magyar reformtörekvések nagytehetségű, ékestollú keresztény elkötelezettségű újságírója 1949-ben emigrációba kényszerült és New York egyik városszéli temetőjében, a szegényeknek kijelölt parcellájában temették Szerteszört írásbeli hagyatékát újságokból, folyóiratokból, országgyűlési beszédeiből és magánforrásokból gyűjtöttük össze és rendeztük részleges, de áttekinthető üzenetté ebben a kötetben. Minél több írása, beszéde bukkant elő, annál meggyőzőbben bontakozott ki egy magyar keresztény humanista gondolkodó szellemi arca és ezzel együtt a két világháború időszak demokratikus és szociális reformmozgalmainak, valamint a háború utáni demokratikus újrakezdés eltökélt harcosa.

Barankovics írásai élesen bevilágítanak a trianoni traumából kiutat kereső magyar közélet fiatal értelmiségének világába. Annak a nem nagy számú, de jó felkészültségű diák, újságíró és társadalomkutató nemzedéknek a tépelődéseibe nyerünk betekintést, amely a reformkor, a 48-as forradalom, valamint a

történelmi alkotmány értékálló hagyományaira építve, a tradíció és haladás szintézisében kereste a magyarság helyét a külhatalmak kiszolgáltatottságában. A Wesselényi, Széchenyi, Barta Miklós, Deák és Prohászka szellemében gondolkodó Barankovics a két világháború között, különösen a háborús években vált figyelmet keltő, kritikus hangú újságíróvá. Tollát előbb a Dessewffy Gyula gróf által támogatott, haladó szellemű *Az Ország útja* című periodikában forgatta. Majd a Kis Újságnak és a Magyar Nemzetnek lett munkatársa, ez utóbbinak 1943-ban főszerkesztője. A Pethő Sándor és Szekfű Gyula nevéhez kapcsolódó szellemi közösség és a Magyar Történelmi Emlékbizottság tagjaként küzdött a hitleri nemzetiszocializmus szellemi és politikai térhódítása ellen, a gyökeres demokratikus politikai és társadalmi átalakulásért, a keresztény szociális tanítás szellemében. Mindemellett távol tartotta magát minden pártpolitikai elkötelezettségtől.

E kötetbe gyűjtött írásaiból kiderül, hogy alapos külpolitikai tájékozottsággal rendszeresen nyújtott tárgyilagos képet a nemzetközi élet erővonalairól és figyelmeztetett a tengelyhatalmak melletti politizálás várható súlyos következményeire.

Szervezett földalatti ellenállási mozgalmakban nem vett részt. A vészterhes években mindig megtalálta a tájékoztatásnak azt a higgadt és gondosan fogalmazott stílusát, amely illúziók helyett a kis nemzetek helykeresésében a létfontosságú realitások felé irányította az olvasók figyelmét a Magyar Nemzet hasábjain. Egyben rendszeresen nyomon követte a magyar belpolitika eseményeit. Időnkint bemutatta a nemzet tanítómestereinek európai hagyományokhoz igazodó portréját. E válogatásba besorolt tanulmányaiban ismételten felidézte Szent István király, az első magyar keresztény reálpolitikus életművének értékeit, megfogalmazta megmaradásunk zálogát jelentő üzeneteit. Világosan látta az európai keresztény kultúra válságának gyökereit. Időről-időre értelmezte a béke és a demokratikus értékek védelmében megszólaló gondolkodók és a modernkori pápák iránymutató megnyilatkozásait. Barankovics szellemi alapállásában megjelent a francia perszonalista filozófusok teocentrikus emberszemlélete és írásaiból kibontakozott a korszerű európai kereszténydemokrácia távlata.

Újságíróként a reformkori jurnalizmus legjobb hagyományait követte. Báró Kemény Zsigmond és Csengery Antal nyomdokain járva lett tanítványainak világos logikáját európai látókörű műveltsége támasztotta alá.

Okfejtései odafigyelést kívánnak. Néha kissé barokkos stílusú alárendelt mondataiból egy sajátos magyar filozófiai nyelv bontakozik ki, amely azonban kiválóan alkalmas eszmei értékek, elvi igazságok közvetítésére.

Pártpolitikai szerepet Barankovics csak a második világháború utáni néhány évben vállalt. A német megszállás alatt titokban megalakult Keresztény Demokrata Néppárt (sic!) vezetésére 1945 februárjában kérte fel P. Kerkai Jenő SJ a Katolikus Legényegyletek Országos Testülete, a KALOT elnöke. Azzal fogadta el a meghívást, hogy a párt nevéből elhagyja a keresztény jelzöt. Ezzel kívánta érzékelteni, hogy a Demokrata Néppártnak nincs elődje a megelőző évek keresztény jelzésű politikai alakulatai között. Az 1947-es Győrben mondott zászlóbontó ellenzéki beszédében visszaemlékezik a századforduló európai hírnévű tudós pappolitikus Giesswein Sándor progresszív szellemi hagyatékára és a nyugat-európai kereszténydemokrácia kibontakozásával egyidőben meghirdeti a magyar viszonyokra szabott korszerű kereszténydemokrata programot.

Az országgyűlési választásokon elért sikere után (62 képviselője jutott be a parlamentbe) a Demokrata Néppárt főtitkáráként és az ellenzék vezéréként folytatta küzdelmét az egyre radikálisabban kibontakozó kommunista hatalommal szemben. A mindinkább beszűkülő politikai mozgástér vezette rá, hogy az országgyűlésben az időszerű politikai, társadalmi és gazdasági, kulturális és egyházpolitikai kérdésekben, a rendeleti kormányzás ellen tiltakozva ne csak aktuális, hanem olyan válaszokat is adjon, amelyek túlmutatnak a nemzetközi helyzet és a diktatúra teremtette korlátokon. A kiválasztott négy parlamenti beszéde a felkészültség és a kultúrált közéleti stílus klasszikus példája, amelyeket a Hazánk című hetilapban megjelent szerkesztett formájában közöljük.

Barankovics 1949 februárjában emigrációba kényszerülve kétéves salzburgi tartózkodása idején visszatér korábbi, a pártpolitikát háttérbe szorító szellemi alapállásához. Kifejti, hogy a magyar emigrációra olyan feladatok várnak, amelyeket ugyan nem lehet a politikától különválasztani, de mégsem végezhetik el kizárólag politikusok. Ismét előtérbe kerül külpolitikai érdeklődése. Terjedelmes tanulmányban mérlegeli egy kelet-közép-európai integráció történelmi esélyeit és felvázolja annak természetjogi forrásait. 1951-ben elnöke lesz a New Yorkban székelő Magyar Nemzeti Bizottmány Vallás- és Közoktatásügyi Bizottmányának, 1958-ban a Közép-Európai Keresztény

Demokrata Unió elnökévé választják. Viszonylag ritkán indul nagyobb utakra. Könyvekkel kitapétázott kis lakásából figyeli a nemzetközi helyzetet és benne a távoli kis haza társadalmának nehéz sorsát.

Komolyan veszi minden feladatát, megbízatását, ahogy azt számos hátrahagyott, gondosan megfogalmazott tanulmánya bizonyítja. Eddig összegyűjtött szellemi hagyatékának jelentőségét a nemzetben való gondolkodás, a keresztény közéleti hivatás tudata és a haladás megállíthatatlanságába vetett hite, annak korszerű értelmezése adja meg.

A Tisztelt Olvasó a következő oldalakon ennek a tiszaháti Polgár községből induló és New Yorkban véget érő gazdag életnek válogatott hagyatékával ismerkedhet meg. A válogatás természeténél fogva nem lehet teljes. Nincsenek benne napi aktualitású cikkei és két kifejezetten az egyetemes katolikus egyház belső fejlődését valamint a magyar egyházak kiszolgáltatottságát bizonyító, önálló kiadásban megjelent munkája. Ugyanakkor megjelennek a kötetben az emigrációban írt, nyomtatásban nem közölt tanulmányai. Barankovics István szellemi portréja így is teljesértékű. A könyv fejezetein keresztül az olvasó egy rendkívül tehetséges magyar katolikus újságírónak, politikai gondolkodónak korokat és beszűkült pártszemléletet áthidaló szellemi hagyatékával és az újkori magyar történelemnek egy elfelejtett, tudatosan is eltemetett reformkísérletével találkozhat. A demokrácia magyar viszonyokhoz illeszkedő elkötelezett képviselőjének és a keresztény közéletiség művelt, korszerű értelmezőjének emlékét igyekeztünk kiemelni a feledés homályából egy olyan történelmi időben, amikor a társadalom megbízható szellemi és erkölcsi alapokat keres a következő évezred küszöbén.

Kovács K. Zoltán

I. FEJEZET

A MAGUNK ÚTJÁN

A magunk útján

1937-ben, az új világháború vigíliáján ezen a címen gyűjtöttem kötetbe a Magyar Nemzet tragikussorsú alapítójának azokat az írásait, amelyek által a magyar közírásnak keményzsigmondi színvonalú művelője a legzavarosabb időszakban a politikusok tanítójává magasodott és szellemi erejét mint a magyar lét örök törvényeit őrző kódexnek hiteles értelmezője fejtette ki. S ha most első írásunknak címét tőle kölcsönözzük, ezzel sem elárvul nemzet tanítói katedrájára nem akarunk igényt emelni, sem a halhatatlan halott fénylő tekintélyébe nem akarunk beleöltözködni, sem az élők harcának engedelmes eszközévé alázni nem akarjuk a pihenő holtat, aki se helyeselni, se tiltakozni nem tud s akinek emlékezetét csak az élők tisztessége védi. De e rámutató címmel arra se törekszünk, hogy gazdag eszmei örökségét kizárólag a magunk számára sajátítsuk ki. Egy olyan eszmevilágnak, aminő az övé, nem is lehet hű sáfára az, aki egyedárusa kívánna lenni. Egyébként is Pethő Sándornak éppen úgy, mint nekünk, egyik legfőbb törekvésünk, hogy igazságait minél több magyar fogadja be a lelke templomába, hogy hitének sugara minél szélesebb közösség számára legyen világító bizonyosság, hogy céljai megvalósítására minél nagyobb tömeg akarát mozduljon föl s hogy útja, a mi utunk ne maradjon magános, zarándoki ösvény, hanem az egész önmagára és igazára talált magyarságnak életútjává szélesedjék.

Igazságát nem rongálta, hanem a forrongó események ködéből folyvást fényesebben bontja ki a múltó idő, amely mint hű szolga hordja a téglákat épülő piederstáljához, ahol már a messzibállók is megpillantják a vészes időket megkiáltó, látnoki alakját. Ahogyan egyre gyorsuló ritmusban rohan velünk a vágató események vonata a végállomás felé, úgy nő magános alakja, sokszorozódik meg hatása és terül szélesebbre igazságainak nappali világossága. Idézése és a reá való hivatkozás számunkra csak azt jelenti, hogy igazságaiban hiszünk és tántoríthatatlanul megvalljuk, céljait követjük és útjait járjuk. Az iránta való hűséget csúfolnók meg azzal, ha őt, akinek tágas és független szelleme mindig mélyen irtózott a szektáriusok kizárólagos kicsinyességétől és kisajátítási szándékaitól, egy politikai szekta néma

főpapjává akarnók fölkeni, vagy ha képét epigonok módjára formálnók meg, akik minden ideált a maguk hasonlatosságára szoktak alakítani, hogy ideáljuk előtt áldozva, önmagukat magasztalhassák és igazolják. A mi hűségünket egyedül eszméinek megbizonyított követése fogja hitelesíteni, ahogyan csak ez hitelesítette a múlt harcai során is.

Pethő Sándor különben sem volt egy új politikai hitvallás megfogalmazója, hanem az ezeréves magyar politikai Géniusz egyik legtisztább és legbátrabb szavú evangélistája. Mi is csak ennek a magyar Igének továbbkiáltói, politikai Géniuszunknak tisztahangú szócsövel és a múlt értői akarunk lenni, hogy így a jelen jó kalauzai és a jövőnek építő előkészítői lehessünk.

Az ő hitével és ezredévünk minden jó magyarjának hitével hiszünk a történeti magyar átlageszme életerejében s céljainkat összefoglaló, legmagasabb magyar ideáljában. Ez a történeti magyar állameszme, amelyet Pethő Sándor szentistváni állameszmének szeretett nevezni és amelynek a huszadik század nyelvére való lefordítása volt életének értelmet adó, legfőbb teljesítménye, nem zseniális államférfiak egyéni alkotása, hanem nemzedékek folyamatos munkájával megvalósított ideál, a magyar létezés Sine qua non-ja, amelyhez minden társadalmi, politikai, gazdasági és egyéb magyar igény is csak az eszköz viszonylatában minősülhet. Ez az állameszme és megvalósulása a magyarságnak nemcsak legnagyobb politikai és kulturális, hanem egyben legkollektívebb alkotása is. Az ország, a haza, a nemzet és a nép ideális egysége ez annak az európai hivatásnak szolgálatában, amelyet a magyar állam népei az emberiség európai köztársaságában, mint létüket igazoló feladatot teljesítenek. Ebben az eszmében az a hatalmi szervezet és kormányzati rendszer jut kifejezésre, amely egyedül volt képes a közép-dunai zűrzavart az együttműködés harmonikus énekévé dirigálni, venne és az a rendező elv és általa érvényesül az a szervező erő, amely a közép-dunai tájat befödő magyar hatalom szárnyai alatt olyan szilárd állam épületet emelt, amely tágas és ölelő égboltozatként borult valamennyi ittlakóra, mindegyiknek biztosítva jogát és a békés munka során való kifejlésnek nyugodt lehetőségét. Amikor pedig ez az eszme anyagi állagában szenvedett, akkor mint igény jelentette a magyar totalitást.

A történeti állameszme a magyarság politikai hagyománykincsének és a keresztény eszmevilágnak termékeny találkozásából született. A magyar és a keresztény elemet olyan szétválaszthatatlanul egyesíti, hogy azt lehet mondani, a történeti magyar állameszme lényegében a keresztény törvényeknek a magyar

államéletben való teljes érvényesülését jelenti: azt a keresztény stílusban felépült magyar államot, amelyben immár a magyarságnak semmiféle pogánysághoz, a kereszténységnek pedig semmiféle idegenséghez nincsen köze. Magyar benne az ezeréves, sőt még idősebb önmagunkkal való azonosság világos öntudata és ennek töretlen megőrzése, magyar benne a közhatalmi szerkezetnek közjogias jellege, a sérthetetlen önkormányzati gondolat és az erős központi kormány rendet és állandóságot, szilárd hatalmat biztosító harmóniája, de immár magyar benne mindaz is, amit a keresztény életelvek, mint követelményt és tilalmat felállítanak. Politikai krédónk központi eszméje ez a történeti magyar állameszme, amely mindazok számára feladat és oltalom, akik megvallják, bármilyen fajúak vagy nemzetiségűek bármilyen felekezet anyakönyvébe vannak bejegyezve. A hozzá való hűség a magyar kötelességek kiszabója és a jogok egyenlőségének szavatolója.

De keresztény stílusban fölépült magyar államról, tehát történeti magyar állameszméről a lényeg elsikkasztása nélkül csak akkor beszélhetünk, ha benne csakugyan érvényre jut a tiszta kereszténység tanítása az állam céljáról, a hatalom természetéről és köréről, az egyén elorozhatatlan jogairól és mindennek fölött arról, hogy vannak olyan természetjogi és isteni törvények, amelyek alól nemcsak az egyén, de az állam és a politikai hatalom sem függetlenítheti magát. A lényeg elsikkasztása nélkül magyar állameszméről csak akkor beszélhetünk, ha a politikai művészetnek az a hagyománykincse, amely a magyarságnak legsajátosabb tulajdona, nem sikkad el, hanem uralkodik.

Nem vitatkozunk azokkal, akik a magyar államot és nemzetet csak az emberi ész és akarat egyéni vagy kollektív művének tekintik, de a mi szemléletünkben államunk és nemzetünk rangja sokkal magasabb, mert a természet és az Isten hitelesítő pecsétje van ráütve. Számunkra a nemzet nemcsak a mi egyetlen földi örökkévalóságunk; számunkra a nemzet nemcsak az a mulandóságot legyőző valóság, amely által a nemzettel egyidőseknek, az idő három dimenziójában élőknek érezzük magunkat, s létünk visszafelé a nemzet kezdeti koráig tágul és jövőnk a nemzet örökkévalóságában vész el. Számunkra ez a magyar állam és nemzet olyan valóság, amely a természetnek hatalmával bír és amelyen Isten teremtő gondolata fénylik. A magunk erején túl a természet és a Teremtő is igazolja létét.

S mert az állam és a nemzet ilyen magas rangú valóság a mi szemléletünkben, mert a nemzetet és az államot is a természetjogi törvények

hatálya alá helyezzük, ezért számunkra a magyar állam és a magyar nemzet önállósága, függetlensége és szabadsága olyan elalkudhatatlan parancsolat és csorbíthatatlan igény, mondhatnók nemzeti és állami életelv, amelynek felfüggesztése vagy egyoldalú csonkítása egyértelmű államunk és nemzetünk megtagadásával, elárulásával, az öngyilkossággal. A magyar állam és nemzet szabadságának igénye a függetlenség eszméjében fogalmazódott meg, jeléül annak, hogy szabadságunk nem terjeszkedő és nem hódító, hanem a szuverén önrendelkezés teljes fönntartását és egyben minden idegen beavatkozásnak megalkuvástalan visszautasítását írja elő. A független magyar magatartásnak ez a jogőrző és a külső beavatkozást visszautasító gesztusa a nemzethűség legelemibb követelménye és egyúttal a keresztény állam és nemzetszemlélet leglényegesebb parancsa is. Róla tehát, amelyet egy ezredév tengernyi vére és könnye szentelt meg, nem mondhat le egyetlen nemzedék sem. Ilyen jog élő nemzedékek nem adatott. A nemzet ugyanis nem azonos egyetlen élő nemzedékkel, tehát a maival sem. A nemzet a nemzedékek végtelen sora a múltban és a jövőben, amelyet csak hídként köt össze az élők sora. Egyetlen nemzedék sem tagadhatja meg múltját anélkül, hogy önmagát a nemzetből ki ne zárna, önmagát, mint magyart meg ne semmisítené, ahogyan egyetlen őst sem törhetünk le származásuk ősfájáról. Ha viszont az élő nemzedék az örök nemzethez akar tartozni, akkor hallgatnia kell a múltra, valóban a legteljesebb demokratikus döntésnek kell magát alávetnie, mert cselekvései csak akkor nemzetiék, ha a múlt is megszavazza azokat. Így növünk bele a nemzet három dimenziójába. Így érezzük mai valóságnak, hogy mindnyájuk ősatyja és örök királya Szent István, hogy napjaink harcainak hőse és vezére Mátyás és Zrínyi, Rákóczi és Kossuth, Petőfi a Ady mind a századoknak nagyjai, ha valóban a nemzeti közösséghez tartozunk a múltnak megértése és a jövőnek tiszta akarata által, bármikor csordult bele vérünk ere a nagy magyar folyamba. Ez a függetlenséget és szabadságot magába záró nemzeteszme teremti meg közöttünk a valódi testvéri demokráciát, amelynek jogegyenlőségéből és kötelességeiből senkit se zár ki a származás vagy a nemzetiség.

Nemcsak a történeti tapasztalat és a józan logika alapján, hanem a keresztény állam és nemzetszemléletből következően is, mindig tisztán fenntartottuk, sohase alkudtuk el s egy hajszálnyira sem fogjuk elalkudni az embernek azokat az alapvető jogait, amelyeket azért neveznek természetjogoknak, mivel a Teremtő írta be őket az emberi természetbe

kitörölhetetlenül. A természetjogi törvények által Isten adott szabadságlevelet az emberiségnek, minden nemzetnek, minden népnek és minden egyénnek. Ilyen, kivétel nélkül minden embert egyenlően megillető jogok, amelyekben sem az állam, sem más hatalom a természetnek bosszúval fenyegető megsértése és az Isten ellen való lázadás vétke nélkül nem nyúlhat: az élethez, a családhoz, az anyagi-szellemi tökéletesedéshez való elorozhatatlan alapjogok és mindazok a személyes szabadságok, amelyek az előbbiekből szükségképpen következnek. Ilyenek: az életnek feltétlen és egyforma tisztelete s a hatalom részéről való védelme. A mindenkinek egyformán meglévő emberi méltóság elismerése és tisztelete. Az élet fenntartásának joga, amely a munka jogát, a munka igazságos gazdasági értékének intézményes biztosítását, a társadalom javainak arányos elosztását, a munka társadalmi rangjának biztosítását, a nyomortól való megszabadítást, a bizonytalanság következményeinek kiküszöbölését jelenti, mint ahogyan megköveteli minden vonalon a társadalmi, a törvényes és az osztó igazságosság érvényesítését anyagi és szellemi vonatkozásokban egyaránt; ilyen a családhoz való jog, amelyből a családi állapotnak anyagi tekintetbevétele is következik; a tökéletesedési jog, amely nem tűrheti, hogy a lelki és szellemi művelődés lehetőségéből egész rétegek ki legyenek zárva, vagy szellemi művelődésük lehetősége csorbított; ilyen a hagyományos kultúra fejlesztésének és a nyelv használatának joga; ilyen a hatalom mikénti kialakításának és hatékony ellenőrzésének joga s még egész sor olyan személyes jogosítvány, amelyet az emberi természettel együtt, mint a Teremtő ajándékát, kivétel nélkül minden ember örökölt.

Ezeknek az emberi jogoknak tisztelete és szavatolása nélkül éppoly kevésbé tudjuk elképzelni a holnap Magyarországot, ahogyan az ősi magyar szellemnek megfelelő politikai berendezkedés restaurálása nélkül is politikailag s szellemileg csonka lenne országunk.

Rendületlenül hiszünk abban, hogy a világ és benne mi is, a nagyobb politikai szabadság és az ellenőrzött gazdasági rend felé haladunk, egy olyan rend felé, amelynek középpontjában nem a mindenható állam, vagy éppen a tőke és a haszon áll, hanem az Isten képét viselő ember, akinek anyagi létéért és haladásáért semmit sem kell feláldoznia személyi és politikai szabadságjogainak teljességéből. Rendületlenül hiszünk abban, hogy elsősorban a mi józanságunkon, hibátlan magyarságunkon, tágas emberségünkön és elszántságunkon fordul meg a sorsunk. Eszményeinkhez ragaszkodunk, és sem

alattas gyanúsítás, sem anyagi javak, sem félelem miatt nem térünk el azoktól az ideáloktól, amelyekre egy életet föltenni egyetlen, de nemes ambíciónk. Mozdulatlan világosságként és szívünkben a hit, hogy mi, akiket az elmúlt húsz év egyetlen tévedéséért sem terhel felelősség, de akik éreztük hátunkon az idők ostorát, elménkben és akaratunkban hordozzuk azt a Magyarországot, amely egyetlen hű fiának sem mostohája, hanem minden becsületes lakosának tápláló édesanyja. Függetlenek vagyunk minden párttól, de különösképpen a hatalomnak nem vagyunk szolgálói. Magyarország a mi édesanyánk és egyetlen elkötelezettségünk ez a fiúi vonzalom. De nem vagyunk valamely osztályé, vagy rétegé sem. Egyetlen igát vettünk nyakunkba: a nemzet szolgálatát. Ehhez képest az elitezhez szólunk, s rajta keresztül a nemzethez. Nem egy osztály, hanem minden osztály, minden foglalkozás és hivatás, minden réteg elitjéhez szólunk, amely kinőtt a szűk szempontok korlátai közül, amely az egyetemes nemezzel, és ennek érdekével tud azonosulni. Ezeknek az elit-rétegeknek találkozásában él a nemzeti harmónia és sugárzik vissza a tömegekre. Paraszt és középosztálybeli, munkás és kigazda, hivatalnok és kereskedő, iparos és szabadfoglalkozású rétegek elitjének fóruma és szócsöve akarunk lenni, azoké a szabad és független magyaroké, akik fel tudnak emelkedni abba a fénylő vonalba, ahol a halhatatlan magyar halottakkal a nemzeti lét folytatásában egy élő nemzedék legjobbjai találkoznak.

Magyar Nemzet - 1943. május 23. 1-2. l.

Óh boldog Magyarország! Csak ne hagyja
magát félrevezetni már ...
Dante: Paradicsom XIX. 142-143. Babits fordítása

Az Ország útja

Állam- és a nemzetpolitikai folyóirat, a gazdasági, szociális és szellemi élet fenntartója. Mi a részkérdéseken túl elsősorban az egészre fordítjuk szemünket és gondunk javát. A korirányokat és koreszméket a történeti magyar állameszmének, mint mindezeket összefoglaló és mindezekben uralkodó céljának viszonyában kívánjuk vizsgálni és értékelni, s a bennük rejlő erőket a történeti magyar állameszme reintegrálására kívánjuk hasznosítani.

A történeti magyar állam eszme a magyarság dunavölgyi vezető szerepét és annak tudatát jelenti, hogy a magyar kis nép, de nagy nemzet, ha hivatásába belenő, a minőség- néppé válik; csak ezt adja kezébe a dunai népek - bábelében a vezérség erkölcsi s azután hatalmi jogarát; annak tudatát jelenti, hogy a magunk létének biztosítására nem elegendő saját sorsunkat vállalni, hanem létünk feltétele, hogy viseljük és osszuk a Kárpát keblében élő összes népek sorsának felelősségét is. Nekünk, kik testvértelenek vagyunk Nyugat- és Kelet találkozó határán, s a sors által világerős népek felező vonalára, a keresztény latin humanizmusnak őrszeméül és a Nyugati civilizációnak közvetítőjéül állítottunk, egyetlen szövetségesünk az erkölcsi fölény.

Tudatosá kell tennünk azt a nemzedékünkben olyakor elhalványult missziós gondolatot, mely a történeti magyar állameszmében nyert minden időkre szóló legmagasabb kifejezést. Széttépett állapotunkban első kötelességünk a dunai tér betöltése, a magyar kultúra fényével, szeges gonddal örködvén mindenekelőtt azon, hogy utódállamokbeli testvéreinkkel összefűzzön bennünket a magyar szellemiség egységének és oszthatatlanságának átélt valósága és mindig világosabb tudata. Ha háromrészre szakadásnak másfél százada alatt a jogszolgáltatás egysége tartotta fenn a részek között a politikai összetartozandóság hitét és érzetét, és ha ma a Deák-féle politikai nemzetfogalom kulturális tartalmát megérteni és értékelni egyáltalán hajlandók vagyunk: az eljövendő magyar feléledést csak is a szellemi egységének és oszthatatlanságának állandó átélt ígéretes valósága előlegezheti. Vezérelvünk

így: a dunai terület a dunai népekért és senki másé! Nekünk, a dunai népeknek adatott itt Istentől és magunk erejéből minden jog és hatalom, s minden patronátusi igényre, bármerről jelentkezzék is az, egy a felelet: el a kezekkel rólunk.

Revíziós szemléletünkben a nép által első helyen, s a terület csak ezután következik. Mert a földet, amely elpusztíthatatlan visszaadhatja a szerencsés hatalmak esélyek idején erőnk és az alkalmat kihasználó politikai okosság, de a nép helyére, ha kipusztult, új faj áll, ami ellen nincs orvosság az ég alatt. Mindezekből még az is következik, hogy nemzedékünk által elhanyagolt hatalmpolitikai kérdésekkel, minő pl.: a honvédelem, éppolyan hangsúllyal kívánunk foglalkozni, mint a koreszmék megvalósításával.

A történeti magyar állameszme korszerű megfogalmazása azonban hiányos lenne, ha a történeti magyar létformát, az alkotmányos királyságot - akár a jelzőt, akár a főnevet - feláldoznók az utánczás démonának. Élesen szemben állunk minden olyan kísérlettel, mely a renddel párosult szabadság és haladással párosult rendbiztosítékát, történeti alkotmányunkat fenyegeti. Tisztelni, tökéletesíteni és oltalmazni kívánjuk az alkotmányos királyságot, mint történeti magyar államformát és a magyar szabadságeszme történeti szervezetét.

Határozottan elutasítjuk a nacionalis a narcisszimussá fajult, túlértékelt faji gondolatot, a parasztdemokráciában kicsattanó, a Kelet és Nyugat pörét újra felidéző, szellemi színvonal süllyedést jelentő népieskedést, a folklór - nacionalizmust és a harminc milliós magyarság ábrándjának malom alatti kiadását: a pántlikás irredentizmust. Nacionalizmusunk nemcsak adottság és tradíció, hanem lelkihitvallás is emberi és nemzeti hivatásunkról, hit abban, hogy magyarnak lenni olyan erkölcsi és szellemi valóság, amelynek magasabb egységében felolvad a faji, a szociális és a népi nacionalizmus, amely az ezeréves magyar szellemiség folytonosságát hordozza. Magyarok maradván Európában, európaiaknak lenni itthon! - ez a mi nacionalizmusunk crédoja.

Mindhogy legfőbb célnak a történeti magyar állameszme korszerű megvalósítását tekintjük, ellentmondunk annak az egyre jobban elharapódzó ahistorikus szemléletnek, amely történelmet akar csinálni a történelmi tanítás megértése nélkül, mely elszakad a múlttól és nem érheti a jelen parancsát sem, mikor a múltat a jelenbe vetítve, vagy fordítva: a jelen a múltba vetítve értékeli. Elfordulunk minden ideológiai vagy lázas illuzionizmustól, mely egy

valóságérzékében megromlott nemzedék kezén elvesztette a hazát, anélkül, hogy a romboló dezilluzionálás végletébe csapnánk át. Önellenőrzésre és a szigorú valóság megértésére törekszünk. Ez a mi önnevelésünk és a mi nemzet nevelésünk útja.

Mivel európai magyarok vagyunk, a legszorosabban együtt akarunk működni azokkal az európai koreszmékkal, melyek nálunk már népeszmékké honosodtak. De nem a népszerűség, hanem a népeszmék emberei akarunk lenni, semmit szolgálag nem másolván, hanem mindazt áthasonítván, amit ha elejtenénk, magunkat ejtenők ki az idő rostáján. Meggyőződésünk, hogy Magyarországon olyan mélyreható szociális, gazdasági, kulturális és társadalmi változások elodázhatatlan szükségessége jelentkezik, amelynek megvalósulása egyértelmű az új ország megszüntetésével. A ma fennálló társadalmi, gazdasági, szociális és politikai rend erkölcsi létminimuma a nép eszmékké vált reformigények haladéktalan megvalósítása. Semmilyen áldozat sem elég nagy s minden halogatás végzetes, mely elősegíti, illetőleg késlelteti az új ország megszületését. A népeszmék diadal útja mindig meglevő értékeken vitt keresztül. A konzervativizmus egyetlen értelme, amint volt 48-ban, hogy a népeszmék érvényesülésének a legkisebb rombolás irányába szabjon utat.

Mindenkit, aki ezekben az alapvető elvekben egyetért velünk, hívunk és várunk dolgozó társaink sorába. Nem az a fontos, hogy kimond valamit; a mi értékmérők az: mit mond valaki. És célunk nem az, hogy célunkból megéljünk, hanem hogy célunkért: azért a Magyarorszáért, mely minden lakosának tápláló édesanyja, élhessünk és dolgozhassunk.

Az Ország Útja - 1937. 1.sz. 1-3. l.

Hol vagy István király?

Egy nép rendeltetése nem öntudatosan előrevállalt szerep, hanem a történelem kinyilatkoztatás; rendeltetéstudata pedig történetének abstrakciója. A népek nem maguk jelölik ki és választják meg létüket jelentő szerepüket a történelem színpadán; rendeltetésük születésükkor kapott megváltoztathatlan sorsajándék. Rendeltetésüket csak felismerhetik, sorsukat csak vállalhatják. Sorsuk öntudatos vállalásával jutnak el a rendeltetés tudat világosságáig. Végzetüket mindig megpecsételi a rendeltetés félreismerése vagy az attól való elhúzódás. A történelem elnémíthatatlan korona tanú amellet, hogy a népek elpusztulásának oka nem számbeli kicsiségük vagy ellenségeik nagyobb hatalma, hanem mindig a rendeltetés félreismerése, az attól való elhúzódás vagy rendeltetésbe vetett hit lehanyaglása, ami azt jelenti, hogy önmaguk mondtak le szerepükről, átadván azt másoknak, hogy gyávák voltak nehéz, olykor véghez vihetetlennek látszó sorsuknak vállalására. A történelem nem ismert megölt népeket, csak pályájukat végzett vagy öngyilkos népeket.

A magyarságot sem azzal az előre kitervelt szándékkal gyökereztették meg, a kárpáti udvarban Ázsiából idevezérlő fejedelmei, hogy majd a Nyugat pajzsa és őrszeme legyen Kelet ellen és felé, s hogy a szláv- és germán néptenger dagályainak legyen gátja és hullámtörője. Ezt a hivatásunkat a történet nyilatkoztatta ki. Vállalása megváltoztathatatlan léttörvényünk. Rendeltetés tudatunk pedig évezred alatt megjátszott szerepünk abstrakciója; zord és komor életbölcesség. Nehéz szerepünket nem azért vállaltuk, mert erőseknek éreztük magunkat; kikerülhetetlen sorsunk edzette hozzá erőinket.

A népek nagykorúsodása akkor következik el, mikor tudatosítják rendeltetésüket, de csak ennek isteni voltába - tehát kikerülhetetlen sorsszerűségébe és egyben végrehajthatóságába - vetett hitük tarthatja meg őket az idő veszedelmei között. Ez a hit a nép mítosza. Egy nép mitológiája pedig egy történeti valóság és a képzeletet keresztezéséből született eszmények a nemzetsors inkarnációi, a nemzeti lélek oltárára emelet mitikus alakok, akik a rendeltetés isteni parancsának sikeres végrehajtói, tehát epikus hősök, világos forgalmazói, tehát próféták voltak. A nemzeti mitológia házi istenségeiben nem is a történetileg kihámozható valóság a fontos, és valóságos, hanem jelentésük az az eszmény amivé a valóságot átalakító történeti képzelet mitologizálta őket.

A magyarság rendeltetés tudatának tartalmát is története határozta meg. Muszáj-Herkules e nép; hősileg kellett élnünk, mert másképp nem élnénk már. Ezeréven át olyan szerepet kellett vállalnunk, mely számunkra a puszták lét lehetőségét biztosította csupán, de ugyanakkor a nyugati népek számára a mikénti létnek a belső önkifejlésének a szellemét anyagi és hatalmi gyarapodásának egyik biztosítékát szolgáltatta. Önmagunk védelmével másokat védő nép voltunk a történet kényszeréből és öntudattal. A magyarság Keletről ideszakadt ága nemének mostoha testvér volt a közös hazában, a vérünk hullásával szolgált Európában. Valahányszor - mint a tatár -, törökvész idején és Trianon után is - rendeltetésünk vállalása felől véres bizonyosságot adtunk mindig egyedül voltunk pajzs a keleti támadás ellen, még Nyugatot hatalmi perpatvarkodások osztották meg, amint most is diktatúra és demokrácia frontján oszlik meg Európa. Európai sorsunk viselésében és európai rendeltetésünk megteljesítésében, mely legfőbb eredményként minket puszták létünk fennmaradásával kecsegtetett, de mellyel mások bővebb életét szolgáltuk testvértelenek voltunk. Ezek mellett reánk támadó ellenségeink mindig mérhetetlenül hatalmasabbak voltak nálunk; idegen Góliátok jöttek a magyar Dávid ellen. Erőben csaknem mindig alul voltunk, kivált nyers erőben s mérkőzéseket nem erőtöbbletünkkel, hanem fölényünkkel nyertük meg, vagy ennek ellenére vesztettük el.

Helyzetünk e három sajátosságának okán telt meg rendeltetés tudatunk erkölcsi tartalommal s rendeltetés hitünk a hitnek isteni elemeivel. Rendeltetésünk megteljesítéséhez elsősorban erkölcsi erőkre volt szükségünk sokkal inkább, mint bármelyik más népnek. Létünk szinte erkölcsi kérdés volt, csak minőség-nép gyanánt maradhattunk meg önálló és független nemzetnek; hatalmunkban az erkölcsi vonatkozás túl nőtt a katonai, gazdasági és politikai vonatkozásokon. Még más népeknél az erkölcsi tulajdonságok a katonai, gazdasági és politikai erők színvonala alá süllyedhettek, anélkül, hogy ezek a népek rendeltetésüknek ne tudtak volna megfelelni.

Rendeltetés hitünk Dávidi hit mindig: sohasem abba kellett hinnünk amit az erőviszonyok és a valóságos eshetőségek szerint az ész megerősíthetett, hanem ami a földi számítás szerint hihetetlennek látszott. A realitásokkal számolás hitromboló erejének ellenére azért hittünk, mert e hit nélkül feladtuk volna létünket. Mivel feladataink mindig hatalmasabbak voltak erőinknél: hitünk a hihetetlen hívése volt. Mi egyedül is vitézül megmértük várni Solimán

haragját, kinek Európa rettegte szablyáját. Rendeltetés hitünk igazi keresztény hit, a szónak legkeresztényibb és legszorosabb teológiai értelmében hit, vagyis ésszel ki nem meríthető emberi fogalmakkal teljesen le nem nyugózható. Reményünk pedig a Vörösmarty-énekelte kétségbe esett remény, vagy a földi sorsukat Istenbe kapcsoló epikus hősök küldetés reménye mint mind azoké, akiknek céljukhoz hozzá kell nőniök, mert erőiknél nagyobb céljukat nem maguk választották, hanem kikerülhetetlen sorsukként kapták.

Népünk máig megőrizte pogány korszakot, egy-egy vonásában és szokásában, fajtánkat a történeti feledékenység betegségétől megőrizte tradicionális készsége, tehát nem véletlen, hanem történetünkkel magyarázható az, hogy mi vagyunk az egyetlen nép a keresztény Európában, melynek nemzeti mitológiája kifejezetten keresztény mitológia. A népképzelet a monda-átalakítás meg a pogány alakokat is megkeresztelte, Árpádot bevittük templomainkba mitologikus alakjaink: az égből is harci segítséget hozó Csaba, a nép által szentté avatott István király a mondás Szent László az igazságosság erkölcsi erényében tündöklő Mátyás a szentként tisztelt vezérlő fejedelem, stb. Minden mitológus alakunk erkölcsi hős, még hozzá keresztény hős; vagy legalábbis keresztényi erényt képviselnek. Egyenesen meghökkentő, hogy Koppányt nem a nép, hanem a késői írók mitológizálták, holott felnagyelt véres lázadó alakja néplélektanilag a legigazoltabb anyaga lehetne a nép monda-költő és monda-őrző hajlamának. Nincs mélyebb okok híján, azaz Apponyi által tudományosan igazolt tétel sem, hogy alkotmányunk valódi szelleme szerint ez a valóban történeti alkotmány főleg a Szent Koronának misztériuma. Nemzeti génuszunk legcsodálatosabb és legkollektívebb alkotása a világ legkeresztényibb alkotmánya. Aki magyar ember népünk történetében nem a maga álláspontjának igazoló illusztrációi után kutat, hanem alázatos lélekkel hagyja, hogy a történelem tanítsa őt, észreveszi ezeréves életünknek azt a sajátosságát, hogy létünket kérdésbe tevő sorfordulóinkon a nemzet újratvaszodása sohasem elsősorban önhitünkből a létforrásainkhoz való visszahajlásból támadt, hanem Isten-hitből. Nemzeti fölemelkedésünk, többszöri új honalapításunk mindig a kereszténység hazai reneszánszához kapcsolódott és abból táplálkozott. Mintha tudtuk volna, hogy romlandó cserép életünket Isten hordja tenyerén, mintha hatalmas ellenségeink és kicsiny magunk paradoxonát leszámítva éreztük volna, hogy égi hatalmak segítsége nélkül magunk ereje pusztá létünk megtartására

sem elég. Szükségképpen volt a kereszténység nemzeti életünk fundamentuma és újrateremtő talaja, - és ebben is majd nem egyedüliek vagyunk Európában. Ma is - Ausztriának utolsó korszakát leszámítva - egyetlen nép vagyunk a kontinensen, melynek hivatalos kormány programnál mérhetetlenül több egyöntetű közvéleménye a keresztény világnézet. Dacolva a liberalizmus és a diktatúra szellemével, keresztény egyháznagyaink ma is még közjogi jogosítványokkal rendelkeznek, nem a vagyonnak, hanem a lelki hatalomnak okán, bár az egyházaink Európában a legkevésbé nemzeti egyházak.

A világon nincs még egy nemzet, mely olyan jelesül erkölcsi valóság volna, mint a magyar. Sokféle vér keveredett itt a századok olvasztójában, sokféle faj kevert a közös sors a dunai tégelyben még sem lettünk mozaik-nép, melyet csupán valaminő gazdasági vagy egyéb ráció csiszolt és illesztett nemzetté. Bár a magyarság erős vérbeli jellege a kevert arcon is átüt, mint vékony bőrön a vér, mégsem a fajiság erejében alakult egységessé a századok keverten is egységes magyarsága, hanem elsősorban a rendeltetésnek közös hite által. Ezért nem lettünk valaminő rációval összetartott kelet-Svájc. Nincs még egy nemzeti szolidaritás, amely annyira erkölcsi és szellemi és elsősorban hitbéli kohézió lenne, mint a magyar nemzeti szolidaritás.

S vajon nemzeti szabadság eszménket nem történetünk alakította-e sajátosan keresztény szabadságeszmévé?

Egy népnek jellemére semmi sem nyit inkább ablakot, mint szabadságeszméje, mert ezzel önmaga jelöli ki a maga helyét és állapítja meg viszonyát a népek családjában. A magyar szabadságeszme nem imperiális, mint a francia, nem arbiteri, mint az angol nem kollektív, mint a német, nem messzianisztikus, mint az orosz nem is tradiconális, mint az olasz, hanem immanens és defenzív. A magyar szabadságeszme legjellegzetesebb megfogalmazása a függetlenségi gondolat, mely a saját portán való úrság jogát védi, de bántja másét. Csakis ez a történetileg kialakult függetlenségi szabadságeszme magyarázza meg a magyar nemzet türelmes emberségét keresztényi magatartását nemzetiségeivel szemben; sokkal inkább, mint bármiféle politikai meggondolás. Mert ez a magatartás közös a magyarban, de legtisztább, leghatározottabb a politikai és hatalmi rafinériákkal meg nem fertőzött népben. Másfajta magatartás nem magyar volt, hanem idegen.

Létünknek valóban nem egyik, hanem kizárólagos formája a kereszténység. Rendeltetéstudatunk és hitünk a legkeresztényibb Európában. Magyarországból és kereszténységből egy új népet szőttek a századok: azt a keresztény magyarságot, melynek rendeltetésébe vetett hitéből különválasztani és elemeire bontani keresztényt és a magyart épp oly lehetetlen, mint anyánk tejéből. Legelsősorban rendeltetéstudatunk és hitünk tesz bennünket, mint népet és nemzetet kereszténnyé és nem kereszténység szellemi és erkölcsi tartalmának megélt valósága.

Történeti nagyjaink ahogyan megmerülve kikeltek a nép képzeletének aranyfürdőjéből és az időnek árjából, e valóságosan ható formájuk szerint a mi keresztény nemzeti mitológiánk. Seladat és teljesítés rendeltetés és végrehajtás idő és örökké valóság, föld és ég békés szintézisei ők; igazi keresztény nemzeti mitológia. Ők nemzeti szentjeink örökké való képviselőink magyar lényegünk legmagasabb megvalósulásai; történetük igazi szelleme az eleven segítő megsemmisíthetetlen maguknál és jelenüknél is erősebb múltunk.

A századelő óta azonban két oldalról is megindult a munka, mely ha nem is szándékolta, de eredményezte nemzeti keresztény eszményeink demitologizálását. Az időtlen magyar nemzet a maga képére megteremtette házi istenségeit ez a kétoldali támadás pedig emberekké soványította őket. Egyik oldalon a történetírás és a tudomány vonult fel, a másik oldalon az irodalom faji evangéliumot prédikáló része az új hívők türelmetlenségével és elhitező lázával. Racionális történet írás gyűlölte a homályt, nem kímélte azt a szent homályt sem, mely a hitnek elválaszthatatlan része, szándékaiban bűnös, eredményeiben káros volt. Míg bálványt akart dönteni, hitet rombolt. Emberekké hűtötte eszményeinket és rajta felbátorodtak az ész cinikus lovagjai a képrombolásra. Nem a nagy mesterek a nemzetet illuzionizmusából gyógyító orvosok romboltak, hiszen ők tisztelni tudták a fönséges és nevetséges közti keskeny mezsgyét, nem a realisták, hanem a materialisták lelkük szentélyében hittek, hogy egy nép számára a múlt nemcsak tanúságok kincsesboltja, hanem elsősorban inspiráció, valódi spiritus rektor; a múlt nagyjai pedig nem halandó valójuk szerint élnek, hanem a halhatatlanságban feltámadt megdicsőült testtel mint nemzeti géniuszok, melyeket elpusztítani profán kézzel illetni bűn a nemzet ellen.

Az irodalomnak az a része pedig, mely a faji evangéliumot hozta egyrészt reakció és az idő szükséges hangja volt, másrészt pedig a gyökerekhez való visszahajlás, melyek fájtak az idősnek rájuk tett fejszéitől. A fajiságában megtámadott magyarság önkénytelen védő és tiltakozó mozdulata volt ez. De az álkereszténység züllöttsége és a keresztény cégér alatt folytatott alávaló kufárkodás miatt ez a természetes folyamat nem állott meg a fajiság egészséges értékelésénél, hanem a vér evangéliumába csapva át, neki esett a kereszténységnek is és a lelkekkel valósággal újra élette az az ezeréves ezelőtti Koppány-Szent István csatát ebben az ütközésben keresvén és találván meg erőnk elhanyaglásának és életünk elkallódásának okát, holott sokkal közelebb találhatta volna meg - és itt nincs felmentés az elvilágiasodott hazai keresztény egyházak számára - a kereszténység éltető szellemének elsikkadásában és az idővel úszó elsikkasztóiban.

A liberális szabad gondolkodás és a történelmi materializmus által föltört lelkek lassú sunyi és következetes talajmunkával már elő voltak készítve arra, hogy a kétoldali támadás féligazságai eredményével végezdhessék el a maguk romboló munkáját. Mert nem a katasztrófa miatti kétségbeesés pillanatában szakadtunk le a keresztény múlt emlőiről; mikor a halál aratni kezdett portánkon már régen elhalványult bennünk a kereszténység igazi szellem. Évtizedes sokoldalú rontás fölülről-lefelé szivárgó méreg tett alkalmassá sokat népünkben arra, hogy minden ostoba ideológiának könnyű prédája legyen. Egyetlen nép sem élhetett rendeltetésébe vetett hit nélkül. Egyetlen nép sem őrizheti meg holnap csatájának győzelmi reményét, ha a múltjának megdicsőült géniuszaik nem vezetik és erősítik. Hitetlen népek nincsenek, mert hinni a népek léttörvénye. A népek azonban nem túrnak üres oltárokat. Az üres oltárookra új istenségek kerülnek a hamisak is. S mert a keresztény nemzeti mitológiánkat demitológizáltuk népünk természetes tájékoztató történelmi tanúságot őrző ösztöneit megrontottuk, ezért talál most helyet a német mintájú vagy pogánykodó mítosz és mitológia az üres oltárokon. Mintha mai sorsunk újra írná az ősi éneket, amely de profundis, lelket szaggatva és eget ostromolva száll a végzet lépteit halló XX. századi magyarok ajkáról: Hol vagy István király, Téged magyar kíván!

Az Ország Útja - 1937. 5-6. sz. 83-88.1.

Szent István népe

Az Árpádok-korabeli, sőt csaknem az egész középkorbeli hazafias líránkat, amely a nemzeti közérzet legpontosabb diagnózisát adja, a magabiztosságnak, az erős és meg nem csúfolt reménységnek, a dicsőséges nagyságnak és a sorssal bíró erő fölényes öntudatának derűje ragyogja be, míg a középkor utáni századok hazafias lírája tele van bánattal, keservvel, megaláztatással, a hajdani nagyságot sirató bús vágyakozással, a sors elleni lázadás és harag kitöréseivel, letört remények, megvert igazságok panaszaival és vesztett csatáknak könnyeivel. A nemzetek kincsei közt „miénk a szentelt fájdalom”, mint Eötvös énekelte, aki nemcsak lírikus volt, hanem a legnagyobb politikai gondolkozónk és történelembölcészünk is. A szomorú komolyság mélyén pontos értelem és nehéz történelmi valóság rejlik: végeredményében az erőnk és feladataink, az erőnk és a reánk szabadult ellen közötti egyenlőtlenséget fejezi ki.

S aki valaha népünk között töltötte első szent királyunknak napját, azt szívesen kellett verje a hangok áradása, amely vidéki templomainkat betölti, amikor a szomorúság szárnyzuhogásával és az ostromló könnyörgés mélységekből feltörő kiáltásával száll népünk ajkáról az ének: „Hol vagy István király, Téged magyar kíván, gyászos öltözetben Teelötted sírván.” A nyakakon az erek kidagadnak, a szemek felfelé emelik tekintetüket és a hang nem is torokból, hanem szinte a szívből tör fel, mint egy friss fájdalom okozta jajkiáltás. Aki állt István-nap meleg délelőttjén egy vidéki templom kórusalatti homályában, az talán megérezte azt is, hogy a „magyarok tündöklő csillagát” és „országunk istápját” sirató és hívogató ének hullámaink e népnek hatalmas, szabadulás utáni vágya ring, amelyeket a megváltatlanság keserve támaszt és a megváltás reménye csendesít. Ebben az énekben ádventi könnyörgés reszket, amely az elveszett, hajdani paradicsomra emlékezik. Népünk, amely nem annyira konkrét tudásban, mint inkább magatartásában és közérzetében őrizte meg történelmünk tanulságait, ezzel a nosztalgiával a hajdani magyar aranykorra, az Árpádok delelőn álló hatalmának idejére, a magyar nagyhatalom biztonságos és fényes boltozatára emlékezik, amikor még erőink és feladataink, erőink és az ellenünk felkelő hatalom egyensúlyban voltak.

Egy évezred óta hordjuk múltunk nagyságának gyémántterhét. De ifjúságunkról és életerőnkéről beszél, hogy e nagyság nem nyomaszt, bár jelenünkkel való összehasonlításában elkomolyít. A hajdani dicsőség nem megholt nagyságunk sírköve, hanem jussunk és megváltozott jövőnk, amelyet még megfogyva sem tudunk és

akarunk kisebbnek elgondolni múltunknál. Nagymúltú nép vagyunk, de nem pályavégzett nép, nem megtört nemzet, amely jövőjével fizette meg múltja nagyságát. Régi dicsőségünk árnyéke alatt csak kedélyünk lett komolyabb. Olykor bujdokolva menetelünk a sötétebb völgyeknek, de megtett utunk fénylő csúcsai kés hatalmunknak villámló ormai nem tűntek el szenünk elől. Mindig vonzanak, hogy megjárjuk őket, mert úgy hisszük, hogy e végy, ez akarat és e lendület nélkül élnünk sem lehet.

A nagyság pusztá létünk feltétele. Nekünk az a sors adatott nehéz kitüntetésül, hogy elveszünk vagy nagyszerűen éljünk. Kicsit megkésve érkezünk Európába, amikor a három nagy európai család, a latin, a germán és a szláv már megvetette hatalmának szilárdabb alapjait. Földrajzi elhelyezkedésünk megtételte fennmaradásunk nehézségeit, hiszen nagy népfajok közé ékelődtünk, mintegy választónak, szigetelő békefalnak és olyakor ütközőnek és mi voltunk a nyugati Európa acélkapuja, amelyre a keleti imperializmusok Európát vívó első csapásai estek. E rendkívüli körülmények között csak rendkívüli erényekkel lehetett megállni. Más szerencsésebb népek erőt és büszke bizalmat merítő történeti emlékezéssel azokhoz a nagyságaikhoz fordulnak, akiknek nevéhez a nemzeti fejlődés csúcsteljesítményei fűződnek. Mi azonban az alapítóra, a kezdet hőisére emeljük tekintetünket. E hűséggel a kezdeményező szelleméhez mintha megvallanók, hogy minden nemzedékünknek a kezdet nehézségével kell újra meg újra megbirkóznia, szinte szüntelenül kell honalapító erőfeszítést végeznie. Ha a történeti kezdet valóságos diadala az első szent királyé és az ő magyarjaié is, bizonyos, hogy feladataink alig lettek kisebbek, viszont erőink – a török dúlás miatt különösen népi erőink – tetemesen megfogytak.

Már Szent István és népe is csak azért vihette végbe győzelmesen az államalapítás munkáját, mert Szent István népe minőségnép volt, pedig akkor még számunk szerint is vitathatatlanul bírtuk az uralom fizikai erejét. A szentistváni mű ugyanis nem volt csoda és még kevésbé a konjunkturális széljárások ügyes kihasználása valami szolgai alkalmazkodással, hanem értelmes emberi és személyes alkotás volt, amelyet nem mások segítségével, hanem mások irigy ellenállásával szemben Szent István és népe a maga személyes erőfeszítésével alkotott. A szentistváni épület épp ezért halhatatlan dicsősége az első király prófétai előrelátásának, páratlan államalkotó lángeszének., de a szentistváni alkotás csak azért jöhetett létre, mert az első szent király magyar népe a már országunkban lakó vagy körülöttünk élő

népeknél fejlettebb kultúrájú, magasabb hadiművészettel élő állampolitikai érettség szempontjából színvonalasabb és erkölcsi értékeink okán uralomra termettebb volt. Ez a különbség mutatkozott meg a fejedelemnek abban az erős akaratában is, amellyel nem a keleti, hanem a nyugati kereszténységhez kapcsolt bennünket, amikor keleti és déli szomszédaink mindannyian Bizáncra függesztették lelki szemeiket. Merő tudatlanság, vagy tudatos rosszakarat állíthatja csupán, hogy a magyar állam kőművesei nem Szent Istvánnak félelmetes lángesze és népének ragyogó emberi erényei voltak, hanem az erőszak a keleti magyarság barbár hódítási vágya és vak uralmi ösztöne.

Az ezer év előtti történetnek minden felderített ténye amellet tanúskodik, hogy emberséges érzületben, kultúrában, kormányozni tudásban, erkölcsökben és szellemi erőiben a mi javunkra szóló különbség volt a magyar állam megalapításának legfőbb eszköze és egyben vitathatatlan jogcímünk is uralmunknak a Kárpátok kebelében való megszervezésére. Kard szerezte, kereszt tartotta fenn a hazát – de bizonyos, hogy mi a kardot is jobban forgattuk, mint azok, akik itt államot alapítani nem tudtak. És már Szent István is egy égi áramkörbe kapcsolta be földi erőfeszítésünket, amikor a kereszt hitelesítő jelében hajtotta végre művét.

Mennyivel inkább igaz, hogy csak minőségnépként állhatunk meg, amikor számunk szomorúan megapadt és népiségünk immár nem tölti be az örök magyar hatalom szárnyai alá tartozó területeket. Ha a ködevők, a szájhazafiság szajkói, a teli vályú híve, vagy éppen azok, akik idegen étvággal szeretik a hazánk, nem is értették a szentistváni gondolatot, a nemzet legjobbjai s maga a nép valami csodálatos és vigasztaló egyetértésben vallotta mindig, hogy nekünk, a megapadt számú, de a réginél semmivel se kisebb feladatú népnek éppen azokra az erényekre van szükségünk, amelyek Szent István népét is minőségnéppé tették, tehát különbbé ama népeknél, amelyek áljogcímekkel, erőszakkal, csellel és a nemzetközi konjunktúrák kihasználásával annyiszor vitatták uralmunkat. Létezésünk szentistváni alapokon nyugszik és létünket tesszük kérdésbe, ha ezeket az alapokat bontogatjuk és a szentistváni életstílushoz hűtlenek leszünk.

A szentistváni gondolatok egész történetünk útját megszabó és nemzeti életstílusunkat megmásíthatatlanul megállapító lényege pedig az, hogy Szent István három olyan valóság között teremtett felbonthatatlan frigyét, amelyek

Szent Istvánig egymástól különválva, sőt olykor egymással szembeszállva léteztek. Szent István teremtette meg a magyarságnak elválaszthatatlan egységét a nyugati kereszténységgel és az európai művelődéssel. E frigy mentette meg magyarságunkat, mert biztosította a magyarként való létezés lehetőségét. Ezáltal lettünk a nagy keresztény család testvéri tagja, többé nem idegen, hanem honos a kereszténység szent köztársaságában. Ezáltal lettünk az európai művelődés ostromaiból annak örököse, munkálója és védelmezője. Ezáltal lett a mi műveltségünk a közös európai keresztény kincstár egyik legragyogóbb ékszere.

Európa és a kereszténység ellen már egyáltalán nem állhattunk volna meg. Eltűntünk volna, mint a többi kárpátbeli nép. E frigy az élet kötésének bizonyult, mert lehetővé tette itteni tartós megtelepedésünket, gyökéskeresztésünket, magyarságunk drága kincseinek megőrzését és az európai keresztény művelődés egyik kiváló elemévé való emelkedésünket. Minden külön vélemény megsemmisítő erővel igazolja a magyar állam ezeréves fennállása Szent István királyt. Nem Koppány, hanem István király látott a jövőbe. Szent István volt a próféta és a maga jelenében jól tájékozódó lángész.

Öröm trónusa van a lelkekben, mert neki köszönhetjük, hogy vagyunk. Az ő rettenetes erejű, keleti hatalmú királyi akarátának, amely megtörte azt, aki nem hajlott és saját nemzedéke előtt egy olyan próféta öntudatával járt, aki századoknak szab biztos törvényt. Azokkal szemben, akik életre keltenék a véres harcot Koppány és szent István között (ami különben jellemzően a minket szétdaraboló Európa ellen volt lázadó mozdulatunk, mintegy visszaütés a mostoha Európára), ott áll az ezeréves lét bizonyosága mellett a magyar népnek az a tanúságtétele, hogy tiszteletével és hódolatával Szent Istvánt örök királlyá koronázta, de soha mondába se foglalta a lázadó Koppányt, holott négyfelé vágott véres teste lélektanilag a legjobb anyaga lehetett volna a nép mondaköltő és mondaőrző hajlamának. István diadalmaskodott Koppány fölött a szívekben is. A szentistváni kötés a kereszténységgel és Európával nem volt hagyománytörés, mindkettőnek voltak már nálunk előzményei és szent István nem ölt meg egyetlen életadó, vagy életmegtartó nemzeti sajátságot, vagy hagyományt sem, de átalakította azokat a sajátosságainkat, kipusztította azokat a hagyományokat, amelyek nem szolgálai, hanem hóhérai lettek volna jövőnknek.

A kereszténység nem vált a nemzet lealacsonyított szolgájává, mi ily nemzeti göggel sohasem aláztuk le az isteni értékeket, de a kereszténység

magyar és földi érdekeinket bekapcsolta az Úristen kegyelmének és az ég erőinek áramkörébe. Kereszténység és magyarság tökéletes összhang és egység. Kereszténység és magyarság érdekei között hiánytalan a megfelelés. Kereszténység és humanitás legteljesebben megvalósulhat magyarságunkban – és magyarságunk annál teljesebb és értékesebb, minél ragyogóbban tükrözi a bibliai kereszténységet és a legszélesebb ölelésű emberséget. Akik egy kurta látóhatárú machiavellizmus okán mást cselekedtek, azok egy vagy két nemzedéknek látszathasznót hozhattak, de e tévelygések árát mindannyiszor megfizette a nemzet. Ha vannak népek, amelyek olykor tartósabb hasznót húztak a kereszténység parancsának negligálásából, ezek a népek mind ama szerencsések közül kerültek ki, amelyeknek feladatai sohasem múlták felül pusztá erejüket, amelyek náluk kisebb ellenséggel küzdöttek létükért, nem pusztá, hanem csak mikénti létükért. De nincs népe a világnak, amelynek létezése oly nagy részben az erkölcsi, a lelki és a szellemi értékeken fordulna meg, mint a magyar népé. Ha már ezer éve is csak minőségneként állhattunk meg erőink megfogytán, de feladataink megmaradtakor csak a kereszténység élő vizeiben fürödhethetjük le gyarlóságainkat és fokozhatjuk erőfeszítéseinket céljaink magasáig. Valahányszor európai keresztényellenes áramlatok hatottak át bennünket, a vám, amit a történelmi igazságszolgáltatás rajtunk bevasalt, mindig súlyosabb volt annál, amit a többi európai népek fizettek, amelyeknek pusztá létében az erkölcsi és lelki tényezőknek nem jutott olyan óriási szerep. A kereszténységgel szemben való pártütés, a kereszt világosságától való elpártolás vagy a kereszt szenvedéseitől való húzódozás egyenesen azzal fenyegetett bennünket, hogy elveszítjük a népek előtt európai polgárjogunkat.

Más népek is, ha az európai haladás nevében az emberi megalkuvást nem ismerő keresztet magukhoz akarták hajlítani, úgy viselkedtek, mint a fiú, aki fejszét emel apjára, mert életre merte hívni út. Ám ezeket a lázadókat mindig boldog ünneppel fogadta megtérésükkor az európai család, mint atya a tékozló fiát.

Minket azonban fogadott fiának és fogadott testvérének nézett az európai népcsalád, akit mostohaként büntetett. Voltak népek éppen azok, amelyeknél különbek voltunk, amelyek megtagadva vagy fel sem ismerve európai kötelességüket, sem egy önállóságra érdemes népnek önmaga iránt tartozó kötelességét, lefeküdtek minden Európa- és keresztényellenes támadás előtt, mert csak az ellenállás időszerű kockázatát látták és rövid bölcsességük az

erősebb talpa alá hajlás volt. Ezek létüket az elnyomó irgalmának, függetlenségüket és önállóságukat pedig a kedvező szelek járásának köszönhatték. Mi a nehezebb utat választottuk és választásunkat egy útszéli bölcsesség, egy szatócslátókorú törpedés kárhóztatja is. Pedig a mérleg cáfol. A lefekvő szolganépek rövid békéjükért hosszú elnyomást nyertek és történetükben a szolgaság korát kötik össze a konjunkturális önállóság rövid évadjai. Uralomra nem termettek és jól szolgálni nem tanultak meg. A mi rettenetes dicsőségünk beragyogja még elnyomatásunk sötét völgyeit is. Szabad és független létünk egyetemes korát kötik össze az elnyomatás időszakai: uralomra termettünk és a szolgaságot nem ismerjük. Mi voltunk a Középkelet Európában az a nép, amely példázta az igazságot, hogy a kisebbet sem nyomhatja el véglegesen az erősebb és így minden kisebb számú nép önállóságának protektora lett a mi teljesítményünk az egyeduralomra törő nagyobb népfajok előtt. Nem lehet jó magyar politika az, amely szembeállítja nemzeti génuszunk követelményeit a kereszténységnek parancsolataival. Aki a kereszténységgel szemben áll, az nagyságunk feltételét lopja ki életünkéből, tehát létünket kockáztatja.

Európaiságunk egyenjogúságot jelent a népek közt önállóságban és kötelességekben. Sorsunk európai sors. Kiszakíthatatlanul az európai sorsközösségben élünk, ami nem jár sajátos kultúránkról való lemondással, sőt kötelességünké teszi, hogy sajátosságaink fejlesztésével gazdagítsuk a több ezer éves kultúra szimfóniáját. A magyar kultúra nem keleti, de nem is magyartalan, nem másolt kultúra. Páratlansága éppen az, hogy a magyar művelődés egy keleti nép nyugati kultúráját tükrözi vissza. Nem áztatjuk magunkat azzal, hogy kultúránk elszigetelt csodavirág. Idegen hatások vétele és közvetítése nélkül nem él a kultúra. Csak halott kultúrák nem szállanak ki idegen tájakra, hogy mézet gyűjtsenek a haza kaptárokba. Az élő kultúra egyetemes és eleven szolidaritás, a szépségnek, jóságnak és teremtő gondolatnak szent köztársaság, amely a javak átvételében nem ismer vámhatárokat, csak azt a belső törvényt, amelyet az ízlés, az értékítélet és az önmagunkhoz való hűség jelent.

Az európai keresztény kultúra, amely az emberiségnek eddig legmagasabb teljesítménye, egy csodálatos mozaik, amelynek különböző, de összeillő szeme a nemzeti kultúrák. E kultúrának a magyar értékkel való gazdagítása által építjük be a magyarságot az örök emberi élet katedrálisába.

Minden nemzet kultúrájának hangja egy olyan harangnak a szava, amelyet a különböző kultúrák érceiből öntöttek össze. De mindegyik harangnak más az alapérce és más a keverési aránya. A teljes elzárkózás az idegen hatásoktól maga a halál volna. De meg kell akadályoznunk a túlbuzgó kapunyitogatók munkáját, akik a magyar ércharang különrengését idegen ércek túlságos beözönlésével vagy éppen idegen alapanyag becsempészésével meg akarják hamisítani.

Kereszténység és európaiság nélkül nincs teljes magyarság. E hármassal egységgel vetette meg Szent István létünk megváltozhatatlan alapjait. Ez tett minket minőség-néppé. Még a gonoszok is a kereszténység és az európaiság jelszavával végzik sötét munkájukat, mert a szentistváni alap érinthetetlen az igazi nemzetben, amely a szellemi, lelki és erkölcsi arisztokráciának és a magyar népnek mindig meglévő egysége. A nép ezt érzi, amikor szent komolysággal ünnepelevén első szent királyunk emlékét, a múlt nagyságát, hívogatja és a szentistváni erényeket igenli. A legjobbak és a nép nem a konjunktúrák széljárását figyelik, hiszen ezeknek árát mindig csak a legjobbak és a nép fizették meg, hanem a „magyarok tündöklő csillaga” után igazodik, aki egységes és elválaszthatatlan feladatunkká tette a magyarság, a kereszténység és az európai kultúra szolgálatát.

Kis Újság - 1941. augusztus 20. 3-4.1.

A szent király hagyatéka

A magyar nemzet ezen a napon évszázadok óta első szent királya előtt hódol, az ünnepi emlékezés áhítatával, a kegyelemnek azzal a nemes és nemesítő érzelmével, amelyben hála és tisztelet fonódik egységbe. A nagy király, akit a későbbi uralkodók is urukként tiszteltek és az első magyar századoknak népe Öreg Királynak nevezett, a nemzet történeti emlékezetében ezer esztendő alatt szinte teljesen elvesztette páratlan egyéniségének eleven színeit. Osztott azoknak sorsában, akiknek emberi személyiségét a mű, amelyet alkottak, csaknem egészen elrejt, s akik mégis a történet formáló tényezőiként érezhetik legyűrhetetlen hatásukat. A szent király eszmévé finomult; neve az utódok emlékezetében már sokkal inkább egy történetformáló erőt jelez, mint egy személyes tulajdonságaival lenyűgöző emberi egyéniséget. Csak a beleélő és megelevenítő művészet tudná valóságos emberi alakját a nemzet elé varázsolni. De mindazok, akik az ünnep külsőségeibe bele nem ragadnak, hanem a szent király teljesítményének fölmérésére szánják az elmélyedő elmélkedés néhány percét legalább ezen a napon, művét szinte személyes tapasztalatként tudják érzékelni. S ha történeti érzékük nem tompa, a mű mögött az alkotó lángész és a nagy lélek legjellegzetesebb arcvonásait is ki tudják tapintani.

Enélkül az ünnep nem volna több romantikus érzelmi andalgásnál a múlt ködképein, csupán jó ürügy tűnékeny és feledtető szórakozásokra, vagy még ennél is silányabb kísérlet arra, hogy a Szent István előtti hódolat gesztusával a magunk törekvései és teljesítményei előtt gyűjtsunk ünnepi tüzeket. Mégis olykor ily torz lesz az ünnep valóságos tartalma: hiú önünneplés, a kor önigazolási kísérlete egy, a kor képére torzított és a valóságos történeti tüneményhez már alig hasonlító Szent István-portré magasztalásában. Az emberi önzésben van a forrása annak, hogy minden történeti ünnepen megkísérti az ünneplőket az a szándék, hogy a múltat a jelen igazolására és jelenvaló törekvéseiknek szolgálatára kényszerítsék.

*

Akiben azonban nem sorvadt el a történeti érzék és a magyar öntudat, s akinek szívében a keresztény hit mozdulatlan lángként ég, az részletes történeti műveltség nélkül is föl tudja mérni a szentistváni teljesítményt. Mert hogy van

magyar államunk és hogy a kereszténység világcsaládjához tartozunk, ez elsősorban Szent István kezdeménye és egyben az ő legszebb monumentuma. Sírját, ahová a kegyelet adóját leróni és egyéniségének varázsával töltekezni elzarándokolhatnánk, a vad viharok feldúlták és szétszórták, de ez a kettős műve: a magyar nemzetállam és a magyar népnek a keresztény közösségbe való beillesztése a történet barbár áldozatait túlélte, ma is közös javunk, olyan szentistváni örökségünk, amelyet épen, sőt megerősítve az utódoknak átadunk legalapvetőbb magyar és emberi hivatásunk. Az idegen rontás és a honi vétek földülta palotáit és székesegyházait, a hit és a műveltség otthonául alapított klastromait, az állami függetlenség és a belső rend őrhelyeinek szánt erősségeit, de azért egy jottányi híja sincs az igazságnak, miikor azt mondjuk: ha Szent István emlékét keresed, tekints körül!

A magyar állam alapjait ő vetette meg. Politikai lángeszéről és vasakarataról ma is letagadhatatlan bizonyosságot tesz a tény, hogy az általa alapított állami épület régi kövei ugyan kicserélődtek és stílusa is megváltozott, de ma is ugyanaz az állam a mi nemzeti otthonunk, amelynek szilárd alapjait ezer évvel ezelőtt ő rakta le. Amit a magyar szellem legjobb kőművesei hosszú évszázadokon át felépítettek, csaknem mind az ellenséges idő zsákmányai lettek. A régi magyar hatalomnak vasbordái, melyek az árpádkori magyar nagyhatalom kupoláját tartották, összetörték és történeti emlékekké váltak. A művelődésnek gyönyörű középkori csarnokai, a régi templomok, az áhíthatnak e kőbe merevült költeményei dühödt dúlások áldozatai lettek. Hajdani virágzó városaink a törökölötti időkből úgy eltűntek, hogy a régész ásója is ritkán ütközik nyomukba. A hajdani magyar "virágoskert", a magyar agrikultúra középkori dicsőségét idegen seregek annyira letaposták, hogy a török korszak az ország földrajzi arcát is megváltoztatta. A magyar szellem írott emlékei is benne égtek történetünk pusztító tűzvészeiben. Elmondhatjuk, hogy ezeréves múltunk valóban csak emlék, amelyre nem kézzelfogható és szemmel látható alkotások figyelmeztetnek, hanem a szentelt fájdalom, mely a magyart a pusztulás színhelyének láttán eltölti. Ha mi magunk nem emlékeznénk, alig találnánk a honi tereken olyan alkotást, mely az elődök tehetségére és szorgalmára emlékeztetne bennünket. Múltunk nem tárgyi emlékekben, hanem a mi emlékező hűségünkben él. S ha az idegen látogató ezeréves munkánk nyomát keresi, alig mutathatunk másra, mint a mi legnagyobb és legkollektívebb alkotásunkra: a magyar államra. Ez az egyetlen, ezer év óta fönnálló, magyar

lángész-alkotta mű, amely ugyanannak a népnek szolgál oltalmul. És ez a magyar nemzetállam Szent István legszemélyesebb alkotása.

Aki a magyarság államát védi, erősíti és fenntartja, az az első szent király művét folytatja. S csak az jár Szent István nyomdokán, csak az tartozik az ő népéhez, aki a független magyar államiság értékét megérti, magában öntudatosítja és érte áldozatra kész.

*

Szent István legmagasabb politikai célja abban csúcsosodott ki, hogy Árpád foglalásának színhelyén berendezze a magyarság független otthonát. Egyedül neki sikerült itt államot létesítenie és pedig a magyarok államát, amely azóta is a magyaroké. Elődeivel szemben erre a politikai célra összpontosította államférfiúi gondját és erejét. Békeszeretőnek mondják a régi krónikák. Szervező lángesze a belső rend megteremtésére és megszilárdítására tört. Az országépítő munkában kereste nemzete javának gyarapító forrását. Hódító, vagy zsákmányoló hadjáratokat nem vezetett, mint elődei, akik nem a szorgalom és a munka teremtő erejétől, hanem zsákmányszerző kardjuktól várták hatalmuk biztonságát és belső megerősödésüket. De védte is a nemzet otthonát s a függetlenségünket fenyegető hadakat belefojtotta a Fertő mocsaraiba. Nemzeti szabadságeszménk ekkor jelenik meg először a függetlenség eszméjében. Szent István már nem a másokon való uralommal, nem terjeszkedésben keresi a szabadság élményét és biztosítékát, hanem a függetlenségben, amely azt az igényt zárja magába, hogy a magunk urai legyünk. S ugyanakkor elveti az elszigetelődés politikáját. Ő szakítja fel a magyarság előtt Európa tágabb horizontját. Keresi és megtalálja a módját, hogy a nemzetek és államok akkori egységes családjába beillessze a magyarságnak független államát. Nem elszigetelt, hanem maga ura, független magyar nemzetállam — ez a szentistváni politikai alkotás.

Van-e magyar lángész, akinek műve ily diadalmasan állt ellen az ellenséges időnek és akinek alkotása olyan közös javunk volna, mint az általa alapított magyar állam? Ezért trónol ő minden magyar politikai nagyság fölött, mint minden idők legnagyobb magyarja. Alkotásának fenntartása és folytatása talán nem is kisebb feladat, mint megalapítása volt. És mindenesetre a legméltóbb hódolat emléke előtt.

Vajon azok között, akik ezen az ünnepen az ősi ének szavaival szólogatják Szent Istvánt, hányan lesznek, akik lelkiismeretük csöndjében

megkérdik maguktól: egyéni és közéleti magatartásuk hasonlít-e a szentistváni stílushoz, megüti-e a mértéket, amelyet ő állított magyarjai elé?

*

Teljes történeti bizonyossággal lehet állítani, hogy a Szent István-alapította állam nem sokkal élhette volna túl alapítóját, ha népe nem válik kereszténnyé. A keresztényi világ egysége akkor már nem tűrt meg magában pogány államokat ezen a tájon. A kereszténység pedig minden idők minden népe számára az élő vizek forrása. Ez a kereszténység a másik szentistváni örökség, amelynek áldásaiban népét részesítette. Ez a változatlanabbik szentistváni hagyaték a magyarság számára. De vajon hányan vagyunk tudatában annak, hogy ez a kereszténység ma is ugyanazokat a kincseket kínálja nekünk, mint ezer esztendővel ezelőtt? A kereszténységre gondolok itt és nem az értékeknek arra a tárházára, amelyet keresztény nyugati kultúrának vagy civilizációnak szoktunk nevezni, amelynek alkonya annyi nagy elmére borítja rá a bánat, a lemondás és a kétségbeesés esti sötétjét. Ez a keresztény nyugati kultúra és maga a kereszténység nem azonos. A görög és római civilizációt magába építő keresztény nyugati kultúra a kereszténységnek csak egyik ruhája, külső környezete, átformált anyaga. Az evangélium semminő égtájhoz és kultúrához nincs kötve érvényességében. Keresztény kultúra többféle lehetséges és máris többféle volt. Ma más, mint a negyedik században volt és más, mint a tizedik vagy tizenötödik században. Más lesz egy keresztény kultúra Kínában, mint aminő Európában keletkezett, de mindenütt keresztény lesz, mert az evangélium örök. Jóllehet a kereszténység a legbensőbb és a legalapvetőbb kultúrateremtő és fenntartó tényező, mégis keresztényietlen gondolkodásra, a kereszténység lényegének félreértésére vallana, ha azt hinnők, hogy az a keresztény kultúra, amelyben élünk, olyan elválaszthatatlanul összeforrt magával a kereszténységgel, hogy a kereszténység sorsa is e kultúráéval van összekötve. A nyugati kultúra alkonya még nem volna a kereszténység alkonya. De ahol a keresztény kultúra égboltján a kereszténység csillagai kialusznak, ott bizonyosan érkezett ama keresztény kultúrának estéje. Jellemző, hogy az atomkorszak legnagyobb tudósai meglepő egyértelműséggel tesznek tanúságot arról, hogy a kultúra borzalmas lehetőségeivel szemben a katasztrófától csakis olyan erények képesek az emberiséget megvédelmezni, amelyek tipikusan evangéliumi erények. Mert — mint egy nyugati tudós mondja — nem az a főprobléma többé, hogy miképpen uralkodjunk a természetben, hanem az, hogy miképpen

uralkodjunk azokon az erőkön, amelyekkel a természet felett uralkodunk. Mint Einstein mondja, a probléma az emberi szívekben és lelkekben van.

*

Szent István elsősorban nem a nyugati keresztény kultúrát, hanem magát az örök kereszténységet hozta népének. Ez a tény az, amelyet emberöltők óta egyre kevésbé vagyunk hajlandók a szó eredeti jelentése értelmében tudomásul venni és értékelni. Vessük végre félre azt az álszemérmet és kultúrsznobizmust, amely még a keresztényekben is viszolygást kelt az ellen, hogy a dolgokat nevükön nevezzék, s merjük végre kimondani, hogy Szent István elsősorban és lényegében ezt az időtlen kereszténységet, a bizonyos és örök igazságok kincseit, magát az isteni kinyilatkoztatást hozta el magyar népének. Szent István nem lett volna szent, vagyis az Isten választott embere, a kegyelmek sugárzásában tündöklő jellem és az egyetemes kereszténység hőse, hanem csak lángeszű politikai opportunist, egy történeti pillanat szükségletének fölismerője és kielégítője, ha népének megtérítésében vezérlő motivuma az a politikai érdek lett volna, hogy a jövevény népet az akkori világegységbe beillessze, és nem az, hogy rávezesse az üdvösségnek arra az ösvényére, amelyben ő személy szerint minden politikai opportunitástól és pillanatnyi történeti jelentőségtől függetlenül mint az igazságban hitt. Nem a vallást tette hatalmának eszközévé, hanem hatalmát állította az igaznak fölismert hit szolgálatába. Ambíciója túlszárnyalta az államférfiúi mércét: népét a szó keresztény értelmében üdvözíteni akarta. Erényeinek és egyben rettentő erejének, megingathatatlan akaratának, egészségét elnyűvő fáradhatatlan tevékenységének forrása nem a hatalom démona volt, nem a világi dicsőség, hanem az az élmény, hogy ténylegesen jobban félt a maga lelke és népe lelke üdvösségének, mint a hatalomnak elvesztésétől. Nem azért lett szent, mert jó király volt, és mert népét a keresztény világcsaládba bevezette, hanem azért vált jó királlyá és azért kormányozta be a magyar hajót a kereszténység révébe, mert szent volt. A magyar nép élén ő az első igazi keresztény. Éppen ebben különbözik atyjától, aki még csak politikailag értékelte a kereszténységet. Géza jánus-arcú fejedelem volt, aki elég gazdagnak érezte magát, hogy politikai opportunitásból két istennek áldozzon. A politikai érdek fölismerésének képességében és az anyagi gazdagságban Szent István sem állt atyja mögött, de benne már mozdulatlan lánggal égett a hit, a szentség heve izzott és nem a politikai érdekeknek, hanem elsősorban

üdvösségének kötelékével kapcsolódott Krisztus vallásához. Nem a vox humana, hanem a verbum Dei volt István király életének vezérszólama.

Mintha emberöltőkön át nem lett volna eléggé érzékeny a fülünk, hogy a verbum Deinek zengését kihalljuk a szentistváni szimfóniából. Történeti szemléletünkben az államférfi eltakarja, mintegy árnyékba állítja a szentet. Pedig az emberi lélek minden ismerője előtt világos, hogy egy olyan személyiségnek jellemét és tevékenységét, akinek Isten a legmélyebb élménye, a meghatározó tényezőnek fölényével a vallás, a verbum Dei formálja. S ki lehetne szent az Isten-élmény uralkodó ereje nélkül? Érthető viszont, hogy azoknak a korszakoknak fiai, amelyek a keresztény kultúra értékeit még becsülték és használták, de az evangélium szellemétől eltávolodtak, Szent István homlokán csak a politikai kiválasztottság géniusz-bélyegét látták, de a szentségnek isteni csillagát nem tudták, vagy nem akarták látni. A lángeszű államalkotónak hódoltak, de a szentet félretolták. A siker emberét szívesen tisztelték benne, de a szent megértésére fogékonyságuk, követésére pedig hitük és erejük nem volt. Így vált emberöltők során maga az ünnepi emlékezés is üres érzelgessé, történeti andalgássá és — hogy konkrét tartalmat kapjon — öinigazolássá. Ezzé kellett válnia, mindazok számára, kik az ő örök eszméit nem hitték, mert vajon kicsoda törekedhetett volna józan ésszel arra, hogy a szent király konkrét alkotásait másolja le? A magyar államon kívül ugyanis a szentistváni művelődést, életformát és intézményeket a haladás erői átadták az enyészetnek. Az idő megette és kinőtte őket. A szentistváni hagyatékból minden elveszett vagy átalakult; változatlanul és örök értéként éppen a kereszténység, maga az isteni kinyilatkoztatás, a változatlan érvényű életszabályoknak örök törvénykönyve maradt reánk. Minden egyéb az ő művéből is megtapasztalta a mulandóság törvényét.

*

Ő volt történetünk legnagyobb sikerpolitikusa. Mert melyik magyar politikai lángész alkotása mérhető az övéhez? Milyen siker múlhatná fölül az övét, azt a legnagyobb magyar sikert, hogy államot, méghozzá ezer év óta fennálló államot teremtett a népek országútján, Európa viharsarkában, a nagy népfajok felező-vonalán, a kárpáti medence ölén. Előtte annyi nagy vezéregyéniség ereje tört meg hasonló kísérleten. Ama kevés politikai lángelménk közé tartozik, akit a jószerencse sem hagyott cserben és akinek hatalmas szándékát a körülmények leküzdhetetlen ellenállása nem csúfolta meg. Annyi

nagyszerű torzónk között, kinek alakja fölött a befejezetlenség tragikus pátosza borong, ő a befejezettség és a kiteljesedés, akin szemünk megpihen. A mi legszebb emberi oromzatunk. Egy fölénk nőtt magyar, aki szentsége által az egyetemes kereszténység hőse lett.

De nemcsak történetünk legnagyobb sikerpolitikusa, hanem legmorálisabb államférfia is. Izgató, paradox tüneménye a történetnek: egy szent, akit siker kísér legfőbb tevékenységében. A sikernek és az erkölcsi törvénynek ez az egysége az emberi történet egyik legritkább tüneményévé teszi őt. Életművének színe előtt a machiavellizmusok megszegyenülnek, mert életműve cáfolja a tételt, hogy a politikát az erkölcsi törvényektől függetleníteni kell, mert a politikai sikertől az erkölcs bizonyos feláldozását elválaszthatatlannak kell tekinteni. Életműve előtt felbátorodik a tiszta szándék és megnőnek az erkölcsös politika győzelmi esélyei. Siker és szentség paradox fényében áll.

S mert minden nagy emberi alkotást elsősorban azok a tulajdonságok tartanak fent, amelyek létrehozták, a szentistváni mű fenntartása és folytatása elsősorban azt követeli tőlünk, hogy a szent király keresztény erényeibe öltözködjünk. A múlt tőkéjét feléltük, tartalékunk kifogyott; a sikernek, sőt nemzeti létünknek ma más váltsága nincs.

Hazánk - 1948. augusztus 20. 1.lap

Kassai útmutatás

Teleki Pál gróf miniszterelnök kassai beszéde igen sok érdekes és értékes gondolatot hömpölyget elénk, amelyeknek sokaságából is kiemelkedik a szentistváni hagyaték érvényességének hangsúlyozása és ennek az örökmagyar politikai alapeszmének korszerű megfogalmazása. Teleki Pál, tanítói mivoltának lényeges elemeit hasznosítván a politikában, a magyar politikus alkat egy igen szerencsés és hasznos formájának megjelenítője és képviselője. Nevezetesen a közéletet és a politikát a nemzet nagy nevelőiskolájának ismeri, s ezért bizonyára céltudatos elhatározással emlékezteti a napi kérdések és izgalmak sodrában élő nemzetet a magyar hivatás legmélyebb tartalmára és magas erkölcsi és szellemi igényére. Ha igaz az, amit a legnagyobb külpolitikai gondolkodók egyike, az ifjabbik Andrássy mondott, hogy létünk legalább felerészben külpolitikai probléma, nemkevésbé igaz, hogy létünk mindenekfölött erkölcsi és szellemi kérdés volt, mindig csak minőségnyel gyanánt maradhattunk meg önálló és független nemzetnek, hatalmunkban az erkölcsi vonatkozás mindig túlnőtt a katonai, gazdasági és politikai vonatkozásokon, míg más népeknél az erkölcsi tulajdonságok a katonai, gazdasági és politikai tulajdonságok színvonala alá süllyedhettek anélkül, hogy ezek a népek nemzeti katasztrófát idéztek volna fel és ne tudtak volna ítéletüket biztosító rendeltetésüknek megfelelni.

Hitünk szerint létünk és nagylétünk problémájának gyökerére nyúl vissza az a gondolat, amely egyrészt a magyarság életének örökérvényű kalauzát és létcélját a szentistváni eszmében ismeri fel, másrészt ennek hatalmi valóságát e hagyaték magas szellemi és erkölcsi tartalmainak meg..... feltételezi. A magyar nem azértnép, mert uralkodik, hanem csakis annak a belső fölénynek okán uralkodhatik, amely ...néppé teszi. Nem az erőnk az erőnk, hanem az a szellemi politikai és katonai felsőbbtség az erő kifejtésében, és az az erkölcsi fölény a magatartásban, amellyel a hatalmunk szárnyaival befödött népek fölött rendelkezünk.

Bár a szentistváni eszmét a korszakok változó feladatainak és körülményeinek megfelelően mindig újra kell fogalmaznunk mégis emberi lényege mégis az, mint volttatásakor, vagy diadalának századai alatt. És politikai értéke ehhez az ember lényeghez van kötve. Mindenekfelett álló

parancs tehát a szentistváni gondolat emberi lényegének minél teljesebb megközelítése. Csakis ez adja meg előfeltételeit annak, hogy a szentistváni állameszme a közép-dunai térben politikai rendező erejét kifejthesse. A közép-Duna megszervezésének magyar előfeltételei közül nem a legutolsó erkölcsi tulajdonságot hangsúlyozza.

Teleki Pál, amikor azt mondja, hogy nobilisaknak, tehát nagylelkűeknek kell lennünk a másnemzetiségűek igényeinek megértésében az egyéniségének tiszteletében, mert csak a belső nemességgel és nagylelkűséggel lehet más nemzetek fölé emelkedni és vezetőül a nemzetek között el is ismertetni.

„A szavaz dagálytól szédelő magyar” nem lehet elégszer emlékeztetni arra, hogy már ezer esztendővel ezelőtt is az tette lehetővé a magyar államalakítást és egy erős központú magyar hatalom megszervezését a Duna völgyében, hogy Ázsiából jött őseink a nemzeti egységnek, a politikai műveltségnek az erkölcsi szemléletnek és általában az emberi magatartásnak óriási fölényével rendelkeztek azok felett a népek felett, amelyek a magyar hatalom rátelepült. A kereszténység felvetéséhez is ez a felsőbbség nyitotta meg számunka az utat. Amíg a magyarság ezt a fölényt meg tudta tartani, addig hatalma is megingathatatlan volt, de minden belső megkisebbedés a hatalmi romlásnak lejtőjét nyitotta meg lábainknál. Kereszténység és magyarság szükségszerű egysége éppen abból származik, hogy nincs még egy nép a világon, amelynek hivatása annyira megkívánná az erkölcsi felsőbbrendűséget, mint a magyar. Ezért erkölcsi letörésünk mindig nemzeti katasztrófát zúdított ránk.

A történelem elnémíthatatlan korona tanú amellet, hogy a népek elpusztulásának oka nem számbeli kicsiségük, vagy ellenségeik túlnyomó hatalma, hanem mindig a rendeltetés félreismerése, az attól való elhúzódás, vagy a rendeltetésbe vetett hit lehanyaglása, amit azt jelenti, hogy önmaguk mondtak le szerepükről, átadván azt másoknak, hogy gyávák voltak nehéz, olyakor véghezvihetetlennek látszó sorsuknak vállalására. A történelem nem ismer megölt népeket, csak pályájukat végzett, vagy hivatásuktól dezertált népeket.

Magyar rendeltetéstudatunk szerint keresztényeknek kell lennünk, mert különben nem maradhatunk magyarok sem, mert rendeltetésünk betöltéséhez sohasem volt elégséges pusztá anyagi erőnk. Ellenségeink mindig mérhetetlenül hatalmasabb voltak nálunk. Erőben csaknem mindig alul voltunk, különösen

nyerszerőben és a mérkőzéseket nem erőfölletünkkel, hanem lényünkkel nyertük meg, vagy ennek hiányában veszítettük el. És rendeltetésünk dávidi hit volt, mindig sohasem abban kellett hinnünk, amit az erőviszonyok és az anyagi eshetőségek szerint az ész megerősíthetett, hanem ami anyagi számítás szerint hihetetlennek látszott.

Ép ezért nincs még egy nemzet a világon, amely olyan jelesül erkölcsi valóság volna, mint a magyar. S ami a legérdekesebb népünk történeti tudata is emellett bizonyít. A magyar mindmáig megőrizte pogány korszakát egy-egy vonásában és szokásaiban, de a monda-átalakítással valósággal megkeresztelte a pogány alakokat.

Árpádot bevittük templomainkba. Hősi alakjaink: az égből is harci segítséget hozó Csaba, a nép által szentté avatott István király, a mondás Szent László, az igazságosság erkölcsi erényében tündöklő Mátyás, a szentként tisztelt vezérlőfejedelem, a szabadság atyja Kossuth, mind erkölcsi hős a nép képzeletében, még hozzá keresztény hős. Egyenesen meghökkentő, hogy a rendkívüli hagyományérzékkel bíró magyar nép Koppányt elfeledte, egy monda nincs róla, a késői írók mitologizálták őt, holott felnégyelt, a véres lázadóalakja néplélektanilag a legigazoltabb anyaga lehetne a nép mondaköltő és mondaőrző hajlamának. Nincs mélyebb ok híján az az apponyi által tudományosan igazolt tétel sem, hogy a szentkorona tana nemzeti szellemünk legcsodálatosabb és a legkollektívebb alkotása a világ legkeresztényibb alkotmánya.

Egész múltunk tanúsítja, hogy hatalmunk záloga erkölcsi és szellemi felsőbbrendűségünk, amely egyedül biztosította uralmunk önkéntes elismerését a többi népek részéről. Hatalmunk alapja ma is az, mint ezer évvel ezelőtt és ezer éven át: az a belső értékkülönbség, amely javunkra szól...

Kis Újság – 1940. március 17. 7.1.

Híven önmagunkhoz

A szabadság és egyenlőség, a nemzeti függetlenség, a harmadik rend hatalomba iktatása, az állampolgári egyenlőség, a jobbágyságnak a kötöttségek alól való felszabadítása és a mindezeknek megfelelő modern állami és nemzeti intézmények létesítése voltak 1848 megvalósítandó és részben meg is valósult vezetőcéljai. A százéves fordulón ezekre és ezeknek kezdeményezőire, harcosaira és végbevívőire ünnepi kegyelettel, öntudatos hálával és a jelent hozzájuk mérő igényességgel gondol az egész magyar nemzet.

A kegyelet nem merül ki az ősök iránti hódolatban. Őseink meghaltak, a nemzet azonban él. Amikor 48-at ünnepeljük, őseinkre emlékezünk vissza, a nemzet azonban önmagára eszmél. A kegyelet nem pusztán érzélgősség vagy formális hódolat, amely koszorúzásban és szónoklásban éli ki magát, hanem adózó hála és erkölcsi kötelesség is a múltnak ama nagy nemzedéke és szellemei iránt, akikkel szemben csak akkor szabadulhatnánk az erkölcsi elkötelezettségektől, ha semmivel sem tartoznánk nekik. De mondhatja-e valaki magyar ember, aki megérdemli ezt a nevet, hogy 1848-tól semmit sem kapott, tehát semmivel sem tartozik neki?! Az ünnep ihlete ujjával se érintene bennünket, ha nem tudnók magunktól távortartani a nemzedéki önzést és gőgöt, amely a történet csúcának és központjának, alfájának és omegájának hiszi magát, amely alacsony gőgjében megistenül és rövidlátó kevélységében elhítené magát, hogy semmivel sem tartozik a múltnak, viszont a jövő kizárólag az ő lekötelezettje.

A kegyeleten túl, az emlékezés forróbb és megelevenítőbb órái meg kell élessék velünk a legnagyobb emberi élmények egyikét, a testvériségnek legátéltebb földi valóságát, a nemzettel való azonosságnak felemelő szeretet-élményét. A lélek ünnepi érzékenysége különösen alkalmas arra, hogy megtapasztaltassa velünk azt a sokszor mondott, de csak ritkán átélt valóságot, hogy mi, a huszadik század közepén járó magyarok ugyanannak a nemzetnek vagyunk fiai, munkásai és hordozói, mint 1848 nemzedéke. Méltatlanul ünnepelnénk, ha meg nem értenők, hogy a nemzet, az a minket átölelő és nekünk, az embereszmény legmagasabb földi megvalósulását nyújtó egység, amely volt, amikor még mi nem éltünk és lesz, amikor már mi nem leszünk;

hogy a nemzet az a kollektív, felettünk álló és mégis velünk azonos személyiség, amellyel való egységünknek élménye a földi örökkévalóság ízét adja nekünk.

Kegyelet és hála, amely a múltra hajlik, önszeretet, amely a magunk jelenét építi, felebaráti szeretet, mely egész nemzedékünk javát szolgáltatja velünk és igazságos kötelességtudat, amellyel a holnap alapjait rakjuk le. fonódik össze abban az élményben, amellyel a nemzeti testvériséget átéljük.

Többek vagyunk önmagunknál. Nemzet vagyunk, melynek léte nincs bezárva egyetlen nemzedék kerítése közé, amely nem ma áll be az emberi kultúra napszámba, hogy létjogát csupán mai teljesítményeivel váltsa meg; hanem nemzet vagyunk, amely múltjának teljesítményeivel izmosítja jelenének reményét és holnapjának bizonyosságát. Nemzet vagyunk, egy ezredéves kultúra alanya és munkása, amely nem "mások elhányt guzsalyáról" fonta éltét, hanem az önmagához való hűség jegyében végezte az emberi kultúra napszámát. A nemzet létjoga nem a másokhoz való hasonulásban, hanem az önmagához való hűségben gyökeredzik; és a nemzet nemcsak tárgyi kultúra és biológiai, jogi és gazdasági közösség, hanem mindennek életreválása azokban, akik a nemzeti eszmét, mint értéket és feladatot hordozzák magukban. A nemzet elsősorban nem nyelvében él, ahogyan ezt egy formalizmusba fulladt korszak vélte, hanem fiainak tiszta nemzeti öntudatában.

Az ünnep, ha méltó akar lenni 1848-hoz és a jelennek megújulást akar hozni, elsősorban a nemzeti öntudatra ébredésnek és ez öntudat megvilágosodásának lelkiismereti órája kell legyen. Ez a nemzeti öntudat a forrása annak a nem gögben fogant, hanem a nemzeti egyenjogúság elalkudhatatlan igényéből fakadt zrinyii mondásnak, hogy egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalóak. Magyarságunknak ez a megbecsülése és önérzete nem hatalmi, vagy teljesítményi egyenlőséget jelent és nem lehet bűneinknek takarója, de azt jelenti, hogy az emberi kultúra mozaikjában külön alak és külön szín vagyunk, melyet más nem pótolhat és amely nélkül az emberiség kultúrkincse lenne szegényebb. Éppen a gyökeres változások esedékességének idején, mikor a haladás igénye életünk sok régi és avitt formáját bontja szét, mikor az új bort új tömlőbe készülünk fejteni, s amikor a nemzeti életet gátló bűnök olykor a nemzetiségben keresik menedékhelyüket, éppen a nagy inogások idején kell világoskodnia a nemzeti öntudatnak, amely nem a gög forrása, hanem a nemzeti önismeretnek homálytalan tüköre, magyar lényegünk hiánytalan megértése és az ezeréves nemzeti személyiséggel való azonosságunk

tiszta és állandó átélése. A magyar nemzetiségünkhöz való hűség a legalapvetőbb előfeltétele és a legfőbb belső biztosítéka annak, hogy ezen a földön ne csak magyarul beszélő nép éljen, hanem magyar kultúrát hordozó magyar nemzet legyen, melyben sajátos magyar módon egyre tökéletesebben, de mindig az egyetemes emberi kultúra haladásával összhangban valósul meg az ember eszméje. Sajátos magyar módon, ahogyan ezer éven át a változó nemzedékeken keresztül is mindig a nemzeti egyéniségnek stílusában és öntörvényeink szerint tettük magunkévá az örök eszményeket és az emberi haladás mindenfajta vezérlő céljait.

A nemzeti létnek külső, anyagi és hatalmi feltételeit és biztosítékait egy kis népnek igen gyakran körülményes és nehéz előteremtenie, de a nemzeti lét legfőbb biztosítéka és szavatolója nem rajtunk kívül esik, hanem bennünk lelhető fel, abban az igényben, amelyet a nemzet belső szabadságának, önmagához való hűségének lehet nevezni. A nemzet meghal, ha fizikailag kipusztul vagy ha lemondva önmagáról, feladja igényét a saját belső törvényei szerint való létezésre. Ez az utóbbi a nemzethalál biztosabbik útja, ez a megválthatatlan szolgaság, ez az igazi nemzeti öngyilkosság. Mert nem az a szolga, akit külső erőszak szolgasorsba kényszerít; az igazi szolga az, aki lemond szabadságának igényéről. Kossuth börtönében is szabadabb volt, mint a nemzeti és egyéni szabadságot a terített asztalért feláldozó aulikus mágnás a maga tárgyibb szabadságában. A szabadság ugyanis először igény és jog, amelyet átélünk és amellyel élni kívánunk; aztán külső hatalom, amelynek jegyében e jog és igény érvényesülhet. Aki e jogról nem mond le, szabadabb, noha nem élhet vele, mint az, aki a szabadságjogáról lemondva szolgasorában szabadnak érzi magát. Egy nemzet bármi súly alatt is szabad jövőjével terhes, amíg nem mond le nemzeti egyéniségéről és hű marad önmagához. A fizikai kipusztuláson kívül a legnagyobb csapás, amely egy nemzetet érhet, nem a leigázás, hanem az, ha hűtlen lesz önmagához és öntörvényű létének igényét feladja, mert senki sem nőhet fölébe céljainak és egyetlen nemzet sem lehet nagyobb saját igényeinél.

A belső veszélyeknek e legnagyobbika nemrég a végzet árnyékával borult a legjobb magyar lelkekre. Aki még nem ejtette ki emlékezetéből a veszejtő és kerítő esztendőket s aki a fölület mögé mer pillantani, nem fogja tagadni, hogy minden politikai hibán és bűnön túl a legnagyobb bűn az volt, hogy a nemzet egy része a hitleri étvágy varázslatában elvesztette az önmagával való

azonosság világos tudatát. Az önmagunkhoz való hűtlenség volt történetünknek az a mélypontja, melybe az elmúlt években zuhantunk. És áldottak e vétkek, ha őszinte bánat és felemelő megigazulás jár a nyomunkban! Ilyen végzetessé válható erkölcsi zuhanás után, amelynek okaira az elmúlt rövid idő egyre sűrűbben szövö a fátyolt és amelynek veszélyét csak egy irgalmatlanul igazmondó lelkiismeretvizsgálat és megigazulást hozó bűnbánat távoztathatná el tőlünk — az 1848-ra való ünnepi emlékezésnek is ezt a létparancsot kell visszhangoznia, és megsokszoroznia a mélység által, amely tegnap nyílt meg lábunk előtt; magyar, légy hű önmagadhoz; szabadságod elsősorban nem külső hatalom, melyet a körülmények engedélyeznek számodra, hanem belső erkölcsi igény és emberi jogosultság, melyet semmi földi hatalom el nem vehet tőled, amíg te magad le nem mondasz róla; belső szabadságod, az önmagadhoz való hűség minden külső szabadságodnak elengedhetetlen előfeltétele, mert a szabadság erkölcsi birtoka nélkül előbb utóbb ábránddá foszlik minden jogi és hatalmi szabadság!

1848-ban Kossuth és Petőfi nemzedéke nem azért vívta ki a maga szabadságát, mert megjött reá a külső alkalom, hanem azért tudott élni a külső alkalommal, mert az elnyomás korbácsi alatt is megőrizte erkölcsi szabadságának birtokában a szabadság hatalmának igényét. A sors változása pedig mindig azzal jutalmazta a bátor, derék és okos nemzeteket, hogy megadta és megláttatta velük az alkalmat szabadságigényük érvényesítésére.

A nemzeti egyéniség kiteljesedésének, az önmagunkhoz való hűségnek jegyében akarta és vívta ki 1848 nemzedéke a nemzeti függetlenséget, a jobbágyfelszabadítást és mindazt, ami a száz évvel ezelőtti viszonyok között a szabadság és egyenlőség eszményeinek valóraváltása céljából mint korszerű igény, érett lehetőség és szükséges intézmény jelentkezett. Eszményeink állandó emberi célokat zárnak magukba, de az intézmények, amelyekben az eszmék valósulásuk lehetőségét és biztosítékát elnyerik, a történet változásai szerint alá vannak vetve a mulandóság törvényének. Az eszmék maradnak meg csupán, az intézmények elöregednek és elpusztulnak. Sőt az eszmék érvényesülésének útjából mindig új akadályokat kell eltakarítani, futásuknak új pályákat kell nyitni, védelmükre új biztosítékokat kell teremteni a változó körülmények szükségletei szerint. Az örök eszmék soha a valóságban tisztán és végérvényes formában meg nem jelennek és meg nem merevednek. A történet visszanyomhatatlan dinamikájának forrása nemcsak a jó és a rossz küzdelmes

ellentmondása, hanem az állandó eszmék és a változó körülmények örök feszültsége. A szabadság és az egyenlőség legtöbb 1848-as korszerű követelménye ma már túlhaladott vagy csupán új nehézségek és legyzözések árán érvényesülhet. A jobbágyfelszabadítás ma már nem program; nincsenek jobbágyok sőt nagybirtokosok sincsenek többé. A harmadik rend érvényesülésének útja elébe nemesi és főnemesi privilégiumok nem emelnek már torlaszt és az osztrák császárság nem fenyegeti függetlenségünket. Egész sor intézmény, amely 48-ban még a szabadság és egyenlőség szükséges biztosítékának és kielégítő lehetőségének látszott, egy évszázad alatt annyira elavult, hogy részben el kellett tűnnie, részben újnak kell átadnia a helyét. A huszadik században a szabadság és egyenlőség örök eszményeinek egészen mások az elemi követelményei, intézményes biztosítékai és megvalósulási formái. S ezek megteremtése a mi feladatunk; nem kisebb, mint 48 nemzedékének vállalkozása volt.

Ma merőben más viszonyok között és más utakon keressük függetlenségünk külső biztosítékait; de megmaradt a változatlan eszmény, maga a nemzeti függetlenség. Tudjuk, hogy mióta a nagyhatalmak kialakultak, a nemzeti függetlenség a kis népek számára a valóságban sohasem lehetett olyan teljes, mint a hatalmasoké, mert a kis népek létének külső feltételei között még semminő nemzetközi jogi szervezet sem tudta fölöslegessé, vagy nagy hátrányok és veszélyek nélkül elhanyagolhatóvá tenni a hatalmasokhoz való alkalmazkodást. A szónak teljes értelmében nemzeti függetlenség, amely alkalmazkodni máshoz nem köteles, nincsen. A hatalmasok is kénytelenek egymás igényeit tekintetbe venni, nemcsak a világ természetes egységének okán, hanem az erőviszonyok tiszteletben tartásának következményeképpen is. Minél inkább rászorul valaki másokra, annál több gyakorlati korlátja van függetlenségének. Az a legfüggetlenebb, aki csak saját céljaitól függ. A hatalmasok elsősorban saját céljaiktól, de másodsorban ők is körülményeiktől függenek. A kis népek, éppen függetlenségük érdekében, sohasem téveszthetik szemük elől azokat a belső életükre is ható külső tényezőket, amelyeknek megváltoztatására erejükből nem futja. Éppen ezért nem szabad soha elhomályosodnia a kis népekben a függetlenség legmagasabb és legtisztább igényének. Az ő függetlenségük mindig megköveteli az éber örökösödést és a lankadatlan vigyázást.

A magyar nép szabadságát függetlenségében látja. Nem hatalmának fokozásában és kiárasztásában, nem a mások feletti uralomban, vagy mások patronizálásában, hanem abban, hogy a saját portáján maga legyen ura magának. A magyar nép hatalmát teljesnek érzi, ha belső életének rendjét, irányát és ritmusát maga szabhatja meg. A függetlenségnek ez az igénye, mely nem a hatalmi egyenrangúság, hanem a jogi egyenlőség alapján megilleti a legkisebb népet is, elalkudhatatlan igény, mert róla öngyilkosság veszélye nélkül senki le nem mondhat. A függetlenségnek ezt az igényét jó- és balsorsban minden népnek az önmagához való hűség parancsaként kell fenntartania. A nemzeti függetlenség egyébként olyan követelménye a nemzeti életnek, amelyről egy nemzedék nem is mondhat le: a függetlenség a nemzedékeket jelentő nemzetnek és nem egy nemzedéknek java. Ez az egyetlen örökség, amelyet a jelentől jogosan követel a jövő, ahogy a fiú megkövetelheti apjától neve becsületének örökségét.

Szabadság, egyenlőség és nemzeti függetlenség a nagy eszmei kapocs, mely 48-cal összefűz bennünket és korszerű tetteket követel. E nagy erkölcsi javaknak, ezeknek az emberi eszméknek élvezetére minden nemzedék meg van hívva és birtokukra minden nemzedéknek jussa van. Amennyit belőlük ma korszerűen meg tudunk valósítani, annyira közelíti meg korszakunk az első 48-nak magaslatait és amennyi áldozatos elszánás van bennünk ez emberi eszmények önzetlen szolgálatára, annyira vagyunk méltók 48 utódainak neveztetni. Mert egyetlen nép sem lehet nagyobb eszményeinél és egyetlen nemzedék nagyságát sem a siker méri, hanem követett célja és eszménye, amelyet okossága által vezérelt áldozatkész-készségével szolgál.

Hazánk - 1948. március 12. 1.1.

Március népe, március nemzete

Történelmünk sorfordító dátumai között egy sem akad, amelynek ünnepét elevenebb emlékezéssel, az újrakezdés és a folytatás időszerű igényével és a nemes indulatoknak olyan lefojtott feszültségében ülné meg a nemzet és a szegény nép, mint a gyönyörű reformkori éposz lírai záróakkordjának, s ebben a nép nemzeti emelkedési nyitányának, 1848. március idusának ünnepét. Nemzet és nép nagy ölelkezése, egy teljesebb, igazibb, mert emberibb nemzeti egységnek forró átélése az emlékezésben - mindig ez volt még a pátoszos márciusi lelkesedés is. Az egyetemes nemzeti testvériség melegítő tüzei - hacsak egy napra is csak fogadkozásokban is - 1848. szívbeli lángjainál gyulladtak meg. Az uralkodó nemzet hajdani jobbik önmagával azonosult, a múltat dicsérő önelégültség mámorában; a szegény nép pedig 1848. hitének melegénél élesztette meggémberedett reményeit. Valljuk be, - hiszen csak az tiszteli erényként régi hibáját, aki már javulni sem tud, tehát életképtelen - hogy az uralkodó nemzet 48-nak igazi győztese: a középosztály és a polgárság a leboruló hála és az öndicsérettel vegyes magasztalás szavaival ígézte az első márciust, amelynek nem is annyira jutalmazottját, mint inkább hőseit látta osztály-ösében, s az önszeretet látóhatáráról befejezésként tisztelte e történelmi eseményt. Övé volt a történelem drámájának a szép jelenlétében a főszerep és bizonyára megerősödött volna, ha valaki arra figyelmezteti, hogy az ő jelenlétével a dráma még nem ért véget, s egyszer statiszták is igényelni fogják jussukat.

A szegény, nemzetén kívül rekesztett nép azt is kevésbé vette tudomásul, hogy a középosztály - polgárság és a nemesség minő hosszú és tiszteletre méltó erőfeszítés után jutott el a magaslatra. Hiszen, a szegény nép sorsának útján a 48-as március olyan vereckei magaslat volt, ahonnét már látszik ugyanaz új haza, az ígéretnak földje, de ez még nem a honfoglalás, nem a jussolás. A nép emlékezésén a befejezetlen kezdeményezés árnyéka és a félúton való megrekedés reménnyel fűszerezett fájdalom borongott mindig, benne a befejezés, a betetőzés akarata és a honfoglalás elszántsága lappangott, - a nép kegyeletos érzésében a holnap bora forrt. Mély vágyak lobogtak föl a nép sűrű vérében és nehezebb gondolkozásában március idusain, ahogy szent Januárius vére felforr a mártírumság évfordulóikon. Petőfi és Kossuth szavaiból, az ő

magasztalásukból, az első március építő és merész tetteinek dicsőítéséből a nép nem a múlt hangját, hanem jelen való vágyainak szavát hallotta ki; s pillanatra eldugva keserveit, az emlékezés bátor és kárpótló önfeledtségében a múlt kezdeményezését és talpraállását jövőjeként élte meg, a múltban a jövőt elővételezte. Az uralkodó nemzet ősei tiszteletére meggyújtott hódolati tüzeknél fényesedett, - a nép pedig a holnap lángjait szította az áldozati oltárokon. S míg a 48-as főszereplő osztályok szemében az első március egyre történetibb tisztaságú finomodott, - a megváltásra váró nép nem a múltat és a jelent fűzte elválaszthatatlan egységbe, hanem - a jelen kiejtve - a múltat és a jövőt, amikor a vágy és a valóság összeolvad.

Lényegében hívebb volt a nép emlékezése. Mert ő ezzel fölélesztette az el nem alkudott teljes programot, amelynek érvényessége az idővel nőtt. A nép megőrizte a teljes hagyatékot, a beléje zárt parancsokat, s e hű programfenntartásra öntudatlanul is állandó igényét hangoztatta arra, hogy ő is nemzetté akar emelkedni, mint azok a népből kilábolt osztályok, amelyek előtt az első március húzta föl a sorompókat.

Talán a legnagyobb nemzeti főadat, minden magyarnak a nemzet szellemi, erkölcsi, politikai és anyagi kiváltságaiban való egyforma részeltetése, a hátunk lesz már, ha egyszer majd a márciusi emlékezésben csak a nemes kegyelet szelíd lángjai égnek.

Mit jelentett az első március, hogy így emlékezett reá a nemzet és ilyen igényeket horgonyoz le benne a nép?

Döntő állomása volt a magyarság külső viszonylatai alakulásának éppen úgy, mint belső élete rendjének. Jelentette mindenekelőtt egy örök magyar igény érvényesítését, már nem a jogok, hanem valóságok világában a magyar nemzet és a magyar állam személyiségének soha el nem homályosult öntudatából származó, szuverén akaratot, amellyel a magyar nemzet és az állam öncélú lét törvényei szerint önmagát megkülönböztette és a személyiség határaival elválasztotta más nemzetektől és államoktól; a nemzeti függetlenség és állami önállóság világos öntudatának és csorbíthatlan akaratának azt az érvényét, hogy lerázzon minden idegen érdekű megkötöttséget, kiderüljön az idegen imperializmus jogi és tényleges gyámsága alól, s ezzel visszaszerezve az önállóságnak minden nemzeti és állami attribútumát, a nemzetek és az államok társaságának ismét de facto és egyenlő jogú tagja lehessen. Ez volt a 48-as eszmevilágnak központi magva és mértéke - a nap, amely körül a csillagok

keringtek. A nemzeti önállóság és az állami függetlenség volt a legmagasabb cél, amelyhez a többi célok mind csak az eszköz viszonylatában állottak. A magyarság e legmagasabb igéje és célja nemcsak történetünk jussában, történeti méltóságunkban, az önmagunkhoz való hűség parancsában, becsületünk normáiban, önbecsülésünk szükségszerű és sajátos föltételeiben találja meg igazolását, hanem még inkább rendeltetésünkben, abban a feladatban, amely pusztán létezésünket olyan kötelességek elvégzésétől, olyan kormányzói és egyensúlyozó funkciók teljesítésétől föltételezi, amelyeket csak mint független nemzet és önálló állam fejthetünk ki. Rendeltetésünk sajátosságánál fogva, függetlenségünk és önállóságunk föladásával nem a teljes jogú létezés bizonyos körülményeiről mondanánk le, mint esetleg más hivatású nemzetek, hanem pusztán létünket vetnénk kockára. Rettenetes letöréseinkből való kilábolásunk, létezésünk csodája arra figyelmeztet, hogy fönnmaradásunk legfőbb záloga és erőforrása a rendeltetés világos öntudata, a magyar Logos megértése. Ha a nehézségektől és a szörnyű áldozatoktól meghökölnénk, s rendeltetésünk parancsai elől kitérnénk, elveszítenők ezzel a lét igazoltságát is, s akkor más faj állana helyünkre. Mert a magunk helyén álló nép európai rendeltetést, világhivatást tölti be. Hivatásunkat a nemzetek és az államok békés rendje, a nemzetek európai organizmusa nem nélkülözhetné. A magyarságban ezért vált azonos értelművé és jelentésűvé a függetlenség s önállóság a lét alapérdekével és igazoltságával. Soha egy pillanatra sem mondtunk le de jure e legfőbb érdekünkről, de 1848-ban a magyarság de facto is a szabad, független és önálló életformáiba öltözködött. Petőfiben és Kossuthban tehát tisztán hallatta szavát a magyar Logos, amely az ő géniuszuk által járta át a nemzet és a szegény nép lelkét, azt követelve, hogy más hatalomnak semmiféle kiváltságai se fokozzanak le bennünket hivatásunk rangjáról. 1848-nak sem akkor nem volt és soha nem lesz más értelme, mint az a magyar egyenlet, amelyben a mindig egyértelmű nemzeti önállóság és állami függetlenség azonos jelentésű a pusztán léttel.

A 48-as nemzedék, élén Petőfivel és Kossuth-tal, világosan felismerte, hogy a külső és belső felszabadítás között elválaszthatatlan a kapcsolat. Szolgák nem hordozhatnak szabad nemzetet, és szolga nemzetnek fiait sohasem lehetnek szabadok. Tudták, hogy a nemzetek rangsorában való különbség tétel megszüntetésének előfeltétele és biztosítója, hogy a nemzet fiait közt se legyenek privilegizált különbségek. A nemzetek társaságában csak az a nemzet

lehet valóban szabad, egyenlő és független, amelynek tagjai egymás között egyenlők, szabadok és függetlenek. A nemzet sem bírhatja azt, amit fiaitól ő maga megtagad. 48-ban már nyilvánvalóvá vált, hogy a nemesi nemzet igen vékony alap, sem hogy egyedül reá föllehetne építeni a független és erős magyar államot. Ki kellett nyitni kapukat, hogy a nemtelenek rendje beléphessen a nemzetbe, megsokszorozza annak erejét, kiszélesítse és megszilárdítsa alapjait, s a népi méretekre növelje a nemzet hatalmát. Mikor a kiváltságok megszüntetéséről beszéltek, nemcsak az osztály kiváltságok megszüntetésére gondoltak, hanem lényegében azt célozták, hogy a magyar nemzet egyetemleges kiváltságait, vagyis a nemzet mindenfajta javaihoz való egyenlő jogot kiterjesszék a nemtelenek rendjére is. Nem a nemességet akarták lefokozni néppé, ahogyan ezt az idegenérdekű önkényuralom, különösen az abszolutizmus korszakában, a nemesség nemzeti jogai tekintetében több vonatkozásban tette, hanem a népet kívánták a nemzeti kiváltságokban részesíteni, a nemzet magas rangjára és hatalmára, a nemzeti élet színvonalára emelni. Az állam fenntartó elem akkor sem volt azonos a nemzet fenntartó réteggel. Az állam fenntartó elem 48. előtt csaknem kizárólag az adózó és katonáskodó nép volt, amelynek terhét még a katonáskodás terén is csak kis részben osztotta meg a nemesség, az utolsó századokba. A nemzet fenntartó elem viszont a magyarságnak egy számszerű kisebbsége, a nemesség volt; övé volt minden jog, melyben a nemzet megnyilatkozik, övé volt az anyagi erősödés, a szellemi kiművelődés, a társadalmi és politikai hatalom minden privilégiuma. A 48-as törekvések abban csattantak ki, hogy a nemesség is váljék államfenntartóvá, a nemtelen osztályok pedig emelkedjenek nemzet fenntartókká, megosztván a terheket, illetve megkapván a nemzeti életben való részvétel jogait. Senki sem tagadhatja, hogy azok a nemtelen rétegek, amelyben a középosztály és a polgárság osztályhősét láthatjuk, valóban részesei lettek a nemzeti jogoknak, - a jobbágyság és az ezzel kapcsolatos intézmények megszüntetése által, nagyobb részt olyan jogokhoz jutott, amelynek konkrét érvényesítéséhez nem járultak a szükséges lehetőségek. A népet életformája továbbra is törzsi megkötöttségben tartotta, még hosszú évtizedeken át. Odaláncolta a földhöz és a kézimunkához. A nehezen emelkedett ki a szegénység marasztaló sarából, s alig bontakozhatott ki a tudatlanság sötétségéből. Emberségének jogától nagy volt még a lépés a valódi emberségig.

A társadalmi, gazdasági és politikai rend, amely a népre épült, mint széles alapra, még mindig föléje is épült terheivel.

A nép 1848. teljes programját megértette és megőrizte. Petőfiék és Kossuthék legnagyobb érdeme éppen az, hogy a magyar nép tudatában felbontathatatlan egységgé ötvözzék a nemzeti függetlenség és állami önállóság eszméjét a szociális megváltásnak s a nép nemzetté emelkedésének ígéretével. A magyar népben sohasem homályosult el annak öntudata, hogy a szociális és a nemzeti gondolat szétbontathatatlan egység. Azóta a nép szabadságánál, szociális jogai tiszteletbetartásánál, kulturális, anyagi és politikai igényei elismerésénél nincsen szilárdabb támasztéka az önálló és független magyar államiság épületének, - a nemzeti függetlenség és önállóság pedig a nép szemléletében a legfőbb szociális védelem legerősebb boltozata lett.

De a nép 48. befejezetlenségét érzi, s a néppel együtt kell ebben tartania minden jól lelkiismeretű magyarnak. 48. csak nyitánya annak a szabadság küzdelemnek, amely népünk teljes szociális, gazdasági, politikai és szellemi felszabadításáért folyik. Vajon megszűntek-e teljesen azok a kiváltságok, amelyek sokszor az érdem és az illetékesség elé helyezi a születést? Vajon helyesen gazdálkodunk-e az egész magyarság szellemi tőkéjével, és vajon bedobtuk-e már a nemzeti jobblétünk nagy harcába minden szellemi tartalékunkat? Nem megy-e veszendőbe még mindig annyi nemes érc, az ismeretlenség, a nyomor és a szellemi ínség mély tárnáiban? Egyenlő-e az indulási lehetőségük legalább azoknak, akik a tehetségek versenyében starthoz állhatnak? Szellemi energiánkkal való gazdálkodásunk hibáját semmi sem fedti fel, olyan világosan, mint az őstehetségek ünneplése, akiknek minden olyan társadalomban, amely a maga szellemi energiakészletével jól gazdálkodik, a rendszeresen kiművelt emberfő között, a polgári középrétegben van a helyük. Az őstehetségek sokasága nem tehetség bőségünket jelenti, hanem egy rendszer tehetség pazarló és elfojtó bűvének nyilvános leleplezése. Az őket ünneplő társadalom, ha egyben a kiválasztásnak rendszerint helyesli, öntudatlanul is önmaga felett mondja ki az elmarasztaló ítéletet. Vajon van-e jogunk ezt a verdiktet elutasítani magunktól? Vajon a munka megkapta-e már az őt megillető gazdasági értékelést és társadalmi rangot? Vajon a technikai civilizáció által adott lehetőségeket mind kihasználtuk-e már, hogy a parasztságunk válláról a fizikai munkának nyomasztó terhét, amely a technikai civilizáció mai szárnyalása idején már lealázó is. Leemelve. Őt felszabadítsuk

egy emberi, nemesebb életszínvonalra, ahol a szellem és az erkölcs tiszta örömei várnak rá? Vajon az emberi méltóság nem szenved-e meg olykor a lealacsonyító fizikai munkát? Parasztságunk és a földi viszonyának rendezését mérnök e kielégítőnek mondani? Vajon a munkásság és a parasztság a nemzeti élet irányításába jelentőségüknek megfelelően szólhatnak-e bele? Csomót kötve a sok vajon végére: munkásságunk és kivált parasztságunk végre nemzet lett-e már, a nemzethez való tartozás minden anyagi előnyével, szellemi és erkölcsi értékével s részt vesz-e a nemzeti élet minden funkciójában és a parasztság, munkásság és a középosztály-polgárság találkoznak-e már a nemzeti egység forró ölelésében?

A parasztság és a munkásság már megtette az első nagy lépéseket karöltve a szellem és az erkölcs legjobbjával, amikor széttéphetetlen egységben állt velük. A nép tudtul adta, hogy nem akar a népi állapotba megrekedni és hogy a nemzetté emelkedésének útján együtt jár az emberségben és magyarságban legjobbakkal. Nehéz lenne tagadni, hogy a szabadság függetlenség és önállóság világos értékelése és halálos elszántságú akarata benne oly tiszta, mint azokban akikben nemzeti Génuszunk változatlan szava szól az idő változó követelményei szerint. Ő az erősebb remény és a nagyobbik bizonyosság. Azonosul azzal, amit Örök Magyarországnak nevezünk, a nemzet évezredek nemzedékeket átölelő mindig változó és mindig azonos személyiségével. Történeti öntudatának változása is ezt mutatja. Tegnap szektárius hősei a Dózsák már leszálltak vádoló tüzes trónjukról és bevonultak abba a Pantheonba, ahol az egyetemes nemzet hódolata mindnyájunk hőseiként fogadja őket, - a régi nemzeti magyarokat pedig a nép büszkén fogadja el őseinek. A parasztság hősei ma már gazdaságra a nemzetnek a régi paraszt küzdelmeket megértő nemzetnek, - a magyar vitézség és szellem óriásai a magyar nagyhatalom csodálatos kőművesei a nemesi nemzet oromzatai viszont a parasztság és munkásság halhatatlan példái és vezérei lettek.

Az első március reményei és indításai mai feladatok és holnapi törekvések nyelvén szólalnak meg újra. Csak az méltó arra, hogy lelkét megmártsa az első március dicsőségének edző tüzében, aki érti és követi a konkrét parancsokat, amelyeket a márciusi emlékezés magába zár.

A jelszó nemcsak: emlékezni és áldozni, hanem: megőrizni, folytatni és befejezni!

Az Ország Útja – 1942. 3.sz. 65-68.l.

A magyar géniusz evangélistája

A másfélszázados évfordulón Széchenyi alkotásainak hosszú és változatos sora processzióként vonul át a nemzet emlékezetén, hogy nagyságának dicséretét zengje. Aki a külső alkotásokban keresi emlékét, annak elég kinyitnia a szemét és körültekintenie az egész modern Magyarország Széchenyi István elindító, mozgató és teremtő szellemére emlékeztet.

De már az ilyen emlékezte sem tud helyet találni az egész Széchenyi Istvánnak az emberi nagyságok valamelyik osztályában. Nemcsak tevékenysége és szellemi irradációja egyetemességének okán nem sorolható a nagyság egyik osztályába sem, hanem elsősorban is azért, mert olyan egyedül álló tünemény, amely maga külön osztálya. A teremtésnek olyan emberi oromzata, akihez nem ismétlődő erőket helyezett a Teremtő és akiben ezek az erők egy páratlan és utánozhatatlan életfolyamat során érték meg az ő személyiségévé. Az embert általában művei leplezik le, de Széchenyi nem fér el művei mögött. Rengeteg műve közt a legnagyobb. sőt minden művét mintegy felszívó alkotása az ő személyisége. Tevékenységének egy-egy körében talán követni lehet őt, de utánozni nem, amint olyan példaképet, aki elérni parancsolt jobbik önmagunkat példázza személyiségével. Nem példa, hanem fényforrás, amely eligazít, utat mutat, felvilágosítja homályunkat és az ismeretlent mutatja. Ha van bennünk oly bátor önismeret és oly szigorú valóságtisztelet, amely Széchenyi ünnepléséhez illő lelki jegy, akkor alázattal és a Gondviselés iránti hálával fogjuk szemlélni Benne azt a világítótestet, amelynek fényével élhetünk, amellyel élünk, amelyet hasznosítanunk kötelesség, de amelyet utánozni az önkörünkből kitörni akaró lázadás bűne nélkül nem is akarhatunk. Kemény beszéd ez, de semmivel sem rendkívülőbb és különösebb, mint Széchenyi személyisége, amelyet a szentélybe lépő hívőnek áhítatával és döbbenetével szemlél az, aki eltolva a művek kulisszáját, bepillant a legnagyobb magyar lelkének belsejébe, a lángoló nemzetszeretnek e kínokkal meg megszentelt templomába.

Elutasíthatjuk-e magunktól – e templomba lépve – a felismerést, hogy Széchenyi személyiségének – nemcsak a magyar de az egész világtörténet nagy nemzeti alakjait tekintve is, - legjellegzetesebb jegye, példátlan rendkívülisége nem egyéb mint az ő egyéni sorsa és a nemzet sorsa azonosságának leküzdhetetlen és állandóan éber érzése? Ez volt egész emberi lényének

legmélyebb meghatározója. Istentől beléje teremtett legegységibb tulajdonsága egész életének sőt halálának is legállandóbb és legerősebb motivuma, örömeinek és bánatainak, kínjainak és elragadtatásainak forrása. Széchenyi egyéni életét annyira átszöttek a nemzeti sors sötét vagy piros szálai, hogy óróla – és csakis óróla azt lehet a szó teljes értelmében elmondani szavait egész nemzetet hordozott a szívében és önszeretete hiánytalanul azonos volt a nemzetszeretettel.

Ez az azonosulás a nemzetszeretet egy megfejthetetlen misztikus és utánozhatatlan formájának tűnik. Mert nemcsak arról van szó, hogy Széchenyi, mint hű magyar férfi megismerni igyekezett a magyarságnak földi értelemben örökkévaló, történeti személyiségét, hogy ennek fényénél öntudatosítsa és ehhez formázza a maga egyéni magyarságát, s ennek követelményeihez helyesen szabja hazafiúi kötelességeit, amelyeknek teljesítésére egy benső erkölcsi szózat minden becsületes és önbecsülő hazafit hív. Akkor sem merítettük ki e tünemény tartalmát, ha csupán azt mondjuk, hogy igyekezett magában a lehúzó önzést elfojtani, hogy erőssé és tisztává fejlessze az egyéni érdeket felszívó áldozatkészséget, amelynek tétje olykor maga az élet. Ha azt vesszük számításban, hogy Széchenyi egyéni életének állomásai – még a külső megnyilvánulásokban is – egybeesnek a magyar nemzeti sors stációival, egészen addig, hogy a csodálatos reform-éposz letörését Széchenyi egyénileg sem tudja túlélni, - akkor közelebb férköztünk a lényeghez, felismervén, hogy Széchenyi Istvánban egy magyar férfiú egyéni sorsa a nemzeti sors megdöbbentő jelképévé magasodik.

Magasztos és páratlan ez a jelképi azonosság is. Egyébként valóság, hogy Széchenyi képezi ki azt az új magyar nemzetiségismét, amely a nagy reformkornak lelke ama nagy reformoké, amelynek csak ünnepi, hétzáró vasárnapja 1848 dicsőséges éposza. Széchenyinek egyetemes tevékenysége csakugyan indító vagy valósító erő volt a nemzeti talpra állás és építés minden vonatkozásában. Ez a kor elválaszthatatlan egyéniségétől, a jelkép azonban ennél többet árul el, mert Széchenyi István az utolsó állomásnál sem hőkölt meg: vérbeborultan együtt esett le a magyar ébredésnek és az ő életének napja. E jelképi azonosságnak nincs hasonlója sem a magyar sem a világtörténetben. A legnagyobb nemzeti katasztrófák, akár Széchenyi előttiak, akár utániak a kereszthordozó nemzetnek nem egy Simont adtak, de csak Széchenyi Istvánt kergette a halál karjába a szeretetből sarjadó felelősségi érzékenység és a szeretetben való teljes azonosítás népe sorsával, amely a nemzet bukását

képtelen volt elválasztani a maga egyéni tragédiájától. Ez a halálos frigy Széchenyi páratlan dicsősége és terhe s szent- megközelíthetetlen magányossága. Minden igaz és hív magyar megszenvedi nemzetének kálváriáját, hiszen boldogtalan környezetben még az önző sem lehet boldog, de nemzetével ily halálos frigyét csak ő kötött: ez a halál nem áldozat, hanem azonosulás volt.

A jelképi azonosság mögött azonban válság áll: egy emberileg legtökéletesebbnek mondandó nemzetszeretet. A szeretet lényegében nem is más, mint azonosulás annak céljaival, akit szeretünk. Csak ez reformált ember szeretheti helyesen a reformálandó nemzetet, hiszen egyébként nem tud azonosulni a reformálandó nemzet céljaival. A nagy reformkor azzal kezdődik, hogy Széchenyi megreformálja önmagát. De ebben Széchenyinéél megint másodrangú szerepet játszottak az egyébként elsőrangú szempontok: azok a meggondolások, hogy senki sem tehet jobbá, nemesebbé és igazabbá másokat, mint aminő mértékben maga bírja ezeket az erényeket, - hogy senki se taníthat mást többre mint amennyit maga tud -, hogy a reformálatlan reformernek nincsen hitele.

Széchenyinéél az önreform elsődleges foka az volt, hogy hiánytalan azonosságtudat élt benne nemzete sorsával. Aki naplóját olvasva forrongó lelkének örvényei fölött megállott és cselekedetei fogantatásának pillanatát megleste, az ezek mögött az egyébként magasrendű meggondolások mögött megsejti a végső mozgatót, hogy Széchenyinéél nem csupán az öntudat által irányított akarat formájában, hanem egy leküzdhetetlen szükségképesig ellenállhatatlan erejével lépett fel a nemzettel való azonosulásnak érzete és öntudata. Neki nem keresnie kellett ezt az azonosulást a kötelességtudat és a nemzeti öntudat felébresztése és éberré kovácsolása által, - ellenkezőleg: ő menekülni sem tudott volna a nemzete miatti szenvedésektől.

Itt van Széchenyi egyszerűsége, kivételes rendkívülisége és utánozhatatlansága. Ezért fényforrás ő: az egyéni boldogság és a nemzeti üdv között olyan összefüggések voltak előtte világosak és maguktól értetődők, amelyek más előtt legtöbbször homályban, az érzékelhetőségen túl maradnak, általában pedig sohasem jelentkeznek, mint spontán egyéni örömök és eltávolíthatatlan személyes kínok. A szavakat újra meg kell töltenünk az eredeti értelem tiszta borával, ha meg akarjuk érteni, hogy a szeretetnek milyen kínzó keresztjére volt ráfeszítve Széchenyi István, amikor a nemzetével való

hiánytalan azonosság érzetét és öntudatát élte. Ha erről az utánozhatatlan tüneményről megközelítő képet akarunk alkotni, csak vallásos hasonlatokhoz folyamodhatunk – és ez a tény jellemző Széchenyi alkatára. A nagy hazafiakhoz úgy viszonylik, mint egy jó hívőhöz a vallásos géniuszok és a misztikus szentek, akik a szeretet elragadtatásában élnek és stigmákat viselve, testi jelképekkel is hasonulnak a Legfőbb Szeretethez. Ne legyen profán a bibliai hasonlat: Széchenyi nem tudott menekülni – naplói tanúság erre – a magyarság létének teljes átélésétől, mivel olyan egységben élt nemzetével, mintha már nem is ő élt volna, hanem a nemzet élt volna őbenne. Kétségtelen, hogy ez az azonosság, mint hajlam, csak neki juttatott, isteni adomány volt. A nemzeti géniusz úgy szólt általa, mint a Szentlélek az apostolok által. Nem utánozandó példa tehát, hanem megvilágosítás, a magyar nemzeti Génius: evangelistája, akire hallgatni kell.

Voltaképp nemzeti Géniuszunkat faggatják a korok, amikor leülnek Széchenyi lábaihoz, Szibillai könyvében minden kornak fia talál neki szóló, érvényes tanítást. A korszakok hiányai és szükségletei, tévelygései szerint kap időszerű nyomatékokat, tanításának egy-egy fejezete. Talán megbocsátható vétkünk lesz, ha e kornak fiaként az eszmék zűrzavarában és a fórumok erőszakos lármájában Széchenyit kérjük meg a magyar nemzeti gondolat helyes tartalma felől, az emberi méltóság és a szabadság magyar eszményei felől és nemzetünknek más népekkel való kapcsolata, az emberiség nagy családjában való elhelyezkedése felől. Félünk, hogy lesznek, akik e kérdésekben nyilatkozni Széchenyinnél illetékesebbnek érzik magukat. Mi azonban – talán korszerűtlenül – hódolunk a tekintélynek, amelyet egy egyedülálló személyes tanúságtétel bizonyít.

A magyar nemzetiség eszméjéről azt tanítja, hogy az nem külsőség, nem szó, nem ruha, hanem lélek és szellem, egy sajátos magatartás, amely az életnek magyar formáját, magatartásunknak egyéni stílusát megszabja. A nemzetiség nem biológiai fogalom és nem az emberiséssel, vagy a kereszténységgel ellentétes szokások, eljárások és eszmék, hasznosnak látszó hibák és bűnök menedékhelye és szentesítője. A megbecsülendő és fejlesztendő nemzeti sajátosságok nem egyebek, mint sajátos stílusban, a magyar ízlésnek formáiban megjelenő emberi erények, még pedig az erénynek legszigorúbb keresztény értelme szerint. Magyarság annyi, mint magyar stílusú, teljes humanitás és tiszta

kereszténység. „Csak az Igaz” valódi alapja a nemzetiségnek s egyedül az erény az oka néhány nemzet gigászi felemelkedésének.” „Ami magyar, mivel magyar, még nem helyes, hanem helyes és helytelen is lehet.” A bűnöknek csupán azért, mert nemzeti, még nem lehet becsületük, de ezek a bűnök bármilyen nemzeti köntöst húzzanak is magukra, a magyar nemzetiséget rútitják és rongálják. A nemzetiség velejében nem más, mint felebaráti szeretet. Az a krisztusi egyetemes törvény, amelynek otthoni, tágabb családi köre a nemzet. „A keresztény vallás zavartalan forrásán megtisztult erkölcsi jó legegészségesebb, mint leghosszabb életidőt ígérő feneke a nemzetiségnek.” Széchenyi nemzetiség-eszméje magas erények foglalatja, amely megvet és kizár minden machiavellizmust, gyűlölséget, pogány önzést és más népek fölött uralmi igényt támasztó gőgöt egyaránt. ez a nemzetiség eszme, amelynek magyar voltát talán azok sem merik kétségbe vonni, akik a maguk nacionalizmusával Széchenyi nemzetiség-eszméjét, megcsúfolják. Nem ismerte az extenzív és imperiális vonásokat: a szó legvalódibb értelmében keresztény nemzeti eszme volt, amely a természet szent jogán alapult és összhangban állt a keresztén vallás pozitív tanításaival.

A magyar ember nemzetisége Széchenyi fogalmazása szerint emberi erény magyar stílusban, illetve a magyarban uralkodó erényeknek olyan sajátos összhangja, amelyeknek alapja a természettől kapott hajlam. „A magyar ember nemzetisége egyenes, bátor s komoly férfiúi érzés a szó legtágabb értelmében, szabadságimádás, hon legforróbb szeretete, s az élet kész elhagyása törvényes Királyáért. Ezen alapul sajátságunk.” A magyar nemzeti sajátságok tehát Széchenyi szerint a következő erények: vitézség, szabadságszeretet, hűség, honszeretet és férfias, komoly magatartás Széchenyi igénye szerint a magyar nép minőségkép, amelyet nem sajátos hibáiról, hanem sajátos erényeiről ismer fel az idegen. Széchenyi azt akarja, hogy a magyar szó ne csak nemzetiséget jelentsen, hanem egy magas erkölcsi grádust, egy sajátos ízlést, az erényeknek egyéni stílusát, hogy aki idegen a magyar szót kiejti, együttgondoljon a magyarral egy sajátos emberi kiválóságot is.

Ehhez képest nemzetiségünket elárulni és abból kivetkezni annyit tesz, mint ezeket az erényeket, amelyeken „sajátságunk alapul”, elhagyni. „Régi tudatlanság és megöszült előítéletek” meg korszerű bűnök kivetkeztetik a magyart nemzeti sajátosságaiból, amikor „Istennek legszebb ajándéka, a mennyei szabadság”, e „legfőbb jó” szeretetét roncsolják. A szabadságszeretet

Széchenyi olyan erényünknek tartja, amelyet nemzetiségünk megtagadása nélkül el nem árulhatunk. Ugyanilyen gyönyörű fényben álló nemzeti erényünk, sajátosságunk Széchenyi szerint az emberi méltóság megbecsülése, amely szabadságtól elválaszthatatlan. A szabadság „egyetlen talpköve” ama bibliai tanítás megélése, hogy „amit magadnak nem kívánnál, másnak ne tedd”. Széchenyi mikor nemzetiségről szól, nem csak humanitást, hanem vallásos erényt akar.

Létünknek a földrajzi és népfajközi helyzetünkből származó nehézségeit éppoly világosan látta, mint a nemzetiségi kérdést a haza határai közt, - mégsem csekély számunk aggasztotta, hanem az, hogy „szellemi létünk felette könnyű”. Egész létezésünket elsősorban nem materiális, hanem erkölcsi és szellemi kérdésnek tekintette. „Könnyű sok szépnek véghezvitele más nemzeteknél, ami nálunk igen nehéz. Minékünk az erény sokkal magasabb lépcsőjén kell állni, mint másoknak.” Kiművelt emberfőt, felsőbbiséget és bájt kívánt, mivel ennek uralma szelíd és követése könnyű, minthogy ez az uralom természetes. Amikor nemzeti államból újra nemzetiségivé lennünk egyik törekvésünk lett, - az ő nemzetiségi tanításának bele kellene ívódnia természetünkbe, hogy az magatartásunkká válva, a vonzást erősítse és a kolréziót növelje. Mások nemzetiségének megbecsülése elválaszthatatlan a magunk nemzetiségétől. Nem külsőség és erőszak a hatalomnak és egységnek valódi fundamentuma, hanem „az olvasztói felsőbbiség”. Amikor is magyarnak lenni a nagyvilág szemében rangemelkedés, az adhatásnak lehetősége és akarata, amellyel a haza minden fia biztosabb és szélesebb jogot, szilárdabb és emberségesebb igazságot kap, ahol tehát „idegen a nyomorult, az ember méltósága szent s erény és ész a legszebb dísz.”

Széchenyi tanításai ebben a régi bűnökkel és új eretnekségekkel teli korban oly időszerűek, mint az erény szava ott, ahol hiányzik. Nemzetiségünk erkölcsi és szellemi birtokállományának megóvása és visszahódítása, a szabadság szent jogának és kötelemének megbecsülése és bátor megszerzése, az emberség, kereszténység és magyarság összhangjának megteremtése, a nemzetiségi kérdés helyes felfogása és kezelése, uralkodói felsőbbiségünk elérésének a nemzedéknek legmagasabb feladatai, amelyekről majd számot kell adnunk nem csak a magyar történelem, hanem a magyarság értékelt a maga

javának valló egész emberiség és Isten ítélőszéke előtt is. Széchenyi nem utánozható: tanítása is kemény beszéd, népszerűvé a szónak populáris értelmében talán nem is válhat.

De ha a nemzet jobbjá Széchenyi szigorú önismeretre törekvésének és valóságtiszteletének szellemében a százötvenedik évfordulón megvizsgálják lelkiismeretüket és megtisztulva, magukba fogadják a legnagyobb magyar tanításait, akkor nem fog megcsalni bennünket az a vigasztaló remény, hogy lesz még egyszer ünnep a világon.

Kis Újság - 1941. szeptember 21. 3-4. l.

II. FEJEZET

PRÓFÉTAI LÁTOMÁS ÉS KERESZTÉNY HUMÁNUM

A tömegek lázadása és az uralmi illetéktelenség

I.

A közéletben esztendőök óta sorozatos csalódások intik óvatosságra az erkölcsi bizonyossággal számoló jóhiszeműséget és a logika törvényeit követő gondoskodást. Szokássá kezd fajulni az a jelenség, hogy úgynevezett államférfiak a kormányzati formákról és módszerekről vallott igazi fölfogásukat csak a hatalom átvétele után és csak ennek gyakorlása által hajlandók elárulni, rendszerint rácáfolva arra a politikai arcra, amelyet a hatalomba vonulás előtt közéleti egyéniségük zárt formájaként mutattak. Hovatovább egy-egy politikusnak megvallott programjáról várható cselekedeteire következtetni egyáltalában nem lehet. A nyilvánosan hirdetett programok jelentéktelenné kezdenek válni a politikus megítélése szempontjából, mert valóságos programját csak cselekedeteiből lehet kihámozni, s igazi programjára csak cselekedeteiből lehet visszakövetkeztetni. Ez a politikai zsákbamaczkajáték súlyos erkölcsi elfajulás, hiszen a politikában az elhallgatás a félrevezetésnek legpopulárisabb fajtája. De mégis, nem jogosabb-e ebből a jelenségből szellemi színvonalsüllyedésre következtetni?

A hatalomrajutottak meggyőződés-változtatásának és lényeges programcserélésének legvalószínűbb oka nem annyira a tudatos eltitkolás és a célzatos félrevezetés, hanem inkább az a szellemi gyöngeség, amely, ha hatalomra jut, sikerét egyedül a körülményekhez való ügyes alkalmazkodásban, a tömegek gyakorta rendetlen vágyainak szolgálai kielégítésében keresni, míg az erőt, a tehetségest az a magas igény fűti, hogy magához alkalmazza a körülményeket. A gyöngye alakul, az erős alakít. Ha igaza van az ifjabb Andrásynak, hogy a politikát nem az érdekek, hanem az érdekekről vallott nézetek irányítják, akkor a tömeg nézete sohasem lehet az államférfi iránytűje; viszont az államférfiúi

igénynek abban kell állnia, hogy a tömeget valódi érdekeire figyelmeztesse, azt géniuszával áthassa, szóval államférfíúi programját, az érdekekről vallott magas szempontú nézeteit közölje és közvéleménnyé avassa. A szellemi gyöngeség azonban nem próbálkozhatik a géniusz feladataival, tehát nem a hatalmat használja politikai programjának közvéleménnyé avatására és megvalósítására, hanem a tömeg együttérzését úgy igyekszik megnyerni, hogy programját a hatalom megtartásának napi érdekei szerint változtatja. Annál is inkább, mert a hatalomra alkalmatlan vagy tehetségtelen vezető mindig hajlamosabb arra, hogy a tömegnek adjon igazat, semmint önmagának. A szellemi alkalmatlanság a politikai vezetésben - ritka és rövid életű kivételektől eltekintve - szinte mindig erkölcsi elaljasodáshoz is vezet, mert az illetéktelenség csak erkölcstelen eszközökkel maradhat hatalmon.

II.

Vajon igaz-e, hogy a politikai vezetésre való alkalmatlanság a hatalmon okvetlenül erkölcsi elaljasodáshoz vezet? Igaz-e, hogy a vezetőnek szellemi színvonalatlansága a kormányzás erkölcsi szintjét is leszállítja? A kérdésre időszerű világos feleletet adni.

Csalódásoktól keserű még azoknak a realista magyaroknak a szája íze is, akik nem riadnak vissza a politikai történet ama tanúságának fölismerése elől, hogy a hatalom megszerzésében és megtartásában az erény sokszor tehertétel, de az erénynek látszata mindig előny. Politika és erkölcs nem egymást kizáró vagy taszító fogalmak, de a történeti mérleg az erkölcs szempontjából oly vigasztalan, hogy a machiavellizmussal igazán nem vádolható, katolikus Chesterton sem habozott megállapítani, hogy királyokból ugyan nagy ritkán szentek lesznek, de szentekből sohasem lehetnek királyok. A politikai hatalmat valahavolt, szigorú moralisták magna meretrixnek tartották, amely magához rontja a kevésbé szilárd jellemeket, de mindig jellemtelenekké roncsolja a hozzá ragaszkodó illetékteleneket. A hatalmat bárki számára megszerezheti a véletlen szerencse szeszélye, de a hatalmat tartósan birtokolni csakis két eszközzel lehetséges: vagy a vezetésre jogosító szellemi és erkölcsi fölény tekintélyével és erejével, vagy a rendelkezésre álló hatalomnak erkölcstelen alkalmazásával, amely a korrupció szelídebb, de nyilvánvalóbban erkölcstelen formájában

éppúgy megjelenhet, mint az alattvalókat iga alá kényszerítő, nem kevésbé erkölcstelen erőszaknak képében. Ha a vezetőben az önként követett természetes szellemi és erkölcsi fölény hiányzik, akkor a hatalom megtartása céljából szükségképpen csak két eszköz áll rendelkezésre: egyik az alattvalók megrontása félrevezetés vagy megvásárlás útján, másik a tartós félelemgerjesztés által kicsikart hódolat az uralomban ülő iránt. Akik a vezetésre jogosító fölényel akár tehetségük elégtelensége, akár jellemük züllöttsége okán nem rendelkeznek, azok: ha a hatalom megszerzésében nem is, de megtartásában már kizárólag a korrupció vagy az elnyomás fegyverét alkalmazhatják, mivel az emberi természetben van, hogy tartósan és önkéntesen csakis a kiválót és a vezetésre alkalmasat tudjuk követni. Az illetékességnek, hogy a hatalmat megszerezze és megtartsa, csupán arra van szüksége, hogy fölismerjék, mert ha fölismerték, már el is ismerik. Az illetéktelenségnek azonban, hogy a hatalmat megszerezze és megtartsa, - megfordítva, elsősorban és múlhatatlanul arra van szüksége, hogy föl ne ismerjék, viszont elismertesse magát. Az illetékességet, mint vezetésre jogosultat abban a pillanatban követik, mihelyt fölismerik, mert nála a fölismerés azonos az elismeréssel. Az illetéktelenséget viszont csak addig a pillanatig követik, míg föl nem ismerik, mivel nála a fölismerés azonos a leleplezéssel, vagyis a megtagadással. Nem véletlen tehát, hanem logikus eljárás az a politikai harcmodor, amely a kiválóság és az illetékesség ellen mindig a rágalom fegyverét használja, míg a demagógia és az illetéktelenség ellen a leghatékonyabb harci eszköz a leleplezés. Az a pusztán tény, hogy követnek valakit, akár önkéntesen is, még semmit sem bizonyít illetékessége mellett. A demagógot önként követik, de csak addig, amíg le nem leplezik, és a demagóg szükségképpen csak erkölcstelen eszközökkel foglalhatja el és tarthatja meg a kormányzékét.

Minthogy tehát a hatalom helyes gyakorlásához szükséges szellemi erőnek hiánya már egymagában és szükségképpen arra kényszeríti a hatalom birtokosát, ha tartósan a kormányzéken akar ülni, hogy a korrupció vagy az elnyomás eszközét alkalmazza alattvalóival szemben, - nem térhetünk ki annak a következtetésnek igazsága elől, hogy a szellemi illetéktelenség az uralomban nemcsak szellemi színvonalcsökkenéssel, hanem erkölcsi elaljasodással is jár. Fölösleges itt megemlítenünk azokat a lehetőségeket, amelyekben a közhatalom kicsinyes egyéni érdekek vagy kedvtelések szolgáltatójává alázódik. Ezekben az

esetekben nem elsősorban szellemi, hanem inkább erkölcsi alkalmatlansággal állunk szembe.

Mindezekén túl van egy olyan fajta az egyébként való uralmi illetékességnek, amely a maga vezetésre jogosító természetes fölényéhez az uralom megszerzésében és gyakorlásában mindig odatársítja a korrupciót, vagy az elnyomást. Ez az eset akkor forog fenn, ha az uralomnak embere a hatalmat a legfőbb jónak tekinti. Mert, ha az uralmat a legfőbb jónak a rangjára emeljük, akkor ehhez minden áron és öncélúan ragaszkodni fogunk, mivel a legfőbb jónak megszerzését és megtartását a legmagasabb erkölcsi igénynek, a minden abszorváló igénynek érezzük és tudjuk.

III.

Fokozottabban veszélyes, szinte kiszámíthatatlanul veszedelmes azonban, ha éppen a XX. században, amikor a tömegekben egyenest igényként jelentkezik az illetéktelenség uralmi jogosítottságának sőt kizárólagos jogosítottságának elismerése, szerzi meg a hatalmat egy szellemileg vagy erkölcsileg alkalmatlan vezető.

Aki a hazai palánkjainkon túltekint, annak nem nehéz megállapítania, hogy az illetéktelenség uralmi igényemelésé és ennek elismerése nem magyar betegség, hanem általános kórtünet. Ennek kedvez az a bonyolult, a XX. században kibontakozó folyamat, amelyet a spanyol Ortega y Gasset a tömegek lázadásának nevez. A felületes, a szó szoros értelmében látszatok szerint ítélkezők úgy látják, hogy a tömegek lázadása elleni védekezés a diktatúrás és totális kormányforma, s hogy a föllázadt tömegek politikai életformája a demokrácia. A lényegét látók előtt azonban világos, hogy a tömegek lázadásának nevezett jelenség egyenest kizárja a demokratikus kormányzásnak lehetőségét. A föllázadt tömegek életformája nem a demokrácia, hanem az anarchia vagy a vezérlevű diktatúra; a szükségképpen ezek egyikében torkollik a lázadás felé tartó tömegek átmeneti politikai életformája, válság-kormányformája: a nem kvalitatív, hanem numerikus demokrácia. Kvalitatív demokrácia, vagyis a tömegekkel konszenzáló minőséguralom, a valódi önkormányzat csakis olyan népeknél és olyan társadalmakban lehetséges, amelyeknek széles rétegei elismerik a minőség fölényét a mennyiséggel

szemben, tehát amelyeknek értékszempléletében nem az erő, hanem a minőség fémjelzi a vezetésre való alkalmasságot, s ahol az erő helyett a minőség a tekintély. A kvalitatív vagy reprezentatív demokráciában, minő pl. az angol is, a tömegnek vezető-kijelölési joga de facto nem azt jelenti, hogy bárkit kijelölhet, hanem azt, hogy a minőségi alkalmassággal bírók közül jelölheti ki bármelyiket. A kijelölési jogot de facto az a szemlélet szorítja ilyen korlátok közé, amely csak a minőségeknek tulajdonít tekintélyt. A föllázadt tömegek, mégpedig a nem tömegszerű értékek elismerése ellen föllázadt tömegek politikai életformája az anarchia, vagy a vezérelvű diktatúra. Tulajdonképpen mindkettő azonos okból jön létre, s azonos tömegszemléletet és értékrendet fejez ki. Az anarchiában a tömeg minden illetékességet megtagad és minden tekintélyt megsemmisít. A vezérelvű diktatúrában pedig megtagadja az illetékesség és a tekintély hierarchiáját; az egyetlen illetékesség elismerése csak arra szolgál, hogy minden más illetékességet megszüntessen és minden más tekintélyt kiküszöböljön. Az anarchiát s a vezérelvű diktatúrát egyképpen a lázadásnak az az alacsony tömegösztone hívja életre, hogy lerontsuk a minőségi tekintélyeket, vagyis tömegesítsünk. Az egyenlőségre törekvő tömeget minden érték a különbségre figyelmezteti, s ha a minőségi érték elveszíti tekintélyét, akkor ez a különbség, vagyis az érték tekintélye sérti is. Minthogy a minőség az egyetlen olyan dolog, amit sem az erő, sem a tömeg nem pótolhat, ezért a vezérelvű diktatúrában a minőséguralom helyébe szükségképp az erő-uralom lép, melyet a tömeg is kiadhat, annál nagyobb mértékben, minél nagyobb a tömeg. Az erőt mennyiséggel méri, semmi köze a minőséghez. A tömegesedést az jelenti, hogy az erő az erő jogán érvényesül és uralkodik, az erő a minőségi tekintély helyébe lép, tehát nem ismer más értéket, mint az érvényesülést, csak a kvantitatív igazságot ismeri. Ezért nem meglepő, hogy nyugaton egy új politikai tan bontogatja szárnyait, amelynek egyik elméleti alapvetője és kidolgozója, a német Karl Schmidt azt hirdeti, hogy a politikai gondolkodás nem áll a logika érvénye alatt, és a politikai cselekvésben senkinek sincs joga számonkérni az etika törvényeit. Ez a tan hangos hirdetőkre ugyan csak idegen országokban akadt, de az eszméssel szemben nem hatályos a közigazgatási határzár, különösen a mostani Magyarországon nem, amelynek fiai közül jónéhányan fölcaptak túlbuzgó kapunyitogatóknak, s nyugatról új és megváltó csodák jöttét várják. A korszellem fertőzete annál erősebb, mert a túlbuzgó kapunyitogatók utánzó hevületükben a nagy mintaképhez abban

igyekeznek hasonlítani, amiben legkönnyebb: hibájában. Az epigon mindig nagyobb veszély az eredetnél, mert az epigon hibákat utánoz erények nélkül, nagy mintaképéhez abban hasonlít, amiben az is törpének bizonyult.

IV.

A világnézetileg egységesnek nevezhető keresztény és nemzeti magyar közélet kettéhasadásának gyökéroka nem a diktatúra és az alkotmányosság párharca, nem a reform és a maradiság, az apai és fiúi szembenállása, nem a parlamentarizmus gépezetének megrozsdásodása vagy a pártharcok elfajulása, sőt nem is csupán a közéleti válság mögött kibontakozó társadalmi válság. Ezek az okok részint csakugyan kifejtették hatásukat, részint a demagógia mondvacsinált érvei csupán, de semmiképpen sem adnak kielégítő magyarázatot arra, hogy a magyar közélet kettéhasadt. Csak járulékos vagy másodlagos okok. A kettéhasadás gyökéroka szintén abban a jelenségben van, amelyet Ortega a tömegek lázadásának nevez.

A közlelkiségnek és a közéletnek mai kettéhasadása akkor kezdődött, mikor a magyar kormányzati hatalom - ne keressük most, minő okból és céllal - a forradalmak óta először használta föl, - sőt mielőtt fölhasználta volna, kifejlesztette - a tömegeknek ortegai értelemben vett lázadását. Persze, a tömegek lázadása ennél sokkal régebb keletű nálunk is, de a forradalmak utáni magyar kormányzatok az említett időpontig szembeszálltak vele, vagy legalábbis nem ismerték el, nem kedveztek neki. Erről a különbségről szólván, már csak a félreértések megelőzése céljából is hangsúlyozni kívánjuk, hogy a különbséget - a szembeszállást, az el nem ismerést - mindenekelőtt abban a szemléletben látjuk, amely a kormányzat számára is érvényes erkölcsi és szellemi hierarchiát és értékelési rendet nem erő-, hanem minőségkülönbségeken építette föl.

Az említett "tömegek lázadása" ma is tart. Nehéz lesz vele megküzdeni, mert a megküzdés nemcsak a fizikai rend fenntartásának kérdése, hanem egy minőségi szemlélet és értékelés tekintélyének helyreállítását követeli. Emellett a nehézség abban jelentkezik, hogy az említett folyamat által élredobottak és a fölkapaszkodott hivatalnokok görcsösen ragaszkodnak hatalmukhoz: érzik,

hogy a hatalomban való részesedésüket személyes erőikkel nem, hanem csak a "tömegek lázadásával" és a hatalomadta eszközökkel tarthatják meg.

E folyamat elindítása és lázadó tömegek uralmi igényemelésének a kormányzat részéről való elismerése (ez az elismerés elsősorban a tömeg erő- és siker-ideáljának a minőségideál fölé való helyezésében áll) óta a magyar közéletben természetesen nem programok és világnézetek, nem kormányformákról vallott felfogások ütköznek össze; ezóta majdnem érthetetlenül eljelentéktelenedtek a máskor világnézeti vagy programkülönbségeket kifejező párthatárok. Pártkeretek alatt és ezeken túl mégis összefűz bizonyos csoportokat és személyeket az együvé tartozásnak érzete, valami érthetetlennek látszó nehézkedés egymás felé, amelyet az érdekeltek teljesen indokolatlanul neveznek közös világnézetnek, mivel ez "a világnézet" nem egyéb az illetéktelenség mindig könnyen kialakuló szolidaritásánál, egy olyan közhatalmi szerkezet és személyi uralom igenlésénél, amely az illetéktelenség uralmi prepotenciáinak kielégítésére alkalmas. Programokon túl és innen szolidaritásban dolgoznak mindazok, akiknek tekintélyt nem programjuk vagy személyi minőségük, hanem csakis erejük, a tömegesített és tömegesítő ideálhoz való ragaszkodásuk és a hatalom ad. Hogy se kohéziójuk, se harcaik nem világnézeti, hanem pusztán hatalmiak, mi sem bizonyítja jobban, mint harcmodoruk, stratégiájuk és fegyvereik, amelyek szinte sohasem világnézeti, de mindig hatalmiak. A világnézeti harcot ugyanis csak szellemi és erkölcsi fegyverekkel lehet megvívni, hiszen egy világnézet sohasem győzhet az uraknál, ha előbb már nem győzött a lelkekben. Egy világnézet nem akkor üli diadalát, ha a vele szemben álló világnézetű embert hallgatásra vagy meggyőzésével ellentétes magatartásra kényszeríti, hanem ha a szellemeket meggyőzi anélkül, hogy fizikailag legyőzné az embereket. Világnézetről a szóbanforgó jelenséggel kapcsolatban azért is indokolatlan beszélni, mert a világnézet nem azonos a consensus gentiummal. Valamely álláspontot pusztán elfogadásának önkéntessége és általánossága még nem avat világnézetté.

A magyar közélet kettéhasadásának tulajdonképpen oka az illetékesség és az illetéktelenség uralmi igényemelésének harca, illetve az illetéktelenség uralmi igényemelésének elismerése. Ez kelti azt a látszatot is, mintha a magyar közélet személyi harcok és személyi rokonszenvek szerint alakulna. Holott pártok alatt és fölött titkos és nyílt szolidaritások osztják ketté és fűzik egybe a

személyeket: az illetékesség és az illetéktelenség szolidaritásaiba. Régebben minőségek között folyt a harc a tömegek meghódításáért és a hatalomért. Ma pedig a minőségideál és a mennyiségideál között folyik a harc az uralomnak megszerzéséért, mégpedig úgy, hogy a minőség tagadja az erő-teremtette jogot a hatalomhoz, mivel az uralmi jogosítvány igénylését a minőségi alkalmassághoz köti, - a mennyiségoldal pedig a hatalom jogos birtoklásának kritériumát a puszta erőben látja, s ezzel aminőségnek uralmi jogosítottságát az erő jogán és nevében egyszerűen tagadja. Az elaljasodás nem abban van, hogy illetékesség és illetéktelenség minőség és mennyiség ütköznek össze a hatalomért; az elaljasodást az jelenti, hogy a hatalomra való alkalmasságot nem a személyiség minőségével mérik, hanem a személy mögött felsorakozott erővel. Ez a szemlélet akkor és azért válik súlyos bajjává, amikor és mert a tömegek helyeslik azt, hogy az erő lép a minőség helyére. A minőség tekintélyét is az erő bitorolja; ebből következik, hogy a minőséget, mint ellenfelét üldözi.

Ennek a jelenségnek megnyilatkozásai igen változatosak. Egyik megnyilatkozása az, amit a tekintélyek üldözésének neveznek. A minőség gyűlölete szükségképpen a tekintélyek üldözését jelenti. Másik megnyilatkozása a szellemi érveknek teljes lebecsülése, sőt tekintélytelenítése. Egy-egy programnak hovatovább nem igazsága lesz, hanem az a szám, amely a reá esküvőket összegezi; ez felel meg az erő-szemléletnek. Egy érvet nem igazság-tartalma szerint vesznek számba, hanem az erő szerint, amely ezt érvényesítheti. A logika és az etika egyképpen érvényességét veszti e szemléletben. Csak az az érték és az igazság, amit, mint ilyet, a consensus gentium hitelesít, és csak addig érték és igazság, míg hitelesíti. Mivel pedig e consensus változékony, tehát se a logika, se az etika törvényeit el nem ismerheti.

Ennek a szemléletnek tipikus szülöttje a "szelek kifogásának" elmélete. Ez az elmélet azt jelenti, hogy ellenfelem programja ellen nem a programmal és felvilágosítással harcolok, hanem ellenfelem erejét igyekszem a magam számára megszerezni. Vagyis a harcban nem ellenfelekként, hanem vetélytársakként állunk szemben, már csak azért is, mert aki a szelek által viteti magát, az nem az irányban és a célban különbözik attól, akinek vitorlájából a szelet kifogni kívánja, hanem abban szeretne tőle különbözni, hogy megelőzi őt. A minőség elleni lázadásnak és az erő-szemléletnek tipikus megnyilatkozása az

is, hogy az agitáció nem arra irányul, hogy az embereket a program helyessége felől meggyőzze, hanem arra, hogy a győzelem hitét a tömegben fölkeltsse. Vagyis: nekünk igazunk van, mert győztünk, vagy győzni fogunk. Ellenfeleinknek pedig nincs igazuk, mert nem győztek. Ha nem a minőség, hanem az erő ad jogot az uralomhoz, akkor a programnak nincs is komoly jelentősége a küzdelemben; mert a versenyzés nem programok megvalósításáért, hanem elsősorban a hatalomért folyik.

Ez a szemlélet természetesen megveti a hagyományokat. A hagyományok a minőséget igazolják és szolgálják. A hagyományok arra figyelmeztetnek, hogy a szellemi és erkölcsi színvonalnak tekintélye nem függ a mögötte álló fizikai erőtől. A hagyomány, az élő múlt által a holtak szavaznak dolgainkban. A hagyomány a történeti lét kontinuitását jelenti, tehát korlátja az erő érvényesülésének, valami olyan szellemi tényező, amelynek nincs semmi fizikai ereje, mégis tekintélyt követel magának. Az erőszemléletnek szembe kell fordulnia a hagyományokkal, s a múlt ellen is harcolnia kell. A minőség elleni lázadás nem állhat meg a múlt küszöbénél, mivel a múltnak is éppen a minőség adja a folytatásra való méltóságnak tekintélyét. Ezért a minőség elleni lázadás csak a múlt lekicsinylésével és holtá nyilvánításával véli megnyerhetni a jövő csatáját. A múltat s ennek maradványait veszi először célba, sokkal hevesebben, mint a jelen hibáit és visszasságait. Mivel azonban, - lévén tömegről szó - történeti emlékezete igen rövid, elsősorban a történeti tegnap ellen lép föl.

Az erőszemlélet a győzelmet csak az erőtől várja, ezért minden eszközt helyesel, mely az eszmei bajvívást, e lényegében minőségi küzdelmet lehetetlenné teszi, vagy jelentékteleníti. Logikus ellensége a szellemi szabadságnak is, mivel a szellemi szabadsággal ő nem élhet, tekintve, hogy szellemi fegyverei igen csorbák és rozsdásak, viszont ellenfeleinek szellemi szabadsága megalázza és feshélyeztetné őt. Annyira csak az erőnek tulajdonít tekintélyt, hogy a hatalom-vesztett vagy a vele szembeforduló tegnapi tekintélytől egyik napról a másikra megtagadja a legszemélyesebb kvalitításokat is, mert szemlélete szerint csak az bír tekintéllyel, aki az erőre esküszik, illetve erővel bír, - s csak az erősnek lehet igaza.

Szellemi parasztlázadásnak vagyunk tanúi. Az ország tíz legnagyobb szellemi és erkölcsi kiválóságának véleménye kevesebbet nyom a latba előttünk, mint párszáz suhanc és agyproletár hangoskodó utcai tüntetése. Nem

az utca igényemelésében van a baj; a baj ott kezdődik, mikor a hatalomnak birtokosa nem veri vissza e pimasz prepotenciát, hanem felhasználja és így az illetéktelenséget az illetékesség rangjára emeli. A tömegek lázadása Magyarországon akkor nyert először szentesítést, amikor a közvélemény előtt "az új embereket!" jelszó győzött, az "alkalmas embereket!" régi és egyedüli jogos parancsán. Ez a változás lényegében megfelel annak a tömegesítő szemléletnek, amely a jó ember és okos ember ideálja helyébe az erős embert tette, aki győz. Persze a beteg folyamatot kezdetén, amikor még könnyű lett volna gyógyítani, nehéz volt fölismerni. Ma, amikor már az úgynevezett jobboldali szélsőségesek képében a betegség elhatalmasodott, könnyű felismerni, de nehéz lesz gyógyítani. Annál nehezebb, minthogy az úgynevezett szélsőségeket, a tömegek lázadásának kifejlődését Magyarországon különösen segítette az a tény, hogy az illetéktelenség uralmi igényemelésével és ennek elismerésével párhuzamosan a kormányzati hatalom szellemi színvonala is alászállt. Ez a két jelenség kiegészítette egymást; egyik a másikra támaszkodott; éveken át valósággal egymásból élt. Bethlen István pár évvel ezelőtt elhangzott szellemes mondásából, hogy a közéletben ma altisztek ülnek a tábornokok helyén, az is következik, sőt következett, hogy a tábornokok helyére ült altisztek nem a tábornokokkal, hanem az altisztekkel szövetkeztek, az altisztekkel éreztek szolidaritást - legalábbis a valódi tábornokokkal szemben.

V.

De ha közéleti betegségünk kútforrásaként föl is ismerjük szellemi és erkölcsi illetéktelenség uralmi igényemelésének a hatalom és a tömegek részéről történt elismerését, - nem hunyhatunk szemet a betegség elhatalmasodásának sajátos magyar segítői, hazai bűneink és hibáink előtt sem. A jobboldalinak nevezett szélsőségesek okai közt a szociális kérdések megoldatlanságát első helyen kell megemlítenünk. Senki sem tagadja, hogy a súlyos szociális igazságtalanságok a magyar társadalmat állandóan lázításra alkalmas állapotban tartják. De azt sem tagadhatja senki, hogy a szélsőségek ezzel az alkalmal bőségesen élnek. Ha csupán a szociális bajok orvoslása lenne a céljuk, - még ha a programjuk egyébként alkalmatlan lenne is erre - akkor is jogos úton járnának. Agitációjuk azonban a feszültség felhasználásával nemcsak egy új szociálpolitika bevezetésének irányába akar hatni, hanem a feszültség pusztá fokozásával akarja megközelíteni a megoldást. Ezért a jobb

sorban élők rovására kívájna kielégíteni a rosszabb sorban élőket; hangsúlyozottan negatív eszközökkel kíván pozitív célt elérni. Az elesettek fölemelését az állók elbuktatása által kívájna megközelíteni. Az egymásért éles kiegyenlítő filozófiája helyett az egymásból élés népszerű és nem megnyugvást, hanem gyűlöletet kavaró bölcsességet hirdeti meg, mint megváltó tanítást. Egész szociális szemlélete a legjellemzőbb a zsidókérdésben vallott fölfogása. A kiegyenlítődés és az elesettek vagy a kitagadottak életjogának biztosítását egyenlőnek veszi a helycserével. A cél, hogy aki alul volt az fölül kerüljön, de oly módon hogy lentre szoruljon aki eddig fölül volt.

A szociális kérdésnek ez a lázadás szellemében való fölfogása teszik érthetővé, hogy a szélsőségek elsősorban a középosztály szellemi és erkölcsi csőcselékét fordították meg. Azokat az ellátott - altiszteket - akik magas sarzsik akarnak lenni; akik szellemi és erkölcsi súlyuktól ambícióik elérését soha nem remélhetik, tehát a hiányzó belső súlyt pártpolitikai rangsorszámmal akarják pótolni; azokat, akiknek számára a politika nem a közösség dolgaival való foglalkozás, hanem pozícióharc és személyes hatalmi viadal. Természetesen, hogy ennek a rétegnek szemében a szociális kérdés a zsidókérdésekben csúcsosodik ki. Mivel ennek általunk helyeselt megoldásától pozíciók gyors megszerzését remélik. Még pedig olyan pozíciókét, melyek számukra sokszor nem lettek volna elérhetők, sőt amelyek elérése, - mint a múlt tanúsága mutatja - munka árán sokszor nem is volt nekik kívánatos. Jellemző e szélsőségekbe sodródott úgynevezett intelligenciára, hogy egyrészt az egyetemesebb jelentőségű, de a középosztályt közvetlenül nem érintő földkérdésben hajlamos a megalkuvásra, s e másodrangúnak ítelt, viszont kétségtelenül fönnforgó zsidókérdést megoldhatónak véli kizárólag számarány megállapításokkal és kivándoroltatásokkal. A zsidókérdést úgy kezeli, mintha a középosztály és a zsidóság hatalmi és anyagi köreinek arányosításával elintézhető volna. A zsidókérdésnek egyetemesebb fölfogása, emberi és nemzeti megoldása a fejébe bele se fér. Szemlélete olya korlátolt és önző, hogy a zsidó szellemiség és erkölcsi felfogás érvényesülését a keresztényekben (lásd a tipikusan antikeresztény s némileg ószövetségi-talmudista faji gondolatot, a laprevíziót és a magas álláscseréket), antiszemita diadalként ünnepli.

Egy régi társadalmi bűnünk következményeit látjuk abban, hogy közvéleményünk a zsidókérdést voltaképp a középosztály és a zsidóság hatalmi köreinek újrarajzolásában szemléli. Ugyanezt a gondolatot fejezte ki egy igen

bölcs földműves, amikor az első zsidójavaslatot - úri - javaslatnak nevezte. Valóban: ami a versenyt illeti, keresztények és zsidók között, - a mostani megoldás szerint a zsidókérdést a zsidók és a keresztény középosztály hatalmi harcává szűkült. Mert a versenyben sohasem 9 millió magyar állott szembe másfél millió zsidóval, hanem kb. félmillió zsidó ugyanannyi középosztálybelivel. Éspedig nemcsak azért, mert a zsidóság főként a középosztályban helyezkedett el, hanem elsősorban azért, mert ama pozíciók meghódítására, amelyekért a zsidók és keresztények küzdelme folyt, vagy éppen nem is folyt, - nem 9 millió magyar elitje, hanem csak a középosztály startolt. Túl a materiális és intellektuális pályákon való érvényesülésnek kedvező zsidó szellemiségen és erkölcsi felfogáson e küzdelem egyenlőtlenségének egyik fő oka az volt, hogy mi a 9 millióból alig szelektálunk, sárban hagytuk az aranyat, míg a zsidóság világnak az a közössége, amely felülmúlhatatlan tökéletességgel tud szelektálni. Míg mi teli voltunk elkallódott tehetségekkel, a zsidóságban annyi volt az elkallódás, mint az élnélenség, vagyis szinte semmi. Mi dicsekedtünk az úgynevezett őstehetségekkel, mert fajtánk kincses erejének bizonyítékát láttuk bennük. Lehet! De ez nemcsak a fajta kincses termőerejének a bizonyítéka, hanem mindenekelőtt kiválasztási politikánk ostobaságának, botorságának és vétkességének dokumentuma, mert őstehetségek csak egészségtelenül szelektáló, erőinket botorul pazarló társadalmakban találhatók; egészséges társadalmakban az őstehetségeknek a képzett középrétegekben van a helyük. A zsidókérdésnek középosztályszemléletű s nem egyetemes felfogását kell látnunk abban, hogy a zsidóság és a középosztály hatalmi köreit újra meghúzó numerikus megoldással legalább is azonos jelentőséget nem tulajdonítanak, a zsidókérdés megoldásában is, a széles néprétegek szellemi fölszabadításának, főként egy egészségesebb szelekciós politika bevezetésének.

Középosztályunk selejtes része osztálypolitikát folytat, a középosztályi hivatásának megfelelő egyetemes szemlélet helyett osztálykeretekben gondolkodik és cselekszik. Érvényesülésének lehetőségeit az osztályon belüli újjárendezésben keresi. A sok visszásság erre is neveli. Látván, hogy a politika hazánkban a gyors érvényesülésnek - éspedig nemcsak a politikai, hanem társadalmi, gazdasági, sőt még a hivatalnoki és tudományos érvényesülésnek és karriernek is - legbiztosabb és leghatékonyabb eszköze, természetesen siet ahhoz a politikai csoporthoz titkon vagy nyíltan csatlakozni, mely párttagsági

sorszama szerint ígéri a ranglétrán való gyors emelkedést vagy az egyébkénti karriert. Ennek a lehetősége márcsak azért sem idegen tőle, mert elég sok selejtes embert látott a politika szárnyán magasba emelkedni nemcsak a politikai, hanem egyéb pályákon is, mert a szemérmetlen protekcionizmusban tenyésző indokolatlan karrierok elvették a munka, tehetség és tisztesség karrierteremtő erejébe vetett hitét. Az érvényesülők példája azt prédikálja neki, hogy a protekció, a politikai, társadalmi és baráti összeköttetések nálunk a karrierok szokványos megcsinálója, míg a tehetség, tisztesség és munka jogán érvényesült kevesek csak szabályt erősítő kivételek. Különösen az utolsó néhány évben olyan színvonalatlan embereket látott a politika szárnyán szédületes gyorsasággal magasba röppenni, hogy úgy érzi, a politizáló embernek nem is lehetnek jogosulatlan ambíciói. Emellett érzi azt is, hogy a XX. században a szellemi munka elvesztette társadalmi rangját és gazdasági értékét; melléje, sőt föléje nyomult sok vonalon a szervezethez védett és érvényesült fizikai munka. Meglévő pozícióit tehát görcsösen védi, s a meglévőkön igyekszik osztozkodni úgy, hogy minél kevesebb legyen az eszkimó, hisz úgysem szaporodhat a foka. Egy alulról való osztályfölfriessülés nem szorgalmaz, mintha osztálylátókörében az elzárkózással vélné megvédhetőnek birtokállományát. Ez az osztály hosszú évtizedek óta inkább beltenyészet útján, mint egészséges szelektálással szaporodik. Elszegényedése műveltségbeli kiesést is okozott. Ez viszont ítélőerejét gyöngítette meg.

Társadalmunknak a diktatúrával szemben való ellenállását és a hagyományos magyar közhatalmú szerkezetéhez való ragaszkodást legyengítették más tényezők is, nevezetesen: a közjogi és állampolgári nevelésnek hiányai, a vezetésben a magyar jogászok elmék érvényesülésének megnyívánítása és sajátos külpolitikai helyzettünk. A magyar társadalomnak a totalitárius és diktatúras eszmékkel szemben való ellenállását a történeti magyar jellem ismeretében sokan szilárdabbnak véltük. A magyar nemzeti szellem fő vonásai a függetlenségi eszmében megjelenő szabadságvágy és szabadságtisztelet és az önkormányzati elvhez való ragaszkodás. A magyar azok közé a népek közé tartozik, amelyek forradalmakat vagy átmeneti diktatúrákat is csak a szabadság helyre állításáért csináltak, akárcsak az angol. Várni lehet, hogy a 67-es kiegyezés utáni felemás helyzet nem múlik el nyomtalanul a nemzet jelleme fölött. De éppen a kiegyezési korszakban a magyar politika, kivált a külpolitika, elsősorban közjogi politika volt, melyben

forró érdeklődéssel vett részt az egész ország. Ekként e kor politikája a magyar tömegek közjogi nevelésének igen magas iskolája lehetett. A háború utáni külpolitikánk elvesztette közjogi jellegét, a magyar jogászvezetést jogilag képzetlen és sokszor hagyománytalan, vagy idegen hagyományú rétegek küldöttei vették át, az életnek a közjogi kérdéseknél elemibb dolgai foglalkoztatták az közérdeklődést, - nem csoda tehát, hogy a közjogi gondolkodásnak tisztasága a magyar közjogi észjárás jelentősége elhomályosult. A háború után a politika nem volt többé a tömegek közjogi és állampolgári nevelésének ama régi magvas iskolája. Szükséges lett volna tehát a politikán kívüli közjogi és állampolgári nevelésnek megszervezése. Ezt azonban elmulasztottuk, - közben a két nagy baráti állam áttért a diktatórikus kormányzásra: sajtónk és közvéleményünk márcsak köteles udvariasságból is csakis a diktatúrás kormányzás dicsérére képen nyilatkozhatott nagy barátainkról: jogos követeléseink ellenzői között demokratikus országok voltak: sőt nemegyszer például Benes részéről a demokrácia nevében és jelszavával folyt ellenünk a hangulatkeltés a világ népei között. Mindez a felületen a hazai diktatúra hívei számára szántotta föl a talajt, mert a tömeg nem disztिंगvált.

A diktatúrás szélsőségek számára természetesen az könnyítette meg legjobban a toborzást, hogy azt a benyomást tudták kelteni, mintha fölülről türelmet élvezne forradalmi kísérletük. Olyan forradalomnak pedig, amely engedélyezettség csábító látszatát tudja kelteni, melyhez csatlakozni sorsjegyet jelent minden kockázatvállalás nélkül, - mindig minden társadalomban könnyű híveket szerezni az elégtelenek és kielégítetlenek soraiban. Egyenest tekintélyt adott aztán az "engedélyezett forradalom"-nak, hogy a hatalom, amelynek szembe kellett volna szállnia a felforgatókkal, versenyre kelt velük, jelszavukat és programjukat átvette, - míg ellenségeiket megsemmisíteni törekedett. A hatalom iránti tisztelet így ingott meg, mert látni kellett, hogy a forradalom "forradalom"-mal szemben lehetséges két álláspont közül a hatalom egyiket sem választotta: se le nem verte, se élire nem állt a szélsőségeknek, hanem rivalizált és alkudozott vele. A hatalom pedig elveszíti tekintélyét, ha gyöngének mutatkozik.

Közigazgatási intézkedésekkel és célszerű és jó reformokkal a szélsőségek felforgató kísérletét meg lehet hiusítani. Az első lépést már megtettük. De bárminőként fogjuk megtenni a második lépést, - azt, amit a szélsőségek mögött van: az illetéktelenség uralmi törekvéseinek igazoltságát csakis akkor

szüntethetjük meg, ha helyreállítjuk a minőségek tekintélyét, ha a hatalom a szellemi és erkölcsi illetéktelenségekkel nem szövethet, hanem visszaszorítja méltó helyére a minőség tekintélyének maradéktalan helyreállítása által. A szélsőségek csak politikai és átmeneti megnyilatkozásai a tömegek lázadásának, a melyet nem fog megszüntetni vagy gyógyítani, csupán a mai szélsőségek legyűrése. Közéletünk nagy valósága abból származott, hogy a hatalmon lévő illetéktelenségek éveken át elismerte a vélt erő jogán az illetéktelenség uralmi igényemelését. A válság megszüntetésének egyetlen eszköze: ha az illetékesség uralma végre minden vonalon érvényt tud szerezni - a tömegek lázadásának nevezett folyamattal szemben - a minőség tekintélyének a csupasz erő vagy éppen az erő látszata felett.

Az Ország Útja – 1939. 3. sz. 141-152.1.

Középosztály és disszimiláció

Szekfű Gyula mutatott rá a húszak években egy nagyszabású és mélyenszántó történetpolitikai tanulmányában arra a messzi következményeket magában hordozó társadalmi és nemzeti betegségünkre, hogy Magyarországon - nem utolsó sorban a hivatalnok-középosztály háborús anyagi összeomlásának okán - a nemzetfenntartó réteg nem azonos az államfenntartóval, sőt a leginkább nemzetfenntartó osztály, mint osztály is, szinte maga egészében megszűnt államfenntartó réteg lenni. Az alól az osztály alól, amelynek ősi ösztönei, megvilágosult agya és céltudatos akarata által a nemzeti eszme hordozójának és érvényesítőjének szerepét kellett örökségként és feladatként vállalnia, az idő kimosta a gazdasági hatalmat, az államfenntartó erőt. Viszont a vagyon azoknak a kezén halmozódott fel, akik siketek voltak nemzeti génuszunk sugallatai iránt, akik friss-magyarokként a nemzeti életnek csupán külsőségeit vették fel, vagy éppen hogy útban voltak a nemzettel való azonosulás felé. Ezekben a húszas években majdnem érinthetetlen dogma volt, hogy középosztályunk a nemzet egészséges gerince. A középosztálykérdés tartalmát a nemzetnek és az államnak abban a vitathatatlan kötelességében látták, amelynek teljesítése által a nemzetfenntartó osztály megteszi az első lépést, hogy államfenntartó réteggé váljék. csak kalaplevegő tisztelettel illet beszélni arról a középosztályról, amely - mondhatni - a maga egészében lett a világháború anyagi rokkantjává, miután hősi türelemmel és áldozatkészséggel viselte a sötét évek legsúlyosabb csapásait. A politika tengelygondolata is a középosztály anyagi talpra állítása lett. Az államanya, a középosztály szemében földi gondviselésé előlépett állam csak fél kézzel fordult paraszti fiai felé, hogy gondoskodásának nagyobb részével a háborús áldozat okán nemzetfenntartó erkölcsi szerepében megerősített középosztályunknak vigyen anyagi erősítést. Még élt a legendás tisztelet a nemzetfenntartó réteg iránt, amelynek szimbóluma a foltos könyökű, de becsületes és hazafias állami hivatalnok volt; és a renyhe, mert a valóság megismerésére képtelen fantáziákban a paraszt szó az őserő Toldiját és a jóllakott bőség figuráját idézte föl. A középosztály a földkérdésben korántsem látott nemzeti problémát, hanem - mint a politika is - csak az érthetetlenül, homályos miszticizmusból vagy rút önzésből földéhes parasztság osztályigényét, amelynek egyetemes jelentőséget

csupán a nyomán támadt politikai feszültség sima levezetése adott. Ezekben az esztendőkből a középosztály vezető szerepe való alkalmasságát és vezetéshez való jogát a szabályt erősítő kivételek egyhangúságával vallotta a hallható közvélemény. A középosztályról majdnem úgy illett beszélni, mint a holtakról: nil, nisi bene. Két hiba tett kivételt az elhallgatás szabálya: egyik volt az osztály szegénysége, melyen az államnak kellett segítenie, - a másik a néptől való eltávolodás. A társadalmi cenzúra hatása alatt azonban csak annyit volt ildomos olykor megemlíteni, hogy a középosztálynak a nép érdekei megfogalmazójává és képviselőjévé kellene válnia, a nép eszévé és akaratává kell lennie, nem ugyan azért, hogy civilizáltabb életmódjához való jogát ezáltal megszerezze és megtartsa, hanem: hogy a vak gyermek, a nép, akinek kezében az lenne a politikai hatalom, mint a gyerek kezében az olló, rossz vezetők ártalmas befolyása alá ne kerüljön.

A korszak, a maga neobarokk tekintélytisztelésének hangján azzal a biztatással fordult a középosztály felé, hogy szálljon le a géphez, ami azonban magyarán a középosztály elmarasztalása volt egy igen súlyos hivatáselleni bűnben és nemzeti kötelességmulasztásban, abban tudniillik, hogy a középosztály elszakadt a néptől, amelynek gondviselése létének igazolása értelmű. Szekfünn és még inkább Szabó Dezsőn kívül alig akadt más vezető elme a szellemi élet fórumán, aki döntő erővel állította és bizonyítékokkal is alátámasztotta volna, hogy nálunk a középosztály kérdés megoldásának kulcsa nem ennek a rétegnek anyagi talpra állításában és a néphez való leszállásában van, hanem az osztály újjáteremtésében, egy új középréteg kiképzésének módozataiban. Szabó Dezső félreérthetetlen nyíltsággal tagadta a középosztály vezető szerepre való alkalmasságát és könyörtelen következetességgel, mint a nemzet fölemelkedésének föltételét hirdette a középosztály leváltásának szükségességét egy, főként a népből szelektált új vezetőréteggel. A világos ítéletű lelkiismeretek jól látták, hogy mai középosztályunk olyan hibákban szenved, amelyeknek okán sokkalta képtelenebb hivatásának kielégítő teljesítésére, mint pusztán anyagi megrokkánása miatt.

Idestova két évtizeddel a neobarokk középosztály mítosz megteremtése után világtörténelmi rengések hatására egyszerre egyik leg súlyosabb és legmaibb nemzeti sorskérdésünként mered elénk a középosztály problémája. A disszimilációs folyamat és a nemzet történelmi eszményeitől, a magyarság létértelmétől dezertáló mozgalmaknak a középosztály soraiban való hódítása

olyan tünetek, amelyek már lehozhatatlan tanúi az osztály betegségének, amelyet az epidermisen való jelentkezések előtt nehéz lehetett felismerni, most pedig már nehéz gyógyítani. Mindkét tünetnél csupán alárendelt, sőt elhanyagolható jelentőséggel bír a középosztály háborús anyagi összeomlása. Sem a disszimiláció, sem az örök Magyarországtól való - föltesszük - öntudatlan elpártolás nem lenne más, mint bűnügy, amely a kriminalisztika hatáskörébe tartozik, ha az anyagi szempont lenne rúgója és irányítója. Persze, ilyen természetű disszimiláció és dezertálás is akad nemcsak a középosztály, hanem a többi osztályok soraiban is. De a társadalmi jelenség méreteire, a nemzet jövőjét hatalmasan befolyásolni képes jelentőségre mindkét tünet elsősorban a középosztályban nőtt meg, a nemzeti problémát is ez jelenti és nem a kérdés bűnügyi vonatkozásai. Vizsgálódásunk során a problémát csak a középosztály keretei között szemléljük és igyekszünk fölfejtani.

Mind a disszimilációt, mind a mai válságos időszakban az örök Magyarországtól való elpártolást kétségkívül rendellenes időszerű hatások váltották ki, de mindkét folyamat föltételei, már adva voltak a középosztály struktúrája, vérségi összetétele szellemi, erkölcsi magatartása által. Ezek a mai riasztó jelenségek azoknak a keveseknek középosztály-szemléletét igazolják, akik a múltban sem kizárólag erkölcsi bűnt láttak abban, hogy a középosztály elmulasztotta a nép gondviselését, hanem ezt is egy sokkal szövényesebb okhálózat okozataképp fogták föl. Elméletileg egyébként is kétségtelen, hogy először is a közös és valamely osztályra nézve jellegzetes magatartásnak sohasem az egyedi tulajdonságok az elsődleges okai, hanem azok az egymásra ható társadalmi, vérségi, kulturális, nevelési, stb. tényezők, amelyek az osztályt együttesen formálták olyanná, aminő és aminőként megnyilatkozik tagjaiban. Másodszor pedig az erkölcsi valór csak erkölcsi feladatok teljesítésére képesít, a középosztály feladata pedig nem ilyen egysíkú, hanem igen összetett, szintetikus feladat.

A disszimiláció lelki, szolidaritási optálást jelent ama rég, már egyszer elhagyott vagy elfeledett közösség javára, amelyhez a disszimiláns származása folytán tartozott. A disszimiláció tehát mindenekelőtt letagadhatatlan bizonyíték a származásnak, a vérnek rendkívüli, olykor elsődlegessé váló közösségteremtő ereje és szerepe mellett. De rámutat arra is, hogy az asszimilációs folyamat a múlthatalmának föléledése által leginkább olyan időszakokban áll meg, amikor a régi közösség tekintélye fölemelkedik és elsősorban azoknál fordul vissza

disszimilációvá, akiknél az asszimilációs út egybeesik a társadalmi fölemelkedés útjával. Természetesen a disszimilációnak nemcsak tiszta származási és társadalmi, valamint tekintély-okai vannak, hanem kulturális és erkölcsi okai is, minő különösen a múltnak hatalma rajtunk, melyet az élő hagyomány reprezentál. Az idegen múlt, az eleven származási hagyomány különösen abban az esetben fejti ki majdnem akadálytalanul a maga döntő hatását, ha az elbocsátó nép kultúrája a befogadó nép kultúráját állandó alakító hatások alatt tartja. Bizonyos fokig determináltak vagyunk: a holtak élnek, bennünk. Annál nagyobb a múlt hatalma rajtunk, minél tudatosabb és életalakítóbb élményünk a hagyomány.

Magyarországon az asszimiláció lehetőségét mindenekelőtt a fajmagyarságnak egy adottsága biztosította: a magyarság végtelen faji türelmessége, amely nélkül, szerintem, semmiféle politikai tehetség nem lett volna képes megszervezni a kárpáti magyar uralom egyensúlyos biztosságát és szilárdságát. Emellett, illetve ennek a következményeképpen mi a nemzetiségek politikai egyenjogúságát nem limitáltuk semmiféle határon. Aki idegen eredetű magáévá tette a magyar állameszmét, annak nem származása szerint cövekeltük ki az érvényesülés határait, hanem valóban az államalkotó néppel egyenjogúvá, sőt egyenlő lehetőségűvé tettük a magyar élet minden vonalán. A magyarságnak ez az alapvető magatartása dunai hatalmának is egyik biztosítéka volt, de vaksággal kell megverve lennie annak, aki nem hajlandó tudomásul venni, hogy ennek a magatartásnak túlzott liberalitása és jóhiszeműsége teremtette meg a mai veszedelmes jelenségek föltételeit is. Az érzelem és akarat magyarrá tehet érzelemben és akaratban. De vajon érzelem és akarat kimeríti-e azt a bonyolult és titkos valóságot, hogy magyar vagyok? Az ezeréves nemzet szellemében csakis akkor tudunk gondolkodni, és nemcsak a mai korszak, hanem az egész és időtlen nemzet érdekében csakis akkor vagyunk képesek cselekedni, ha a nemzet hagyománykincse elevenen él és hat bennünk, ha megöltük magunkban az idegent és nemcsak érzelemmel és akarattal, hanem ösztöneinkkel, szellemi és erkölcsi alkatunkkal is azonosultunk a magyarság léteszméjével. e nélkül a szükséges, lehetséges, de soha teljes világossággal át nem tekinthető azonosulás nélkül senkinek sincs joga e nép nevében beszélni és azt vezetni. Egészen bizonyos ugyanis, hogy a puszta ráció soha hajszálpontossággal ki nem számíthatja éppen a nemzetre legsorsdöntőbb cselekedetek helyességét és szükségességét: az ész által ki nem számítható bizonyosságot csakis az egészséges,

vagy évezred magatartását érvényesítő, minden idegen hatástól mentesített, politikai tájékoztatóöszton adhatja meg, az a belső hang, amely csak magyar lélekből szólhat és amelyet csak magyar lélek érthet meg. Aki ennek a géniusznak nem locusa, aki nem tudott elérni az azonosulásnak és az idegen múlt elpusztításának erre a fokára, annál álljon éberem őrt a lelkiismeret a feltolakodó idegenség előtt, az kövesse azokat, akikben ez az ösztön hibátlanul működik. A múltnak ez a rettenetes jelentősége a nemzet életében, különösen a gondolkodó-vezető nemzetréteg helyes szerepbetöltésében, arra vall, hogy egyrészt - egyes erkölcsi-szellemi kiválóságokkal leszámítva, kikre az általánosként levonható szabály természetesen nem vonatkozik - a teljes asszimilációhoz nemzedékek során át a nemzettel való teljes sorsközösség-vállalás szükséges, másrészt óriási veszedelmek rejtegetője a nemzet számára az olyan asszimiláció, amelynél a befogadó néphez való optálás egyúttal és egyidőben a nemzet vezetőrétegébe való társadalmi fölemelkedéssel jár együtt.

Ezek a disszimilációra és beolvadásra vonatkozó általános igazságoknak fényénél vizsgálván a magyar középosztályban fellépő folyamatokat, nem szabad megfedkezünk arról, hogy a magyar faji egység a szó szoros értelmében nem tiszta biológiai, hanem történeti egység. A magyar fajról szólván elsősorban történeti fajról szólhatunk, melyet a sorsközösség és a rendkívül erős keveredés teremtett elő évszázadok alatt a dunai tégelyben, persze úgy, hogy a magyarságnak faji jellegzetességei azért nem veszték el, hanem a keveredés ellenére és által, főként a sorsközösség által az idegen felett is uralkodók maradtak, az idegent áthasonlították és tudatosodtak. Viszont épp e kevertvérűség és a magyar az, aki annak vallja magát formulája folytán a disszimilációs folyamat még sajátos veszedelmeket is rejteget a magyarság számára, mert egyrészt tisztázatlan és félrevezető helyzetek megteremtésére alkalmas: a disszimiláns a magyarság ellen, elbocsátó népe javára optál szellemben és politikai, világnézeti magatartásban anélkül, hogy magyarságát nyíltan megtagadni a disszimiláció természetes következményének tartaná, másrészt pedig a disszimilációs folyamat a társadalmi egység megbontására éppen ezen akaratlanul álorcás jelentkezési formájánál fogva válik alkalmassá.

Kérdés, hogy melyek a disszimilációnak Magyarországon a legfelismerhetőbb okai, illetve a magyar középosztály minő strukturális, szellemi, erkölcsi, stb. hiányai tették lehetővé a beolvadtak vagy a beolvadás útján járók visszaesését?

A disszimiláció legláthatóbb okai és elindítói a következők: A germán erő fölragyogása, az erő mámorában élő Germániának fiait a vér jogán visszakövetelő vérmítosza, amely párosul azzal a hatalmasan csábító, szuggesztív kisugárzással, hogy a germán vér az emberi kiválóság meghatározója és a többi népek fölötti uralomnak jogosítványa. Ennek az elemi erejű vonzásnak idején a magyar hatalom napja a látóhatár alatt áll: a befogadó nép, a magyar úrnép egy vesztett háború s egy nemzeti katasztrófa után van, mikor Germánia csillaga felemelkedik. Kétségtelen, hogy az asszimiláció mindig inkább a tekintély irányában történik, ezért a germán erő fölszárnyalása és a magyar hatalom lehanyatlása szinte karöltve járnak a disszimiláció felidézésében. Ahol a disszimiláció tekintélyt vagy éppen anyagi gyarapodást jelenthet, ott - ha még meg sem indult is - az események ér kivájták a medrét.

A disszimilációnak dolgozik az a tény is, hogy a magyar középosztály műveltségét germán szálak szövik át. Nagyrészt Germánia szűrőjén át kapjuk azt, ami Nyugat üzeneteiből eljut hozzánk. Míg az 1867. előtti középnemesség, amelynek helyére kellett volna lépnie a középosztálynak, műveltségének latinos alapokat vetett, a latinitásnak a magyarságéval több pontos is rokon, de a germánnal ellentétes szellemével töltekezett, addig az új középréteg, különösen ennek XIX. századvégi és XX. századi nemzedékei a germán kultúra túlnyomó hatása alá kerültek. Egész iskolapolitikánk a német mintát másolta. Kiváló szellemek panasztál föl, hogy művelődésünknek germán szálakkal való sűrű átszövődése elhomályosította a gyökeres magyar szellemiség arcát még a magyarokban is - hogyan nyújtott volna tehát segítséget az asszimilációs úton járóknak ez a középrétegi műveltség ahhoz, hogy szellemükkel is leszakadjanak Germániáról és a magyar szellemben megmerülve, abban megújíódhassanak?

Ezek mellett a tények mellett számításba kell vennünk, hogy az idegeneknek a középosztályba való benyomulása egy-két generáció alatt szinte rohamszerűen ment végbe. 1867. után alig két generáció alatt küldték fiaikat a Bachhuszárok ivadékai és a városi, jórészt német eredetű polgárság a középosztály megürült nagy új helyeire. Ez a nagyarányú beütés már magában véve is próbára tette volna a középosztály beolvasztó képességét, még akkor is, ha e nagy idegen beütéssel számolva, kultúrpolitikánk, közigazgatási és társadalompolitikánk céltudatos intézkedésekkel sietett volna, amint hogy nem sietett, e nagy tömegek minél teljesebben magyar szelleművé alakítására. Olyan középosztályunk azonban, amely a művelet végrehajtására alkalmas lett volna,

tulajdonképpen már 67-ben sem volt. A középnemesi réteg ebben az időben került válságba, amikor a leghatalmasabban kellett volna kifejtenie asszimiláló, államszervező és vezető erejét. A középnemesi réteg alól ebben az időben csúszik ki a talaja, aminek okán nemcsak elszegényedik, de mellett még foglalkozást is változtat, kényszerűségből, csak a megélhetés vágyától hajtva a megye után elindul az állami helyek elfoglalására. Vagyonának elporlása és új elhelyezkedése miatt ugyanebben az időben kénytelen társadalmi életformát is váltani. Ez a három mozzanat nagy belső dekadenciával megy végbe. A hajdan vagyoniilag független, kultúrára szomjas, közügyekben kötelességből eljáró, maga-ura vezetőréteg előtt a hivatal, mint a vesztett Paradicsom utáni menedék jelenik meg. Őseinek ideálja még az államért élés és a vezetés, övé az államból élés. Míg elhagyott életformájában a közüggyel való foglalkozást ez a réteg hivatásának érezte, a hivatalba már a hivatástudatnak e nagy erkölcsi tőkáját sem viszi át, számára a hivatal nem hivatás, csak megélhetési lehetőség. Így veszt el, mivel többé nem realizálhatja, azt a társadalmi ideálképet, mely a középnemesi réteg előtt még mint osztályeszmény lebegett és amely társadalmi ideálképben a vezetésre jogosultság legmagasabb erényei egyesültek. A középnemesi hivatástudat erkölcsi és szellemi erényei sem öröklődnek át a középosztályi hivatalnokokra, az osztály elveszti, sőt meg sem találta mélybenyúló osztályhagyományát. Tulajdonképpen már ekkor gyökértelen, hivatáshagyományát már ekkor elveszti, kiejti öntudatából. A megyei hivatalokban tovább él ugyan valami a régi tartalom kiüresült külsőségeiből, de az új középosztály társadalmi ideálképe lényegében már nem rokona a réginek, sőt nem is egészen magyar teremtmény ez az új ideálkép, hanem részben a 67. után is hivatalban maradó Bach-huszárok és cseh-morva hivatalnokok eszmei öröksége: a bürokrata. Ez a bürokratává, a felsőbbség parancsait engedelmesen végrehajtó, az egyént az államgép egy csavarjának érző, felelősségtől és önálló cselekvéstől mentesített, csak fölfelé függő, de lefelé a kapcsolat teremtését szükségesnek nem látó bürokratává silányult osztályideál azután több-kevesebb módosítással, mint örökség száll a további középosztályi nemzedékekre. Ez a bürokrata-ideál nem hasonlít a középnemesi társadalmi ideálképhez. a bürokratát gazdagon elláthatja erényekkel a Teremtő, de éppen a vezetésre képesítő tulajdonságok, amelyekkel a régi középnemesi réteg büszkélkedhetett, belőle teljesen hiányoznak. Mivel azonban a múlt mégis csábítva kísértgetett az íróasztalok körül is, erőt vett az új rétegen a valódi tekintélyt, az önértékből

sugárzó tekintélyt látszattal kipótolni igyekvő sznobizmus. A méltatlanul elfeledett Beksics Gusztáv egyik szép tanulmányában a magyar középosztály legjellegzetesebb betegségének azt a sznobizmust nevezi, amelyben valósággal gyönyörködtető változatokat termeltünk ki a hivatalnok-sznobtól a pap-sznobig. Ez a sznobizmus csattanós bizonyíték arra, hogy ez az osztály elvesztette önértéktudatát. Maga is csak a máshoz hasonulásban látta társadalmi emelkedésének útját, kölcsönkérte tekintélyét. Persze, ha ennyire alkalmatlanná vált ez az osztály nemzeti hivatására, épp ez a réteg, amelyhez hasonulni a hazai asszimilánsok beolvadásának útja lett volna, - akkor ezzel a hasonulással milyen kevéssé válhatott alkalmassá a középosztályi hivatás betöltésére maga az asszimiláns?

Pedig a Bach-huszár-ivadéknak a legszerencsésebb asszimilációs lehetőségekre lett volna szüksége, hogy alig egy-két generáció alatt magyar földön valóban hazaérkezzék. Hiszen a régi Monarchia hivatalnokának amúgy sem volt magas fogalma a hazáról. Hazafisága a becsületes szubordináció, az engedelmesség, és a kegyes dinasztizmus furcsa keveréke volt. Helvetius gúnyos meghatározása a határról - egyeseknek az a haza, ami a számárnak az istálló - némely a Bach-huszárokról is elkészülhetett volna. A német városi polgárság soraiból rekrutálódott középosztálybelieknél viszont az nehezítette meg még ezeken felül is a beolvadást, hogy egyetlen generáció alatt kellett megtenniük az utat a polgárságból a középosztályba és a németiségből a magyarságba. A társadalmi és nemzetiségi váltást egyszerre nem bírták; mint az események mutatják, kielégítően nem asszimilálódtak.

Mindezeket sokat segíthetett volna, legalább is a következmények súlyát csökkenthette volna egy valóban providenciális nemzeti társadalom- és kultúrpolitika, amely tervszerűen épített volna lépcsőket a tehetséges parasztivadékok számára a középosztály felé. Sokat segíthetett volna az elit-kiválasztás tervszerűsége, ahelyett a középosztályi beltenyészet helyett, amelynek eredménye lett az osztályban a bürokratikus életideál uralkodóvá válása és a szellemi proletáriátus feldagasztása. Az óliberális dogmatika azonban mindkettőt ráhagyta a szabad versenyre. Tervszerű intézkedések híján a parasztságból a középosztályba feltörőket rendszerint csak a vagyoni erő szelektálta. Azért vagyunk ma tele ún. paraszti östehetségekkel, akiknek minden egészséges társadalomban a középosztályban lenne a helyük, mert a parasztság fiainak inkább a vagyon, mint a tehetség biztosított útlevelet a

középosztályba. És ez a kontraszelekció az oka annak is, hogy a paraszti sorból a középosztályba emelkedettek jelentős része rohamosan vette át új osztályának hibáit, ahelyett, hogy talajrétegének erőit vitte volna a középosztály feljavítására: nem fölfelé, hanem lefelé akklimatizálódott. Holott mindenekelőtt éppen ezektől az erős paraszti tehetségektől várhattuk volna a középosztály megújulásának egyik előfeltételét, egy új osztályideál megteremtését.

A mai középosztály belső gyengeségének okait vizsgálva lényeges okként kell felvennünk azt a tényt is, amit röviden a világháború kontraszelekciója következményének nevezhetünk. A háború mindenképpen kontraszelekcióját végez, de egy osztályban sem oly mértékben, mint éppen a középosztályban. A hősi halottak közt a legrettentőbb százalékok az osztályok elitje adja. A legszörnyűbb arányban pusztultak a jellemes, testben és élemben egészséges, vezetésre alkalmas, bátor, felelősségérző és népszerű úrfiúk, akikben családi hagyományként élt a fajnak ragyogó katonai erénye és akikre éppen most - most lennének ők negyven-ötven évesek - várna az országvezetés is. Ez a korosztály, mégpedig e korosztálynak színe-virága hiányzik! Jeltelen sírjaikban a szebb és jobb jelen fekszik. A faj gyöngyei kerültek föld alá. E korosztályról igazán elmondhatjuk: nagyobbik nagysága a temetőben van, de silánysága egészen itt nyomaszt. Aki tehát a középosztály hibáiról és hiányairól ír, annak mérlegre kell tennie e drága fiatalok vérének is: a középosztály legjobbjait temette el és ez az áldozat nagy dicsősége és mentsége.

Mentségeket azonban hiábavaló fáradság keresni akkor, amikor az egyetlen értelmes cselekedet a gyógyítás. A gyógyítás eredményessége a helyes diagnózison, a betegség okainak fölkeresésén és a célszerű cselekedetek bátor végrehajtásán múlik. Szerintünk a közvélemény, amely szinte egyhangúan ítél a középosztályról, helyesen látja a diagnózist. A magunk részéről, ha darabosan is, de az igazság keresésének ó szándékával mutattunk rá a baj okaira, amelyeknek fölfedése tulajdonképp már az új és hivatása teljesítésére alkalmas vezetőréteg kiképzésének módozatai is előírja. Egyik legsúlyosabb nemzeti kérdésünket oldja meg az, aki a parasztságból helyes szelektálással vérbeli magyar elemekkel úgy erősíti meg középosztályunkat, hogy benne a fajmagyarnak vélelmezhető túlnyomó többsége jussanak. Nem jelenti ez sem a szentistváni álomeszmének föladását, sem a magyar nemzetfogalomnak a fajnemzet szűk keretei közé való szorítását. A magyarsághoz való tartozásnak

és a teljes, minden vonalon és minden határig érvényesülő egyenjogúságnak döntő ismérve sohasem lehet a tiszta magyar származás. Ezt mindaddig, amíg a magyartörzsi léte nem akarja kárhozatni magát, csakis két tényező határozhatja meg együttesen: a személyes magatartás és a tradíció ereje, melynek külső ismérve a magyar sorsközösségnek több nemzedéken át való vállalása. A vérbeli megújulás szükségességét tagadni csak annak lehet, aki azt is tagadja, hogy a disszimilációt elsősorban az idegenvérűség tette lehetővé. De szükséges olyan magyarszellemű kulturális, társadalmi, stb. politika és elit-kiválasztási politika is, amely a magyarság ősi szellemvilágának uralmát hatékonyan biztosítani képes, hogy középosztályunk tagjai a jövőben megóvassanak attól, hogy akár csak öntudatlanul is, de elpártoljanak az örök Magyarországtól, vagy értetlenül álljanak szemben nemzeti szellemükkel és rendeltetésünkkel. Ezekben az állandónak hitt kapcsolatokat is meglazító vagy feloldó időkben vigaszunk és reménységünk az ezeréves nép kincseit őrző parasztság, amely különbnek bizonyult urainál, amely egészséges politikai tájékoztató ösztönével elhárított magától minden idegen csábítást, akár kommunizmus, akár diktatúra, akár öngyilkos hitlerizálás képében jelent meg a kísértő. Csakis belőle s a nemzet szellemi és erkölcsi elitjéből újulhat meg középosztály és ország egyaránt.

Az Ország Útja – 1938. 5. sz. 341-347.1.

A magyar szociográfia a vádlottak padján

Féja Gézá, a Viharsarok című szociográfiai munka szerzőjét az első fokú bíróság öthónapi fogház büntetésre ítélte. Kétrendbeli, sajtó útján elkövetett osztály ellenei izgatás, továbbá kétrendbeli sajtó útján elkövetett, a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló vétség miatt, a közoktatásügyi miniszter pedig felfüggesztette tanári állásából.

Mind a könyv, mind a pör nagy port vert fel. Közvéleményünk álló vizei megmozdultak, a hazai nyilas-mozgalom vezérlapja félreverte kolompjait, s nagy neki gyürkőzéssel sietett menteni a hont az író ellenében. Hivatásos izgatók és zöld izgatókat védelmezők izgultak a leghangosabban az író izgatásán. Pro és kontra hevülése, forró helyeslések és átkok magasztalták és ócsárolták a tüzes tollal megírt munkát, avatták mártírrá és lökték a börtön felé

a szerzőt. El lehet mondani: ez a könyv csak elfogult indulatokat kavart fel, amelyeknek zajában szinte teljesen elveszett az adatok tudományos és lelkiismeretes leellenőrzését sürgető, higgadt bíráló-szó. Az érdekelt vármegye is kihúzta az ősi fringiját: gyűlésen tárgyalta meg a teendőit. Az a néhány naiv szemlélő, aki elítélte ugyan a könyv elítélendő lapjait, de undorodott beállni kopónak a kopók közzé és az ítélkezést rábízta az arra hivatott bíróságokra, - azt remélte, hogy a vármegye - ha már szavát hallatni szükségesnek vélte - konkrét adatokkal siet majd semmivé silányítani az írónak népünk anyagi és szellemi nyomorát, elhagyatottságát ábrázoló adatait és a könyvbe írt vigasztalan kép helyett, e halálos diagnózis helyett a derűsebb valóság bizonyításával vigasztalja meg azokat, akik e de profundis küldött szenvedélyes üzenetet nemcsak magasztalták vagy ócsárolták, hanem lelkiismeretesen végig is olvasták. A Viharsarok ugyanis, legnagyobb részt, nem fertálműveltségű, a nyomtatott betűt szentírásaként tisztelő olvasók kezébe került, hiszen a bírói ítélet is az enyhítő körülmények között említi a csökkent hozzáférhetőséget. Ez a könyv a kritikai szemmel olvasó réteg asztalára került, amely kellő ítélő erővel bír ahhoz, hogy az agitációs mondatokat, a sodró erejű stílust és az általánosító vagy merész következtetéseket elválassza a konkrét, számszerű adatoktól. Ez a valóban intelligáló, saját fejével gondolkodó könyvforgató legfennebb a szerző szellemi habitusára, vérmérsékletére és politikai magatartására következtetett. A munkának véleményyt mondó lapjaiból, de nem a szerző szenvedélyétől fogott tüzet, hanem a számszerű adatok, a letagadhatatlan fényképek és a helyi jellegű, szorosán vett tényállítások gyakoroltak rá a szónak eredeti jelentése szerint izgató hatást, lelkiismeretbe markoló benyomást, és ébresztettek döbbenetet és szomorúságot. Az ilyen olvasóval szemben a legkörmönfontoltabb izgatási és agitációs művészet is hiába való, őt nem az író izgatja, de igen is izgatják a máig cáfolatlanul maradt tényállások. E tekintetben maga a bírói ítélet is csak annyit mond, hogy Féja a mezőgazdasági munkásság nyomorának kiszínezett ecsetelése, ennek általánosítása és általában a csoportosítás által követte el a terhére rótt vétséget. Az a tény, hogy a bíróság is kitért a munka számszerű adatainak és helyi jellegű tényállításainak megcáfolása elől, a könyv idevágó lapjainak hitelességét egyenesen megnövelve az olvasó szemében. Ezért a könyv tárgyi problematikája fölött nyugodt lelkiismerettel és író elítéltetése után sem térhet napirendre, még az az olvasó sem, akinek legegényibb döntése esetleg

megelőzte az ötnapi fogházat. Legfőképpen pedig - és ez a bizonyára minden becsületes hozzászólónak az íróval közös célja - a pusztá elítélése egyetlen lépéssel sem vitt bennünket közelebb népünk valóságos helyzetének megismeréséhez és bajaihoz, orvoslásaihoz. Jogos a kérdés: az a társadalom, mely a Viharsarok szerzőjére ilyen eréllyel csapott le, fog-e hasonló szigorú és kíméletlen erélyt mutatni önmagával és azokkal szemben, akiknek tettei vagy mulasztásai az elkobzott könyv megcáfolatlan adataiból reánk néző nyomort felidézték? Jogos az a kérdés annál is inkább, mert máig minden vádoló és Viharsaroknak csak diszkutábilis lapjait tépte és szaggatta, de senki szorosan vett helyi jellegű tényállításait az igazság mérlegén le nem mérte, hogy az eredményhez képest egy vigasztalóbb képpel, vagy a cselekvő segítség programjával vigasztalja meg azokat, akikről és akiknek a Viharsarok íródott. Az író elítélése és társadalmat nem menti fel ez alól a kötelesség alól

A Viharsarok azonban nemcsak írói, hanem kor-dokumentum is, nemcsak írójára, hanem arra a korra is szellemi környezetre is rávall, amelyben íródott. Ez a munka jellemző korjelenség: a hazai közélet és szellemi ítélet olyan jellegzetességeire nyitja rá szemünk, amelyekről őszintén beszélni szintén kötelességünk.

Kétségtelen, hogy a magyar irodalomból a gyulaipáli bátorságú, részrehajthatatlan bíráló szellem kiveszőben van. A stréberség és a banda szellem gáncsot vetett a független, csak az igazság után igazodó kritikának. Hova-tovább nem az a fontos, hogy mit mond valaki, hanem ki a beszélő. Az alkotás elvesztette tekintélyét, csak személyi tekintély van, melyet nem az alkotás, hanem a hírverőkkel való összeköttetés szerez meg az alkotó számára. Az ellenvélemény nem érveimmal, hanem velem vitázik, s ha érveimmal nem bír, személyi hitelem megrontására törekszik, mintha ezzel a gondolattal érvényét is elvette volna. Nem a meggyőzés, hanem a legyőzés a cél. A szellemi világ ebben az elfajzásban ahhoz a politikai szemlélethez hasonult, amely a bírálatot gáncsnak, a bírálót destruktívnak vagy kommunistának bélyegzi. Végeredményben a szellem tekintélyének süllyedése ez: a szellem embere is bandába szerveződik, nem a művet értékeli, hanem a szerző hovatarozása szerint ítélkezik.

A múlt hiányait folytató nemes bíráló szellem kipusztulását különösen megszenvedte a hazai szociográfiai irodalom, amely mindezek tetejébe még a bírálatnak szakszerűségét és szociográfiai szempontjait is nélkülözözte, holott

éppen kezdő lépéseinél lett volna nélkülözhetetlen szüksége a céh-beli kritikára. A Viharsarok tehát többi és hasonló munka sorsában osztozott, mikor kizárólag dicséretben részesült, vagy pereát hullott reá, de tévedéseket kiigazító, műfaji elhajlásokra figyelmeztető, tudományos szellem pontú bírálatot nem kapott. A legkomolyabb szoros értelemben vett szociográfiai munkák - igen jellemzően - nem arattak sikert, céh-belieken kívül alig vett tudomást róluk még a tudományos művek iránt érdeklődő réteg is. Épp a komoly bírálat hiánya miatt két front kezd kialakulni a szociográfia hazai termésével szemben, mely a vele nagy ellene jegyében, tehát a teljes kritikátlanság jegyében fejlődik fel. Ez a tény megnövelhette a magyar szociográfiai háború utáni első termésének sikerét, de a tudománynak és későbbi művelőjének egyaránt kárakra vált. Az adathitelesítő, hibagyomláló, műfaji szempontokat gazdagító s a műfaji határok tiszteletben tartásán szigorúan őrködő kritika hiányának oroszlánrésze van abban, hogy legújabb szociográfiai műveink olyan vegyes műfajt reprezentálnak, melyben a kiismerhetetlenül elmosódnak a politika-agitációs irodalom, a publicisztika és a szociográfia határvonalai. A szociográfus diagnosztizál és magyaráz; tudománya a társadalom időben rögzített állapotának hű leírását s a jelenségek származástanát adja; a politika csak ártalmára lehet, mert lerontja tekintélyét és hitelét, holott szociográfiának fő célja ép az lenne, hogy a társadalom állapotáról a tudományos igazoltság tekintélyével számoljon be. A szociográfia lehet probléma-felfedő a politikára számára, sőt az agitációnak is lehet adattára, de önmaga rangsüllyedés és hitelvesztés nélkül sem agitációra, sem politikai cselekvésre sem vállalkozhatik, mert ezzel még a politikai célt is sokkal kevésbé szolgálja, mint amennyire a szociográfiai tudományt kompromittálja.

A szakszerű bírálat szükségességét nyomatékolja az is, hogy a szociográfia olyan tudomány, amelynek helyes műveléséhez korán sem elégséges a szakszerű képzettség. A szociográfusnak a tudományos szakavatottságon kívül rendkívüli személyi tulajdonságokkal kell rendelkeznie. Senki sem lehet kiváló ezen a területen szigorú tiszteletet, állandó ellenőrzés által fejlesztett valóságérzék, minden politikai szenvedélyt távol tartó, higgadt magatartás, érzékeny emberismeret, stb., tehát oly szellemi - erkölcsi tulajdonságok nélkül, amelyek a legritkábban járnak együtt a szintén szükséges írói ábrázoló erővel.

S ha a bíráló hiányának kétségkívül része van abban, hogy a hazai szociográfiák nagy része vegyes műfaj - minő a Viharsarok is - reprezentál viszont a bíráló hiányának egyik okát magunk a szociográfusok teremtették meg, amikor tudományuk határait átlépve, könyveikben agitációra adták tollukat, publicisztikai kirándulásokat tettek. Nem egy, magát szociográfiának nevező munka nem egyéb agitációs nyomtatványnál, mely szociográfiai álarcban propagandát űz egy politikai program népszerűsítése érdekében. Az íróknak is felelősségük van abban, hogy a megtisztelő bíráló rangosztó gesztusa helyett a politikai szenvedély emeli vagy sújtja őket. Egyénileg joguk és módjuk lehet vállalni ezt, de tudományuk tekintélye, hitele, hatása és haszna érdekében változtatniok kell ezen a magatartásukon.

Ami pedig az izgató hangot, az irányzatos csoportosítást és a kiszínezést illeti, e tekintetben Féja Géza - tehetsége, ízlése és írói kétsége miatt - soha nem lesz képes utolérni az alpári hangnak, az szemérmetlenül ferdítő kiszínezésnek, a lazító általánosításnak és a tekintélyt taposó gyűlölködésnek azt a fortissimóját, melyet büntetlenül fűjt egyik kormánylap a gömbösi-korszak idején adófillérekéből származó szubvenció élvezetében. A méreg tehát felülről terjed lefelé! a példa veszedelmes és ragadós lesz! - mondtuk akkor, most pedig tetemre hívva ama feledni és nehéz korszak bűnösei a felelőseknek fejére idézzük a régi igazságot: Semmi sem csábítja a polgárokat oly mértékben a törvény megszegésére, mintha azt tapasztalják, hogy kormányzat törvényeknek nem szerez érvényt saját híveivel szemben is mindenkoron! A törvényeknek kivétel nélkül mindenkit egyenlően sújtó érvényénél fogva várjuk a nyilas izgatóknak és köztük hivatalos kommunikációban is névtelenséget élvező előkelő, szennyes röpirat írással gyanúsítottak leleplezését és példás büntetését! Mert a törvény kötelező erejét a törvény érvényének általánosságára méri szabad polgárok szemében!

A pörre is vegyes érzelmekkel reagált a sajtó és a közvélemény. A tárgyalást megelőző érdeklődés indokolt volt. A vádlott, ha bűnösnek találtatott is, nem volt sem gonosztevő, sem hitvány perkuniális lélek, hanem szegény és tehetséges író, aki elkövethetett bármiféle vétséget, de maga baja helyett mindig - panaszra jó okot adó fekete napjaiban is - népe baját jajgatta, saját hasznát nem kereste. Minden fiatal tollforgató magyar, kinél több okkal senki sem érzi, hogy a toll becsületének próbálja a toll bátorsága, kicsit személyes ügyeként figyel a pörre. Mert magyar földön az író nemcsak művész, hanem apostol is, a

toll nemcsak varázsvessző, hanem kard is. A magyar író hangszórója azoknak a bajoknak, amelyeket elsuttogni is alig mernek akik viselik. Nálunk az íráshoz mindig kockázatvállaló mersz kellett: elkiáltani a szót, melyet mindenki félregondol, de senki kimondani nem mer, nehéz és sajátos írói hivatás. Végül az író is bíró, kinek minden műve ítélet maga és az ember sorsa felett, ezért az író hajlamos magán mérni a bírót, kitől azt várja, hogy ítélete, ha sújtja is a bűnöst, megnyugvást adjon az igazság uralomra segítése által.

A Márciusi Front, melyhez Féja is tartozik, helyesen cselekedett, mikor a tárgyalásra készült gyorsírói feljegyzések nyilvánosságra bocsátásával módot adott arra, hogy hiteles adatok alapján szólhassunk hozzá a pör lefolytatásának több oldalról hangos kritikát kiváltó módjához.

Szekfű Gyula, kiről a tanács elnöke kétszer is határozottan kijelentette, hogy téved, szemünkben semmit sem vesztett e kijelentések által tudósít tekintélyéből. S bár a bírói székből a tanács elnöke ellentmondást kizáróan úgy döntött, hogy a középosztály teljesítette történeti hivatását és nagyobb felelősséggel telített embertípus, mint a középosztály nincs, - mi ennek ellenére továbbra is Szekfű Gyulát nemzedékünk tanító mesterét, tartjuk ítéletmondásra illetékesnek történeti kérdésekben. A tanácselnöke szerint abban is téved a legnagyobb élő magyar történetíró, kinél a török-korszaknak alaposabb ismerője nincsen, hogy a török kiűzése után Észak-Magyarországon egy-egy jobbágy telken több család is élt. A tanácselnöke a nagy- és kisbirtok termelési különbségeiről folyó évtizedes vitát és eldöntötte a nagybirtok előnyére.

A bírói tekintély a mi szemünkben szent dolog, közérték, melyet védeni és megtartani polgárnak és bírónak egyaránt kötelessége. De a bírói tekintély sem minden tudást, sem csalhatatlanságot nem jelent. Nem jelenti azt, hogy a jogász tartsuk illetékesnek akár történeti kérdések, akár gazdasági elméleti viták vagy gyakorlati problémák eldöntésére. Ezekben nem a büntető jogász a bíránk, hanem mindig a szaktudós. Emellett nemcsak jogászi, hanem történet tudósi tekintély is van: ezutóbbi is közérték. Sem a jogásznak, sem a történetírónak nem szerez nagyobb tekintélyt, ha egymás rovására akarja tekintélyét érvényesíteni. E tekintélynek viszonya a társadalom értékrendjében nem alá-, hanem mellérendelt, nem abszolút, hanem hivatási tekintély, tehát korlátozott.

A Viharsarok perében csak büntetőjogi vonatkozásban fogja kimondani a végső szót a felső bíróság. Abban a másik, nagyobb és sorsdöntőbb perben, mellyel egy nép követeli jogát és helyet az élet asztalánál, megnyugtató ítélet

csakis a hivatásának végre tudtára ébredt társadalom cselekvő segítségével hozhat,
- népünk szociális megváltása által....

Az Ország Útja – 1937. 9. sz. 60-63.l.

A pápai enciklika

A Pápai enciklika, melyben a katolikus világegyház feje a változatlan és változhatatlan igazsághoz illő kemény hangon s visszavonhatatlan határozottsággal ítélte el a nemzeti szocialista új pogányságot, nem az egyház belső ügye csupán, nem csak a katolikus sokasághoz intézett, isteni pecséttel ellátott parancs, s nem is csupán a katolikus egyház és Németország pörének döntő állomása, hanem olyan hatalmas világpolitikai cselekedet is, melynek valóságos hatalma kiszámíthatatlan, s a reálpolitika mérőeszközeivel első pillantásra fel se mérhető. Ha meggondoljuk, hogy a hitleri birodalomnak annyi népben félelmet gerjesztő, feltámadt önbizalma, a nacionál-szocializmusnak a germán vér felsőbbrendűségéről és uralmi elhivatottságáról vallott creódája, világpolitikai igényei, katonai erejének megújulása és nem utolsó sorban sajátos közhatalmi szervezete, a diktatórikus berendezkedés, mennyi gyanakvást és az ellenszenvnek minő forró érzelmeit váltották ki a világ nem egy nagy népéből, már akkor is óriásinak és beláthatatlan következményűnek kell minősítenünk ama cselekedetnek hatását, mellyel a világ legkimagaslóbb, s egyben legtürelemesebb erkölcsi tekintélye, a Béke Fejedelme, az isteni igazságnak őre a visszavonhatatlan elítélés bélyegét ütötte a nacionálszocialista újpogánykodásra és a hivatalos Németországnak a katolikus Egyházzal, sőt általában a kereszténységgel szemben való álláspontjára. Olyan korszakban élünk, amikor folyvást növekszik a spirituális erők reálpolitikai értéke és befolyása. A pápai enciklika lelkekre gyakorolt hatásának politikai jelentőségét a legkevésbé becsülhetik le azok, kik a világnézetnek uralkodó befolyást tulajdonítanak a külpolitikában. Németország erejére s az uralkodó rendszer belső szilárdságára nézve nem lehet közömbös, ha a hitlerista nemzeti egység s a német katolikusok közé a lelkiismeret állít tilalomfákat. Éppen a diktatúra és a diktátor nélkülözheti a tömegek együttérzését s ama hitét, hogy az uralom erkölcsi alapjai kétségbevonhatatlanok, Emellett: a hitlerizmus nemzetközi elismerést éppen, mint a keresztény európai kultúra védelmezője igényelt magának, azon a címen, hogy a bolsevizmusnak nyugat felé törő útjában megálljt parancsolt, s a vörös betegséggel szemben Németországot közömbösítette.

A pápai enciklikának kiszámíthatatlan jelentőséget ad az a körülmény, hogy ma a világkatolicizmus politikai erejét nem lehet a katolikus pártokkal

mérni; a vallásos szellem ébredésének idején felmérhetetlen hatalma van a római szónak, amely éppen az egyéni lelkiismereteken keresztül válhat világpolitikai tényezővé!

A katolikus Ausztriában, melynek kultúrája egy latinizált germán törzs kultúrája, máris érezteti hatását a pápai ítélet, mely hirtelen az Anschluss-törekvések alapját hozta meg. Magyarországon, a habozás és a rokonszenv helyett egyszerre a tagadás és elutasítás álláspontjára helyezkedett a hitlerizálással s a pápenkedéssel szemben a félhivatalos katolikus sajtó, melynek hasábjain Baranyay Jusztin professzor szájából hangzott el az elítélő megállapítás, hogy a hitlerizmus igézte nemcsak a félrevezetett világi katolikusokra, de még az alsó papság egy részére is kifejtette a maga hatását. A hazai hitlerizmus szinte minden erkölcsi tekintélyét ebből a szüretelte; a pápenkendő, vagy nyíltan hitlerista, még pápai enciklikát is megcenzúrázó, katolikus közírás rokonszenvéből varrt magára katolikus hímet a házi hitlerizmus. A katolikus havi folyóiratokat s a hitbuzgalmi lapokat leszámítva, egyedül a Széchenyi György gróf és Katona Jenő kitűnő szerkesztésében megjelenő Korunk Szava, a szociális katolicizmus bátor képviselője nem csinált pápenkendőt, vagy hitlerizáló varga betűket, hanem csábítások és üldözések ellenére is megmaradt következetesen az egyenes úton, melyet most Róma mondott egyedül helyes és igaz útnak. A Korunk Szava képviselte az örök szót, mikor verhetetlen teológiai és erkölcsi érvekkel hirdette a faji nárcizmussá fajult, rosenbergi újpogányság és a katolikus tan föloldhatatlan és összebékíthetetlen ellentétét. Amit mi politikai síkon, de keresztény meggyőződésünkkel teljes összhangban képviseltünk, annak katolikus megvallásában volt nem tévedő és nem ingadozó a Korunk Szava, melynek magatartása és álláspontja elővételezte a pápai szót...

Az enciklika Wahn-prophät-eknek (ezt a szót találtuk az enciklika Osservatore Romano-beli hivatalos német fordításában, melyet azonban a hazai sajtó álprófétává enyhített)nevezi azokat, kik Krisztus fölé helyezik magukat. Humanitásunk abban hinni ösztönöz, hogy a szenvedő német nép, mely nem jobb, s nem rosszabb a többi népnél, s melyet szeretünk,- senkit se helyez Krisztus fölé, hanem- miután visszaszerezte már jussát a kontinensen- az Egyházzal megbékélve, elfoglalja méltó helyét a Krisztust uraló, keresztény világ szolidaritásában is. ez a németiség s a világ érdeke.

Az Ország Útján – 1937. 2. sz. 57-58.1.

Egy könyv a vezérállamról

I.

A legműveltebb keresztény elmék egész légiója állapította már meg, amit különben a kiskatekizmusig eljutó keresztény ember első láttatra is észrevesz, hogy a rosenbergi faji eszme több okon is összebékíthetetlenül ellene mond a kereszténységnek és az európai kultúra lényeges szellemi és erkölcsi tartalmának. Merőben keresztényellenes tanítás az, hogy Isten a vérben nyilatkoztatja ki magát, hogy a faj a legmagasabb lelki ideái és a legfőbb erkölcsi érték és mérték, amely a fajhoz tartozónak szellemi és erkölcsi magatartását parancsolóan szabja meg. Ez a rosenbergi evangélium természetesen nem lehet egyetemes igényű és érvényű sem, mert - az emberi lélek örök törvényei szerint - mindenki csakis azt a fajt istenítheti, amelyhez tartozik, Ebből pedig szükségképpen következik, hogy a többi fajnak csak a magáénál alacsonyabb grádust oszthat ki az emberi fajtak sorában. A rosenbergi faji eszme, tartalmának megfelelően, a különböző fajtákhöz való tartozás merőben biológiai alapján méri ki a személyiség értékét és rangját is, tehát tagadja azt az alapvető keresztény tanítást, amely szerint az istenfiúság jogcímén minden embernek egyforma emberi méltósága van. A rosenbergi tanítás nemcsak a fajtán belül ismeri a kiválasztottság és a küldetés emberét, a vezért, hanem a fajtak között is vezérfajtat ismer. A fajon belül aszerint osztja ki a személyiség rangját és értékét, hogy a személyiség mennyire képviseli a fajnak szellemét és értékeit. A vezérség, a fajvezetés joga azt illeti meg, akiben a fajta szelleme és akarata mintegy megszemélyesedik, aki tehát a faji szellem és akarat leghitelesebb kinyilatkoztatója. Rosenberg, vezéren nem csak politikai vezetőt ért, hanem olyasféle személyiséget, akit a faji evangélium fegyveres prófétájának nevezhetnénk. A faj e megszemélyesítőjének az egész fajta hinni és engedelmeskedni köteles; nem önkéntes meghajlás és elismerés illeti meg, hanem vitathatatlan elismerés és föltétlen engedelmesség, mert a vezetőszemély úgy áll a fajta tömege fölött, mint ahogy az egyének szuverén törvényhozója a vérben megnyilatkozó istenség : a faj maga.

Rosenberg nem félt végiggondolni a gondolatot: kérlelhetetlenül hű maradt alapelvehez, levonta annak minden következményét és nem riadt vissza leírni azt a tételt sem, amely az ő faji eszméjéből egyébként logikusan

következi, hogy nemcsak a fajoknak vannak szuverén és felelősségre nem vonható, de követendő vezérei, hanem az emberi fajták között is megvan a rendelt vezérfaj, amely a vér jogán nyert uralmat a többi fajtákon. Nem kell mondanunk, hogy Rosenberg melyik fajtát ruházta föl a vér jogán való uralmi jogosítvánnyal, az emberi fajták között és fölött.

A rosenbergi faji evangélium természetesen nem ismeri sem az isteni, sem a természeti törvényeken alapuló emberi erkölcsöket. Csak a faji erkölcs érvényességét ismeri el, ami szerinte azt jelenti, hogy minden cselekedet erkölcsös, sőt csakis az a cselekedet erkölcsös, amely a faj erejét fokozni és a fajta hatalmi érdekeit szolgálni tudja.

Érdemes Rosenberg Alfréd világnézeti főigazgató tanításának lényeges leveit és dogmáit eszünkben tartanunk, mikor megismerkedünk az új német jogi, közgazdasági, társadalmi és politikai irodalom jelentősebb alkotásaival, amelyeken módunk van megmérni az új világnézet, a faji mítosz, a rosenbergi "pozitív kereszténység" szellemi hatásait és termékenyítő erejét.

II.

Heinrich Triepel, a berlini egyetem jogi karának tanára vaskos kötetet írt Hegemonie* címen, amelyben a nemzetközileg ismert nevű tudós a nemzetiszocializmus jogszemléletének jegyében fejtegeti a közjog és a nemzetközi jog alapelveit. Abból a meglepő tételből indul ki, hogy a Führertum eszméje nemcsak vezérszemélyiséget, hanem vezérállamot is ismert. Szerinte azok az előfeltételek, amelyek egy embert az egyének csoportja fölé vezetői hatalomra segítenek, nemcsak egy államon belül egy emberben, hanem az államok csoportjában egy államban is kialakulhatnak, amikor is az illető állam a többi államok csoportja fölött vezetői hatalomra hivatott, vezérállami hatalommal, s ami ezzel azonos, vezérállami jogosítvánnyal és hivatottsággal rendelkezik. A vezérszemélyiség és a vezérállam a Führertum eszméjének két szélső megvalósulása: közöttük átmeneti helyet foglalnak el a vezércsoportok, vagyis a "vezetésre hivatott többek" válfajai, minők a vezetőréteg, a vezető nemzetiség, a vezető gazdasági érdekképviselet, stb. Részletesen elemzi Triepel

*Heinrich Triepel: Hegemonie. Ein Buch von führenden Staaten, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1938. XVI. és 584. oldal.

a vezércsoportok jellegét és előfeltételeit, a vezetettekhez való viszonyát, - természetesen szemlélete itt is a Führertum jegyében áll. Könyvének tulajdonképpeni tárgya, magva mégis a hegemonia, tehát a vezérállam új értelmezése, mondhatni: nemzetiszocialista megfogalmazása.

Mi a hegemonia? A választ Triepel nem jogkérdésként, hanem tisztán hatalmi kérdésként tárgyalja. Elítéli és elveti azt az eddigi jogszemléletet, amely szerint egy állam hegemoniája más államok fölött, ez utóbbiak szempontjából nem kívánatos, a hegemoniát gyakorló állam felé pedig jogilag vitás, és jogszerűség szempontjából a hegemonia alatt állók részéről tagadható. Szerinte a nemzetiszocialista jogszemlélet nem tűri meg a jogrend és a hegemonia viszonyának ilyen értelmezését. Minden érve annak a bizonyításába torkollik, hogy a hegemoniának más államok fölött való kialakulását ellenző jogszemlélet a nemzetiszocializmussal nem fér össze. Az államok egyenrangúsága elavult fölfogás: "A hegemonia integráló funkciója... magában foglalja annak erkölcsi igazolását. Sajátságos, hogy az egyes ember által képezett vezetést (Führung) majdnem általánosan kedvezőnek ítélik, viszont nemcsak egy elterjedt népszerű vélemény, hanem a komoly tudomány is gyakran és minden további indok nélkül elvetendőnek bélyegez minden állami hegemoniát. Holott a hegemonia önmagábanvéve erkölcsileg éppoly kevésbé rossz dolog, mint az uralom (Herrschaft), amely pedig a hatalom sokkal erősebb fokát jelenti... Hogy egy olyan férfiú, mint Benedetto Croce, állást foglal ugyan a propaganda, de nem az ennek alapját alkotó hegemonia-felfogás ellen, ez csak az ő doktriner-individualista, az összes államok "egyenrangúságának" szükségességére vonatkozó felfogásából magyarázható." (136. oldal.)

Triepel a hegemoniát a jogrend, a köz- és nemzetközi jog szempontjából vizsgálván, arra a határozott következtetésre jut, hogy a hegemoniát sem az erkölcs, sem a jogrend, sem a nemzetközi jog helyes, nemzetiszocialista fölfogás nem ítélné kizárandónak az állam jogos hatalmi törekvései sorából, tehát a hegemoniát a nemzetiszocialista szemlélet a többi állam szempontjából nem tekintheti nemkívánatos törekvésnek, hanem éppen ellenkezőleg: népeket egyesítő jellege (Völkervereinigender Charakter!) miatt az egyéni Führertumnak, a nemzetiszocialista jogrendszer alapelveinek az államokra átvitt és át is vihető változatát kell benne látni. A vezérnépnek, a vezérállamnak vitathatatlan joga a többieknek vezetése, vagyis a hegemoniának gyakorlása. "Minden igazi vezetéshez hasonlóan, az állami hegemonia is egy akaratnak

viszonyát jelenti egy másikhoz. Az állami akarat hatalmat követel és a hatalmat meg is szerzi egy másik állami akarat fölött, és azt bizonyos határozott magatartásra bírja. Az állami hegemoniánál is nem egyes aktusokban, hanem az általános magatartásban merül ki, amely a vezetés részről nyer megállapítást." (133. oldal.)

Nagyon elgondolkoztató sorokat ír le az előkelő német szerző a hegemonia hatalmi tartalmáról és céljáról is. "Alapjában véve minden állami hegemoniának külpolitikai célja van. Egyik oldalon - mint azt a vezérelv minden megtestesítője (Führertum) teszi - izolálásra törekszik, vagyis ez esetben a követőjéül szegődött állam politikai izolálására harmadik államok befolyásával szemben... A hegemonia szervezetenként különálló államképződmények erőit kívánja összefogni, hogy a környező államokkal az egyesített erőt védelem vagy támadás útján szembeállítsa. A hegemon és követői, csakúgy mint a vezér és kísérete teljes egységet alkotnak, és a hegemonia egyike a legjelentősebb eszközöknek ilyen egység létrehozására, fenntartására és reprezentálására." (135. old.)

Minő a hegemon állam magatartása a vezetettekkel szemben? Mit követel tőlünk, hogy hegemoniáját megerősítse és biztosítsa? "A vezető állam nem a sajátjához leginkább hasonló, hanem a számára legkényelmesebb alkotmányformát kívánja érvényben látni az őt követő államban. (228. old.) Kézenfekvő, hogy a hegemoniális állam az őt követő államok külpolitikáját a maga számára biztosítja. E téren legmesszebb mennek a hegemoniális protektorátusok és a "védnökségi barátságok" (Schutzfreundschaften), amelyek szerkezetükben megközelítik a protektorátust. Ilyen esetben a hegemon, szerződésben saját engedélyéhez köti a külügyi ténykedést, különösen államszerződések kötését, vagy ilyeneket teljességgel megtilt. (229. old.) Nem kevésbé gyakran fordul elő, hogy a hegemoniális befolyás a követő állam katonai ügyeire terjed ki. Hogy ez az eset fönnforog-e vagy nem, ez persze a kapcsolatnak természetétől, a "szociális alapviszony" jellegétől függ, amelynek keretében a hegemonia kibontakozik. Váme Egyesülésben a vezető államnak nincs indító oka arra, hogy az őt követő állam honvédelmével törődjék. De olyan állami kapcsolatok hegemoniájánál, amelyek a szó szorosabb értelmében politikaiak, a hegemonnak mindig a legnagyobb érdeke fűződik ahhoz, hogy az őt követő állam hadereje olyan állapotban legyen, hogy háború esetén a hegemoniális állam haderejéhez való csatlakozása lehetséges és hasznos legyen.

Hegemóniális szövetségeknél... a hegemon békében is megfelelő mértékű befolyást fog biztosítani magának a követő államok katonaságának kiképzési és felszerelési viszonyaiba. De a következő állam belpolitikája is szorosan ki van téve a hegemon befolyásának. (230. old.) Önálló fejezet a hegemóniális állam befolyása a tőke függő állam pénzügyeire. Tisztán gazdasági természetű államkapcsolatok, pl. vámunió esetében ez fekszik a legközelebb. De sokszor ott is mutatkozik, ahol a hegemonia messzibb politikai célokat követ. A politikai hegemonia fejlődési folyamatában kezdő, de esetleg - mint az Egyesült Államok középamerikai hegemoniájában - végső stádiumot is jelenthet. Ha minden hegemonia és minden vezetés lényegéhez tartozik, hogy a vezető (Führer) az őt követőket nagy mértékben elzárja, harmadikkal való érintkezéstől, s lehetőleg elkülöníti őket, akkor az ilyen céloknak a pénzügyi ellenőrzés kiválóan megfelel. Mert ez megakadályozza a követő államot abban, hogy kölcsönök fölvétele, vámkedvezmények megadása vagy más pénzügypolitikai műveletek útján harmadik államokkal szemben függő viszonyba kerüljön." (231. oldal.)"

Ezekhez az idézetekhez nem kell kommentár: eléggé megvilágítják - például - a Lebensraum gondolatnak előrsi szerepét a hegemonia kibontakozásában. A szerző azonban még világosabban beszél, mikor az Egyesült Államok dollárdiplomáciáját hozza elő álláspontja ábrázolására: "A hegemoniákat osztályozhatjuk céljaik irányai szerint is. A mi fogalmi meghatározásaink szerint ez az irány minden esetben politikai veretű. Azonban a vezetés sok esetben a követő államok politikai életének nem minden oldalára terjed ki, vagy legalább is annak csupán egyik vagy másik oldalát részesíti előnyben, - például a külpolitikait a protektorátusi hegemoniák esetén, a bel- vagy gazdaságpolitikait, mint pl. az Egyesült Államok dollárdiplomáciája, vagy pedig katonai oldalait, mint az számos katonai egyezmény kapcsán történik. Ezek valamennyien politikai hegemoniák, mert azok a területek, amelyekre vonatkoznak, valamennyien politikai szférába tartoznak. Kinőhetik magukat teljes hegemoniákká is, mert valamennyien magukban foglalják azt a csírát, amelyből kinőhet a függő állam egész politikájának befolyásolása." (253. old.)

A vezérállam hegemoniájának "altruizmusáról" is olvashatunk a Triepeltől felvilágosító sorokat. A "protektorátus" azonban a szerző szerint rendszerint "kifelé barátságos formákkal leplezett egocentrizmus." "Az állami hegemoniánál is áll az, hogy minden vezetési viszonylatban egoista és altruista

motívumok keverednek egymással; ezek egyike csak igen ritkán hiányzik teljesen, s így igazában csak arról lehet szó, hogy a kettő közül melyik áll előtérben. Kettős kapcsolatoknál és plurális hegemoniáknál a vezetés túlnyomóan egoista, helyesebben egocentrikusnak mondható. Természetesen a vezető állam hajlandó lesz ennek kifelé barátságos formákkal való leleplezésére; néha még a viszony elnevezése is szándékosan úgy van megválasztva, hogy elfátyolozza a hegemoniának önhaszonra irányuló voltát, mint pl. a protektorátusnál." (255.old.)

A protektorátusról ezt a meghatározást kapjuk: "a protektorátus ahhoz a számos "alapvető viszonyhoz" tartozik, amelyen belül a hegemonia kifejlődhet ugyan, de nem kell szükségképpen kifejlődni. (228.old.) A legtöbb nemzetközi jogi protektorátus határozottan hegemoniális jellegű. A protektorátus gyakorlásának egyes eszközei is annyira hegemoniális természetűek, hogy a hegemoniális politika instrumentumainak felsorolásánál állandóan példaképpen hozhatjuk föl azokat." (282.old)

Érdeemes figyelmesen elolvasnunk azokat a fejtegetéseket is, amelyekben az előkelő szerző a vezérállamot meghatározza és a hegemonia jogforrását körülírja. "Egy mondatban kifejezve, mindig a tekintély birtoklása szerzi meg és tartja meg egy állam számára a vezetést. Mégpedig az az eredetszerű, semmi más forrásból le nem vezethető tekintély, amelyből minden valódi vezér felelőssége önmagával szemben belső szükségyszerűséggel kell következzen. Természetesen a fölényt megalapozó tulajdonság birtokával párosulnia kell annak az akaratnak, hogy ez a fölény kihasználtsék. Minden hegemonia egy önmagában hatalmasnak hatalmi törekvésből ered, pontosabban abból az akaratból, hogy hatalmát kiterjessze. Emellett mellékes az, hogy ezt az akaratot csupán hatalmi vágy, háborús hajlam, racionális megfontolások, stratégiai támaszpontokra vonatkozó igények vagy gazdasági előnyök vezérlik-e?... nyugodtan állíthatjuk, hogy a modern imperializmus politikájában a hegemonia megszerzése mindjobban a hatalom kiterjesztésének tipikus formájává vált. (175.old.) A hegemonia rendszerint a fennálló államhatalom kiterjesztésén nyugszik: a határoknak az állam területén túlra való kiterjesztésén. Az a vonal, ameddig a hegemoniális hatalmi terjeszkedés előremérészkedik, aránylag közel fekketik, így akkor, ha a hegemonia csak egy vagy kevés számú kis szomszéd államra terjeszkedik ki. De a határ nagyon távoli körben is mozoghat. Ilyen

esetben a hegemonia annak a hatalmi terjeszkedési irányzatnak lesz az eszköze, amelyet imperializmusnak szokás nevezni." (185.old.)

Triepel a hegemonia és az imperializmus egymáshoz való viszonyát is igyekszik a maga rendszerének megfelelően tisztázni. "Az imperializmus az az igyekezet, amely nagyhatalom keletkezésére irányul, nemcsak Ranke-i értelemben, vagyis olyan nagyhatalom keletkezésére, amely minden koalícióval szemben képes megállni, hanem a hatalomnak olyan értelmében is, amelyben a területiális kiterjedés kimagasló. Az a pont, ahol az imperializmus és a hegemonia találkozik, ott van, mikor az imperializmus tudatosan lemond idegen országoknak egy régi ország állományába való bekebelezéséről. Találkozhatnak e ponton, de nem okvetlenül itt kell találkozniok. (185.old.) Az imperialista politikának nem szükségszerű vonása az, hogy célját háborúval vigye keresztül egy gyenge állammal vagy egy gyenge néppel szemben, - az újkor imperializmusa sokkal inkább vetélytársai, mint tárgyai ellen visel háborút, és nem helyes az a kifejezés, hogy az a politika, amely lemond a háborúról, mint célhoz vezető eszközről, teljesen "nem-imperialista" volna. És ha egy imperialista állam egy gyengébbet erőszak alkalmazásával kényszerített térdre, politikája imperialisztikus marad akkor is, amikor győzelmét követően lemond az erőszak és a kényszer eszközeiről. Ilyenkor az imperializmus hegemonikus lehet oly értelemben, ahogyan ezt a szót mindig alkalmazzuk. Éppen legújabb időben megfigyelhető, hogy az imperializmus, legalábbis az angol és az amerikai, egyrészt békés eszközökkel dolgozik célja elérésén, másrészt megelégszik a hegemoniák megalakításával uralom helyett. Hogy a "csökkenő energia törvénye" ebben mutatkozik, azt már ismételten megállapíthattuk... A hegemonia egyike azoknak a formáknak, amelyekkel az imperialista politika kifejezheti magát." (188.old.)

A szerző felveti azt a kérdést is, hogy maga a jog vagy a nemzetközi szerződésnek és egyéb jogi megkötések minő szerepet játszanak a hegemoniák megalapításánál. Felelete így hangzik: "ahogyan egy jogi kitétel alkalmas vagy alkalmatlan kísérlet lehet a hegemonia megalapítására, ugyanúgy áll ennek fordítottja is: jogi kitételek alkalmas vagy alkalmatlan kísérletnek bizonyulhatnak arra, hogy egy hegemonia kialakulását megakadályozzák. Kettős kapcsolatoknál persze mindeneelőtt a keretüket alkotó paritásos

szerepét szolgál egy hegemonia keletkezésének akadályául. A két résztvevő paritását vagy hallgatólagosan föltételezik, vagy pedig kifejezett megállapodás történik, hogy mind a kettőjüknek a "parfaite égalité" alapján kell maradniok. Ugyanefélekben történik megállapodás egy vámunió létesítésekor is. Így történt pl. a sikertelen német-osztrák vámszerződés kapcsán, amikor már csak harmadik hatalmak részéről várt tiltakozásra való tekintettel is ügyeltek az egyenlőség formális megállapítására. Különösen fontos azonban, hogy sok esetben harmadik államokkal létesített megállapodások gátolják (verkümmern) egy nagy államnak azt a szándékát, hogy valamely kisebb állam fölött a hegemoniát magának megszerezze. Itt azután a kíséretül szegődő állam (Gefolgstaat), helyesebben az az állam, amelyet biztosítani akarnak az ellen, hogy más állam kíséretül szegődjék, - csupán tárgya a megállapodásnak. Ide tartoznak sok más mellett... azok a nemzetközi megállapodások is, kisebb államok, mint Svájc, Luxemburg és Belgium semlegesítésére nézve, amelyek a nagyhatalmak közötti egyensúly fenntartásának elgondolásán nyugodtak és így a hegemoniális törekvésekkel szemben jogi akadálynak tekintendők." (206.old.)

Böven idéztünk Triepel nagy művéből, hogy az olvasó közvetlen ismeretekre építhesse föl bírálatát azzal a jogszemlélettel szemben, amely a jog helyességét az erővel és a faji erkölccsel méri; a faji erkölccsel, amely - mint már mondtuk - minden olyan cselekedetet erkölcsösnek tekint, sőt csakis azt a cselekedetet tekinti erkölcsösnek, amely a faj hatalmi érdekeit szolgálja. A bő idézetek módot adnak arra is, hogy lemérhessük a rosenbergi tanítás hatását a kiváló jogász alkotásán keresztül. A mű önmagáért beszél: nem bocsátkozunk erkölcsi, jogi és filozófiai bírálatába. De szükségesnek gondoltuk bemutatását, mert mindnyájunkat közelről kell érdekeljen a nemzeti szocialista jogfogalomnak és a Führertumnak első, széles tudományossággal kifejtett, elvi alkalmazása a nemzetközi jog területén és az államok egymásközötti viszonyának fölfogásában. A pusztá ismertetés, a mű megértése jelentősebb a szakszerű bírálatnál.

Az Ország Útja – 1939. 5. sz. 307-312.l.

ELŐSZÓ WILHELM RÖPKE : A HARMADIK ÚT
(Korunk társadalmi válsága)
CÍMŰ KÖNYVÉHEZ

A háború ötödik évében az emberiség legeggyetemesebb birtoka a szenvedés. A válság, amelyben élünk, nemcsak köztudat immár, hanem kínzó élmény is. A világ azonban már régebben beteg volt s ágyát évtizedek óta kuruzslók és orvosok állták körül. Mint minden járvány idején történni szokott, a kuruzslók most is magas tekintélyre vergődtek. Kuruzslók sugallták azt a hiedelmet, hogy a háború, illetve a győzelem meggyógyítja az emberiség betegségét, holott maga a háború sem egyéb, mint az általános kórnak egyik legmegnyilvánulóbb és legfájdalmasabb tünete.

A háború a szenvedéseket megnövelte, s ahogyan közeledik a fegyveres döntés pillanata, s ahogyan határozottabb körvonalakban tűnnek fel a szemhatáron a holnap gondjai, a kuruzslók úgy vesztik tekintélyüket s úgy hódít az a fölismerés, hogy a háború láza nem pusztítja el az emberi nem betegségének kórokozóit. Ez az óra, amelyben már a fegyverzaj közepette is fölfigyel a világ a szellem szavára és az igazság kutatóiban pillantja meg orvosait. Olyan korszakban, amely az anyagi erő és a hatalom isteneinek hódol, a megtérés és a gyógyulás első jele, hogy a szellem hangja, a tiszta szó, a vox humana egyre több nyitott fülre talál.

Emögött a figyelem mögött az a felismerés vagy legalább az az öntudatlan feltételezés húzódik meg, hogy a politikai, társadalmi és gazdasági élet gyakorlati tényei voltaképpen csak vetületei az emberi szellemnek, amely mint alkotó és mozgató áll a történet tényei mögött. A mindig előtérben álló politika nem autonóm; a szellem, mégpedig egy tévelygő szellem nyomdokain haladt a politika, amíg a mostani válsághoz érkezett.

Fordul a szél: az emberiség újra a szellemtől várja a kiút megmutatását. Emelkedőben van a nagy gondolkodók népszerűsége és a gondolat tekintélye. Újra többen olvassák (már t.i. azok közül, akiket nem csupán az írni-olvasni tudás különböztet meg az analfabétáktól) a Bibliát, a bölcsélet nagy dokumentumait s a tudomány könyveit, mint a pártprogramokat és a szolgálati útmutatásokat. A parancskihirdetéseknél már kevesebben vannak jelen. Igére szomjasak a lelkek.

A szellem tévelygése vetett ágyat a rossznak a gyakorlati életben, logikus tehát, hogy ő világítson hazafelé is. Egyre nagyobb figyelmet keltve és folyvást szélesebb vitát kavarva szólalnak meg azok a gondolkodók, akik nem a politika és a hatalom jogcímén, hanem kizárólag a szellem magas és alázatos tekintélyével kérik önkéntes szavazatunkat diagnózisukhoz, céljaikhoz és a holnap menetrendjéhez. E gondolkodók szava lezárt országhatárokon száll át, szívükben az egész emberiség szenvedése fáj és gondolataik útlevelét az igazságtartalom adja. A harag, a gyűlölet és a bosszú tüzeiben egymásra rontó frontok, a megosztott világ felett, mint a szebb holnap előképe, ragyog fel az a szolidaritás, amely összefűzi azokat, akik az egész világért mernek gondolkodni.

Ez a magas rang illeti meg ennek a könyvnek szerzőjét, Wilhelm Röpke-t is. Röpke szociológus és közgazdász, tehát szaktudós, de átfogó gondolkodó is: humanista, aki hisz az igazság megismerésére képes emberi értelem elejében és az igazságot megközelíteni tudó emberi jóakarásban. Német tudós, ki egy svájci katedráról hirdeti tanait s annak a szabad, nemzetekfeletti köztársaságnak tagja, amelynek polgárjogát csak a szellemi és az örök erkölcsi súly szerzi meg.

Műve, amelyet itt hű magyar fordításban — s csonkítva sem csonkán — kap az olvasó, nem dogmatikai igényvel föllépő zárt rendszer; inkább bírálat, diagnózis és irányjelölés, mint program és határozott menetrend. Az ő kifejezésével szólva: a harmadik út, amely nem maga a cél, de feléje akar mutatni. Könyve nemcsak fölvilágosítani és toborozni, hanem gondolkodtatni is kíván: olvasóját munkatársnak szeretné látni a világ megjavításának szándékaiban.

Röpke egyik legfőbb jellegzetessége, hogy föltétlenül hisz a szellemi és erkölcsi értékek szupremáciájában és koroktól független állandóságában. Azt a relativizmust, amely korunkban olyan széles rétegekben hódított, mint a ponyva, szellemi vacuum-nak nevezi: ahol minden relatív, ott szellemi üresség van. Másik jellegzetessége, hogy szemléletének központjában nem az állam, nem a nemzet, nem a faj, nem valaminő érdek, tehát anyagi tendencia, sőt nem is a kultúra áll, hanem maga az emberi személyiség. Ehhez képest Röpke a szabadság bátor hitvallója, mivel szabadság nélkül csak kába ábránd marad bárminő politikai, társadalmi vagy gazdasági rendszer legfőbb célja, az emberi személyiség kibontakozása. Röpke nem ellenforradalmár, hanem forradalom-ellenes, jóllehet pl. a francia forradalom vívmányait elismeri, de a harmóniában látja a haladást. Nem zászlóra esküdött fel, hanem az igazságot keresi. Elutasítja

a végleteket, akár szocialista kollektívizmusról, akár az individuális liberalizmus történeti formációiról van szó; elutasítja azokat az életképtelen túlhajtásokat, amelyekben a párt-elfogultság apostolai szoktak gondolkodni.

Röpkét szereti sommásan liberálisnak nevezni. Egy ideális liberalizmushoz valóban a legközelebb áll, de kevesen gyakoroltak olyan szigorú kritikát a 19. század történeti liberalizmusa fölött, mint ő éppen ebben a könyvében. Teljesen idegen tőle a kollektívizmus mindenféle — diktatúras és demokratikus — formája egyaránt, amely a liberálisnak nevezett század kincsestárából a valódi értékeket is kiszórta s amely a régi tévedéseket új tévedésekkel akarja kiküszöbölni. Útja, a harmadik út, nem közbül vezet, nem a kompromisszumok kényelmes középútja, hanem — szerinte — a teljesebb igazság fáradtságos ösvénye. A nagyobb és biztosabb politikai szabadság és éppen ennek érdekében a közösség által is hatékonyabban ellenőrzött gazdaság rendje felé mutat. Elméjének ereje kivált a bírálóban, a hibák felismerésében mutatkozik meg. Röpkével, a hibák megmutatójával sokkal többen értenek egyet korunk nagy szellemei közül, mint Röpkével, a program-adóval. Éles diagnózisát alig fogadta ellentmondás a gondolkodók köztársaságában. Ajánlásai már több ellentmondást hívtak ki.

A beborult tájék nem sötétebb, hanem világosabb lesz Röpké fáklyájától. Aki a korszak buktatói közt karöltve jár vele, talán nem kerül ki minden kátyút, talán sokszor nem igenli ítéleteit és nem is osztja szempontjait, de azzal a termékenyítő élménnyel lesz gazdagabb, amelyet mindig nyújt egy kiváló szellemnek az igazság megközelítését célzó, önzetlen erőfeszítése.

Budapest, 1943. október 21.

Wilhelm Röpké: A harmadik út. Auróra Kiadó, Bp. 1943.

A nyilas bárány és a demokrata farkas

Olvasóink a Magyar Nemzet csütörtöki számából már ismerik Nyisztor Zoltán prelátus "Olvasni a csillagokban" című cikkét, amely az Egyházi Lapok újesztendei első számában jelent meg. Nyisztor írása nemcsak politikai tartalma miatt keltett megérdemelten nagy feltűnést, hanem azért is, mert a katolikus papság havi folyóiratában a katolikus papság jövő politikai magatartását megszabó igénnyel látott napvilágot s mert a cikkíró nem kisebb állású személyiség, mint az Actio Catholica sajtóosztályának most kinevezett elnöke, tehát őt joggal kell a magyar katolikus Egyház sajtófőnökének tekinteni. Előkelő állásában ez volt az első politikai jellegű megnyilatkozása, aminek okán föl kell tételeznünk, hogy szeges gonddal latolgatta szavainak súlyát és átérezte azt a felelősséget, amellyel nemcsak a leírt szónak, hanem díszes hivatalának is tartozik. Nyisztor nyilván tisztában volt azzal, hogy mihelyt a pártok felett álló Actio Catholica vezető személyisége lett, megnyilatkozásait, az állást a személytől el nem választó közvélemény inkább az Actio Catholica állásfoglalásaként, mint pusztán magánvéleményként fogja értékelni, különösen abban az esetben, ha - mint most - maga Nyisztor is az egész magyar keresztény politika útját akarja kicövekelni a szerencsésnek nem mondható vezércikkében.

Ennek ellenére mindjárt előljáróban a leghatározottabban le akarjuk szögezni, hogy mi Nyisztor politikai ítélezéseit és jövendöléseit, e fura politikai asztronómiát sem az Actio Catholica, sem a magyar katolikus Egyház álláspontjaival nem azonosítjuk azt Nyisztor magánvéleményének tekintjük és ha állításaival és jóslataival perbeszállunk, ennek egyik legnyomósabb indítóoka éppen abban rejlik, hogy mi Nyisztornak ezt az írását, amely sok olvasó szemében az ő hivatali autoritásának pecsétjét viseli, sem az Actio Catholica, sem általában a magyar katolicizmus, sem a magyar kereszténység jövő politikai befolyása szempontjából nem tudjuk hasznos cselekedetnek tekinteni. További veszélyt idézne fel, ha Nyisztor az ő felfogásával nem állana egyedül az előkelő egyházi személyek és hivatalos szervek között s ezért igen hasznos lenne, ha az ő véleménye magán-jellegének kidomborítására módot találnának. Az emberi gyarlóságban gyökerezik hogy sokan hajlamosak az eszméket és eszményeket az intézményekkel, a intézményeket pedig a személyekkel azonosítani és a személyek hibáiért, bűneiért vagy tévedéseikért az

intézményeket vagy az eszményeket kárhozthatni. Ezért választjuk el Nyisztor tévesztéseit és súlyos balfogásait az Actio Chatolicától s még inkább a magyar katolikus Egyháztól, hogy senkinek se jusson eszébe Nyisztor írásával az intézményt vagy éppen a kereszténységet megterhelni. Lehet azonban, hogy akadnak majd, akik Nyisztor nézeteit illető bírálatunkért - mint ez más esetben már előfordult - az Egyház hűtlen fiainak vagy még rosszabbaknak neveznek bennünket. Jelszavunk azonban, amelyet egy nagy püspöktől tanultunk és amelyet a fekete esztendő alatt képességeinkhez mérten igyekeztünk követni, az, hogy az ember tegye meg a kötelességét és aztán viselje el, ami a hegyibe jön. Mert a kereszténység eszményeinek szolgálatára tettük fel életünket és inkább viseljük az igaztalan bántalmakat, semhogy megbántsuk az igazságot; inkább akarunk Istennek, mint az embereknek tetszeni; és inkább élünk békeességben lelkiismeretünkkel, mint a világgal és a világ uraival. Most sem törődünk tehát azzal, hogy "mi jön a hegyibe", hanem lelkiismeretünk parancsszavát követjük.

Aki veszi magának a fáradságot, hogy Nyisztor írását egyhuzamban végigolvassa, ha nem elfogult, akkor azt a benyomást kapja, hogy Nyisztor leplezetlen, nyílt rokonszenvet mutat a nyilasok iránt, akiket már cselekedeteikről ismerünk és ismerhetne ő is, viszont nem palástolt ellenszenvvel tekint a liberálisok és demokraták felé, akikről - mint írja - még azt sem tudja, hogy mi fő a fejükben. Cikkének hangszerelése

a nyilasok védőügyvédjének

és a liberálisok és demokraták főmagánvádlójának mutatja be őt. A nyilasokról úgy beszél, mint az a védőügyvéd, aki kliensének hibáit jóakaratólag kisebbíti és elkeni, erényeit pedig nyomatékosan kiemeli, sőt "teremti". A liberálisok és demokraták felé úgy forgatja ostorát, mint egy főmagánvádló, aki a vádlottnak érdemeit és erényeit elhallgatja, hibáit pedig megnöveli és "kreálja". Így kerülnek tolla alá az olyan minősítések, hogy a nyilas vezérek bűnlajstroma csak "ügynevezett", viszont a liberálisok és demokraták számláján egyetlen aktíva sem marad. Így minősülnek Imrédyék bizonyos tételei a kereszténység szempontjából mindössze "aggályosaknak", jóllehet a diktatúrás törekvések, az etatizmus és a biológiai materializmus egészen más megítélésben részesült a római szentszék és a bíbornok

hercegprímás által. Ezzel szemben a liberálisok és demokraták "kéjjel esnek neki az egyházi személyeknek és a vallásos egyesületeknek". Így lesznek Nyisztor számára feledhetetlenek Imrédy "nagy érdemei és főként Eucharisztikus Világkongresszus alatt tanúsított hitvalló magatartása" s ilyen igazságos mérlegeléssel mellőzi a nyilasok amaz "érdemeinek" felsorolását, minők a diktatúrás hangulat felgerjesztése; a Hubay-féle, nemzetiségi törvény javaslatnak nevezett gypű elvi alkotmány; a Magyarországra az egyházi tanítási jog elkobzásának követelése; a faji gyűlölet nyílt szítása, ami már egymagában is evangéliumi felebaráti szeretet arcucsapása; az emberi természet lényegi azonosságának és az egyforma emberi méltóságnak nyílt tagadása; az antiszemitizmusnak, mint a keresztény politika kánonjának felállítása; és még jó egynéhány nyilas "érdem", amelyről a számadást - Nyisztor szavaival élve - mi is " a sajtószabadság és a lelki nyugalom teljes idejére" hagyjuk. Viszont akartan elfeledi azoknak a demokratáknak igen nehéz időkben bátor helytállását, akik a katolikus tanítással azonos elvi vagy gyakorlati álláspontot vallottak, például a rasszizmus és a diktatúra ellen, pedig itt nem olyan gyakorlati kérdésekben találkozott a kereszténység politikája a demokráciával, mint például a nyolcórás munkaidő vagy a keresztény kereskedők támogatása, hanem lényeges elvi kérdésekben volt azonos a keresztény tanítás a demokrácia hitvallásával. Nyisztor elfogultsága, ha a nyilasokról van szó, még a súlyosbító körülményt is enyhítő körülménynek látja, mintha nem is a nyilasokat, hanem önmagát védené. Azt írja például, hogy "akik Magyarországon a szélsőjobbaldalt csinálták, sem vezéreikben, sem tömegeikben az Egyháztól vagy a magyar fajtól idegen elemek nem voltak; nem azok csinálták, akiket, mint a haza vagy a vallás notórius ellenségeit szokás nyilvántartani". Feltéve, hogy Nyisztornak igaza van, ez nem enyhítő, hanem súlyosbító körülmény, hiszen nyilvánvaló, hogy magyaroknak a magyarság elleni, a keresztényeknek a kereszténység elleni vétkei súlyosabb beszámítás alá esnek, mint az idegeneké. Ilyen igazságosztás, ennyi "személyes érdektelenség", ilyen tárgyilagosság és ténytisztelet után már nem is lep meg Nyisztor okoskodásának csattanója, amely szerint a nyilasok "durcásan elbitangolt gyermekek", "csak eltévelyedett bárányok", akiket a keresztény politikának magához "visszaédesgetni kell" -, a liberálisok és a demokraták pedig a kereszténységnek "született ellenségei". Imígyen szólja Nyisztor, a nyilasok historikusa és csillagjós, aki nemcsak a nyilas vesékbe lát bele, hanem azt is tudja, hogy milyenek lesznek majd a

holnap demokratái. Nem gondolja a prelátus úr, hogy ezzel a politikai pedagógiával egyenesen riasztja a keresztény politikától a demokratákat és a liberálisokat?

Nyisztor dialektikus igazságosztásának

legszebb teljesítménye azonban még hátra van. A mérlegnek egyensúlyban kell állnia, ezért, ha egyik oldalon hamis az állítás, gondosan ügyel arra, hogy a másik serpenyőbe is hamisság kerüljön. Ha a nyilas gerjedelem magyarok ügye volt, vagyis azoké, akik "az Egyháztól vagy a magyar fajtól idegen elemek nem voltak", "ezzel szemben már a régi liberalizmust és demokráciát is Magyarországon elsősorban azok csinálták, akik fajilag a nemzettől, lelkileg pedig a kereszténységtől idegenek voltak". Mintha a nyilad demagógia legszebb zengzeteit hallanók! Talán ez a mondat fedi fel leginkább, milyen egyoldalú, és bensőséges rokonszervvel vonzódik Nyisztor a nyilasokhoz, akik felé hidat ver, viszont a demokraták felé már eleve felégetne minden hidat. Mondjuk-e, hogy Nyisztor egyoldalú beállítási kísérlet benyomását keltik a katolikusok és a nyilasok között? Mondjuk-e, hogy csak szakadék fölött szoktak hidat verni; a megtért tömegeknek már nem kell híd, ők már otthon vannak. Minek hát a hídverés, ha nem azért, hogy először maguk a hídverők járhassanak az új alkotmányon? Nem hisszük, hogy ez a híd egy személynél nagyobb megterhelést elbírna ...

A fentebb idézett mondatot olyan művelt ember, mint aminő Nyisztor Zoltán, csakis személyes elfogultság állapotában, csakis a tiszta ítélőképességet elhomályosító indulatban írhatta le, kizárólag vonzalmára hallgatva és nem törődve szavainak jelentőségével és politikai visszhangjával. Mert kikre vonatkoznak Nyisztor "fedő" szavai? Aligha a román, a szláv, vagy éppenséggel a német származású és vérkeveredésű magyarokra. E fedő szavakat nyilván megszükitő értelemben csak azokra szavad vonatkoztatni, akiket a fajvédelmi törvények érintenek, még pedig e törvények szószerinti értelmében, hiszen azoknak érdemeit, akiknek csupán egy vagy két dédszüloje zsidó, Nyisztor feledhetetleneknek tekinti, föltéve persze, hogy nem liberálisok, vagy demokraták, hanem nyilasok voltak.

Nyisztor állítása politikailag igen ártalmas; állítása ugyanis abba a rossz hírbe keveri a magyarságot, hogy ami demokrácia itt a múltban volt, azt

"elsősorban " nem magyarok és nem keresztények csinálták, tehát a liberalizmus és demokrácia csillagképe alatt álló egész tizenkilencedik századi Magyarország arca nem a magyarság, hanem elsősorban idegenek arcát tükrözi vissza. Azt már megszoktuk, hogy a nyilasok a liberálisnak és demokratának nevezett magyar korszak minden hibáját a zsidók nyakába varrják. Ha gúnyolódni volna kedvünk, azt mondanók, hogy Nyisztor a nyilasoknál mégis igazságosabb: ő a régi liberalizmust és demokráciát szőröstül-bőröstül, hibáival és érdemeivel együtt a zsidóknak ajándékozza. Azt ugyanis nem hihetjük, hogy Nyisztor a politikai liberalizmus jogkiterjesztését is kárhozná és liberális és demokrata korszaktól minden érdemet elvitatna. (Mi is éles különbséget teszünk a politikai, a gazdasági és az állami liberalizmus között s a politikai liberalizmus jogkiterjesztését igeneljük.) Akasztófahumor van abban, ahogyan az elfogult antiszemita beleesnek a filozemitizmus vermébe, olyan érdemekkel díszítve fel a zsidókat, amelyeket józanul közülük soha senki sem igényelt magának.

De Nyisztor tételének másik apró szépséghibája is van, az tudniillik, hogy nem igaz. Főnti állításához csak úgy lehet eljutni, ha az okoskodót a történeti tények egyáltalán nem befolyásolják. A premisszáktól függetlenített konklúzió és

a valóságok alól emancipálódott gondolkodás

nyilas vívmány, de úgylátszik, Nyisztor nem minden következmény nélkül nyíltlevezett barátilag némely nyilas vezérrel: szerencsenmosdató cikkében hamisítatlan nyilas logikával él.

Aki a csillagokban való olvasás közben olykor a lába elé is néz, az nem veheti ennyire semmibe a történet szürkébb tényeit. Aki csak fölületesen is ismeri a liberális és demokratikus korszakot, az legalább annyit tud, hogy a liberális és demokratikus átalakulást előkészítő ragyogó reformkor és 1848 Kölcsey, Szalay, Eötvös, Széchenyi, Kossuth, Csengeri, Szemere Bertalan, Horváth, Pulszky, Deák, Petőfi, Vörösmarty, Jókai, stb. nevével forrt össze, akik között nyilasaink már fölfedeztek "zsidóbérenceket", köztük leginkább a hitvalló s egyik legszebb iratát a zsidók emancipációjának szentelő Eötvöst de "fajilag a nemzettől idegeneket", magyarán zsidókat talán még ők se találtak köztük. Nyisztor is tudja, hogy ezt a liberális és demokratikus korszakot

nemcsak első, hanem másod- és harmadsorban is magyarok és keresztények csinálták. És nem az elfogultság iskolapéldája volna-e azt állítani, hogy 1867-1918-ig a két Andrássy, a két Tisza, Apponyi, Szilágyi Dezső, Kerkápoly, Baross, Irányi és állam férfi vagy publicista szövetségeseik és ellenfeleik, a korszak nagy magyar költői, írói, művészei és szervezői, szóval azok a magyarok, akiknek szelleme és hatalma megjellegző erővel formálta e korszakban az ország képét, csak másodrangú tényezők voltak a zsidó és zsidószármazású szereplők mellett. Arról lehet vita - s máskor talán le is folytatjuk -, hogy a liberalizmusnak nevezett eszmerendszerből mi a helyes és mi a helytelen, hogy a nagy magyar egyéniségek helyesen értelmezték-e a demokrácia követelményeit és a liberalizmus nevében minő kártékony eszményeknek is hódoltak, de azt állítani, hogy ők csak figuráltak, míg mögöttük "elsősorban idegenek" csinálták a korszak történetét, szinte azt éreztetni, hogy e nagy tehetségek csak szerepet játszottak, de a drámát idegenek írták és idegenek rendezték - ez a tényeknek olyan elfogult semmibevevése, ami a valóságra fittyet hányó legszebb történethamisítások között is előkelő helyet foglalhatna el.

A hamis fogalomcsúsztatások során jut el Nyisztor oda, hogy a keresztény politikát a megtérő nyilas báránykákra kell építeni. Először felállítja a tételt, hogy a régi demokráciát elsősorban fajidegenek csinálták, aztán jósol: a jövő demokráciáját is ők fogják csinálni, rájuk tehát a kereszténység nem számíthat. Maradnak a porondon a nyilasok, a báránykák. Mert az is hozzátartozik az új okoskodáshoz, hogy Nyisztor csak egyházellenes liberális-demokrata frontot és érdekekben gazdag nyilasokat lát. Így alakult ki cikke okoskodási váza: ami liberális, vagy demokrata, az elsősorban zsidó dolog; ami zsidó, az a kereszténység született ellensége: aki azonban nyilas, az csal eltévedt bárány; de az eltévedt bárány meg fog térni és reá számíthat a kereszténység.

"A szélsőjobbaldali hullám nagy tömegeiben a mi katolikus híveink soraiból került ki." Ez ténykérdés és most nem vitatkozunk róla, csak megállapítjuk, hogy az országos pártok legtöbbszörének zöme általában abból a rétegből szokott kikerülni, amely az ország többségét alkotja. Fontosabb lenne felvetni a kérdést, hogy ezek a tömeget azelőtt milyen pártokhoz tartoztak, hogy kaptak olyan politikai nevelést, hogy olyan könnyen ráhangolódtak a koreszmékre? Vajon előbb nem más szélsőségek is e nyilas tömegeből rekrutálódtak-e? Mi volt az oka, hogy olyan könnyű volt Katót táncba vinni?

Miért nem sikerült ez olyan könnyen más tömegekkel? A szélsőségek sleppje általában a szelek szárnyán járó tömegből szokott kikerülni, de nem azért, mert katolikusok vagy más vallásúak, hanem azért, mert ingatagok. Még az is több, mint tünet, hogy Szálasi, a nagyvezér először a szocialistáknál kopogtatott, hogy azután más szelek jártával ellenirányba feszítse ki vitorláit. Ha a durcás báránynak újra megtér, még a keresztény politika oszlopa is lehet belőle? Nyisztor sem hiheti komolyan, hogy a szelek szárnyán járó tömegre, e politikai konjunkturistákra éppen a liberálisok és demokraták általa jószolt konjunkturája idején inkább számíthat a keresztény világnézet, mint azokra, akiknek volt merszük a nyilas szökőárral szembeúszni és eszményeik, a kereszténységgel sokban közös eszményeik, például az Egyház szabadságát is lehetővé tevő alkotmányos és személyi szabadság mellett helytállni? Miért gondolja Nyisztor, hogy a keresztény politika azokra építheti jövőjét, akik a saját jövőjüket már - szerinte is - a hátuk mögött hagyták? Ezért kell a konjunkturisták felé pálmát lengetni, a helytállók fel pedig korbácsot forgatni?

Mi hiszünk a demokráciában és ezért azt gondoljuk, hogy Nyisztor rosszul olvasott a csillagokból, amikor rosszat olvasott ki belőlük, tudniillik azt, hogy a demokraták a kereszténység született ellenségei. Ami különben ezt a kifejezést illeti, bizonyára csak egy szerencsétlenül alkalmazott metaforáról lesz szó, legalább is ezt szeretnők hinni. Mert a "született ellenség" minősítés összeférhetetlen a kereszténységgel, amely nemcsak az emberek megronthatóságával számol, hanem az emberek megjavíthatóságában is rendületlenül hisz.

De a hídverőknek azt mondjuk, amit Tóth Tihamér mondott, amikor néhány éve a nyilasbarát hídverők kísérleteztek nála: a bűnt nem lehet megkeresztelni ...

Magyar Nemzet – 1944. január 9. 5.1.

Program és vallomás

Javában áll a választási küzdelem, mikor a Hazánk a porondra lép. Mégis azt hisszük, hogy az olvasó, ki időt szakít megismerésünkre, nem kortescikket, hanem lelkiismereti vallomást vár tőlünk arról, hogy milyen eszmények vonzására mozdulunk s az eldurvult valóságot milyen utakon akarjuk az eszményhez közelíteni. Ha akarnánk, se tudnánk mást képviselni, mint amit lelkiismeretünk számonkérő magányában igaznak, jónak és helyesnek ítélünk. Hiszen az elmúlt fekete esztendőkből is annak az elszánásnak megerősödését hoztuk magunkkal, hogy a közéleti tevékenység felelősségét csak olyan ügy szolgáltatásban szabad és kell vállunkra vennünk, amelyért nemcsak élni, hanem életet adni is érdemes. Közéleti munkánk választott jeligéje volt és maradt, hogy az ember megteszi a kötelességét s aztán elviseli, ami a hegyibe jön.

Első kötelességünk tükröt tartani a nemzet elé, hogy meglássa az okokat, melyek nemzeti létünk drámájának legsötétebb jeleneteit újráták meg. Nem vigasz, hogy voltak, kik még a mindent leleplező katasztrófa előtt szemébe mondták a nemzetnek az igazat s hosszú évek óta panaszolták "a halk elaljasodást". A sors nem orvul döfte le országunkat, hanem a nagy összeroppanás bűnök és hibák végösszege volt. Már évek óta gyötrő látomásként kínozza az Új Mohács mindazokat, kik nemzeti hibáink és bűneink felett nem hunytak szemet s kiket a viruló lombok nem tévesztettek meg a törzs betegségei felől. Menekvésünk reménye, mint a bukó nap, a háborús esztendők szaporodtával egyre mélyebbre szállt; s csak a szeretet túlzása táplálta föl bennünk azt a kétségbeesett reményt, hogy a hibáiba belerögződött, sőt bűnein büszkén örvendő nemzedék majd a veszélyre felriasztó pillanatban hősként talpraáll s végzetét torkon ragadni fogja. A szeretet túlzása volt, vagy talán a nemzeti életöszton görcsös felágaskodása bennünk, hogy kétségbeesett reménnyel reméltünk egy új kossuthi talpraállásban, mikor a világos látás önkinzó keservével és a mentésre mozduló akarat elégtelenségének érzetével tudtuk, hogy a megvadult lovak szájába zablát vetni nem tudunk, s az eldobott követ esési íve közepén megállítani képesek nem leszünk. Nemzeti bűnök és hibák jóelőre preparáltak bennünket a hitleri étvágy zsákmányává. Mint a vak, ki a tűzvész melegében a nap édes sugarait sejdíti, mentünk végzetünk felé. Mert vakok is voltunk: az ígéretek és a hízelgések annyira elkábítottak, hogy a hitleri

lakoma rendezésében észre se vettük az emberevők szertartását. S ha akadtak, kik az emberség, a magyarság és a kereszténység anyanyelvén szóltak, a szó nem találhatott megértésre, mert barbár önzés és hiú tetszelgés, ostoba rövidlátás, árulás és beteg fanatizmus az embert állattá, a keresztényt pogánnyá és a magyart a hitleri világhódító akarat cselédjévé alázta; a fölülről lefelé szivárgó méreg pedig széles tömegekben is megzavarta az emberség, magyarság és kereszténység tiszta jelentéstartalmát.

A külső körülmények megváltoztak körülöttünk; de az intézmények gyökeres átalakulásához nem fűzhetünk nagy reményeket, ha az ember, ki a kereteket élettel tölti meg, a régi marad. A jelmez még nem jellem; s a jellemek és meggyőződések gyors színeváltozása mögött veszedelmes farizeizmus lappang, mely öntudatos ravaszsággal vagy öntudatlanul a tegnapi hibákat és bűnöket hurcolja át a jelenbe. Rajtunk csakis gyökeres önreform, ember-reform segíthet, senki és semmi más. Ha a politikai reform mögött reformálatlan marad a társadalmi és a gazdasági valóság, a kulturális élet és az emberi erkölcs, akkor a politika felszíni változásai alatt egyenest átmentjük a jövőbe a régi hibákat és bűnöket. Minden politikai intézménynél nagyobb biztosítéka a demokraciának is a demokratikus ember. Hiszünk a demokráciában, de nem azért, mintha abban a csalfa reményben ringatnánk magunkat, hogy a demokratikus kormányforma az emberi jellemtől függetlenül is képes volna az emberi együttélés helyes rendjét biztosítani, hanem azért, mert a demokrácia, a valódi önkormányzat a méltóságának öntudatára jutott ember társas életének legméltóbb rendje. Aminek elárulása okozta katasztrófánkat, csakis az ahhoz való hűség kalauzolhat el bennünket az élet napfényesebb tájaira. Ezért csakis önreform segíthet rajtunk, mely nehéz, de szükséges és lehetséges; melynek szigorú önvizsgálatból kell kiindulnia; melyet semmiféle álszemérem vagy hazugul értelmezett nemzeti érdek vissza nem tarthat a hibák és bűnök könyörtelen feltakarásától és rendszeres kiirtásától; mely a valóságot magas eszményhez igyekszik közelíteni; amely tehát legjava erőinket arra mozgósítja, hogy újra emberek, magyarok és a keresztény kultúra és erkölcs hordozói legyünk.

Senki nem lehet hazájának jó fia és senki se lehet jó keresztény, ki az emberséget elárulja. Az emberi méltóság tisztelete, emberi egyenlőség, szabadság és igazságosság, egy szóval gyakorlati és egyetemes felebaráti szeretet nélkül nincs hazaszeretet és hamis szóvirág a kereszténység. Egy késői kor nemzedéke talán meg sem érti majd, hogy e sárgolyót valaha olyanok

népesítették be, akik abban a téveszmében, sőt sokan körülük abban a lelkesítő rögeszmében éltek, hogy hazájukat jól csak emberségük elárulásával szerethették; hogy az emberi természet megtagadása által uralmi jogosítványt szerezhettek embertársaik és más nemzetek fölött. A gyakorlati felebaráti szeretet és az igazi emberiség miképp is érthetné meg, hogy a hazaszeretetet a többi népek iránti gyűlölet és megvetés hőfokával lehetett mérni? Korunk egész tragédiája összesen van sűrítve abba az egy mondatba, hogy az ember, aki valaha olyan akart lenni, mint az Isten, a huszadik században azzal kérkedett, hogy az emberi természet alattivá alázta magát s azzal hívta ki sorsát, hogy még azokat a világos törvényeket is megtagadta, amelyek bele vannak írva az emberi természetbe, s amelyekkel a Teremtő a mindenségben megadta az ember rangját; a természeti jogokban és kötelességekben kifejezett emberi méltóságát. Kétezer esztendőnél régebben ismeri elménk e törvényeknek legfőbbjeit, a természetjogot, az emberiségnek ezt a Teremtő által adott, legősibb alkotmányát, s a huszadik században mégis nemcsak emberek, hanem egész nemzetek akadtak, amelyek elfeledték és megtagadták, mintegy lemondva saját emberi méltóságukról. Embernek maradni! — ez a legelső törvény. Az embertelenség, a természet megtagadása, az ember elárulása volt a világra szakadt nagy katasztrófa legmélyebb gyöker oka. Ha azt akarjuk, hogy a katasztrófák meg ne újrázódjanak, akkor a legfőbb kötelesség, hogy az ember ismét ráébredjen végre méltóságának világos öntudatára, megismerje, tisztelje és megőrizze azokat a jogokat, amelyek emberi természeténél fogva megilletik, s ne feledje azokat a kötelességeket, amelyek emberi mivoltánál fogva terhelik. A szolgaságból csak úgy támadhatunk fel szabad létre, csak akkor válhatunk a hatalmunk alá vetett és szolgálatunkra rendelt természetnek és önmagunknak uraivá, ha a nemzetközi életet éppen úgy, mint a társadalmak belső életét összhangban tartjuk a természettel, vagyis tiszteljük és érvényesítjük a természetjogot és ennek korszerű következményeit. Enélkül semmiféle nemzetközi szervezet vagy hatalom sem lesz képes az államközi életet emberiséssé tenni. Enélkül — mint szent Ágoston mondja — az államok nem egyebek szervezett rablóbandáknál. De enélkül az ember sem lesz társa, hanem farkasa marad az embernek. Aki törvényként tanítja, hogy nem a béke, hanem a háború az emberiség természetes állapota, s aki azt tanítja, hogy az ember nem társa, hanem farkasa az embernek, az nem a természet ismeretéről, hanem egy természetellenes erkölcsről tesz tanúságot.

Nem leszünk restek a nemzetközi és a belső állami élet egyetemes törvénykönyvét, a természetjog mibenlétét kifejtteni és folyamatosan ennek követelményeihez mérni a nemzetközi és a nemzeti élet kezdeményezéseit, eseményeit és állapotait. Így kapcsolódhatunk a legszorosabban a világ sorsát alakító áramlatokba, hiszen az új, alapvető, nemzetközi okmányokban szintén természetjogi elvek jutottak kifejezésre, ami arra vall, hogy napjaink legnagyobb államférfiai — nemzeteikkel való demokratikus egyetértésben — igyekeznek az emberiséget visszavezetni a rend egyetlen szilárd alapjához, az emberi természetbe írt alkotmányhoz, a természetjoghoz.

Nemzeti összeomlásunk gyökérokai közé kell soroznunk, hogy hűtelenek lettünk önmagunkhoz, hogy elhomályosult, megzavarodott s végül elveszett magyar öntudatunk. Így váltunk — történetünk során nem először — egy idegen hódítási vágy beugratott balekjévé. Fájdalmasan közel van még az idő, amikor egyesek szemében legjobb magyarnak az számított, aki a hitleri germánság agyával gondolkodott, szívével érzett és akaratával cselekedett. Mivé silányult a hajdani magyar szabadságharcok világbámulatot keltő éposza azokban, akik a hitleri hódító akarat jobbagyaiként vették nyakukba a diktatúra idegen igáját és váltak a náci szándékok uszítottjaivá? Igaz, hogy az osztrák gátszakadás után közvetlen árterülete lettünk az újpogányság vadvizeinek, igaz, hogy a propaganda bekötötte a magyarság szemét, mint a kivégzésre hurcolt elítéltekét. Mégis: nem a nácik oldalán vesztettük volna el, hanem ellenük nyertük volna meg a háborút és vele a békét, ha a veszedelemre érzékenyen felérző, egészséges életösztonünket el nem zsibbasztják bűneink és a magyar öntudatra rá nem burjánzik a német szellem, a maga egyoldalú és túlnyomó hatásaival. Igaz, hogy az antiszemitizmus volt a csalétek a hitleri horgon, amit a magyar hal olyan könnyen bekapott. Az is igaz, hogy általában nemzeti hibáinkra épült a lenyelő hitleri politika számítása. De sem a propaganda idegen ügynökei, sem hazai felvásároltjai a bérbeadott lelkiismeretek nem tudták volna országunkat a hitleri hajó vontató kötelére venni, ha a magyarságot már előbb meg nem puhítják e hódítás számára az egyoldalú német hatások, ha meg nem zavarodik az önmagunkkal való azonosság öntudata, s ha billent lelki egyensúlyunk nyomán józan önértéktudatunkat el nem veszítjük. Amikor elhitették velünk, hogy a magyarság lényege szerint és elsősorban biológiai fogalom, akkor már lefokoztak, sőt kilopták belőlünk azt a sajátos magyar szellemet, amely egyszerre jelent kultúrát és jellemet; amely az e tájon élő embert magyarrá teszi,

s mely a nemzet egységébe fogja az egymás sarkába lépő nemzedékeket. Nemzeti függetlenségünk csak annak a magyarnak lesz ellankadhatatlan igénye, akit áthat valamiképp a sajátos magyar szellemnek e különleges emberi alakzatnak értéke. Értéket írtunk, mert magyarnak lenni elsősorban emberi erények és értékek sajátos ötvözetét és emberi készségek és tulajdonságok sajátos egységét jelenti. Ha nem akarunk felolvadni az idegen népek tengerében, akkor a magyar szónak vissza kell adnunk azt a fogalmi tartalmat, amely egy sajátos kultúrtartalmat s egy sajátos emberi jellemképet jelentett az emberiség köztudatában.

Felébreszteni, állandóan ébren tartani, az életépítő hagyományok megőrzése és fejlesztése által világossá tenni és megerősíteni, a fojtó idegenségektől megtisztítani a magyar öntudatot, — ez is feladatunk, amelynek napszámába beállunk. Ennek persze a legtávolabbi köze sem lehet ahhoz a szűkagyú és köldöknéző elzárkózáshoz, mely szívesen hentereg az önelégültség tunyaságában, azt hívén, hogy büntetés nélkül hátat fordíthat a világnak; s amely nem akar tudomást venni arról, hogy a külső ingerektől csak úgy mentesíthetné a nemzetet, ha koporsóba zárná. Ellenkezőleg: ki kell tárnunk az emberi szellem sugarai felé a magyar fa lombozatát s a vándorfelhők csapadékával is meg kell öntöznünk gyökérzetét. Nem válhatunk üvegházi növényvé, nem eshetünk ki az egyetemes emberi ritmusból: a szabad ég alatt állva, az emberi szellem éghajlati változásainak ki kell tennünk magunkat. De rendíthetetlen hűséggel kell viseltetnünk önmagunkhoz, ami azt jelenti, hogy tudjuk: bennünk az ember eszméje csak magyar karakterben teljesülhet ki, vagyis magyarságunk emberségünknek egyetlen lehetséges legmagasabb megvalósulása. Így adhatjuk vissza a világ közvéleményében is a magyar néz jó hírét, hogy aki magyart mond, az ne csak egy népi államra gondoljon, hanem a magyar név váljék emlékezetében az emberi szellem egy sajátos arculatának felidézőjévé és az emberi erkölcs egy sajátos értékötvetének rangjelzőjévé.

Hiányoznék azonban életünkben az európai kultúra éltető meleg vére, ha lemondanánk annak birtokáról, amit szellemben és erkölcsben a legtágabb értelem szerint jelent az evangéliumi kereszténység. Kétezer év hatása után ma már olyan egyetemes a kereszténység kulturális és erkölcsi hatása, hogy nincsen nemzet a föld kerekén, amely a kereszténység kultúrkincseinek legjaváról lemondhatna és a keresztény erkölcsű rend legfőbb szabályait elutasíthatná magától anélkül, hogy a maga szellemi és erkölcsi kultúráját lényegesen meg

nem csorbítaná. A kereszténység nem mindenki számára hit, de minden ember számára kulturális és erkölcsi érték valamiképp, amely életébe beépült. A kereszténység sajátos kultúrája magában foglal egy olyan társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai szemléletet, cél- és értékrendet is, amely a közélet minden parcelláján érvényesülési igénnyel lép fel.

A kereszténység azonban nemcsak szellem és erkölcs, hanem hitrendszer is. Mi a magunk részéről a kereszténységnek ehhez a teljes jelentéstartalmával azonosulunk. Évszázadokon át hiánytalan volt a megfelelés a magyarság, a keresztény hit, a keresztény kultúra és erkölcs fogalmai között; és e századok dicsőségünknek és nemzeti nagylétünknek nem temetői, hanem megteremtői és megtartói voltak. A hit azonban szabadság dolga s érvényesíthető politikai hatalom, mely mást kényszerít, nem tapadhat hozzá. Viszont ha joga van valakinek hinni az anyagban, a világszellemben, vagy a semmiben, mi is nyíltan vallhatjuk és valljuk, hogy a személyes Istenben hiszünk; s ha valakinek joga van egy másfajta hitből sarjadó világnézet szerint értékelni és alakítani önmagát és a hatásának kitett körülményeket, a mi jogunk semmivel sem erőtlenebb ahhoz, hogy a magunk világnézetének érvényéhez ragaszkodjunk az emberi szellem és az emberi cselekvés minden bennünket érintő és hatásunknak kitett területén.

Azt akarjuk, hogy a magyar közélet ne csak ne sértse, hanem tartsa tiszteletben is a keresztény kultúrának és a keresztény erkölcsnek értékeit. A félreértésre hajlamosak kedvéért tesszük hozzá, hogy éppen azért, mert a közelmúltban annyi embertelen, antiszociális és antidemokratikus cselekedet takaródzott a kereszténység jelszavával, amelyet olykor egyenest gáztettek menedékhelyévé akart tenni, — mi a közelmúlt álkeresztény politikáját elutasítjuk magunktól és minden szándékkal, mely suttyomban vagy nyíltan visszacsempészésére törekednék, nemcsak az emberiesség és a magyarság, hanem a kereszténység okán is szembeszállnánk.

Rajta leszünk viszont, hogy megismertessük és megkedveltessük a keresztény álláspontot a kulturális, politikai, gazdasági és szociális program tekintetében. Nehéz munka lesz pótolni a mulasztást, amelynek bűnével a közelmúlt súlyosan meg van terhelve, mivel nem tisztázta a keresztény politika elvi alapjait, jóllehet a világ kereszténysége ezeknek hatalmas irodalmát termelte ki. A nagy keresztény világcsalád melegebb egységében kell élnünk, mint a múltban. Széles ablakot fogunk tehát tární a világkereszténység szellemi

áramlatai, gazdasági, politikai, társadalmi és egyéb állapotai és mozgalmi felé, hogy rajtuk nevelődjünk, velük lépést tartsunk, tőlük indításokat kapjunk s sikerüknek és tekintélyüknek felmutatásával a csüggedőket és alvókat felrázzuk, a nemismerők kedvét pedig felébresszük igazunk megismerése és elismerése iránt.

Politikánkat, vagyis szolgálatunkat, az emberiség, a magyarság és a kereszténység hármasszögére alá helyezzük. Mert nem tekintenők keresztény politikának az olyan rendszert, amely nem képes a földi hazát minden emberséges magyar meleg otthonává építeni, de nem tekinthetnők emberi és magyar politikának az olyan rendszert sem, amely a földi boldogulásért a keresztény lélektől cserébe kérné annak a hitnek megengedését, hogy ő, akit földi életében mis az Örökkévalóság hite mozgat, valóban hazafelé tart...

Hazánk - 1945. okt. 18. 1-2.1.

Az emberiség nevében

Az elmúlt két hétben íróasztalunk a jajok és a panaszok, a tiltakozások és a segélykiáltások valóságos rádió-felvevő készüléke lett. Levelek és sürgönyök áradata kér és követel orvoslást az úgynevezett sváb-kitelepítés legutóbbi hullámának szemetszűrő igazságtalanságaira, vagy kíván védelmet és megnyugtató bizonyosságot felelőtlen elemek fenyegetődzéseivel szemben.

A panasz és a tiltakozás csak nagy ritkán jön a személyes sérelmet elszenvedőtől, legtöbbször olyanoktól ered, akiket a másokon esett igazságtalanságok háborítanak fel. Nyájukat védő, vidéki lelkipásztorok, akiket személy szerint a kitelepítésnek legtávolabbi veszélye sem fenyeget; magyar kisemberek, akiknek a maguk keresztje is nehéz, akiknek vérvonala talán a honfoglalókig nyúlik vissza vagy akiknek idegen ősei a történelmi emlékezet előtti idő ködében vesznek el; a tegnapi náci gonoszság véletlenül megmenekült áldozatai, akik a faji gyűlölködés poklát már megjárták; szóval a magyar társadalomnak úgyszólván minden rétege tiltakozik az emberi együttérzés felháborodásával és jajdul fel az igazságtalanságokon.

Ebben a panaszáradatban jó és rossz együtt veri szíven az embert. A rossz, mint mindig, most is az erény alkalma lesz, mert a panaszokban és tiltakozásokban a magyar társadalom jobbik erkölcsi énje és a múlt tapasztalatát a jelen útmutatására váltó, előrelátó politikai öntudata hallatja a szavát, még akkor is, ha a panasz és a tiltakozás olykor a büntető igazságszolgáltatás sújtó kezét akarná a félúton megállítani és az emberiség oltalmát olykor a saját bűnük által bűnhődésre kijelöltek fölé is ki akarná terjeszteni. Az a körülmény, hogy az igazságosságot nehéz szétválasztani a hozzátapadó ürügytől, nem lehet ok arra, hogy e jajok és panaszok előtt bezárjuk a lelkiismeretünket és a kormányt és a hatóságokat fölmentsük az alól a szorosán vett kötelesség alól, hogy a bűnt büntetniök, az ártatlant pedig minden ártalommal szemben védeniök, sőt megvédeniök kell.

E panaszok hallatára legkevésbé mi, a keresztény állameszme hitvallói feketünk a fülünkre, hiszen mi az állam egyik fő hivatását a minden embert kivétel nélkül megillető természetjogok biztosításában és az igazságosság törvényének diadalrajuttatásában látjuk. Mi összebékíthetetlen ellentétben állunk a fajgyűlöletnek és a machiavellizmusnak minden formájával, nemcsak azért,

mert bennünk a fajgyűlöletnek legcsekélyebb megnyilatkozása is a tegnapi rémségek kitörölhetetlen emlékét idézi, hanem alapvető államszemléleti és erkölcsi okból is. A fajgyűlölet — akár zsidó-, akár sváb-, akár magyargyűlöletről van szó — megtagadja a felebaráti szeretet megmásíthatatlan és egyetemes érvényében korlátozhatatlan törvényét; lábbal tapodja az igazságosság parancsát, amikor egyes embereket vagy emberi csoportokat csupán származásuk miatt a mindenkit megillető igazságosság jussától megfoszt; nem ismeri az emberi egyenlőségnek Istentől adott egyetemes kiváltságát; a kollektív felelősség határait az Istennek fenntartott tömegítéletig terjeszti ki, tehát ártatlanokat terhel meg súlyos sérelemmel a kiegyenlítés minden lehetősége nélkül; sérti az embernek Istentől adott olyan természetjogait, amelyekhez nyúlni csakis a közjó parancsoló érdekében vagy a személyes felelősségrevonás körén belül lehet. Még nem estek ki emlékezetünkől a tegnapi borzalmak tanulságai és nem felejtettük el a gyilkolássá fajult fajgyűlölet keletkezésének, növekedésének és borzalmas elúrhodásának származásrendjét és élettant. Az a fajgyűlölet, amely tegnap a náci gázságok pokoli szörnyetegeinek uralmába torkollott, kedélyeskedő lenézéssel kezdődött, megvetéssel és írgységgel folytatódott, hogy azután az állati kegyetlenség zsarnokuralmában bontakozzék ki, amikor ártatlan emberek vagyonát és életét vetette ebek harmincadjára és az utcán hivalkodva járó bűnnek adott állami segédletet az erény megalázásához és az Isten képére teremtett ember meggyalázásához. A fajgyűlölet bűnével nem lehet megalkuvásos egyezményeket kötni; ezt a bestiát nem lehet egyetlen áldozattal kielégíteni. Csillapíthatatlan éhsége miatt mindig új zsákmányt keres és áldozataiban nem válogatós.

A zsidógyűlölet, a svábgyűlölet vagy akár a magyargyűlölet egyképp ugyanaz a halálos bűn, mely csak őszinte bánat után nyerhet feloldozást, de semmiféle államérdek sem adhat neki érvényesülési jogot. Aki az egyiket — bármelyiket — igenli, a másik veszélyének felidézésével játszik. Mint a keresztény állameszme hívei, sohasem fogunk harangozni az ördögi machiavellizmusnak, mely az állam vagy valamely csoport érdekét pillanatnyilag szolgáló igazságtalanságnak és jogsérelemnek felmentvényt biztosít. Nincs olyan magyar érdek, amelyet erkölcstelen eszközökkel, mások természetjogainak megsértésével szolgálni szabad volna, vagy tartósan szolgálni lehetne.

*

A keresztény állameszme pontos elvi eligazítással szolgál az ú.n. svábkérdés megoldása, illetve a megoldása során alkalmazható eszközök tekintetében is, amikor az emberi személyiség szolgálatára kötelezi az államot és az emberi személyiség természetjogaihoz fűzi az állam hivatását.

Az embert természeténél fogva megillető természetjogok közé kell sorolnunk az anyanyelv használatához, a nemzetiség szabad megválasztásához és megváltásához, a hazához, a munka gyümölcséhez való jogokat is. Ezek a természetjogok az embert nem állampolgári, hanem emberi mivoltánál fogva illetik meg. Minden természetjogot az ember nem az államtól, hanem Teremtőjétől kapott, e jogokat tehát az állam tisztelni és biztosítani tartozik és csakis törvényes és igazságos büntetésképpen veheti el egyikét-másikát, vagy valaminő az egyén és a csoport fölött álló közjónak parancsoló érdekéből korlátozhatja, de ez utóbbi esetben, ha pl. a tulajdonról van szó, mindig a méltányos kártérítés kötelezettsége mellett.

Maga a kollektív kitelepítés nem okvetlenül természetjog-ellenes, jóllehet mindig fájdalmas és lehetőleg elkerülendő; ám a kollektív kitelepítés mindig olyan, természetjogba vágó határeset, amely csak akkor tűrhető, ha egy kétségen kívül megállapítható, magasabb közjónak parancsoló és másképp meg nem óvható érdekében, a kitelepítésre kötelezettek emberi és szerzett jogainak lehető teljes kímélésével és a föltétlenül kötelező kártérítés hiánytalan teljesítése mellett megy végbe. Pusztán az állami népesség nemzetiségi egységének biztosítása például nem olyan közjó, amely a kollektív kitelepítés fájdalmas eszközének alkalmazását megengedhetővé teszi, mert az államkormányzás megkönnyítése céljából sohasem szabad természetjogokat feláldozni. A kollektív kitelepítés eltűrhetőségének további előfeltétele, hogy kétségbevonhatatlanul illetékes nemzetközi bíróság, vagy az érdekelt népek szabad és egyenlőjogú egyezkedése intézkedjék felőle. A pusztá erő a nemzetközi életben sem pótolja a jogigazoló erkölcsöt; a természetjogot és az igazságosságot. A kollektív kitelepítés csakis akkor tűrhető, ha a közjó parancsolóan követeli végrehajtását.

Már mindebből következik, hogy a büntetésjellegű kitelepítés sohasem lehet jogos, ha egyben kollektív is, vagyis ha megkülönböztetés nélkül mindenkit sújt, aki egy bizonyos csoporthoz tartozik. A büntetésjellegű kitelepítés csakis akkor nem ütközik természetjogba, ha azt a személyes és

szabadakaratú magatartás igazságos megtorlásoképpen alkalmazzák. A büntetésjellegű kitelepítést jogilag és erkölcsileg sohasem lehet megalapozni a kollektív felelősség elvével, hanem annak mindig a személyes felelősség elvén kell alapulnia, mivel a büntetésjellegű kitelepítés az emberi személy természetjogaiba vág és nem a közjó, hanem a személyes bűn megtorlása igazolja.

A büntetésjellegű kitelepítést a kollektív felelősség elve alapján végrehajtani már csak azért sem szabad, mert a kollektív felelősségnek kétségtelenül van egy olyan határa, amelyet minden józan ember elismer, aki nem tagadja meg az emberi egyenlőséget. Ezt a határt éppen az emberi személyiség természetjogai cövekelik ki. Nevezetesen: soha, semmi körülmények között nem lehet a kollektív felelősség alapján az emberektől alapvető természetjogaikat elvenni, aminők az élethez, a megélhetéshez és a tökéletesedéshez való jogok. Ebben gyökerezik a hadifoglyok megölésének, éheztetésének és megkínzásának tilalma is. Valaminő kollektívnek nevezhető felelősség viszont van, de erre hivatkozva sohasem lehet az emberi személy természetjogait elkobozni. A jogi személy, az állam felelőssége végső soron rendszerint mint kollektív felelősség érvényesül. A hadviselésben vétkes nép kártérítési kötelezettsége pl. ilyen kollektív felelősség elve alapján is fennáll; ezért kötelesek e kártérítési terhek viseléséhez hozzájárulni olyanok is, akikről kétségkívül megállapítható, hogy tőlük telhetően ellene mondtak a jogtalan hadviselésnek, viszont olyan kártérítést, amely a teljesítő nép életét, megélhetését vagy haladását súlyosan veszélyeztetné, se jogilag, se erkölcsileg igazolni nem lehetne.

Mivel a büntetésjellegű kitelepítés az emberi személyeknek az állam által biztosítandó természetjogaiba vág, de a közjó parancsoló szüksége által nem, hanem csakis a személyi bűnösség által indokolható — ezért a büntetésjellegű kitelepítés jogosságának elengedhetetlen előfeltétele a törvényes hatalom igazságos ítélete alapján kirótt megtorlás, a személyes magatartás gondos mérlegelése alapján.

*

Hogyan áll az elvek színe előtt a magyarországi svábok kitelepítésének ügye?

A magyarországi svábok kitelepítése nem kizárólag magyar belügy, mivel nemzetközi döntések intézkedtek felőle. A magyar kormánynak e döntésekhez

alkalmazkodnia kell; e tekintetben a magyar kormány csak egy fölötte álló nemzetközi akarat végrehajtó közegeként működhet.

A magyarországi sváb kitelepítés nem kollektív, hanem büntetésjellel, hiszen hivatalos nyilatkozat hangsúlyozta, hogy nem minden svábot érint, hanem csak azokra a svábokra terjed ki, kik valaminő, a kitelepítésre okot szolgáltató bűnt követtek el. Így kell ennek lenni azért is, mert a kitelepülésre kerülőket kártérítés nem illeti meg, márpedig, ha nem a személyes bűn megtorlása képpen, hanem valaminő közjó parancsoló szüksége okán alkalmaznák ezt a kitelepítést, akkor az államot föltétlenül kártérítési kötelezettség terhelné.

*

Fölmerül a kérdés, hogy mik a kitelepítésre okot adó bűnök s ki és milyen bizonyítékok alapján állapítja meg a bűnösséget? Mindkét kérdés döntő fontosságú, és pedig nemcsak a most érintett svábok, hanem általában a határainkon túl élő magyarok sorsa szempontjából is, mert a svábokkal szemben most alkalmazott magyar hatósági eljárás holnap vagy már ma is precedensül szolgálhat azoknak az államoknak, ahol magyarok kisebbségekként élnek. Ezért a helyes önszeretet parancsa is arra utasít bennünket, hogy megtartsuk a törvényt: amit nem kívánsz magadnak, ne tedd másnak!

Semmiféle kifogást se lehet emelni az ellen, hogy a büntetésjellel kitelepítési eljárás alá vonják azokat a svábokat, akik a természetjog, az államhűség vagy az emberiség írott és íratlan törvényei ellen vétkeztek, illetve kétségtelen jelét adták annak, hogy a hitlerizmus mellett döntöttek. Akik az SS, vagy a Volksbund tagjai voltak, azokat most utoléri az a végzet, melyet másoknak szántak, és osztályrészül nyerik azt a sorsot, melyet jobb formában maguk kerestek maguknak. Kérdés azonban, hogy bűnt követett-e el az a sváb, aki a népszámláláskor magát német anyanyelvűnek vagy német nemzetiségűnek mondotta? Mellőzve most annak a körülménynek kiértékelését, hogy a népszámláláskor az összeírt személynek büntetés terhe mellett igazat kellett mondania s hogy az összeírt személyt törvény biztosította afelől, hogy vallomásától kifolyólag semmiféle joghátrány nem érheti — elvileg nem tágíthatunk attól a lelkiismeretben is kötelező álláspontunktól, hogy az anyanyelv használatának és bevallásának, valamint a nemzetiség megvallásának joga természetjog, amelyet az állam tisztelni tartozik s mely semmiféle büntetést sem vonhat maga után. Gyakorlatilag azonban a sajátos magyarországi

körülményekre való tekintettel, különbséget kell tennünk az anyanyelv és a nemzetiség bevallása között, ha e bevallást éppen a svábok szempontjából helyesen akarjuk mérlegelni. Helyeslésünkkel sohasem támogathatnók azt a véleményt, hogy a magát német anyanyelvűnek valló állampolgár egyben németnek s a hitlerizmus hívének is nyilvánította magát. Éppoly kevésbé lehet valakit felelőssé tenni anyanyelvéért, mint anyanyelve bevallásáért. Az anyanyelvet nem magunk választjuk, hanem szüleink, kiknek e döntéséért a felelősségbe minket bevonni nem lehet. Az embernek éppoly kevésbé van módja anyanyelve, mint szülei megválasztására. Ha valakit anyanyelve miatt sujtanánk joghátránnyal, veszedelmesen közelítenénk az ú.n. faji eszméhez, melynek nevében a származásért való felelősség ötletét próbálta a náciizmus belevinni a világba. Az anyanyelv bevallása pedig nem állásfoglalás, hanem az igazmondás kérdése, egy ténykérdés való eldöntése. Elvileg és gyakorlatilag egyaránt el kell utasítanunk azt az esetleges véleményt, mely a német anyanyelv bevallásához fűzne joghátrányt vagy ezzel a büntetésjellegű kitelepítést próbálná igazolni, anélkül, hogy tüzetesen megvizsgálná, vajon a magát német anyanyelvűnek valló, egyébként tanújelét adta-e annak, hogy a hitlerizmus hívévé szegődött? Merőben más kérdés — és pedig a sajátos magyarországi körülmények következtében — a német nemzetiség megvallása. Letagadhatatlan tapasztalat bizonyít amellet, hogy a svábok az utolsó népszámláláskor általában világosan tudatában voltak annak, amit egyébként a Volksbund szemérmetlen agitációja minden svábnak a fejébe igyekezett verni, hogy a német nemzetiséghez való tartozásuk kinyilvánításával egyúttal félreérthetetlenül amellet a hitlerizmus mellett törtek lándzsát, mely a magyar államegység felbontására törekedett s mellyel való azonosság-vállalásuk a természetjog-ellenes, náci barbarizmus nyílt igenlését jelentette.

Igen nagy jóindulattal föltételezhető, hogy a svábok közt akadtak olyan fehér holló, aki mindennek tudata nélkül írta magát német nemzetiségűnek, vagy aki — tudatlanságból vagy gondatlanságból — nem is maga, hanem tudta nélkül és helyette a sváb összeíró nyilatkozott — mégis általában nem igen lehet kétségbevonni, hogy az utolsó népszámlálás idején a német nemzetiség megvallása a hitlerizmus melletti szavazás volt, annál is inkább, mert nemcsak a Volksbund, hanem az ellenpropagandát kifejtő, akkori magyar félhivatalos és társadalmi szervek is gondoskodtak arról, hogy e tekintetben a sváboknak minden kétségük megszűnjék. A német nemzetiségűeknek büntetésjellegű

kitelepítése tehát csak e kivételszámba menő svábok esetében sérti — gyakorlatilag is — az igazságosságot. Ismételjük azonban, hogy a német nemzetiséghez való tartozás megvallása nem önmagában, hanem a népszámlálás idejének különleges, egyszeri és félreérthetetlen körülményei miatt vonhatja maga után a büntetésjellegű kitelepítést. Azoknak a sváboknak ugyanis, akik semmiféle bűnt nem követtek el, továbbra is a magyar állam egyenlőjogú polgárainak kell maradniok; vonatkozik ez még a német nemzetiségűekre is, ha bizonyítani tudják, hogy ellenemondtak a hitlerizmusnak. Mert ilyenek is lehettek s igazságtalanságot nem igazolhat az igazság földerítésének nehézsége.

*

A sváb kitelepítésről azonban olyan adatok közismertek, melyek arra vallanak, hogy a kitelepítendőek lajstromát nem ez igazságos szempontok szerint állítják össze, jóllehet az elmúlt két esztendő során bőségesen lett volna idő arra, hogy a kormány az igazságtalanságok megelőzése céljából pártatlan és igazságos döntésekre alkalmas szervekre bízsa a kitelepítendőek lajstromának összeállítását. Lélektanilag ugyan nyomós az az érv, hogy ilyen fájdalmas operáción könnyebb lélekkel esett volna át a beteg és környezete egyaránt, ha az operációt a háború befejezését közvetlenül követő időben hajtják végre, amikor még elevenebb volt a bűnösökben a bűntudat s a környezet is mélyebben átérezte a nácizmus csapását; s a gyors lebonyolítás mellett szólt az az érv is, hogy a nagyrészt földműves svábságot ily életbevágó kérdés felől évekig bizonytalanságban tartani fájdalmas és káros — mégis azt hisszük, hogy éppen a gyors lebonyolítással szükségképpen együttjáró igazságtalanságok kiküszöbölését kellett volna biztosítani a gondos ítéletalkotáshoz szükséges hosszabb eljárásnak. Annál fájdalmasabbak, érthetlenebbek, menthetlenebbek és kárhóztatandóbbak a nyilvánvaló igazságtalanságok, melyek ártatlanok feje felett lebegtetik a kitelepítés büntetésének Damokles-kardját. Ma már nem titok, hanem országos nyilvánosságú sérelem, hogy a kitelepítendő svábok listáján nemcsak a Volksbundisták, az SS-tagok, a nácik és a német nemzetiségűek szerepelnek, hanem tömegével olyan svábok is, akik magukat német anyanyelvűeknek vallották, amivel a népszámlálás idején szinte tüntetően adtak kifejezést a magyar nemzethez való tartozásuknak és az embertelen és államrobbantó nácizmus megtagadásának. Olyanok is rákerültek a kitelepítendőek névjegyzékére, akik nem pusztán igazolványos, hanem valóságos tagjai voltak a Hűség-mozgalomnak, sőt magyarságukért áldozatot vállaltak és

üldöztetést is szenvedtek. Akad azonban a kitelepítendőök listáján olyan név is, melynek viselőjét éppen magyarságáért sújtott a volksbundisták dühe és a Gestapo börtöne. Ezeknek egyenlőjogú magyar állampolgárokként való elismerése és elismertetése nem jogi kötelességünk csupán, hanem a magyar állam és mindannyiunk emberi és becsületbeli kötelessége is. Az államnak nem pusztán joga, hanem elsősorban kötelessége állampolgárai természetjogainak védelme és az igazságtalanságokkal szemben megoltalmazása. Mindenfajta állami rend erkölcsi létminimuma a természetjogok biztosítása az állampolgárok számára. Itt nem kegyről, hanem az állam kötelességéről van szó. A keresztény állameszme hívei sohase fognak igazoltnak tekinteni olyan népi vagy állami érdeket, melynek nevében a természetjogot megtagadni lehet. A hűségért nem járhat büntetés s az áldozat jutalma nem lehet megaláztatás. Önmagunkat aláznók meg, ha hozzájárulnánk azok megbüntetéséhez, akiket nem bűn szennyez, hanem erény ékesít.

Szemetszúró tény, hogy azok közt, kiket titokzatos kezek a kitelepítendőök listájára feljegyeztek, feltűnő számban szerepelnek olyanok, kik teljesen büntelenek ugyan, de vagyonosak és különösen kitűntek a keresztény világnézethez való hűségükkel. Az meg egyenes arcpirító botrányszámba megy, ami egyik szabolcsi községben, ahol már senki se tud németül, történt. Rakamazon ugyan se német anyanyelvűnek, se német nemzetiségűnek nem vallották magukat a parasztok, mégis felelőtlen elemek, akiket az állam békéjére ügyelő hatóságok nem akadályoztak kiskirálykodó béke-dúlásukban, elhírelték, hogy 70-80 embert, persze a vagyonosabbakat, kitelepítik, mert valamikor őseik svábok voltak. Pillanatig sem hisszük, hogy a felelős tényezők ilyen justizmordra gondolnának; de a rakamazi rémhírterjesztés, mely egy község nyugalmaát dülja föl, jól ábrázolja azt az igazságot, hogy a megtorlatlanul hagyott, vagy jóvá nem tett igazságtalanság a kiskirályokat s az alantas ösztönök által mozgatott embereket igazságtalanságok megkísértésére, sőt arra bátorítja, hogy az államhatalmat a maguk cinkosává próbálják elrágalmazni. Tudjuk, hogy Rakamaz nem az ország, de Rakamaz is Magyarországon van, s ha Tolnában vagy Baranyában büntetlenül lehet igazságtalanságok Damokles-kardját lebegtetni az ártatlanok feje felett, akkor Rakamazon és másutt is fel fognak bátorodni a kapzsik, kik saját érdekükből csinálnak vagyonosabb embertársaikból "kitelepítendő" svábokat.

Országunk jóhíre, belső nyugalma, a mindenkit egyformán megillető igazságosság és a természetjog parancsa mellett igen nyomós magyar érdek is sürgetően követeli, hogy a kormány teremtsen rendet a kitelepítési eljárásban, gondoskodjék az igazságtalanságok kiküszöböléséről, vagyis függesse föl a kitelepítést, hogy a természetjog és az igazságosság sérelme nélkül meghatározott időn belül zárhassa végre le ezt a "kérdést".

Ne küldjünk ártatlan embereket idegenbe, hogy a szomszéd-népekkel való viszonyunk mérgezői váljanak belőlük. És ne higgyük azt, hogy a sváb kitelepítés számunkra a végrehajtással végleg megszűnt probléma lenne. Ez a kérdés nemcsak a svábok, hanem a magyarok ügye is; és nemcsak a magyar állam oltalma alatt élő, hanem a határokon túl élő magyarok aggodással kísért ügye is. Mert a sváb-kérdésben sem lehet jó magyar politikát folytatni a határokon túl élő magyarság érdekeire való tekintet nélkül. A történelem könyörtelen bíró: olykor késve, de mindig bevasalja az igazságosság jussát. Az igazságtalanságért, melyből a kurtatekintetű jelen hasznot húzni vél, megtorlással fizet vissza. S kis nép, melynek az igazságosság a leghasznosabb barátja, önmaga ellen vét s balsorsát hívja ki, ha az igazságtalanság fegyveréhez nyúl. Itt igazán igaz a bibliai szó, hogy ki kardot ránt, kard által vész el. Kis nép, mely igazságtalanságot követ el, az igazságtalanságok csapását idézi fejére...

Hazánk - 1947. október 3. 1-2.1.

Levél a zsidókérdésről és a hitlerizmusról

A nyilvánosság előtt felelek Neked, mert véleményed, amellyel kortársaink sorában nem állasz egyedül, egy égető közügyben hangzott el. Megdöbbentő tételed a zsidókérdés megoldásának és a hitlerizmus hazai megvalósításának szükségszerű összefüggéséről s azonosságáról nem egyéni csodabogarad, hanem a hol nyílt, hol lappangó diktatúra sugalmazóinak legmegetvesztőbb és leghatékonyabb elmecsavargásai közé trat9ozik. Ezt a dörgi a mezítlábas demagógia a hordók tejen és kuruc kottára szedve, ezt muzsikálják a hazai hitlerizmus felfogadott sajtóprímásai.

Azt mondd: Aki nem hitlerista, a zsidóbérenc, az a zsidóknak szállítja az országot. Igaz, hogy a hitlerizmus német veszedelmet jelent, de ha már választanunk kell, inkább Németországé legyünk, mint a zsidók zsákmánya. Tételed megdöbbentő: magyar fül számára lélegzetelállító. Talán föl se értetted szavaid fogalmi tartalmának iszonyatosságát, amikor – végig gondolva a gondolatot, - szépítgetés nélkül mondtad ki a hazai hitlerizmus öntudatos, vagy öntudatlan, de mindenképpen végzetes álláspontját. Neked nem politikai üzlet és nem karrierlehetőség a Germánia előtt való kapunyitogatás, - naivul és szépítgetés nélkül mondtad ki tehát a rettenetes tételt, amelynek rejtegetésére zsidókérdéstől és közös világnézettől külpolitikai és gazdasági érdekezésségre verejtékezve összehord mindent a hazai hitlerárja szellemi különítménye. Mielőtt azonban érdemben felelnék Neked, bemutatlak olvasóimnak, mert sajátos személyi körülményeid lemérik a lélekmérgező és eszmezavaró propagandának veszedelmességét és példád talán alkalmas arra, hogy felnyissa azoknak a sorsunkért hivatalból is felelőseknek a szemét, akik a gömbösi operettdiktatúrának tragikomédiába fúlása után kézlegyintő fölénnyel kicsinylik le a hazai hitlerizálás hatásfokát.

Megvallom: egyéni körülményeidben hiába kutatgatok mentesség után megdöbbentő álláspontodra. Ha ismerted volna a nyomor szennyét és égető gyalázatát, akkor a szellemi elnyomorodásban, a bosszúálló dühben s a rosszért rosszal fizető lázadásban találnék valami magyarázatot. De Te úgynevezett jóközéposztálybeli családból származok, amelyet a sovány évek sem nyomtak soha a létharc szintje alá. Atyád talpig férfi, aki a világháború utáni Magyarországon magas tudományos és közéleti állást töltött be. A

guvernamentalizmus családi hagyományotok. Otthonodban a kereszténység megélt valóság volt és a nemzeti gondolat átérzése, felől vállalt férfimunka és meghozott áldozat tanúskodott. Utad a gyermekkortól mindig sima és zökkenéstelen volt. Sorsodat derűsnek őrizték meg szerencsés körülményeid és szüleid jósága. Mintadiák, eszes fiú voltál, akit már a diploma előtt várt a biztos állás, a munka öröme és a haladás lehetősége. Soha sem nyomta válladat a mi nemzedékünk legsebzőbb keresztje, az az elviselhetetlen érzés, hogy felesleges vagy, hazátlan a hazában, kilökött ember, akit nem vállalnak azok sem, kikhez tartoznod nem magad-választotta sors volt. Sohasem érezted a kétségbeesett reménynek kínját, amellyel mi hittünk a jövőben, amelytől a magunk számára bármit is remélni tiltott az ész. Előtted jó angyalok jártak, elűzvén utadból ellenségeidet.

Az egyetem padjaiban ismertelek meg. Nemcsak közös tanulmányaink, hanem a romlatlan ifjúság gyönyörű lázai is találkozottak szívünket. Közös emberi és magyar eszmék hevítettek. Lelkesen vettünk részt az ifjúsági életben. De – bár a csikói tűz még lobogott ereinkben, örökölt lovagiasságunk és úri ízlésünk távortartott minket az egyetemi heccektől, melyeket szégyeltünk, mert egy gyenge kisebbség megrohanásai voltak az erősebbek által és belőlük még a kockázat férfias izgalma is hiányzott. Ha volt köztünk eltérés, melyet hevülésünk tavaszi ködei sem tehettek látatlanná, az a parasztkérdésben mutatkozott. Más hangsúllyal beszéltünk róla: Te városi vagy, és falusi származék vagyok. Engem a parasztsághoz fűződő gyerekrajongásaim, e megsemmisíthetetlen és minden éjjelen fehér kézként utánam nyúló élményeim politikailag is egy egész életre meghatároztak. Neked e kincses népnek lázári sorsa inkább könyvélményed volt. Belőlem, kissé rekedten, az Elsodort falunak, Ady forradalmiságának és Prohászka szociális katolicizmusának trombitái szóltak, parázs volt a szóm s minden száraz adat e népről szerelemvallás lett ajkamon a föld és népe felé, kivel néma eskü jegyzett el már öntudatom hajnalán. Bennem a hívők és a megszállottak, az örök-forradalmár erőmámáros ifjúság lehetetlent nem ismerő hite égett, - Te nyugodt, higgadt, és szőke szelídségedben kicsit öreges voltát, Te már a nehézségekkel is józanul számoltál. De minden különbségen túl azonos édes szerelemmel hordtuk szívünk alatt az új országnak képét, amely fogantatott bennünk ifjúságunk vérzivataros tavaszán a világháború és a forradalmak rettentő élményei által. S jövő-hódító álmainkban már tapogattuk ennek az új országnak testét.

Mivé silányult e gyönyörű eposz? – kérdezhethetném most Tőle, amikor irtóztató józansággal átlépve ifjúságunkon, a germán vazallátusban látod jövőnk legmagasabb lehetőségét. Hát ha csak ugyan nem is volna más lehetőség, mint az, hogy csupasz létünk mentése végzett lefeküdjünk a felettünk elzúgó germán vihar előtt, hogy a ciklon elmúltával újra kezünkbe vegyük az élet építő szerszámain, még akkor is – még ebben a lehetetlen esetben is – Neked, a magyar úri ivadéknak (e szó csak kötelező jogot csak az áldozatból nagyjából rész vállalására ad) szembe kellene szegezned a homlokod a viharral, hogy fenntartsd nagyszerű múltunk, jogfolytonosságát, és ha papja nem lehetsz, legalább mártírja légy a magyar gondolatnak, hogy véred megőrizze a jövő jogát. Benned a magyar logosznak kellene élnie. Neked az a kiváltságod, hogy kiáltó légy a vártán, s nincsen jogod lefeküdni a szakadt gátakon beharsodó germán áradat előtt. Mert mivégre vagy látó szeme és vezetője e népnek, mi jogon van Neked fényesebb napod, mint a magyar millióknak, ha nem virrasztod néped sorsát és nem kiáltod föl őt a veszedelmek előtt? És ha utolsó gondolatig bizonyítottnak látnád is, - aminthogy egy jöttányira sem láthatod annak, hogy minket germán provinciává ítelt a sors, akkor is: a bajt enyhítened kellene, nem pedig elszegődni a végzet vezetőjének. Mivé silányulhatott benned a magyar lét és hivatás tartalma, ha Te a zsidókérdés megoldásában rekompenciát látsz a germán járomért? Hát Te a germán kolerát elfogadnád, ha az megszabadítana a zsidó tífusztól? Hiszen ez azt jelenti, hogy Te csak az öngyilkossági módszerek között való választás lehetőségét látod már a magyarság számára. Minő jogon és okon redukálod e zseniálisan politikus nép politikai erejét oly kicsinyre, hogy magától értetődőnek veszed, hogy mi magunk a zsidókérdésben önerőnkől soha rendet nem teremthetünk, hanem saját portánk kitisztítására és Germánia kezébe kell adnunk a seprőt.

Az a tételedd, hogy aki nem hitlerista, az zsidóbérenc, nagyon egy gyűgyü és csak a hitvány gyávákat állíthatja sorainkból oldalaitokra. Bizonyára úgy érted, hogy aki nem hitlerista, az nem látja és nem méri föl valódi súlya szerint a zsidókérdést. Nos, nem vagyunk hitleristák. Először: mert magyarok vagyunk, másodsor: mert nekünk a Biblia még több érdekes irodalmi dokumentumnál. Mi is tudjuk, hogy a háború alatt nagyrészt zsidók fejték aranyat a magyar vérnek elomlásából. Tudjuk, hogy a szabad versenyes liberális demokrácia, mely készületlenül találta fajunkat, az ő hódításuknak adott szárnyakat. Nem hunyunk szemet az előtt, hogy a 19. század nagy emberi eszméi ennek az

élelmes és praktikus fajtának hódító fegyvereivé váltak. Tudjuk, hogy a zsidókérdés nagy pörében a mi oldalunkon van minden igazság. De nem vagyunk hajlandók a bunkós antiszemitizmus janicsárjaivá lenni, mert mert napnál világosabban látjuk, hogy a bunkós antiszemitizmus ostobasága és embertelensége az igazságtalanságokból egy jottányit sem tesz jóvá, egyetlen talpalatnyi életet sem hódít vissza a kisémmizett magyarság számára, de arra mindenképpen alkalmas, hogy egy egyébként igazságos magyar ügyet kompromittáljon a világ színe előtt. Mi a magyarságnak akarunk igazságot szolgáltatni és nem a zsidóságon akarunk elkövetni igazságtalanságokat.

Azután: ez a pör a mi ügyünk és nem Germániáé. Már a jó Zrínyi mondta: akinek nem borja nem nyalja. Senki soha magunk dolgát rajtunk kívül el nem végezheti, sorsunkat más föl nem vállalhatja. És ha ezt a pört Germánia fogadatlan ügyvédkedésével akarjuk megnyerni, akkor már el is veszítettük; visszakövetelt igazságunk rámegegy a perköltségre. Mert nem magunknak, hanem magának szabadít fel bennünket a zsidó iga alól bárki idegen. Ne felejtse el: minő árat fizettünk külső ellenségeiknek azért, mert 1919-ben belső ellenségeinktől, a kommüntől megszabadulni segítettek bennünket. A hitlerizáló antiszemitizmus legnagyobb képtelensége abban van, hogy belső ellenségeink ellen külső ellenségeinkkel szövetezik., amikor a zsidó halál helyett a bizonyosabb germán halált invitálgatja. Ma a reánk leselkedő germán halálnak antiszemita arca van. Azt pedig tán még Te is látod, hogy ha a német hivatalos külpolitika nem is tör önállóságunkra, de a pángermánizmus keletfelé mozgásának útján. Ausztria után minket készül elsőnek elnyelni? A pángermán és pánszláv világerők szorításában el kell pusztulnunk, ha bármelyiknek is kiszolgáltatjuk magunka, és ha magunk erejét meg nem sokszorozza a pánszláv és pángermán törekvésekkel szembenálló európai népekkel együttműködő politikai okosságunk.

Mindezt Te is látod, hiszen azt mondod: inkább Németországé legyünk, mint a zsidók zsákmánya, Te is látod, de a hitleri igézetben, mint a kígyóbüvölte madár, már megmozdítani sem tudjátok szárnyatokat.

S amíg e büvöllet oka után kutatgatok, közös emlékeink törmelékei között hirtelen egy különös eseményre bukkanok. Egy ízben arról folyt közöttünk a szó, mi is tesz minket magyarokká? Te és barátaid, kedves tudóskodással bányásztátok elő az ésszerű és erkölcsi érveket. Akkor hirtelen bennem az

ösztön hangja szólalt meg, mintha egy sziget emelkednék ki a mélyből, s azt mondtam: Mindenén túl magyarok vagyunk, mert e nép szerelme nélkül sehonnainak lennénk! Mert a múlt hatalmában vagyunk, mert kikerülhetetlen megváltozhatatlan végzetünk ennek lenni!

Talán itt, ebben a különbségben van elrejtve álláspontodat megoldó, valamiféle magyarázat. Mert ésszel és szívvel nem elég magyarnak lenni. Kell, hogy a holtak szavazzanak bennünk, a holtak, kik magyarokként éltek, s kik magyar földdé váltak. Nem merem fejedre olvasni közeli germán őseidet. De nem tudok menekülni az elől a föltevés elől, hogy a hazai hitlerizmus belső erejét az ősök visszajáró lelke táplálja. A germán tenger visszareng azokban, kik onnan szakadtak el, és akikben az ösztönökből felmozduló múltat nem parancsolja vissza az ész és nem ellenőrzi a tiszta pillantású lelkiismeret. Széchenyi mondása, hogy „a múlt kiesett hatalmunkból, de a jövőnek urai vagyunk”, fordítva is igaz: a jövőn mi uralkodhatunk, de a múlt mirajtunk uralkodik. A temetők leigázottjai vagyunk, s feltámadnak bennünk a holt apák. Nem az asszimilációt tagadom, de tudom, azt, hogy az idegen apákkal csak akkor nem verekszik bennünk a magyar logosz, ha őseinknek idegen ágai már ködbe vesznek, történelem-előttivé válnak és idegen származásunk történeti messzesége olyan távoli már, hogy az idegen arcok nem sütnek vissza többé szívünkbe. Elkeveredni, beolvadni, átlényegülni csak az idegen múlt halála árán és magyar századok munkája által lehet. Belső politikai tájékoztató ösztönünkre, melyre sorskérdésekkel szemben való állásfoglalásunkhoz pótolhatatlanul szükségünk van, csak akkor hagyatkozhatunk, ha az idegen ige már meghalt bennünk s egyetlen talajunk a ködbevesző magyar tradíció, a közös sorsnál is többet jelentő, a nemzettel egyidős múltunk; ha úgy érezzük valamiképp, hogy nem mai és nem tegnapi, hanem a nemzettel egyidős magyarok vagyunk. Az asszimiláció útja: halál és átlényegülés, a magyar létben való feltámadás. Nem elég az erkölcsi és kulturális síkon való azonosulás; ösztöneinkkel is éreznünk kell, hogy a magyar múlt a mi életünk egyetlen visszafelé való meghosszabbítása és a történeti magyar lét a mi egyetlen földi örökkévalóságunk. Kizárólag ez a magyar nemzet személyiségével való teljes, ösztönös, egyben öntudatos és maradéktalan azonosulás jelentheti azt az átlényegülést, amely nélkül népünk sorskérdéseire hozzájárulni sincs jogunk, s nem beszélhetünk e nép nevében. Mert ha érezzük a kimondott szó s egy nép sorsa irányításába való beleszólás felelősségét, akkor az észen túl múlhatatlanul

szükségünk az ösztön tévedhetetlen útmutatására. Különbözik: álljon őrt éberem az ész, állítson tilalomfát a vér idegen szava elé a lelkiismeret, az egyén pedig kövesse azokat, akikből a magyar lógesz beszél.

És éppen azért borzalmas a hazai hitlerizmus pusztítása, az asszimilálódókat megállítja a félúton és generációkkal rántja őket vissza. A föltámadó Germánia a vér igézetével követeli vissza elszakadt fiait. A holtak catalaunumi csatájának legendája készül mai valósággá válni: a megmozdult germán temetők sebezhetetlen árnyai együtt harcolnak a mai légiókkal. A messzi ködből az elszakadt fiúk kinyúlik az ősapák keze s érintésükre fölfakad a magyarrá lenni készülő lelkekben a vér szolidaritásának forró érzete. A lebíráhatatlan pángermán étvágy pedig a hazai halált teszi szövetségessé: mielőtt elnyeli a magyar szigetet, megvakítja a zsidókérdéssel a magyar szemeket. Ha van itt a halálnak zsidó kaszája, akkor azzal ma ez a másik hódító készül aratni, mikor vakulj magyar! csalafintasággal a zsidó szorításból a germán gyomor számára szabadítana ki bennünket.

E kétféle halál között a harmadik út a magyar életé. A mi utunk, kik látjuk a zsidókérdést egész súlyosságában, de nem vagyunk hajlandók a magyar lét és nemlét kérdését ezzé zsugorítani. Ezen az úton járók nem gyűlölik annyira a zsidót, hogy e gyűlölet által beleszeressenek a germán halálba. Ezen az úton járók e pörben is a keresztény igazságosság szellemében keresik és akarják érvényesíteni a magyarság jogait.

Ezen az úton járók hisznek a szellem szupremáciájában a vér fölött s mindenkinek, akit magyarrá tett sok, cél, szándék, alkalom hazát akarnak adni itt, bár ismerik a vér hatalmát, de nemcsak a zsidók, hanem minden fajta irányában....

E harmadik úton járók nem mondanak le az emberi méltóságról és a szabadságról a szükséges reformokért, hanem Széchenyi szavát fogadva, reformokat akarnak alkotmányos vágásokban. Ezen az úton járók a zsidók kezéből kicsavart fegyvereket nem egy másik hódítás, hanem a magyar élet szerszámaivá akarják tenni.

Ha zsidó volnék, akit elvakított a zsákmányéhség, akkor a hitlerizáló antiszemitizmus népszerűsítésére pénzt adni tartanám a leggyümölcsözőbb zsidó fajvédelmi befektetésnek. Mert ha van valami pokolian ravasz zsidómentő és új zsidó honfoglalást készítgető propaganda, akkor az az antiszemitizmus az, amelynek nyomán a germán halál lépdel.

Vajon felnyílik-e a szemetek és megálltok-e a végzetes úton, amelynek fordulóján Paulosokból annyian lehettek Saulusokká?

Az Ország Útja – 1937. 2.sz. 51-55.l.

Az antiszemitizmus okairól⁴

Az antiszemitizmus problémakörének legnehezebb kérdése a mélyebb okok feltárásában és az antiszemitizmus egészének következetes és kielégítő magyarázatában rejlik. Kitűnő tudósok, köztük Freud, arra a következtetésre jutottak, hogy bár számtalan okot lehet találni a zsidók századokon keresztül üldöztetésére, ez idáig senkinek sem sikerült egy minden szempontból kielégítő magyarázatot adnia. Gondolkodók, filozófusok, teológusok, pszichológusok és történészek többé-kevésbé eltérő jelenségekben azonosították az antiszemitizmus általános és fő okát. Természetesen az antiszemitizmus történelem során bekövetkezett konkrét, helyhez köthető megnyilvánulásainak sokféle alapindítékát is feltárták. Ezek a körülmények magyarázzák az antiszemitizmus okaival foglalkozó pszichológiai, gazdasági, szociológiai és más, az idegengyűlölettől egészen a krisztofóbiáig terjedő teóriák bimbózását. Az igazság azonban az, hogy bármilyen alapvető okát kínálják az általában, vagy adott körülmények között megjelenő antiszemitizmusnak, az eredmény mindig és mindenütt okok szövevénye, Az antiszemitizmus mindenhol és minden időben rendkívül összetett jelenség, amelynek megelőzése és gyógyítása minden egyes esetben körültekintő és sokrétű ellentételezésen keresztül valósulhat meg.

Egy figyelemre méltó elmélet mindig arra törekszik, hogy az antiszemitizmus okaira a többségben és a kisebbségben lévő csoportok között fennálló kapcsolatrendszer alapján adjon magyarázatot.

⁴ Tiszteletteljesen szeretném emlékeztetni az olvasót, hogy ez az írás nem teljes, önálló monográfia, hanem egy, a modern antiszemitizmussal és az antik zsidóellenességgel főként keresztény szempontból foglalkozó publikálatlan munka egyik fejezete. Ez magyarázza, hogy számos, az antiszemitizmus okaira vonatkozó fontos teória miért nem kerül említésre ebben az írásműben. Az alábbiakban nem tárgyalt teóriák egyike, amelyik az antiszemitizmus legfőbb okának a zsidóság látható „másságát” tekinti: vallási másságát, a zsidóság, mint egy bizonyos intellektuális, érzelmi, morális és fizikainak nevezhető (beszéd, gesztikuláció, stb.) sajátosságokkal bíró csoport meggyőződését, a zsidó „típus”, a rasszizmust, amely tudományosan, filozófikusan és vallásileg egyaránt abszurd és erkölcstelen, más faji elméleteket stb, stb. Ezenfelül a következő oldalakon semmilyen utalás nem található a kétségtelenül fontos ún. gazdasági elméletre, amely az antiszemitizmus lényegi okait a zsidók gazdasági életben játszott szerepével kapcsolja össze. Végezetül, jelen esetben nem szenteltem különleges figyelmet a történelmi múlt zsidóság-ellenességének sajátos okainak. Mindezen témákat a könyv egy-egy fejezetében tárgyalom.

A többség-kisebbség teória fényében, az antiszemitizmus eredendő okát a zsidók etnikai és/vagy vallási kisebbségbeli helyzete jelentené minden olyan nemzetállamban, amelyben a domináns többség valamiféle vallási, vagy nemzeti homogenizáláson keresztül egységre, békére és a társadalom fejlődésére törekszik. Más szavakkal: minden nemzetállamban, amely elutasítja egy pluralista társadalom elképzelését, amely az egész társadalom jólétének érdekében az egyes csoportok tevékenységeit összehangolva, az emberi méltóság, szabadság és egyenlőség alapján tiszteletben tartja az egyének és az önálló csoportok jogait.

A nyugati keresztény civilizációban a (vallási és nemzeti csoportok közötti) többség-kisebbség konfliktus legmélyebb forrása, minden egyes országban a kezdetben vallási és később nemzeti-kulturális egység megteremtésének domináns elképzelése volt. Ezen elvnek engedelmességre a többség (vagy az uralkodó csoport) minden vallási és nemzeti kisebbséget mint ellenséges és idegen testet, a gonosz megnyilvánulásának tekintett, amely akadályozza a társadalmi egység, béke és haladás elérését. Az egyetlen megoldás, amelyet az uralkodó csoport az egységesítés szellemében el tudott képzelni, az a vallási, vagy nemzeti kisebbségek (asszimiláció, elűzésen keresztüli) megsemmisítése volt.

A milánói ediktum óta, vagy még pontosabban Nagy Theodosius korától a vallásháborúk végéig az európai keresztény királyságok egy vallásilag egységes társadalom megteremtésére törekedtek, mert meg voltak győződve arról, hogy a társadalmi egység, béke és haladás szükséges feltétele a vallási azonosság. A társadalom vallási egységesítését nem csupán egy helyes, jogos, szükséges és végrehajtható célnak tekintették, hanem - és ez az, amit hangsúlyoznunk kell - e célt a központi hatalom legfőbb feladatai közé léptették elő. Így a vallási kisebbségek jogi és hivatali diszkriminációtól szenvedtek. Ebből következően a vallásilag orientált társadalom ezen formája vallási kérdésekben éppen annyira volt intoleráns, amennyire toleránsnak mutatkozott (bár nem mindig és nem mindenhol) az etnikai és nemzeti különbözőségekkel szemben. A zsidók pontosan a vallásuk miatt nem találták helyüket e vallásilag egységes társadalomban. Mivel vallásilag mások voltak, egyrészt megtűrt idegeneknek, másrészt jogilag nem eléggé védett ellenséges csoportnak tartották őket. Helyzetükön természetesen csak rontott, hogy - egy téves vallási doktrína miatt - nem csupán úgy tekintettek rájuk, mint akik vallásukban

mások, hanem mint egy népre, akit Isten megátkozott és szolgásra kárhoztatott. Ennek eredményeképpen a zsidóüldözők alkalomadtán úgy viselkedtek a zsidósággal szemben, mint az isteni élet végrehajtói. E társadalomban a zsidók pusztá létezését, minden esetben az ország egysége, békéje és fejlődése elleni fenyegetésként értelmezték.

A reformációig a vallási egységet végeredményben a katolicizmus jelentette. A vallásháborúkat követően a katolikus egység - a kevert vallású országokban - teret nyitott egy többé-kevésbé korlátozott mértékű vallási toleranciának, amely azonban csak a keresztény felekezetekre vonatkozott. A katolikus egységet felváltotta a keresztény - katolikus és protestáns - egység. De még ez, a vallásilag toleránsabb társadalom sem kínált helyet a zsidóságnak, jóllehet a keresztény vallás a judaizmusból ered, a zsidó hit nem számított a kereszténység hitágazatai közé.

A vallási egység az állam szekularizációjával és a növekvő nacionalizmussal egyidejűleg megszűnt a társadalmi egység rendezőelvéként működni. Helyét lassan és fokozatosan átvették a nemzeti-kulturális egység megteremtésére irányuló kísérletek. A többségi (vagy uralkodó) csoport a vallási azonosság helyét a nemzeti-kulturális egységet kezdte a társadalmi egység, béke és haladás feltétlenül szükséges alapjának gondolni. A világi nemzetállam miközben a vallás terén egyre elnézőbbé, sőt fokozatosan közömbössé vált, addig a nemzeti-kulturális kisebbségekkel szemben egyre nagyobb türelmetlenséget tanúsított. Asszimilációjukat helyesnek, jogosnak, szükségesnek és megvalósíthatónak vélték. Sőt, mitöbb, az új típusú állam a nemzeti asszimiláció előtérbe helyezését az állam egyik legfőbb céljának tekintette és az uralkodó csoportba történő nemzeti, kulturális és nyelvi asszimilációt a kisebbségek kötelelességeként definiálta.

Az új szellemisséggel összhangban a világi nemzetállam növekvő toleranciát és érdektelenséget mutatott a zsidó vallási közösségek iránt. Ugyanakkor azonban, igyekezett a zsidóságtól, mint etno-kulturális csoporttól megszabadulni, nem antiszemita érzelmektől, hanem a nemzeti-kulturális kisebbségek asszimilálásával egy nemzeti-kulturális egység megteremtésének általános vágyától hajtva.

Hogyan befolyásolta a zsidóság sorsát a nacionalizmus történeti kibontakozása? Van-e kapcsolat az antiszemitizmus és a nacionalizmus elveinek történeti megvalósulása között?

A nemzeti eszmény a történelem folyamán a közösségi önszeretet legfontosabb megnyilvánulási formája. Az önszeretet azonban, a felebarát szeretete nélkül nem más, mint rideg egoizmus, amely lerombolja az önszereteten rejülő kreatív energiákat. Így ha a közösségi önszeretet felmenti a közösséget az egyetemes erkölcsi törvény alól, szükségszerűen önpusztító csoporttönzésbe torkollik. Az ilyen egoizmus felöli a közösségi önszeretet kreatív energiáit és táplálja az olyan önpusztító bűnöket, mint a kollektív büszkeség, túlzott magabiztosság, öndicsőítés és a többi. Ezenfelül a csoporttönzés a kívülálló közösségekkel szemben felsőbbrendűség, megvetés, gyűlölet és agresszió formájában ölt testet. Az egyéni önzés megnyilvánulásaira az erény hősei talán szeretettel reagálnak, a hősök azonban kivételek. A szentség nem tartozik a csoporttönzés közé. A csoporttönzés manifesztációi általában nem mások, mint más hasonló csoportok által viszonzott érzelmek: a megvetés megvetést szül, a gyűlölet gyűlöletet szít, az agresszió agressziót kelt életre. Itt, nem csupán a csoportegoizmus esetében, az ok-okozati törvény működik, olyan általános törvény ez, amelyet egyrészt a történelmi tapasztalat, másrészt az önzetlen szeretet jelenségeit, a hatalmat, a szeretet, valamint a szolidaritás megnyilvánulási formáit vizsgáló sokrétű történelmi, pszichológiai és szociológiai kutatás erősít meg. A fentebb említett jelenségeken túl a morális átalakulás típusait, tényezőit és technikáit vizsgálva, főként amerikai tudósok dolgoznak ezen a területen.

A nemzeti eszmény hatalmas alkotó energiákat szabadított fel az egyes nemzeteken belül, lehetővé téve számukra, hogy rendkívüli vívmányokkal járuljanak hozzá ne csupán saját, hanem az emberiség általános fejlődéséhez is. Ezek a teljesítmények mindazonáltal csak addig születhettek meg, amíg a nemzeti eszmény megmaradt az etikai törvények által igazolt önszeretet keretein belül. Virágzásának csúcsán azonban, a nacionalizmus kezdett átfordulni az egészséges önszereteten agresszív és gyűlölettel teli csoporttönzésbe. Filozófiai és ideológiai öngazolást agresszív és gyűlölettel teli csoporttönzésbe. Filozófiai és ideológiai öngazolást keresve e csoportegoizmus az állam, mint a legfelsőbb jó, a nemzeti szent egoizmus, a terjeszkedő és imperialista „civilizációt terjesztő misszió” doktrínáiban, valamint Machiavelli pogány tanácsaiban talált rá arra. Ez a pogánnyá vált nacionalizmus az egyetemes erkölcsi törvény fölé emelte önmagát, ami azt eredményezte, hogy a nemzet bizonyos értelemben kiszakadt az emberiség egyetemes családjából, és

a nemzet jóléte függetlenné vált az egyetemes közjótól. Ezután még rosszabb következett. A tantétel a politika színteréről Weltanschauung-gá válva átkerült a népi ideológiák birodalmába, ahol híveinek egész személyiségét teljes mértékben a birtokába vette. A nacionalizmus olyan mértékben átjárta a népek értelmi, érzelmi és erkölcsi világát, hogy fokozatosan önmaga kezdte a vallás szerepét játszani, valójában álvallássá, valláspótlóvá vált, és a tizenkilencedik század második felében a Nyugat népeinek körében talán nem volt ennél egyetemesebb és általánosabban követett működő (megkülönböztetendő a pusztán verbális vallási felekezetektől) vallás. A nacionalista ideológiában az Abszolút helyét maga a nemzet vette át. Így, az Abszolút rangjára felemelkedve a nemzet az emberiség fölé helyeződött, a nemzeti érdeket pedig summus bonus-nak kiáltották ki. Ez utóbbi lett mindennek a mértékegysége. A „Deutschland über alles”-ben csupán a „Deutschland” kifejezés tipikusan német, az „über alles” majdnem minden más nemzetre igaz volt. A nemzetek, szinte kivétel nélkül, önmagukat tekintették „über alles” - mindenek felettinek. Nem létezett olyan nemzet, amely saját nemzeti érdekénél előbbrevaló jót elfogadott volna, ez jelentette a legmagasztosabb jót, melynek nevében az erkölcsi törvény ellen elkövetett minden, vagy legalábbis nagyrészt minden vétek igazolást nyert. Az, hogy végül ez a pogánnyá vált nacionalista ideológia a nemzeteket felsorakoztatta egymással szemben, a nemzeteken belül pedig a többséget a kisebbségi etnikai csoportok ellen fordította valójában éppannyira logikus, mint amennyire elkerülhetetlen volt. Mindez az egyik oldalról a nemzetállamok közötti ellenségeskedésekhez és összetűzésekhez, a másik oldalról pedig az etnikai csoportokkal szembeni viszályhoz és az egyes nemzeteken belül a különböző kisebbségek eltűnéséhez vezetett.

A nemzetállam, melynek tevékenységét egyre inkább a nacionalista Weltanschauung ösztönözte és vezette, jóformán oda jutott, hogy szövetségre lépett a liberalizmussal. A létrejött házasság semmibe vette a két filozófia között fennálló súlyos ellentmondásokat, amelyek elkerülhetetlenül komoly problémákat vetettek fel. A liberális eszme az egyén szabadságára és jogi egyenlőségére fektette a hangsúlyt, igen csekély figyelmet fordított azonban azokra a különleges jogokra, melyek megvédik egy csoport egyéni jellegét. A nemzetállam a liberális eszmét követte, társadalmi hovatartozástól függetlenül megadva minden állampolgárának - legalábbis elvben - ugyanazon személyi szabadságjogokat. Ezért a nemzetállam örökös elismerést érdemel. Ugyanakkor

azonban a nemzetállam politikájához tartozott az is, hogy a nemzeti-kulturális egység céljának megvalósítása során a többségbe történő beolvasztásukkal felszámolja a nemzeti-etnikai kisebbségeket. Azokban az államokban, amelyekben a nemzeti kisebbségek - bármilyen okból - képesek voltak ellenállni az asszimilációs törekvéseknek, az eredetileg a nacionalizmus hasznos szövetségeseiként befogadott liberális ideológia e nemzetállamban dinamittá vált. Ilyen esetekben a nemzeti kisebbségekhez tartozó egyének saját hasznukra fordították a személyi szabadság és a jogi egyenlőség eszméiben rejlő hatalmat, tették ezt nem csupán saját kisebbségi csoportjuk egyéni jellegének védelmezéséért és fejlesztéséért, hanem azért is, hogy szakítsanak a nemzetállammal. És tették mindezt az uralkodó nemzet ellen nem kisebb agresszióval és gyűlölettel, mint amilyen a domináns csoport felől az erőszakos asszimilációs politika erőltetése során feléjük megnyilvánult.

A nacionalista eszmény által megszilárdított egység háromszoros volt: a történelem, a kultúra és az eredet egysége. Ebben a képzetkörben a történelmi-kulturális tényező uralta az eredetét. A nacionalista eszmény még korrupált formájában is elismerte a szellem elsőségét az eredet, vagy a leszármazás biológiai tényezőjével szemben. Egyetlen állampolgárt sem zártak a biológiai leszármazás börtönébe, ellenben a nemzetállam kinyilatkoztatta, hogy az egyén képes bármely nemzeti közösségbe beolvadni. Mivel a történelmi-kulturális tényező a származás biológiai tényezője felett túlsúlyban volt, a nemzet nyitott csoportot alkotott, amely kész volt befogadni a különböző eredetű embereket. Aki önmagát kulturális és történelmi nemzeti személyiséggel azonosította, az a nemzet egyik tagjává vált. Ez a nyitottság tette lehetővé a teljes asszimilációt. Mindazonáltal, még a fajmítosz korszaka előtt a nemzetállamon belül bizonyos csoportok hajlottak rá, hogy saját különleges csoportegoizmusuk elfedése és igazolása érdekében a leszármazási tényező felsőbbrendűségét hangsúlyozzák. Így, akarva-akaratlan ők lettek a rasszizmus úttörői. Abban az időben a leszármazás elsőrendűségének hangsúlyozása a történelmi és kulturális tényezőkkel szemben a nemzeti eszmény törzsi nacionalizmussá és klánszellemmé történő lealacsonyítását jelentette. A törzsi nacionalizmustól és a klánszellemtől a rasszizmust már csak egy lépés választotta el. A törzsi nacionalizmus, amely a nemzet tagjait leszármazás szerint „osztályozza”, sok közös vonást mutat a rasszizmussal, mindkettő értelmiségellenes, elfogadja a

biológiai materializmust, az eredetre alapozva diszkriminációt gyakorol és az asszimiláció helyett a disszimiláció felé hajlik.

Ezek voltak azok a belső ellentmondások és konfliktusok, amelyek a tizenkilencedik század folyamán és a húszadik század első évtizedeiben a nyugati országokban a zsidópolitikát (akár zsidó, akár nem zsidó szemszögből nézve) formálták. A liberalizmus a zsidóknak is egyenlő jogokat biztosított, ezen jogok garantálását pedig a régi zsidó etnikai, kulturális és jogi közösség felszámolása követte. Az első lépés kétségkívül helyes volt, a második pedig, a korszak viszonyait számításba véve, annak történelmileg elkerülhetetlen következményének tűnik.

A zsidók, az emancipációt követően, minden nyugati országban saját ősi kulturális-etnikai csoportegyeniségük felszámolása és a nemzeti többségbe történő asszimilálódásuk felé mozdultak el. Vallási közösségüket azonban megtartották, és ezért senki sem hibáztathatja őket. Ennek eredménye - mindent egybevetve - az lett, hogy a vallást illetően megőrizték másságukat. A vallási tolerancia és a szabadság megerősödésével a régi zsidóellenesség elhalványult. A zsidó emancipáció nemzetileg és kulturálisan egyaránt az asszimiláció útját egyengette. A tizenkilencedik század végére a zsidóság teljes vallásszabadságot és törvény előtti egyenlőséget élvezett egész Kelet- és Nyugat-Európában - ezalól egyedül Oroszország és Románia képezett kivételt -, éppúgy, mint Angliában és Amerikában. A nemzeti-kulturális egység lelkiségének megfelelően, amely abban az időszakban a nemzetállamok jellemzője volt, a zsidók önkéntesen feladták saját kulturális és etnikai csoportidentitásukat, teljes őszinteséggel és lelkesedéssel törekedtek az asszimilációra. Az adott pillanatban úgy tűnt, hogy nem csupán az ezeréves zsidóellenesség válik, minden következményével együtt, a történelmi múlt halovány emlékévé, hanem az egész zsidó probléma ténylegesen megszűnik létezni. Ez akkoriban, a zsidók a nacionalizmus felől nem tartottak semmiféle fenyegetéstől, hiszen a legtöbben teljesen őszintén, fenntartások nélkül az uralkodó csoport nemzeti eszméjének szentelték magukat. Néhányan valóban még az országaikon végigsöprő sovinizmus általános hullámába is belesodródtak. Nem ismerték fel, hogy a nacionalizmus csúcspontját elérve egyúttal válságba is került. Az uralkodó többség csoportegoizmusa azt az etnikai alkotóelemet kezdte rombolni, amely a nacionalizmus kreatív erőinek fő forrását jelentette. Ezzel egyidőben a nemzeti felsőbbrendűségi komplexus, a hatalom mánia, a diszkrimináció és a más

nemzetek és kisebbségek iránti gyűlölet fúriái is elszabadultak. A zsidók talán azt hitték, hogy csak az idegen nemzeteket és nemzeti kisebbségeket szolgáltatják ki a fúriáknak, és mivel ők maguk megszűntek zsidó nemzetiségként létezni, mostanra csupán vallásukban voltak zsidók, e gonosz erők őket elkerülik. A legkevésbé sem számoltak annak lehetőségével, hogy ezer esztendeje lévén a legidegenebb és legkevésbé védett kisebbség, a feléledt fúriák számára a végén éppen ők lesznek a legkönnyebben elejthető zsákmány. Bár nemzetileg asszimilálódtak, vallási másságukat a nemzeti egység eszményének uralma alatt mégiscsak megőrizték. Mindemellett a zsidók azt a tényt is hajlamosak voltak figyelmen kívül hagyni, hogy a nyugati nemzeteket az észak-kelet-európai zsidónegyedekből érkező emigráns zsidó csoportok állandóan az etnikai zsidóság meglétére emlékeztették. Ezen zsidók között az etno-kulturális jellegzetességek még mindig teljesen nyilvánvalóak voltak, az ő esetükben a vallás és nemzetiség még mindig egy és oszthatatlan egységet képezett. De, még ha a zsidóság mindennek tudatában is lett volna, történelmileg akkor sem tűnik lehetségesnek, hogy ők egyedül túl sokat lehettek volna a helyzet megváltoztatásáért, illetve a következmények elhárításáért. Amennyiben például a zsidó közösség követte volna a befogadó nemzet szűk elitjét abba, hogy bátran szembehelyezkedik a pogányosított nemzeti egoizmussal és agresszivitással, valamint a nemzeti eszményt eredeti erkölcsi tisztaságában értelmezte volna, így támogatva az etno-kulturális csoportok jogait az egyéni önazonosságra, mindezzel csupán nacionalizmus-ellenességének gyanúját vonta volna magára az uralkodó csoport körében. Súlyos következményeket kellett volna elszenvednie, anélkül, hogy a nacionalizmus kívánt reformját elérte volna, A hanyatló nemzeti eszme megreformálása elsősorban erkölcsi feladat, amelyet csak a többség hajthat végre. A többség ellenben úgy tekintett az ilyen reformokra, mint a nemzeti eszme meghurcolásának kísérleteire.

Az asszimiláció sem az antiszemitizmus megszűnése, sem ezen érzelem visszatérése, vagy felerősödése ellen semmiféle garanciát nem biztosított. Az asszimiláló nemzetek a zsidók iránt töredékében megőrizték a „mátság” érzetét és ezen érzelmet kisebb, illetve nagyobb csoportosulások kifogásként különféle és különböző mértékű, diszkrimináció gyakorlására használták. Hova fordulhatott a zsidóság közösségként védelemért? Az asszimilált zsidóság elveszítette régi, etno-kulturális csoportidentitását és ezzel együtt elvesztett

mindaz a hatalom és védelem, amelyet e zsidó etno-kulturális közösség jelenthetett a múltban. Az osztályszolidaritás ereje a zsidó közösség számára elérhetetlen volt, mert mint csoport nem képezett egy társadalmi osztályt, különböző társadalmi osztályokhoz tartoztak. A zsidóság a vallási közösséget megőrizte ugyan, e csoport ereje azonban nem érhetett fel azzal, ami elvesztett, vagy hiányzott. Eltekintve minden egyéb tényezőtől, a vallási csoport ereje nem jelentett kielégítő védelmet, hiszen az európai antiszemitizmus korában a vallás és a vallási közösségek világi hatalma általánosan hanyatlott. Számos országban még a vallási csoportok közvetett politikai befolyása is igen alacsony szintre süllyedt, és mindazon hatalmat, amelyet meghagytak számukra a támadások elhárítására, vagy a status quo megvédésére használták fel. Miben találhattak volna politikai hatalmat ezek a vallási közösségek - zsidó és nem zsidó közösségek egyaránt - egy olyan korban, amelyben a kortársak többsége számára - a zsidók számára éppúgy, mint a nem zsidók számára - egy vallási közösségi tagság nem sokkal jelentett többet mint múltbeli hagyományt, ünnepnapit, külső mázat csupán a világi élet testén? Így történt, hogy miatt a zsidók a biztonság érzetével éltek, az antiszemita pedig a zsidóság világméretű hatalmáról beszéltek, a zsidó közösség közt a legkevésbé védetté, a támadásra leginkább nyitottá vált. Ez azonban sem a zsidók, sem a nem zsidók számára egészen addig nem vált nyilvánvalóvá, amíg a hitlerizmus szabadjára nem engedte az antiszemita kannibalizmus fúriáit és a zsidók ellen nem uszította őket. A modern zsidó történelem egyik legtragikusabb vonása, hogy semmilyen mértékű őszinte asszimiláció sem mentette volna meg a zsidóságot a legrosszabtól. A zsidó közösség éppen azokban a német államokban érte el az asszimiláció talán legmagasabb fokát, amelyek később az antiszemita kannibalizmus melegágyaivá váltak.

Néhány nagy zsidó egyéniség észlelte ugyan azt a komoly fenyegetést, amelyet a pogánnyá vált etika, valamint a nemzetállam belső feszültségei népük számára felvetettek. Ők azonban képtelenek voltak olyan kiutat mutatni, amelyet a nyugati nemzetekben új gyökereket eresztett zsidóság követett volna. Izrael állama, melyet megoldásként Theodore Herzl és Marx Nodau felkínáltak, nem jelentett megoldást azon zsidók számára, akik teljes lelki és erkölcsi életüket a befogadó nemzetiek nemzeti mintái szerint szőtték. Számukra mind nemzeti, mind kulturális értelemben franciának, amerikaiának, angolnak,

magyarnak, vagy lengyelnek lenni éppoly megváltoztathatatlan sorsnak tűnik, mint ahogyan e nemzetek hithű gyermekei számára az.

Az antiszemitizmus azon okának felszámolása érdekében, amely a többség-kisebbség közötti kapcsolatból ered, el kell fogadnunk és meg kell valósítanunk a pluralista megoldást. Egy ilyen megoldás az emberi méltóság, szabadság és a törvény előtti egyenlőség szellemében biztosítja a csoport-individuumok túlélését és fejlődését. Megőrzi a különbözőségben rejlő kreatív feszültséget, ugyanakkor a csoport-együttműködést a közjó védőszárnya alatt összehangolva védelmezi a társadalom egységét, békéjét és haladását. Természetesen egy pluralista társadalmat lehetetlen pusztán jogi reform útján életre hívni, éppen így tisztán jogi intézkedések nem elegendőek ahhoz, hogy egy ilyen társadalmat egészségesen működésben tartsanak. A jogi intézkedések szükségesek, de egyáltalán nem elégséges feltételek. Amennyiben a pluralista megoldás kerül alkalmazásra, a nacionalizmusból reformok útján száműzni kell az agresszív önzést, a klán szellem, a törzsi nacionalizmus és a rasszizmus elképzeléseit teljes mértékben el kell utasítani, és a humanizmus szellemében az egész társadalomnak el kell fogadnia egyfajta erkölcsi reformációt. Ezek nélkülözhetetlen tennivaló, bár számos országban a mai napig nem hajtották végre őket.

Az antiszemitizmus pszichológiai magyarázatai közül a legrégebbi és a legszélesebb körben elterjedt nézet az ún. bűnbak-elmélet.⁵ Ez röviden azt jelenti, hogy az emberek minden gonoszságért, bűnért, vagy hibáért hajlamosak a zsidókat vádolni.

A bűnbak gondolata a Leviták könyvében (16,20-22) olvasható híres zsidó rituáléra vezethető vissza. A bibliai idők zsidósága az Engesztelés napján kiválasztott egy bakot. A főpap, kezét az állat fejére téve, meggyóna Izrael fiainak bűneit. Így, az állat szimbolikusan az emberek bűneinek hordozójává vált. Ezt követően kikergették a pusztaságba és az emberek szimbolikusan megszabadulta bűneik következményeitől.

Ez a szimbolikus vallási szertartás semmilyen pszichológiai átvitelt, vagy projekciót nem foglal magában.

⁵ Gorodon W. Allport: The Nature of Prejudice. Doubleday Anchor Books, 1958. 235-249. o., 330-333. o.

A történelem tele van a többség által bűnbakká nyilvánított kisebbségekkel. Időnként azonban a többség is bűnbakká válhat a kisebbség szemében.

A bűnbak lehet hivatalos, vagy nem hivatalos.

Az időszámításunk szerinti első században a kereszténység játszotta a hivatalos bűnbak szerepét. „Ha a Tiberis elárasztja a várost, ha a Nílus nem önti el a termőföldet, ha a menny csatornája nem nyílnak meg, ha földrengés történik, ha éhség, vagy járvány tör ki, azonnal ezt kiáltják: A keresztényeket az oroszlánok elé” - írja Tertullianus. Később, különösen a középkorban, a hivatalos bűnbak szerepét a zsidóságra osztották. Az emberek őket okolták az árvizekért, földrengésekért, viharokért, tűzvészekért, az aszályért és a pestisért, és felgyülemlett keserűségüket az ártatlan bűnbakon vezették le. Természetesen léteztek más hivatalos bűnbakok is. A tizenötödik századi Európában, példának okáért, a hatóságokkal az élen, arra uszították az embereket, hogy keserűségüket és gyűlöletüket a boszorkányok ellen fordítsák. A természeti katasztrófákat hivatalos kivégzési szertartások kíséretében olykor tömeges boszorkányüldözések és boszorkányégetések követték, amelyeket a tömegszadizmus kielégítése céljából szerveztek. A közelmúltban a zsidóságot ismét hivatalos bűnbakká nyilvánították, először a cári Oroszországban, majd a náci Németországban. Ez a gyakorlat aztán Európában számos fasizált országában elterjedt. Vannak utalások, miszerint élete vége felé Sztálin szintén a zsidókat választotta ki a hivatalos bűnbak szerepére.

A tizennyolcadik, a tizenkilencedik és a húszadik században három nagy létszámú, igen népszerű, időnként hivatalos, időnként nem hivatalos bűnbak-csoport léte nyilvánvaló: a zsidóságé, a szabadkőműveseké és a jezsuitáké. Lehetetlen nem észrevenni a három bűnbakkal szemben megnyilvánuló bánásmódbeli hasonlóságokat. Mindhárom csoportot hivatalosan üldözték: megkülönböztető magatartást tanúsítottak irántuk, hivatalosan elnyomták őket. Mindháromról feltételezték, hogy világméretű hatalom birtokosai. Mindhármat titokzatoskodással, világalomra való törekvéssel és szélsőségesen erkölcstelen magatartással vádolták. Ezen vádak igazolására elhitték, még a máskülönben jó szándékú, művelt emberek is. Mindhárom társaság esetében az ezen fantasztikus koholmányokba vetett hitet hamisítványokkal támasztották alá. A

Proteocols of the Elders of Zion kiváló ellenpéldánya a Monita Cecreta, ami egy hatásos tizenhetedik századi hamisítvány a jezsuiták ellen. E mű mindenféle hihetetlen tulajdonságokat, bűnöket, terveket és hatalmat tulajdonított a jezsuitáknak. Nyolcvan-száz esztendővel ezelőtt még a civilizált országokban is éltek emberek, akik hitek benne, hogy a jezsuitáknak hasított patájuk van, hiszen ők az ördög cimborái. A bűnbakok története nem csupán az emberi gonoszság, hanem az emberi ostobaság krónikáinak is egyik fontos fejezetét alkotja.

Az első világháborút követően a zsidóság a legyőzött országokban nem hivatalos bűnbakká vált, a zsidókat vádolták a háborús vereségért és annak következményeiért. Az ezzel ellentétes tények felett az antiszemiták kényelmesen szemet hunytak. Bár minden kétséget kizáróan bizonyítást nyert, hogy a Központi Hatalmak azért veszítették el a háborút, mert a Szövetségesek mind anyagi, mind erkölcsi téren hatalmas fölényben voltak velük szemben, a zsidóság ennek ellenére népszerű bűnbak maradt. (Érdekes megemlíteni, hogy Hindenburg marshall a Központi Hatalmak vereségét elsősorban a Szövetségesek erkölcsi fölényének tulajdonította.)

A bűnbak-elmélet helyesen rámutat az emberek különös részrehajlására, amellyel a zsidókat szemelik ki a közkedvelt bűnbakok szerepére. Ez az elmélet a legfontosabb kérdést azonban nem tisztázza. Ezidáig senki nem adott elfogadható magyarázatot arra, hogy az emberek a többi bűnbakkal ellentétben miért szeretik inkább a zsidókat feláldozni.

Más pszichológiai elméletek az antiszemitizmus mélyebb okait megkísérlik a nem zsidó egyének és csoportok kisebbségi érzéseiben, kudarcában, látens szadista ösztöneiben és más tudatalatti hajlamaiban megtalálni.

A kisebbségi érzés kompenzálása gyakran gúny, megvetés és gyűlölet formájában nyilvánul meg. Az antiszemitizmus sokszor semmi egyéb, mint olyan kisebbségi érzések felszínre törése, aminek az antiszemita személye nincsen tudatában. Ha az illetőnek véletlenül sejtése is van magatartása eredetére vonatkozóan, ragaszkodik antiszemitizmusához, mert az a kisebbségi érzései ellentételezésének és saját értéktelensége fájdalmas

tudatától való megszabadulásnak érzetét kelti benne. A harmincas évek végén, amikor a hitlerizmus szennye Magyarországra is kezdett beszivárogni, találkoztam egy még gyermekként megismert parasztfiúval, aki elveszítve kapcsolatát paraszti közegével elmerült a gyökértelen lumpenproletariátus tömegében, amely a falu és a város között élte nyughatatlan kettős életét. Nyaranta néhány hétre aratáskor és csépléskor visszatért a falujába dolgozni, ideje legnagyobb részét azonban a város alvilágában töltötte. Ez a parasztember elmesélte nekem, hogy csatlakozott a Nyilaskeresztes mozgalomhoz (a magyar náci párthoz) és antiszemitává vált.

„Miért?” - kérdeztem tőle. - „Volt valami gondod a zsidókkal?”

„Semmi bajom sem volt velük”, - válaszolta. „Csak a törvénnyel kerültem összetűzésbe. Tudod, hogy az apámnak volt egy kis darabka földje, amelyet olyan ügyesen megmunkált, hogy a faluban mindenki felnézett rá. Engem azonban más fából faragtak, szerettem szórakozni és kellett a pénz. Az a kicsiny föld, amit örököltem hamar elúszott. Emiatt többször is beidéztek bíróság elé. Ma mindenki lenéz engem a faluban, még a cigányok és gyerekek is. Érted ugye, hogy szükségem volt valakire, akit megvethetek! Ezért fordultam a politika felé és ezért lettem antiszemita.”

Az antiszemizmus gyakran ópiummá válik, tompítja az élet igazságtalanságai, megaláztatásai, kudarcai, frusztrációi és csalódásai okozta fájdalmat. Egyúttal módot teremt arra, hogy a jóval sikeresebb zsidóknak valahogy visszaüthessenek. Ha valaki csatát veszít egy zsidó riválisával szemben, nem igen lesz hajlandó beismerni, hogy zsidó vetélytársa keményebben dolgozott, többet tudott, talpraesettebb, vagy körültekintőbb volt nála. Amennyiben ezt belátná erőfeszítéseket kellene tennie, hogy utolérje és felülmúlja őt. Ahelyett azonban, hogy az antiszemita ezt az erőfeszítést megtenné, zsidó versenytársának sikerét valamilyen bűnnek, vagy erkölcsi hibának tulajdonítja, és ezáltal megtakarítja magának azt a fáradtságot, hogy saját tökéletlenségeit le kelljen győznie.

A pszichológiai tényezőktől eltekintve a túlzott általánosítás⁶ önmagában is az antiszemizmus egyik fontos oka. Ennek eszközeivel a zsidó individuumok valós hibáit és hiányosságait az egész zsidó közösség kollektív bűneiként kezelik. Ez a logikai csúsztatás önmagában elegendő, hogy a zsidóságról torzított kép alakuljon ki. Amennyiben az antiszemita egy olyan

⁶ Allport: op. cit. 9.o.

zsidóval találkozik, aki nem illik bele ebbe a hamis képbe egyszerűen kivételnek tekinti őt. Sőt még ennél is továbbmegy: ezen ún. kivételek jó tulajdonságai az ő szemében nem zsidó vonásokká válnak, amelyekkel gyakorta saját csoportját jellemzi, és amelyeket, éppen ezért, különösen csodálatra méltó tulajdonságoknak tart. Az antiszemita önmagában a zsidóság karikatúráját hordozza és ezt azonosítja a valósággal. E karikatúrát ellenben nem egy valóságos modellről mintázta, az antiszemita rendszerint igazi karakterüket, magatartásukat és teljesítményüket teljesen figyelmen kívül hagyva bánik a zsidókkal: a legkézenfekvőbb tények felett is elnéz, amennyiben azok véletlenül kedvezőek lennének a zsidóságra nézve.

Az antiszemita gúnyos, megvető és agresszív magatartása, főként ha folyamatosan megnyilvánul és komolyan diszkriminatív, szükségszerűen valamiféle ellenreakciót vált ki a zsidókból. Ez a reakció nagyon különböző formákat ölthet. Kimutatták, hogy a diszkrimináció az igazságtalanul kezelt kisebbségben hajlamos azokat a jellemvonásokat felerősíteni, amelyek e kisebbség tagjait megkülönböztetik a diszkriminációt gyakorló többségtől. A visszautasítást érző személyben, vagy csoportban ellenreakcióként kifejlődhet a hajlam a visszautasításra, visszahúzódásra és a gettó-létre. Szüntelen keresztűz alatt a támadott kisebbség nem csupán védekezik, vagy ellentámad, hanem olyan túlérzékenység is kialakul benne, amely adott esetben ott is sértést vél, ahol az nem volt szándékolt. Így a provokált kisebbség előbb, vagy utóbb gúnyral és megvetéssel tekint a többségre, semmi sem természetesebb, mint ez a magatartás, hiszen senkit nem tudunk tisztelni, aki állandóan igazságtalan velünk szemben. Röviden, az antiszemitizmus néhány zsidót, majdnem hogy a támadott jellemvonások fitogtatására provokál: maga az antiszemitizmus teremti meg a Gonoszt, akivel küzdeni kíván.

Az antiszemitizmus kevésbé gyakori a sikeres, társadalmilag jól megalapozott, elégedett és kiegyensúlyozott emberek körében, leginkább a sikertelen, társadalmi állásukkal elégedetlen és kiegyensúlyozatlan emberek gondolkodásában jelentkezik. Mindez azonban inkább a pszichológiai, nem pedig a gazdasági bizonytalansággal függ össze, azokról akik gazdaságilag a legnagyobb biztonságban érzik magukat gyakran köztudott, hogy pszichológiailag teljesen kiegyensúlyozatlanok. A szilárd társadalmakban az antiszemitizmus általában kevésbé jellemző jelenség. A szilárd társadalmakban az antiszemitizmus általában kevésbé jellemző jelenség. Azon társadalmakban

viszont, amelyeket a bizonytalanság, a frusztráció és a megalázottság érzései gyötörnek, ez a ragály hajlamos felütni fejét és továbbterjedni. Társadalmi egyensúly idején az antiszemitizmus általában nem jelent komoly problémát, a társadalmi nyugtalanság ellenben táplálja azt. Gazdasági prosperitás esetén a föld alá kerül, hogy aztán a válság során ismét a felszínre törjön. Egy adott társadalomban nagyon gyakran, a zsidóság valódi befolyásához és hatalmához viszonyítva, aránytalan mértékű. Példának okáért, paradox módon, az antiszemitizmus a legelterjedtebb és legvérengzőbb először azon cári Oroszországban, majd később náci Németországban volt, ahol a közhatalom, a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom, a fegyveres erők és a rendőrség teljes mértékben nem zsidó kezekben volt, ahol nem zsidók uralták az üzleti, valamint a pénzügyi életet, a fontosabb szakmákat, és ahol a zsidókat kirekesztették az emberi jogok egyenlő gyakorlásából. Gyengeségük ellenére ezekben az országokban a zsidóságnak hihetetlen hatalmat tulajdonítottak, mondván ezzel a hatalommal már a többség életét veszélyeztették. Vajon nem kell ezen ellentmondásban a mélyen gyökerező pszichológiai bizonytalanságot, az egyensúly belső elvesztését és az alapvető gyengeség érzetének titkos - bár a tudattalanba visszaszorított - gyötrő gyanúját észrevennünk? Röviden, vajon nem kell ebben az ezen társadalmakat átható kisebbrendűségi érzést látnunk?

Az antiszemitizmus a fertőzött lélek félreérthetetlen tünete, az egyének, valamint a népek esetében egyaránt. Jelzi a társadalmi egyensúly felbomlását és azt bizonyítja, hogy az antiszemita egyén, vagy nemzet valójában nincs tudatában saját értékének.

A keresztény társadalmakban különösen nagy a hajlam arra, hogy az ezeréves zsidóellenesség és a modern antiszemitizmus fertőző betegségét elkapják. Ezért érdemes megvizsgálni annak lehetőségét, hogy a zsidóság megváltástörténetben játszott szerepe és az antiszemitizmus között mélyebb kapcsolat áll fenn. Nem arról van szó, hogy az antiszemitizmus a zsidók megváltás-történetbeli szerepének eredménye lenne, hanem arról, hogy eléggé valószínűnek tűnik, hogy ez a szerep időnként beteges pszichológiai reakciókat váltott ki a keresztény nemzetekből.

Izrael létét kettős misztérium jellemzi. Az egyik történeti, a másik teológiai, sőt, mitöbb, eszkatológiai.

Tisztán világi történeti szemszögből nézve Izrael túlélése rejtély. Misztérium, olyan titok, amire a szokványos történeti okokkal nem adható kielégítő magyarázat. A babiloniakat követően Izrael népének testén számos hódító nép vezette keresztül harci szekereit. Évezredek át elnyomásnak, üldöztetésnek, fajirtásnak, szétszórattatásnak, erőszakos áttérítésnek és asszimilációnak volt kitéve. A zsidóság számottevő hányada az önkéntes asszimilációt választotta. A többiek általában ki voltak szolgáltatva a hatalmasabb pártok kényére-kedvére. A zsidó nép fiai egyik helyről a másikra, egyik országból a másikba vándoroltak, nem adatott meg a lehetőség számukra, hogy állandó nyugvóhelyre leljenek. (A zsidóság, mint vándor népesség közismert képe hamis. Természetük szerint a zsidók nem vándorló emberek, de az üldöztetés századai ezt a látszatot keltették róluk.) Az emberi logika szerint a zsidóságnak már régen el kellett volna tűnnie a történelem színpadáról. Szerencsésebb, nagyobb számú, kulturáltabb és hatalmasabb népek már régen a történelem hatalmas temetőjének sírjaiban nyugszanak. Atlantisz népéhez hasonlóan vagy nyom nélkül eltűntek, vagy más népek tengere nyelte el őket. Még abban az esetben sem tudták ősi etnikai identitásukat megőrizni, ha új nemzetek emberi alapanyagának részévé váltak és így leszármazottaikban tovább éltek. Egyetlen más nemzet sincs a földön, amely évezredek át túlélte volna azon kemény megpróbáltatásokat, amin a zsidóság keresztül ment. Pusztán emberi szempontból tekintve e rejtélyt, arra a következtetésre vagyunk kénytelenek jutni, hogy a zsidó emberek a túlélés valamiféle kivételes tehetségével rendelkeznek.

A mélypszichológia felfedezése óta nem utasíthatjuk el kategorikusan annak lehetőségét, miszerint a zsidóság ezen emberi „titka” tudattalanul irritáló hatást gyakorol más népekre és talán egyik rejtett forrása annak a félelemnek, ellenszenvnek és gyűlöletnek, amit e népek a zsidók iránt éreznek. Nem lenne meglepő, ha a nem zsidók - képtelenül e misztérium megmagyarázására, vagy annak egyszerű elfogadására - a zsidóság túlélését különleges zsidó bűnöknek, nem emberi, démonikus tulajdonságoknak tulajdonítanák, különösen, hogy hajlamosak elutasítani a zsidó nép isteni kiválasztottságát. Az emberek néha összekeverik az istenit a démonival. Magát Jézust is vádolták azzal, hogy szövetséget kötött Belzebubbal.

Mi a zsidóság túlélésének titka?

Renan azt állította, hogy a zsidó népet a Biblia teremtette. Hozzátehetjük, hogy a zsidóság napjainkig való túlélésének fő tényezője szintén a Biblia. Aztán ott volt a Jeruzsálemi Nagytemplom, ahová minden zsidónak el kellett zárándokolnia, és később a Zsinagóga, amely nem csupán a zsidó vallási élet központját, hanem egész létüket jelentette. Mindezek mellett a család szintén kiemelkedő szerepet játszott a zsidó túlélésben, nemcsak a családtagok szolidaritásán, hanem azokon a vallási és kulturális kötelességeket keresztül is, amelyeket a családnak kellett végrehajtania. Ennek ellenére, még tisztán világi történeti szemszögből nézve is világos, hogy a Biblia, vagy még inkább a vallás jelentette a fő összetartó erőt, hiszen egészen napjainkig a zsidó vallás és etnikai közösség egy és oszthatatlan volt. A vallásuk, nem pedig valamiféle fantasztikus „összeesküvés” mentette meg a zsidóságot attól, hogy más népek tömegében felolvadjanak, és biztosította egységét még a szétszórattatás idején is. Egy brit történész szavaival élve a vallási törvény jelentette a zsidó nép társadalmi cementjét.

Izrael történeti fennmaradása azonban olyan jelenség, amely túlmutat a zsidó valláson. A keresztény teológiai szerint Izrael ilyen megmagyarázhatatlan túlélése egyetemes vallási feladatának beteljesítéséhez kötődik. Bergyajev, görög-katolikus teológus és filozófus, Izrael „a vallástörténet forgástengelyének” nevezi, és azt állítja, hogy „Izrael különleges vallási küldetése, természetesen elválaszthatatlan a természetfelettibe vetett hittől, ezáltal a zsidó és a keresztény teológia tárgyát képezi. A teológia fényt deríthet Izrael túlélésének azon misztériumára, amelyet a tisztán világi történeti magyarázatok nem képesek tisztázni. Sőt, mitöbb, egyetlen keresztény ember sem formálhat helytálló véleményt Izrael túlélésének történeti titkáról, Izrael megváltás-történeti szerepéről, valamint a zsidó vallásról és zsidó népről, sőt a zsidó problémáról és az antiszemitizmusról sem, amennyiben elutasítja, hogy mindezt a kinyilatkoztatás természetfeletti megvilágításában vizsgálja.

A kereszténység hivatalos tana szerint Isten az összes többi nép közül Izrael népét választotta, hogy különleges vallási küldetés teljesítésére szövetséget kössön vele. Ezt a szövetséget Ótestamentumnak nevezik, amely egyúttal a kereszténység szent könyve is. Isten elhívta Izrael népét egy különleges szerepre, amely egyetlen más népnek sem adatott meg. Annak

érdekében, hogy Izrael alkalmassá váljon a reá osztott feladat elvégzésére, Isten a zsidókat más népeknek nem járó előjogokkal és kiváltságokkal ruházta fel. Az egyik ilyen kiváltság volt, mely szerint Isten megvédelmezi Izraelt ellenségeivel szemben, és csodával határos módon megőrzi őt annak érdekében, hogy vallási küldetését beteljesíthesse. Így Izrael a megváltástörténetben egyedülálló szerephez jutott.

Sokan a kollektív gőg, illetve választott nép mivoltának szeméjével való büszkélkedés bűnével vádolták a zsidóságot. Hasonlóképpen más nemzetek is hajlamosak bizonyos szerepekre „választott”-nak tekinteni önmagukat anélkül, hogy ezen igényük alátámasztásához isteni kinyilatkoztatásra hivatkozhatnának. Az ilyen kiválasztottságért saját maguk felelősek. A választottság bibliai koncepciójáért ellenben nem a zsidókat terheli a felelősség. Nem ők tették magukat választott néppé, Isten osztotta rájuk ezt a szent, ugyanakkor megerőltető szerepet.

A zsidóság kiválasztása legfelsőbb isteni döntés, Isten ingyenes adománya volt. A Biblia sehol sem említi, hogy a zsidó népnek bármilyen alapja, vagy jogcíme lenne e kiválasztottságra, hogy más nemzetekkel szemben kitűnőbbek, illetve jogilag, szellemileg, vagy erkölcsileg felsőbbrendűek lennének. A történelem rávilágít arra, hogy az Istennel kötött szövetség idején a zsidóság egyáltalán nem a leghatalmasabb, nem a legerősebb, sőt még csak nem is a legerkölsösebb, vagy legkulturáltabb az akkori világ népei között. A ‘héber’ szó eredetileg „a homok népét” jelentette. Hiszen homokok vidék lakói voltak. A zsidók még nomád pásztorkodó életformát folytattak, amikor más népek kifinomultabb, civilizáltabb városi életformájukkal már a kultúra egy sokkal magasabb fokára jutottak. Számos nép, jóval Ábrahám előtt, sőt még az ő korábban is, számban, valamint a hatalom és a kultúra szintjén egyaránt felülmúlta zsidóságot. Mózes ötödik könyve nem beszél olyasmiről, hogy Isten azért választotta volna a zsidóságot, a föld népei közül saját népének, mert a zsidók kitűnőbbek lennének a többenél. A Biblia ezzel szemben azt állítja, hogy Isten azért választotta Izraelt, mert „szerette” ezt a népet. A teológusok Izrael elhivatottságát illetően, emberi fogalmakban gondolkodva, nem egyeznek meg egyetlen magyarázatban, bár egyik magyarázat sem zárja ki a másikat. Néhány teológus úgy vélte, hogy Isten döntésének egyik oka talán az, hogy a zsidó embereknek erős hajlama van az eklektikára, amely lehetővé teszi számukra,

hogy válogassanak és megfelelő idegen értékeket átvegyenek. Más teológusok a fő okot a jellemzően zsidó igazság és abszolút iránti vonzalomban látják.

Isten ellenben nem a zsidók kedvéért tette meg Izraelt a választott néppé. Azért hívta el őket, hogy az összes nép érdekében a megváltás munkáját segítség elő, vagyis, hogy a zsidóságnak, kiválasztottsága révén, az egész emberiség megváltásában kell közreműködnie. A zsidók hivatása tehát, amely ezáltal elválaszthatatlan vallási környezetétől, nem tisztán nemzeti, vagy tisztán világi, hanem egyetemes és ugyanakkor természetfeletti. A kiválasztásban - ahogyan Martin Buber állítja - az isteni megérintette az emberit, ami éppen ezért különleges és egyedi feladat szintjére emeli a zsidók küldetését.

Isten választása nem csupán kiváltság és kegy volt, hanem egyúttal igen kemény feladat is. A zsidók szinte állandóan lázadtak a rájuk rakott teher ellen. Nem könnyen túrték a teherviselést. Isten olykor-olykor vaskézzel fordította vissza őket eredeti küldetésük teljesítése felé.

„Milyen hitvány emberek ezek a zsidók” - mondhatná egy antiszemita - „megkövezték legjobb embereiket, a prófétákat, az Úr követeit!” De vajon hogyan bántak más nemzetek saját nagyaikkal, erkölcsi hőseikkel, az egyetemes emberi értékek szószólóival, egy magasabb etika tanítóival, amikor ezek az emberek az erkölcsösség magasabb normáinak meglátására és ezen normák egyetemes érvényességére emlékeztették őket? Mit tettek az igazvérű görögök Szókratésszal, saját fajuk ékességével? Vajon hogyan bántak az igazhitű muzulmánok Al Hallajjal, vallásuk legnagyobb misztikusával? Vajon nem ölték-e meg Szent (Mórus) Tamást, a mindenkor legigazibb angolt, azok az angolok, akik nála igazabbnak hitték magukat? Milyen sorsra kárhoztatták a két mártírt azok a katolikusok, akik katolikusabbnak gondolták magukat Savonarolánál, vagy Szent Johannánál? És mit tettek Gandhival, minden hinduk legnagyobbikával, azok a hinduk, akik olyannyira büszkélkedtek ortodox hitükkel? Nem lenne-e helyesebb azt mondani, hogy választottságuk ellenére a zsidók sem voltak különbek a többi népnél? Amennyiben a zsidók még mindig képesek betölteni szerepüket a megváltástörténetben, az nem annyira saját érdemeiknek, hanem inkább Isten különleges adományainak és az Ő tervének köszönhető. Más nemzetek éppen olyan nagy hibát követnek el azzal, hogy a zsidóságot büszkeséggel és a kiválasztottság felett érzett elbizakodottsággal vádolják, mint a zsidók, akik Isten választása miatt felsőbbrendűnek tartják magukat a többi népnél.

Bár némi fényt deríthet Isten Izrael iránti szeretetének titkára, amellyel egyedi szerephez juttatta a zsidókat a megváltás történetében, a teológia mégsem meríti ki és nem oldja meg teljesen ezt a misztériumot. Az igazi keresztény nem lehet más, mint a hívő lélek alázatával (hiszen igazán semmi többre nem érdemes) Isten legfelső döntéseként elfogadja ezt a misztériumot.

Amikor azonban a nemzeteket megkísérti a kollektív büszkeség, a zsidóság különleges szerepének elfogadása talán nem is olyan könnyű feladat. Vajon e nemzetek el tudják-e alázattal fogadni Isten döntését, amellyel a zsidókat küldetéssel és olyan kiváltságokkal ruházta fel, amelyeket tőlük megtagadott?

Érdemes megjegyezni, hogy a modern antiszemitizmus a nemzeti sovinizmus korában éledt fel, amikor a nemzetállam pogányosított eszméje elfoglalta az Abszolút helyét, és a nyugati keresztény nemzetek számára valláspótlóvá vált. Mivel az egyetemes erkölcsi törvényt a nacionalizmus nevében eltörölték, minden nyugati nemzet saját különleges „választottságáról” kezdett beszélni, mintha az az ő isteni előjoga lenne. Nagyon is lehetséges, hogy ezen népek esetében a kollektív nemzeti büszkeség - legalábbis tudat alatt - gúnyná, megvetéssé és gyűlöletté változott, mihelyt a zsidó nép isteni kiválasztottságának megváltoztathatatlan tényével szembesült. Amennyiben ez igaz, akkor az antiszemitizmus tudatalatti forrásainak egyike a nem zsidó népek pszichológiai reakciója a zsidók isteni kiválasztásával szemben. Ez a reakció, természetesen nem valami olyasmi, aminek a nem zsidó nemzet tudatában van. Ugyanakkor, manapság bizonyos zsidók büszkélkedése Isten választásának bölcsességével szintén kiválthat ilyen ellenséges reakciókat a keresztényekből. Még mostanság is vannak zsidók, akik gúnyolják és megvetik a „golyókat”, amiért ők nem tartoznak a választott néphez.

Izrael teológiai misztériumának másik aspektusa a keresztény népekben valószínűleg szintén a tudatalatti ellenséges reakciókat táplálja, más szavakkal ez a megközelítés szintén az antiszemitizmus egyik forrása lehetett. A keresztény teológia szerint Jézus Krisztus után Isten és az emberiség között új szövetség jött létre. Ez volt az Újtestamentum, amelyben Izrael helyét az Egyház veszi át. Vagyis Krisztus után az Egyház jelenti az igaz Izraelt. A régi, teljes, ószövetségi értelemben a zsidóság többé nem választott faj, habár kitűnő keresztény teológusok szerint, akik Szent Pált idézik állításuk alátámasztására, a zsidóság bizonyos értelemben még Krisztus után is választott nép maradt. A

Rómaiakhoz írott levél”-ben az apostol világossá teszi számunkra, hogy bár Izrael Egyházként visszautasított, népként azonban nem. Izrael, mint nép elvette a Megváltót, mégsem veszítette el a kiválasztottság minden kiváltságát.

„Azt kérdem tehát: elvette Isten az népét? Szó sincs róla! ... Az Isten nem vetette el az Ő népét, amelyet előbb kiválasztott” (Róm. 11,1-2)

„... aki izraeliták, akiké a fiúság és a dicsőség, a szövetségek és a törvényadás, az istentisztelet és az ígéret, akiké az ősatyák, és akik közül származik a Krisztus test szerint, aki Isten mindenek felett: áldott legyen mindörökké. Ámen.” (Róm. 9,4-6)

Az apostol egyértelműen az egész zsidó népről beszél, nem csupán azokról, akik elfogadták Krisztust Megváltójuknak.

„Az evangélium miatt tehát ellenségesek Isten szemében [t.i. az iraeliták], de a kiválasztás miatt kedveltek az ősatyákért, hiszen az Isten ajándékai és elhívása visszavonhatatlanok”.(Róm.11,28-30)

Egy kiemelkedő teológus, Lagrange véleménye szerint mindez azt jelenti, hogy a „zsidók elhívása Isten választott népeként önmagában megmásíthatatlan tett” és, hogy a zsidók „választott népként továbbra is élvezik Isten szeretetét”. Így a Biblia megcáfolja azt a valótlan és abszurd állítást, mely szerint Isten megátkozta és szolgaságra kárhoztatta a zsidókat, amiért elvették a Megváltót.

Szent Pál még ennél is tovább megy. Azt állítja, hogy a zsidóság megtérése Krisztushoz „a halálból feltámadó élet” lesz (Róm.11,15). Számtalan teológus úgy véli, hogy „a halálból feltámadó élet” kifejezés Jézus második eljövételére utal, amely a világ végét az Utolsó Ítéletet jelzi majd.

„Nem szeretném, testvéreim, ha önmagatokat bölcseknek tartva nem vennétek tudomásul azt a titkot, hogy a megkeményedés Izrael csak egy részét érte, amíg a pogányok teljes számban be nem jutnak, és így üdvözülni fog egész Izrael.” (Róm.11,25-26)

Sok keresztény magyarázat mindezt úgy értelmezi, hogy az Utolsó Ítélet a zsidók megtérése előtt nem következhet be. Az apostol megjegyzései ellenben nem támasztják alá azt a következtetést, miszerint az egész zsidó nép Jézushoz való megtérését azonnal követné Krisztus második eljövetele és az Utolsó Ítélet napja. Szent Pál szavaiból az mindenesetre nyilvánvalóvá válik, hogy - Maritain kifejezésével élve - a zsidóság történelmi szerepére „eszkatológikus befejezés” vár. A világ vége, a halottak feltámadása és az Utolsó Ítélet napja csakis Izrael megtérését jelzi majd.

Az elmondottak közvetlen jelentése az, hogy az Utolsó Ítélet előtt az egész zsidó nép összejön majd, hogy magához ölelje elvetett Megváltóját. Egy ilyen jóslatban azonban közvetett isteni „ígéret”, vagy „garancia” adatik arra, hogy a megtéréséig a zsidó nép megőriztetik a világ számára, olyan ígéret ez, melyre más nemzetek nem formálhatnak jogot. Egyetlen más nemzet sem mondhatta el magáról, hogy isteni kinyilatkoztatás során garanciát kapott volna a túlélésre mindaddig, amíg meg nem tér. A keresztényeknek a Bibliából tudomásuk van erről a „kiváltságról”, vagy legalábbis homályosan tudatában vannak ennek. Egy ilyen előjog más nemzetek tudatalatti énjében könnyen felébresztheti a féltékenységet, az irigységet és a gyűlöletet a zsidók iránt, sőt a félelmet is ösztönözheti, ahogy azt a francia misztikus, Leon Bloy állította, mivel a zsidó vallás eltűnése azon nap közeledését jelzi, amikor a dicsőségben visszatérő legfelsőbb Bíró, Jézus minden nemzet felett ítélkezik majd.

Úgy vélem, hogy az antiszemitizmus legmélyebb, legrejtettebb, legáltalánosabb és mégis legkevésbé felismert oka a tudatalatti krisztofóbia, ami jórészt a tudatalattiból tör a felszínre, ritkán tisztázott és még ritkábban bizonyított, a kereszténység önmaga iránt érzett gyűlölete.⁷

Hogyan lehet erre a pszichológiai jelenségre magyarázatot adni?

A zsidóság megszentelt könyve, az Ótestamentum a Tízparancsolatként ismert magasabbrendű erkölcsi normákat fektette le a világ számára. Jézus, aki

⁷ Jacques Maritain: Redeeming the Time, Sigmund Freud: Moses and Monotheism, Maurica Samuel, The Great Hatred, Allport: op.cit. és más szerzők.

még sokkal szigorúbb erkölcsi kötelességgel terhelte az emberiség lelkiismeretét, maga is a zsidó nép köréből származott. A korábbi etikán túllépve félreérthetetlen szavakkal nyilatkoztatta ki az örök élet valóságát és azt a tényt, hogy az ember tettei iránti felelőssége a síron túl sem szűnik meg. Jézus mindenki számára világossá tette, hogy a földi életnek megvannak a maga következményei a túlvilágon: a bűn büntetést, az erény örök üdvösséget von maga után. A Mindenható példa nélkül álló hatalmával szólt és kijelentette, hogy az Utolsó Ítélet napján Bíróként visszatér majd, hogy ítélkezzen elevenek és holtak felett. Igen, ez a Jézus szembesítette a világot azzal az igen kellemetlen elképzeléssel, miszerint minden emberi cselekedetért elkerülhetetlenül vállalni kell a felelősséget. Tanításai, melyek az elmúlt kétezer év során makacsul ellenálltak annak, hogy kipusztítsák őket világunkból, nem teszik lehetővé az ember számára, hogy a nyugodt lelkiismerettel adja át magát az evilági örömöknek. Jézus vallása keserűséget elegyít a legédesebb élvezeteinkbe, emlékeztetve mindek arra, hogy nem kerülhetjük el a szabadsággal járó felelősséget. Erkölcei még abban is megakadályozzák az embert, hogy a maga ura legyen, és saját sorsa felett az uralkodó divat szerint rendelkezzen: az ember többé nem vághatja el élete fonálát, ha a szenvedés és a boldogtalanság már túlságosan elviselhetetlennek bizonyul. Még ha így is tesz, akkor is szembesülnie kell az örök élettel és a síron túli felelősségrevonással, amelyet Jézus kinyilatkoztatott. Már e tanítások tudata is elég, hogy az ember kellemetlenül érezze magát. Ez ellen még a hitetlenség sem nyújt biztos menedéket. Hamlet kétségei az ateista hitvallás segítségével sem űzhetőek el. Az ember tagadhatja az örök élet valóságát, de ki tud feltétlenül bizonyítékkal szolgálni annak nem-létét illetően? A halál talán menekvés adósságaink kifizetése elől? Talán nem a vég?

„Meghalni - elszunnyadni - és alunni!
Talán álmondi: ez a bökkenő,
Mert hogy mi álmok jönnek a halálba,
Ha majd leráztuk mind e földi bajt,
Ez visszadöbben.” (Hamlet 3. felvonás 1. szín)

Jézus eme zsidó tanítása arra készíti az embert, hogy félelemben éljen:

„...rettegésünk egy halál utáni valamitől-
a nem ismert tartomány,
melyből nem tér meg utazó...”.

Minekutána a nem zsidó nemzetek ezt az etikai rendszert a zsidóknak és Jézusnak, a Zsidónak tulajdonítják, ezáltal a zsidóság - egy amerikai tudós szavaival élve - minek nemzetek szimbolikus felette énjévé válik.

Jézus tanításai kétségtelenül a legnagyobb erkölcsi kihívást jelentik az ember számára. Egyrészt minden más etikai parancsnál magasabbrendűek, ugyanakkor túlonként megerőltetőek, erre a kihívásra az egyetlen megfelelő válasz a Kereszt felvétele. A „video meliora proboque deteriora sequor” [látom a jobb erkölcsöket, de rosszabbakat követem] kijelentésben összegzett sztoikus belenyugvás nem jelent megoldást. Az emberek ugyan tisztelik és csodálják ezt az isteni erkölcsiséget, ugyanakkor örökösen láznak ellene és tudat alatt, bár nem tehetnek róla, azt kívánják, bárcsak ne létezne. Isten és a Hegyibeszéd törvényei helyett jobban szeretnék saját törvényeiket megalkotni. A büntetéstől való félelem nélkül élveznék édes bűneiket. Bár ragaszkodnak a szabadsághoz, hiszen az élet szabadság nélkül nem emberhez méltó, szeretnék elmenekülni a szabadság gyakorlásával együttjáró felelősség, különösen a Jézus által oly aggasztóan lefestett túlvilági felelősségrevonás elől. Oly mértékben gyötri őket a felelősségrevonástól való félelem, hogy ég szabadságuk nagyobb részéről is készek lemondani, amennyiben a felelősséget valaki másra háríthatják. Rettegnek a haláltól, áhítják az örök életet, ugyanakkor azonban vonakodnak megfizetni annak árát. Folyamatosan kísérti őket egy, a tudatalattiban elfojtott homályos érzés: mennyivel boldogabbak lennének, ha nem lenne tudomásuk erről a magasabbrendű erkölcsiségről, Jézus eme tanításáról! Mennyivel könnyebb lenne az élet, ha soha sem hallottak volna róla! Ha nem lennének zsidók a világon, akkor nem kellene szembenézni ezzel a legnagyobb és legterhesebb erkölcsi kihívással. A nem zsidó nemzeteket eltölti az a tudatalatti gyanú, miszerint ezért az erkölcsi bizonytalanságért a zsidóság okolható. Ha nem lettek volna zsidók, a nagy Rendbontó sohasem jött volna világra. A zsidók ellenben léteztek, sőt valójában még mindig léteznek, Jézus élt és tanított, tanításait zsidó tanítványai örökítették az utókorra, a későbbi nemzedékekre egész a mi korunkig. Ezek történelmi tények, amelyek különféle módon lehet értelmezni, sőt meg is lehet tagadni, de semmi esetre sem

lehet őket semmisnek nyilvánítani. A nagy Rendbontó nem a képzelet szüleménye, Ő történelmi valóság. A nemzetek, különösen a keresztény nemzetek, Jézus jelenvalósága ellen nem találnak menedéket abban, ha figyelmen kívül hagyják Őt. Jól ismerik: Jézus élete és tanításai közös tudást jelent számukra. Még a hitelenség sem nyújthat nyugalmat a nagy Rendbontóval szemben, hiszen továbbra is hisznek, vagy legalábbis kételkednek: a hitelenség bizonytalanságai által okozott kínok prédájává válnak. Lázadásuk Jézus személye és etikája ellen, tehetetlen lázadás egy elpusztíthatatlan történelmi tény ellen éppúgy, mint a hit ellen, amely kiszakíthatatlanul gyökereket eresztett lelkükben. Vajon miért ne alakulhatna ez a lázadás gúnyvá, megvetéssé és gyűlöletté a nép iránt, amely a nagy Rendbontót a világra hozta? A nemzetek, különösen ha keresztények, nem merik lázadásukat nyíltan vállalni. Félnék egyértelműen szembesülni vele. Rettegnek attól, hogy teljes egészében felelősséget kelljen vállalniuk ezért a lázadásért. Abban reménykednek, hogy kibújhatnak a felelősség alól, ha a Jézus népe elleni gyűlöletbe, az antiszemitizmusba menekülnek.

Néha azonban tudattalan gyűlöletük Jézus és a kereszténység iránt, feltör a tudatos szintre és nyilvánosan elfoglalja a színpadot. Eleinte démonikus valláspótlóként jut a felszínre, majd ideológia, és végül politika lesz belőle. Megnyilvánulásának tipikus példáját tapasztalhatjuk egy fiatal náci biokémikus nyilatkozatában, aki áttért az új germán vallás tiszteletére. Ez a fiatalember nem volt náci fanatikus, kritizálta Hitlert amiért a keresztényellenes erőket a zsidók ellen használja fel, és ezáltal - talán örökre - romba dönti az igazi indogermán lelkiség megújulásának esélyeit Európában. Az igazi ellenség nem a zsidó nép, hanem a kereszténység. „Amit a zsidókban gyűlölünk, azok nem a zsidóság”, - állította ez a fiatal német, „hanem Krisztus és a keresztény vallás. Ez a vallás olyannyira idegen az európai emberek igazi lelkétől, hogy egész lényükkel tiltakoznak ellene. Bár lázadást éreznek, ugyanakkor nincsenek tisztában annak eredetével. Innen az irracionális gyűlölet a zsidókkal szemben, mert az emberek bizonytalanul érzik, hogy mindez valójában a zsidó érzés-, gondolkodás-, és cselekvésmód, zsidó életnorma, amelyet az elmúlt kétezer év folyamán lenyomtak torkukon. Ellenben, mihelyt rájöttek, hogy ténylegesen a kereszténység a fájó idegen test a húsunkban, valami különös dolog történik, nem utáljátok többé a zsidókat. Ugyanazon rokonszenvvel, vagy ellenszenvvel

viseltettek irántuk, amelyet bármely más nemzet iránt éreztek.”⁸ A rasszizmus - az antiszemitizmus legszélsőségesebb változata - a két, szorosan egymáshoz kapcsolódó monoteista testvérvallás, a judaizmus és a kereszténység elleni támadásával hágott a tetőfokára. Még többet elárul az a tény, hogy az antiszemitizmus a magasabbrendű moralitást és az örök életet tagadó pogány hit felélesztésének kísérletével kapcsolódott össze.

Legmélyebb okát tekintve, az antiszemitizmus a Jézustól való félelem és az ellene irányuló tudatalatti lázadás és gyűlölet kifejeződése. A keresztény lélek e radikális betegségének góca az a rejtett gyűlölet, amelyet a keresztények saját vallásuk iránt éreznek, valamint az a tudatalatti vágy, amellyel e gyűlölet miatti felelősségrevonás elől menekülnek. A betegség tünetei a zsidóság, Jézus népének kigúnyolása, megvetése, gyűlölete és üldöztetése.

Hungarian Quarterly – Vol.V.,No.1-2. April-June, 1965

⁸ Karl Stern: The Pillar of Fire. Doubleday, Image Books, New York, 1959.132.o.

III. FEJEZET

EGY NEMZEDÉK TANÍTÓMESTEREI

Prohászka Ottokár

Miben kell látnunk annak a jelenségnek okát, hogy politikai és vallásos viszonylatban egyaránt az apró szentek népszerűségének idejét éljük, viszont az összetettebb rejtélyesebb és hatalmasabb szellemi vagy erkölcsi jelenségek, akik közé Prohászka is számítanunk kell, távoliakká váltak, s mintha a korszak emberi igényeit és képességeit messze meghaladnánk a kor válságának egyik legtisztább pillantású kutatója így felelt: nagyon sűrű éjszaka szakadt reánk a sötétségben az apró csillagok ragoknak.

A reánk zuhant sötétség úgy látszik oly ijesztő a válság oly szédítően mély az emberre annyi buktató leskelődik, hogy csak közelre akarunk tájékozódni. Lélektani logika van abban, hogy a kor fia nem fároszok, hanem csak a közelre útbaigazító lámpások után igazodik. Törpe korban, amelyre csak a szenvedések kényszerítik rá a nagyság vonásait, alig ha lehet divatjuk az idő felett álló nagyságoknak, hiszen a nagyoknak életét síron túl csak az élők kongenialitása hosszabbíthatja meg.

Az eszmények és az eszmék pedig követőikre vallanak. A görög kultúra már a zenitre hágott, amikor Szophoklesekét elfelejtették a szájas Kleonok s még a jobbik igénye is a kicsiben kereste a nagyságot. Igazi élet-halál kérdését fölvető válságokat mindig az jellemzi, hogy elvész a hit, a meglévőnek fejlődésében és a jobbik is csak az egészséges csírákat keresik. A kultúra mély válságainak idején a hívők visszahajolnak a kultúra fogantatásának állapotához. De csak a hívők, akik hisznek abban, hogy válság megoldása nem követeli a múltnak teljes elejtését. A tagadók szembefordulnak, a hívők a csírához hajolnak.

Az eldurvult világ és a kereszténység fájó ellentéte a bűn diadalsorozata és az erény megaláztatása azaz érzés, hogy az egész kultúránknak és civilizációnknak gyökerében kell megújulnia, vagyis az eredendő kereszténységben újrafogantatnia améig élni akar - a jobbik lelkét nemcsak enyhe bánattal árnyékolja, hanem őket visszavonulásra és az őskereszténység mély reformjainak igénylésére is készíti. Elvi rendszerek hatalmi

szervezkedések bárminő nagy kezdeményezések mint sem érnek - érzik a jobbak. Az igazi megújulás csak az egyéntől jöhet, az egyéntől, aki egyetlen kódexként a keresztény tanítás teljességét fogadja el. Az idő is megérlelte a jobbak lelkében azt a hitet, hogy a kereszténység velejében nem az intézmény, nem a szervezet, nem a világivá átvavatott lelki hatalom, nem is csak szent és sérthetetlen tan, hanem mindenekelőtt és mindenek fölött szellem és élet, amely csak az egyén meggyőződésén és magatartásán át alakíthatja a külső világot. Ahogyan pedig ez a felfogás tért hódít, úgy nő a kereszténység amaz alakjainak népszerűsége, akik csöndes és szerény evangéliumi tevékenység körén belül maradtak és nem léptek ki a forómokra, ahol mindig szenny és zshivaj kavarg. Az egyszerű igénytelen és csöndes szellemeknek nyílnak meg ma a lelkek, ha igazán a keresztény utat keresik - a hatalmas és összetett szellemi és erkölcsi jelenségek mellett pedig szinte elhaladnak; közelre tájékozódnak; nem ama jelenségek után indulnak, akiket hosszú korszakok fölé helyezett lángoszlopnak az Úr.

Prohászkaiban is ma leginkább a misztikus értékelik és szeretik, aki tökéletes szerelemben elvonulva és egyesülve Istennel minden evilágít el tudott hagyni elragadott imaórái csendjében és a szent szerelem élményeiről halhatatlan művészi formában adott üzeneteket a világnak. A túlvilági udvarok vándora, Isten trubadúrja a Teremtővel való egyesülés tomboló és tökéletes szerelmének a kimondhatatlan élményeknek kimondója áll ma a legközelebb a Prohászkaira figyelő lelkekhez, akinek nyelvét ő oldja meg Istennel való beszélgetésnek magányos óráiban. Megoldja pedig a szépség varázslatával és modernül egy a XX. századi lélek anyanyelvén. De, hogy Prohászkaiban ma a misztikust érzik a legelőbbnek ennek oka nemcsak a kor igényeiben van, hanem bizonyosan abban is, hogy ez a sokoldalú és gazdag szellem valóban a misztikában érte el a legmagasabb tetőt, - a magyar misztikai irodalomban páratlan a szószoros értelmében egyetlen, a világ misztikus irodalmában pedig újat és a halhatatlan írásokkal egyszínvonalon állót alkot. Persze személyiségét nem lehet kielégítően jellemezni azzal a művészi misztikust pillantjuk meg benne. Nemcsak teljesítményének csodálatos gazdagságát és hatásának mély erejét jelzi, hanem az ő rendkívüliségére is rávall, hogy egységeinek bármely oldalát nézzük is, - egésznek, teljesnek, kielégítőnek és kivételesen nagyoknak hat. Rajta is beteljesedik a nagy földi sorsának törvénye: a különböző korok a maguk hiányai és szükségletei szerint emelik ki, a nagy egyéniségnek egy-egy

jellegét. Most leginkább talán a misztikus emelkedik fel Prohászkaiban, mint egy elnyomva tekintetek előtt egyéniségének egyéb vonásait. Életében a dolog természete szerint is legkevésbé láthattuk belőle éppen a misztikust. Elragadott lelkének legtüzesebb rózsáit csak Posztomusz könyvéből ismerjük. Naplói pedig, amelyek különösen élete utolsó éveiből őriztek Isteni sugallatú dolgokat és titok kimondó élményeket az Istenbe omlott lélek örömről, - csak halála után váltak hozzáférhetőkké a nyilvánosság számára.

Személyes tevékenységének hatása azonban még sokkal elevenebb és közvetlenebb, semhogy az élő nemzedékek csupán a misztikusra korlátoznák az ő egyéniségének dús valóságát. Az időben is sokkal benne áll még semhogy ne kellene megszenvednie politikai tevékenységének következményeit. Vannak, akik a holtat, aki védekezni és tiltakozni nem tud, politikai tanúként hívják maguk mellé, éppen a politikust állítva előtérbe, akit a legtöbb árnyék kísér. Ezekről a politikai Prohászkaikról elég ez az egy mondat.

De még él az a nemzedék, az a massa damnata, amelyből az ő személyes tevékenysége igyekezett massa benedicátát csinálni - még eleve nem fakadnak fel a lelkekben a személyhez tapadó forró emlékek, s még hatnak az indítások, amelyeket valamilyen formában tőle kaptak a XIX. század végének és a XX. század első negyedének nemzedékei. A lelkek nagy szobrásza e nemzedékek minden tagján rajta hagyta formáló kezének valaminő nyomatát: hatása egyetemes volt.

Vallásos génusz - mondták róla. Ez is volt. De a fogalommal gazdag szövéssé mivoltát felfejteni nem lehet, még kevésbé lehetséges megközelíteni egyetemes hatásának titkát. Hiszen az eredeti és ragyogó írói, aki külön hangszert teremtett magának a katolicizmus Prohászkaik élmény tartalmainak kifejezésére, a művész, akinek alkotó és kifejező erejét Pázmány óta egyetlen vallásos génuszunk sem ütötte meg, - megbabonázta azokat is, akik a vallásos génusz sugallatait elutasították maguktól. A művész alkotó kifejező igénye dolgozott benne. Mindenre a szépség varázsát öntötte ki. Ő maga írta, hogy még a jóság és az igazság eszméi is nem tudja reájuk szabni a szépség ruháját, úgy hatnak reá, mint a meztelenek és rongyosak lennének. Azzal az igénnyel állt a világba, hogy megmutassa a jóság és igazság szépségét és hogy a kereszténység isteni stílusában szebbé tegye az életet. Éppen a szépséggel tudott kopogtatni minden kortársának a lelkén. Egyetemes hatásának legfőbb varázsvesszőjét a művészet adta kezébe. Persze a szociológus és szociális

apostol ott is rokonszenvre talált, ahol a kereszténység hírnöke vagy a művész nem kapott bebocsátást. A katolikus konzervatívok viszont, akik rossz szemmel nézték a szociális lelkiismeretnek és az igazi keresztény demokráciának ezt a csodálatosan bátor apollógétának és a tudósnek, aki a tudomány hit vélt szakadékai fölött pallót vetett és kutakat vert. Ha valaki azt mondja, hogy író, szónok, művész, filozófus, teológus, apollógéta, természettudós, szociológus, misztikus, szociális apostol és kultúrfilozófus volt - igazat mond, mert mind ez volt. De mindez még nem Prohászka Ottokár. E felsorolás még nem ad választ arra a kérdésre, hogy mi volt nekünk és az egyetemes kereszténységnek a fehérvári püspök. Még kevésbé oldja meg azt, hogy ki kicsoda, milyen emberi csoda jelöltetik ezzel a névvel: Prohászka Ottokár. Ilyen kategóriákkal nem lehet megfogni azt az egyszeri és rendkívüli emberi tüneményt, amelynek fogalmi jelzője az ő neve. Akik hallották eleven szavát, azok egész személyiségének hatását érezhették. A szónokról különben is azt mondják, hogy nemcsak külső megjelenésével - s Prohászka a teremtés egyik legremekebb műve volt! - nemcsak gondolatával, szavával, tagjai és hangjai lejtésével hat, hanem egész személyiségének teljes jelenlétével. Akik őt szónokolni hallották személyes élményükkel tanúskodhatnak róla, hogy amikor Prohászka beszélt, akkor egész egyéniségének minden fizikai és szellemi gazdagságával személyiségének káprázatos teljességével emberi mivoltának pompás és hiánytalan valóságával hatott; egyik tulajdonsága az emberi jellege csodálatos együttműködéssel, mint egy segítette a másinak érvényesülését és fokozta az egésznek hatását. Mégis ha az élmény lehet is a kulcs, az ő megközelítéséhez igazában csak belső törvényeiből lehet őt megfejteni. Igazi kulcsa ő maga: az egyénisége.

Hogy ki volt ehhez képességeit kell megtekintenünk. Kétségtelen, hogy Isten egészen kivételes kegyeltjeként született és élhetett. Gyerekkora és ifjúsága minden zavaró mozzanatot nélkülöző készületi idő volt. Ma azt mondanánk, hogy származás szerint nem volt magyar. Neki erősebb kötése voltak a magyarsághoz a vérnél: ősei a magyar szellem legnagyobbjai kezdve Szent Istvántól. Magyarsága a szónak faji értelmében nem is volt előtte problematikus, erkölcsi és szellemi magatartásában pedig a kereszténység és a magyarság teljes megfelelőségét mutatott. Ő mondotta, hogy a magyarság és a kereszténység szétválaszthatatlan, ahogyan az anyatejből sem lehet kielemezni a keresztény és magyar ízt, amit a gyermek átvesz.

Érett egyéniséggé való fejlődését semmi sem akadályozta, sőt szerencsés körülmények segítették. Mindenki látta homlokán a géniusz fénylő bélyegét: zseni volt. A lángész sokoldalúságával lényeglátó képességével, azzal az alkotó és alakító erővel, amelynek jelenléte a lángészt leplezi le. Legendás emlékező képesség nélkül sohasem fogadhatott volna be, oly hihetetlen tömegű ismeretet és adatot a tudás legkülönbözőbb területeiről. Hatalmas dialektikai készségéhez és a legtávolabbi összefüggéseket és felismerő asszociáló képességéhez problémaoldó, forgató és látó járult, amelyet bölcselő kedvének bősége és elvonulásokra alkalmas lényeglátása támogatott. Bírta az emlékezésnek azt a felhívó és rendszerező tulajdonságát, amely bármikor elővette éppen szükséges tudnivalót, és amely úgy mozgatta az ismeretek seregét, mintegy hadvezér a csapatát: mindig frissen odadirigálva őket, ahol éppen szükség volt rájuk. Lángészre vallott eredetisége, az a tény, hogy alakító képessége által az egyszerűség bélyegét sütötte minden megnyilatkozására. A kifejezéseinek hamisítatlan Prohászakai ízük van. Amit befogadott az formaadással hódította meg. Amit kifejezett az a lelkének édes szülöttje volt és a gondolat viselte szülőjének vonását. Lángelméjét mutatta termő erejének kifogyhatatlansága és folyamatos állandósága.

Színes és eredeti képzelete lelket lehelt a dolgokba, szárnyat ragasztott a gondolatnak és szüntelen új varázst öntött arra is, ami régi. Ez mentette meg a sablontól és az ismétlés unalmától. Persze semmit sem írt vagy mondott, ami nem volt benső élménye. Az élmény kifejezése formaadást kívánt, a formaadás pedig a legközismertebb gondolatot is sajátjává tette. Azt merte mondani, hogy ugyanazt sem mondta kétszer ugyan úgy.

Érzelmi életét első pillanatra fölismerszik a mélység az eredetiség és a gazdagság. Művészei ereje érzelmi erejéből szívta a legtöbb táplálékot. Érzelmi világa együttműködött hatalmas alakító igényével: a világot magába tükrözte és alakítva hódította meg. Oly eredeti képalkotó képzelettel bírt, olya szófordulatokat alkalmazott a képnek és az élménynek olyan egységét teremtette meg, hogy ennek bámulatot kell éreznünk, hiszen teljes és új hangszerét hallatja, amikor Adynak és körének nyelvi és költői forradalma, amely egy új nemzedék modern élménytartalmainak adott végleges megfogalmazást, még jóformán el sem indult. Állandóan dolgozott. Erénye volt a szorgalom és a kitartás, a cselekvő és készülő türelem, a fegyelmezettség és az egyház iránti föltétlen engedelmesség. Akarati életének jellegzetes

vonásai közzé tartozik még teljes igénytelensége is. Talán az evangéliumi szegénység gyakorlása tárta fel előtte a legszélesebb kaput, a szegények és az elhagyatottak szívében.

Mindezek a tulajdonságok azonban egyetlen célt szolgáltak: a maga és az embertársai krisztusi megváltásának ügyét. Ez a gondolat volt élete álló csillaga. Minden ereje erre tört. Egyetlen vonzásra hallgatott és ez Istenhez húzta őt. Ennek engedelmeskedett, erre hagyatkozott. E tulajdonságok csodálatos összhangja és a követett cél magasztossága nélkül nincs is magyarázat arra, hogy miképpen volt képes arra az egyedülállóan nagy munkateljesítményre, amely nem fér el egy mindennapi élet keretei között. Írt vagy 25 kötetre való és nem regényt, - nincsen város, ahol nem szónokolt, - rengeteg lelkigyakorlatot tartott - betegek százait látogatta, - mindenki hívásának és kérésének igyekezett eleget tenni és még telt idejéből bensőséges és állandó imaéletre és folytonos művelődésre. Ez a teljesítmény egyszerűen megmagyarázhatatlan. De tudjuk, hogy a szentek már életük munkateljesítményével sokszor csodát művelnek. Mintha már itt a földön is az örökkévalóság dimenzióiban élnének, evangéliumi tevékenységükben nem köti őket az időnek törvénye. Prohászkaiban is a szenteknek ezt a csodáját szemléljük.

Mondottuk, hogy e vallásos géniusznak uralkodó vonása a művészre mutat. Szakadatlanul és erősen érezte a művészi kifejezésnek szükségességét, egyénisége rövid jellemzésére, tehát azt kell mondanunk: Prohászka vallásos géniusz volt, aki a művészi kifejezés igényével nyúlt lelke tartalmaihoz. A kereszténység gazdag panteonjában a legnagyobbak társaságában foglal helyet. A magyar földnek mindenestre legnagyobb vallásos-művészi-misztikus szelleme ő, aki azonban a kereszténység legnagyobbjainak szent köztársaságában is előkelő polgárjoggal bír.

Hogy pedig mi volt ehhez a történelem áramlatába kell őt beállítani. Már óriás mivolta is megmagyarázza, hogy hatása nincs lezárva időben halálával. A térben pedig, amíg élt is túl lépte szűkebb tevékenysége körét, nemzete politikai határait. Mikor a történelem folyamában szemléljük alakját, voltaképpen azt mérjük le, hogy mi volt a hatása a nemzet történeti létében addig, amíg e földi tereken dolgozhatott. Bizonyos, hogy ehhez kevés köze van Prohászka politikai szereplésének. Az a reform, amelynek napszámába ő beállt

nem politikai volt, hanem szellemi, erkölcsi, gazdasági és társadalmi, végső soron persze politikai hatása sem maradhatott el.

Kétségtelen, hogy Prohászka Ottokár Magyarország legújabb kori történetének egyik leghatalmasabb személyi tényezője, olyan személyi erő, amely a maga szellemerkölcsi hatalmával a kereszténység oldaláról a legerősebben szólta bele a magyar nemzeti közösség életébe. Az ő működésének tekintetbe vétele nélkül nem lehet kielégítő magyarázatot találni arra, hogy Magyarországon forradalmak utáni nemzeti megújulás a kereszténységnek, illetve a kereszténység jelszavainak jegyében indul. Európában egyedül mi azonosítottuk, - legalább szavakban,- a nemzeti megújulást, a tiszta kereszténységhez való visszatéréssel. Ennek pedig feltalálható okai vannak, mégpedig oly jelenségekben, amelyek Európában csak nálunk találhatók fel. Igaz, hogy régtől keresztény ország vagyunk, ám Európa más országaiban, ahol az új kezdeményezések közömbösek vagy éppen ellenségesek voltak a kereszténységgel szemben nem kevésbé volt történelmi hagyomány a kereszténység mint nálunk. Tény ugyan, hogy Európában egyetlen keresztény nemzetre sem sújtott olyan erővel végzete, mint reánk, de ez még nem fejt meg miért kellett talpraállási reakciónak a kereszténységhez való visszatérés igényében jelentkeznie. A keresztény ellenes áramlatok éppúgy végigszántottak rajtunk a háború előtt, mint Európa többi országain, hatásuk sem volt kisebb, bár egyházak közjogi kiváltságait és anyagi státusza érintetlenek maradtak. Különben is kérdés, hogy az egyházak világi hatalmának a szellemi romlás ellenére való fennmaradása kezére járt-e a keresztény megújulás kikezdéseinek? Kimerjük mondani, hogy Prohászka nélkül, akinek méltó kortársa külföldön nem volt, az ő óriási életműve nélkül Magyarországon is aligha történhetett volna a nemzeti megújulás a kereszténység szellemében, pontosabban szólva: az ő előkészítő, ébresztő, ösztönző és átalakító működése híjján az ország aligha helyezte volna, hogy a nemzeti eszmélés a kereszténység jelszavait tűzze ki követendő csillagaiul. Nélküle erre a lelkek nem lettek volna előkészítve. Bár igaza van Prohászkanak abban, hogy a forradalmak után a mi kereszténységünkről hamarosan kitűnt, hogy inkább csak jelszó és világi hatalmi eszköz, mint bensőséges élet és szellem mégis bizonyos, hogy az ő személyes működésének döntő része van abban is, hogy legalább jelszóként és távoli igényként elfogadta nemzeti

közvéleményünk a keresztény politikát, tehát a kereszténységet mint politikai etikumot. Ez mindenesetre kereszténység tekintélyét mutatta már.

Idáig azonban csak a Prohászka program által juthattunk, amely a századforduló nagy kérdéseit felismerte, és megadta rájuk az elfogadható keresztény feltételeket. Prohászka első reformja arra irányult, hogy megfelelő munkások álljanak munkába az Úr szőlőjébe. Csak is a papképzés átalakításától volt várható egy új a kor feladatait elvégezni képes papi ideál megvalósulása. Az öregeken már nem lehetett segíteni, - hallottuk tőle. A jozefinizmus hatása a világi hatalomban pompázó papi fejedelemség varázsa alól már nem lehetett őket kiszabadítani. Nem javításról, hanem új kezdeményezésről volt szó. Prohászka az esztergomi szemináriumban megvalósítja a papnevelés komoly reformját, amely minta lesz elterjed és így meg könyvei útján, egy új pap típus lép elő, amely mesterét és mintaképét Prohászkaiban tisztelte és tiszteli.

Másik Prohászka program az intelligencia megtérítése volt és a szociáldemokratikus világnézet szörnyű aposztáziáját kiváltó szociális kérdés felkarolásában állt. Az intelligenciát hihetlenségbe és közönybe csábította az individuális liberalizmus teóriája és a modernizmus, amely egyrészt a korlátot nem ismerő szabadság elvének és a határtalan emberi fejlődés racionális hitének meghirdetésével az istenség trónjára ültette az ést, másrészt kibékíthetetlennek mondott ellentéteket szerkesztett a hitnek igazságai és a tudománynak megállapításai között. Ez az intelligencia azt hitte, hogy a fejlődés ormain jár, amikor a kultúra legmélyebb válságát élte át, nevezetesen: amikor a vad elrugaszkodások szétrombolták az életszemléletének megnyugtató ősi egységét. Prohászka kimutatta, hogy a tudomány legújabb eredményei és a keresztény tanítás között semmiféle lényegbevágó ellentét fel sem fedezhető, sőt a tudománynak új megállapításai olyan lámpások, amelyek az ész előtt is újabb oldalukról mutatják meg a kinyilatkoztatott igazságokat. A hit és tudomány kibékítésén nem ő dolgozott itt egyedül, de verte a legerősebb és legszelesebb és a legszebb hidat, amelyen az ország műveltjei tértek haza a hit ősi házába. Csodálatos művészettel és saját tanúságtételével nyomatékolta, hogy a katolicizmus teljes megélhetésével minden hiánytalanul összefér az élet mély szenvedélyű igenlése és a legmodernebb kultúrértékeknek boldog birtoklása. Példájával és mindig bátran megvallott világnézetével - a diadalmas világnézettel - egyetemes vonzó tanúságot tett

arról, hogy éppen a katolikus világlátás és magatartás képes megoldani a nagy kultúrválságot, amennyiben visszaadja az élet ősi egységének érzetét és az élet szemléletének egységét. Mindenkinek érdekét fenntartva meg kell állapítanunk, hogy Magyarországon Prohászka fordította le az evangéliumot a XX. század nyelvére. Emellett egyedül ő léphetett fel művésznak varázsával és a lángésznek tekintélyével, amelyet erősített a tökéletes összhang elvi és élete között. Ami szociális kérdést illeti bizonyos, hogy a XX. században senkiben oly tisztán nem csendült meg a kereszténység szociális lelkiismeretének szava, mint ő benne. Egyformán kíméletlen volt az egyháziak szociális maradiságával és a szociáldemokratikus etika tévedéseivel szemben. A tömeget azonban, amely vérével és verejtékével etette ama korszak kapitalizmusának embertelen gépezetét a tömeget szánta védte és szívből szerette. Nem habozott meghirdetni a legmagasabb szociális ígét, az egyház oldalán. A proletárok földi megváltásának követelésére ráütötte az evangéliumi pecsétet és a szánadó szegények gazdasági harcát mindenkiben egyformán meglévő emberi méltóságból kisémmizetteknek igényét belekapcsolt az örökké valóság áramkörébe. De hallotta a legcsendesebb és legfájóbb jajszót is: komoly földreformot hirdetett és pedig nyíltan. Minden vonalon a proletarizmusnak, - persze nem szegénységnek, - megszüntetését követelte. Mondta, hogy a gazdasági rendnek guruló szekerét Szent Ferenc kordájával kell megkötni, tehát az evangéliumi szegénységet el kell fogadni. De azt követelte, hogy az apostolok legyenek elsősorban keresztényül szocialisták: harcoljanak az első sorokban az ember legnagyobb jogáért, az élet lehetőségének intézményes biztosításáért. Míg az ember emberi létre fel nem szabadul, addig nem lehet belőle szentet faragni, - hallottuk tőle nem egyszer. A nyomor megalázó vackából kiszabadítani az emberi méltóságba helyezni az embert, - ez volt az ő szociális célja. Hitt az ember megjavíthatóságában. Ezért mondta, hogy a kereszténységgel szemben álló szociális programok és szervezetek olyan cölöp építmények, amelyek a kizsákmányoló gazdasági rend mocsarai fölé épültek. Csapoljatok le mocsarakat és az emberek kiköltöznek a cölöépületekből, - tette hozzá.

A papság reformja az intelligencia megtérítése, az égi és a földi megváltásnak a kereszténység szociális és kegyelmi tanításában való összekapcsolása végül az ő kivételesen egyetemes hatása kétségtelen az újkori magyar kereszténység legnagyobb jelentőségű eseményévé avatják életművét.

Ha mások is dolgoztak, ő volt a szellemi vezér és az erkölcsi mintakép, ő volt a kezdeményező és a bátor védelmező és ő végezte el a munkának dandárját. E három esemény híján tehát akkor, ha a kereszténységünk a papság az intelligencia hite és a szociális kérdés tekintetében ott állott volna, ahol századforduló idején állt, - lenne-e kielégítő ok mégcsak a feltételezésekre is annak, hogy a nemzeti megújulás a krisztusi eszmények után kívánt volna igazodni?!

Valóban: Prohászka Ottokár egy egész nemzedék, sőt nemzedékek tanítómestere volt. Ma sokan aszerint ítélnék felőle, ami esetlegesség az idővel majd eltűnő esendőség volt benne, a távlat hiánya árt igazi értékelésének. Mégis: a nemzedékek maiak és jövőbeliek, önmagukról mondanak ítéletet, amikor emlékeznek rá, vagy elfeledik a világkereszténységnek páratlan magyar szellemét, Prohászka Ottókárt, ezt az egyszeri és rendkívüli emberi tüneményt...

Az Ország Útja - 1940. 12. sz. 401-408.1.

Ady bátorsága

Ady régi, keleti álmok késői királya volt. Az utolsó nomád. De céltévedt lovas is, aki botorkál abban a durvább világban, ahol a józan tettek törvényei szerint él és vész az élet. Ösztöneinek mélyebb világából felébredt a keleti múlt és úgy nyomult öntudatába, mint egy lebírhatatlan emlék, amely dús tenyészetével ráburjánzik a gyakorlatias életre. Egy ázsiai fejedelem, egy keleti táltos járt közöttünk. Adyban még egyszer feltámadt az elpusztíthatatlan múlt, de nem meddő káprázatnak, hanem azért, hogy megvívja hódító csatáját Nyugattal. Ez a keleti nagyúr fájva érezte, hogy nincs gyakorlata a nyugati tettben, holott látva-látta, hogy a gyakorlati akaratban van az életreszabadító megváltás. Belső világának nagy feszültsége nem pusztán a jó és a rossz harca, nem az élet és a múlás végzetes ellentéteinek birkózása, nem a bomlás halálos heve, hanem a szép, keleti álom, a tunya szemlélődés és a nyugati, gyakorlatias akarat, a ravasz és eszes hódítás feszültsége, amely valaminő találkozásban a sajátos, életépítő magyar erőt szülhetné. Ennenmagával azonos fajtájáról is azt panaszozza, hogy elnyelték a mesék. A magyar eljegyződött a tunyasággal. Épp ezért vágja dühödt szerelme sarkantyúját a magyarnak oldalába, hogy az álamtól jusson el végre a hódító akarat mozdulásáig, és a szárnyak mellé növessze kia szerző élet karmait.

Mit láttak hát a nem-értők dekadenciának, halálos méregnek és sorvadásnak? Fajtájának benne felébredt, igazi lekét? Szenvedő és vergődő akaratát, amellyel Nyugatot az életre váltó tettet kereste? Vagy azt vélték dekadenciának, hogy Kelet és Nyugat harcos békétlenségének érzetében magyar harmóniára vágyott, amelyben Európa nem sikkasztja el lényegünket, de Európában is megmaradhatunk teljes értelmű magyarnak? A Halottak élén csatázóban egy feltámadt holtat látták, aki újra felidézte Kelet és Nyugat végleg eltemetettnek hitt határpörét. Azt az egészségét és merszét bélyegezték dekadenciának, hogy ismét felvetette Keletnek és Nyugatnak Szent Istvánnal lezártnak vélt perét, mint a magyar lét és nemlét kérdését, vagyis a valóságot merte mutatni egy problémátlanságában boldog korszaknak. Holott Szent István óta minden sorsfordító időnk újból és újból reánk szabta ennek a pörnek elintézését, hogy helyünket, szerepünket és létünket Európában újból megtaláljuk és ezáltal sorsunkat a magunk kezébe vegyük. Ady előtt utolsónak Széchenyi István élte meg egyéni sorsaként ezt a port. Minden magyar

Messiásnak ez volt a keresztje. Ady elleneit bősztítette, hogy bátorsága egy keleti kán korlátlan gesztusaiban nyilatkozott, hogy egy mesehős vakmerőségével hirdette meg az általa látott valót, és zsarnokin, az önjogú tekintély agressziójával követelte, hogy mindenki az ő szemével lásson. Mintha egy próféta beszélne! Ehhez a bátorsághoz nem volt elég olyan magyarnak lenni, aki ösztönei mélyebb világában őrzi a múltak élő lelkét; költőnek kellett lenni, a lírikus természet megteljesedésének, aki felett az önkifejezés kényszere példátlan erővel uralkodik.

Mi volt hát Ady mersze?

A lángész - mondja Flaubert - nagy szorgalom. Nem kevésbé nagy mersz is. A lángész az ismeretlen igazságot megismerni és közölni képes. Amikor ezt teszi, titkokat leplez le: a természet és az ember titkait. A titok azonban mindig félelmetes: a babonával éppen e félelem ellen védekezik az ember. A lángész, aki felfed egy titkot, ugyanakkor megszabadít egy nyomástól. A zsenik az emberiség legigazibb szabadságharcosai. A tömeget azonban fogja a megszokás, a zseninek kétfelé kell harcolnia: egyrészt az igazság meghódításáért, másrészt elismertetéséért a régi hiedelemmel, a balítéletekkel és mindazzal szemben, amit az új dolgok akadályának nevezhetünk. A költőzseni mersze az, hogy az új gondolatokat és új élménytartalmakat új formában közli, a lírikus lángész új lírai magatartással lép a világba. Ady homlokán ott volt a zseni bélyege: új lírai magatartást hozott. Ez nemcsak új versformát, új hangszerelést jelent, hanem új költői érzéklését és kimondását a bennünk és kívülünk történő világnak. A lírikus az ének nagy felszabadítója és károsztója. Adynál lírikusabb természet kevés élt a világon. Vallani mindent, volt életem dolga Én-fajta versekben az ember nem kertel.

Ady lírai magatartásában szembeötlő az ének romantikus szuverénitása. A romantikus utálja a jelent, a múltban és a jövőben van királysága. Énje, amely a jelennek száműzöttje, minden volt és leendő létté tágu. Merőben új lírai magatartás Adynál a királyságnak az az abszolút biztos romantikus érzete, amellyel a saját ügyeit, szégyenét sem titkolva, a nyilvánosság elé viszi, és ezekre úgy tekint, mint a szuverén Teremtő a világ szép és csúfabb dolgaira: vannak, övéi, tehát a lét jogán lehetnek is. Nem kellett neki a megálmódott álmok. Nem bánta, hogy Goethe hogy csinálja, hogy tempóz Arany, s Petőfi hogy istenül. A hízlalt nagynyakú gémekek halászgassanak az áporodott vizeken, ő az ifjú Apolló, új daloknak ifjú Apollója.

A kortársak között is akadtak, akik a fölszabadítót köszöntötték benne. Az ifjú szívekben pedig csakugyan él, jeléül annak, hogy dalai nemcsak emlékéből, hanem kora, sőt utókora lelkéből szakadtak. Hangosan és hűen kimondta azt, amit mások csak félve sejtettek, de előtte senki kimondani nem mert. Az új eszméknek és az új élményeknek ő a tudatosítója is.

Persze, nyelvzsenije nélkül a mondanivalót nem tudta volna kimerni lelkéből. a költő nem az, aki a sejtetni képes, amit lát, - hanem az, aki láttatni tudja, amit lát, és sejtetni, amit sejt. A költőnek a szó nem anyag, hanem látomást támasztó varázsszer. Ő tanít meg bennünket élményeink kifejezésére. Az ember alig képes többet elgondolni, mint amennyit kifejezni tud. Még érzéseinket is a kifejezés teszi közölhetőkké. A líra pedig értelmes jajszó és értelmes örömkialtás.

Ady idején a régi formák, amelyeket egy más kor lelkére szabtak, már nem tudták fölszínre hozni az új lelki tartalmakat. A föltörő és megnyilatkozni kívánó életet - Ady szabadította fel. Az ő kifejezési formái, szóképei, fordulatai és gondolattársításai tették nyelvünket alkalmassá az új közlési anyag kifejezésére. A kor néma gyermekének megoldotta nyelvét. Nem ő előzte meg tehát a korát, hanem kora maradt el mögötte. Kora rekedt meg egy klasszikussá merevült kifejezési formavilágkorlátai között és abban a dicsőhődő, millenniumi érzületben, amely egy klasszikus lírai magatartást és egy tökéletes művészi rangra emelt népnyelvet végérvényesnek és minden újat kirekesztőnek érzett. Petőfi és Arany egész korszakon uralkodtak. A nép nyelvén tőlük tanultunk meg beszélni. Mint általában a nagy költők, ők is nemcsak a múltat és jelenüket zsákmányolták ki, hanem hosszú időre a jövőt is. Volt egy olyan korszak, amelyben mellettük más költőfejedelemnek nem lehetett trónja. A költő-lángész királyságát csak új igények és új élmények jöttén lehet megörökölni, amikor a sok újból már egy korszakra való fölgyült. Ahogyan a tengerek mélyén a korallrengetegek, a korszakok nyersanyaga is előbb készül el a lelkekben, mint ahogy napfényre lép. a századfordulón már elérkezett a gyülemlő sok újság egy új korszaknyitáig. Ekkor lép a színpadra Ady és megnyitja a maga korszakát, amelynek kifejezési eszközéül adja a saját nyelvét. Míg nem jöttem, koldusok voltak. Még sírni sem tudtak szépen. Korunk anyanyelvén ő tanított meg bennünket beszélni. Megrabolta a jövőt is, egész korszakot foglalt le magának. Ezért nem szabadulnak hatása alól még hosszú időn át a legnagyobb költőtehetségek sem.

A maga igazának milyen érinthetetlen hite és világos tudata élhetett benne s minő messiási mersz kellett ahhoz, hogy vállalta a megkövezett próféta sorsát! Kortársai egyenesen bolondnak és értelmetlennek csúfolták az új énekest. Pedig Ady egyik legnagyobb dicsőséget és viszonzozhatatlan ajándékot éppen azzal adta nemzetének, hogy Közép-Európa népeit általa előztük meg az új, huszadik századi hangban és lírai magatartásban. Általa maradtunk az idő és a népek élén, amikor politikai hatalmunk csillaga már vérbeborult s aztán a látóhatár alá szállt. A magyar fölény elismert maradt a költészet szent birodalmában, amikor végzetünk a valóságok világában elsőszülöttségi jogainktól elűtött. Ady elevenen hatott valamennyi közép-európai nép költészetére. A magyar szellem általa tartotta meg azt az imperiumot, amit a politika és a hatalom elvesztett.

Magyarságlátása és magyarságélménye nem kevésbé új, szokatlan, előítéleteket kihívó, lelkiismeretet nyugtalanító, mint költőisége. Irgalmatlanul igazmondó és világosan látó, mint a próféták, a halálos szeretet megszállottja. Ez a föld a lelkek temetője, ez a föld nem tenni, hanem aludni akar. Társadalmi helyzetképe is sötét: A paraszt leromlott s régi a nagyúr. A többi vállat vonva igazul. Ugyanezt kiáltotta egy korabeli államférfi: gyöngé nép, romlott értelmiség. Mások a harmincmillió magyar ábrándjával játszadoztak, amikor ő már látni merte, hogy: Még magasról nézvést megvolna az ország, Werbőczy-utódok foldozzák-toldozzák, de a nép fogy, kivándorol a magyar, a Föld nem tud futni. Csak a Földnek népe, S ezer Kinizsi sem térülhet elébe. Fölszűg rettenetes jóslata, hogy elveszünk, mert elvesztettük magunkat. Reményért a föld alvó lelkét lesi. Az égignyúló gízgakok között a parasztban keresi a magyarságot és a megújító erőt. Erdőért jöttünk a nagy pillanathoz - éneklő a falu felé - Ez a meddő sereg csodára vár. É hívén a népben, fölcattan ajkán a kürt, a népi talpraállást köszönti látomása: Vulkánhegyek nőnek a lápon. Lángoszlop lesz, mi most ködös rém. Lángfolyó lesz a szenny, salak, S veszteglő bús akarattól Lesz diadalmas akarat! Mert nem nihilista, mint ostobán ráfogták. A keleti álm ellen éppen a nyugati tettet hívogatja. Tenni kell, hacsak írott szóval is, mert elveszne az ország, ha elfogynának az aszkéta szívek. S bármily rossz a jelen, ő már a magyar ákác érett táskája, aki a jövőbe vetette el lelke Kánaán-magvait. Hiszi is, hogy jönnek majd a jövőendő fehérrei, akiknek építésre készen a kövük s akik a Ma és a Holnap! Egyedül ő tudta, hogy a millenniumi langyos nyári éj a getsemáni éjszaka volt; egyedül ő ontott benne

vérkönyveket, előre siratván a bizonyos Golgotát. Látott és semmit sem tehet. E látás és e tehetetlenség kijáért tudta magát magyar Messiásnak. Kortársai Coriolánusként megkövezték. Ma értjük, hogy próféta szólt e hív magyarnak torkából, aki tudta, hogy a távoli látóhatár báránnyfelhőiben a háborús vihar villámai gyűlnek.

Ez a magyar Messiás rá volt feszítve fajtája szeretetének keresztjére. Széchenyi óta soha senki sem azonosult annyira magyarsággal, mint ő. Nemzete sorsát senki sem élte annyira a maga egyéni életévé testi- és lelkifolyamataiban, mint Ady Endre. Ez az azonosulás nemcsak romantikus alkatában gyökeredzik, amely az ént kitágítja minden volt és jövőendő életté. az ő romantikus énje a magyarság legfőbb megvalósulásának, legmagasabb kiteljesedésének tudta magát, aki hét szilvafa árnyékában aludt ezer évig, s most egy átkos jelenben ébredt föl, hogy a jövő legyen méltó birodalma. Rendeltetészerű szeretetének okán nem menekülhet a föl-föl dobott kő, mely földjére mindig visszahull. Az ő egyénisége az egész magyar sors példája az életben és a halálban is: Ha meghalunk, majd egyformán halunk. A végzet csakugyan együtt csapott le rá és nemzetére. A magyarság sorsa az ő nagy tragédiája, egyéni múlása pedig a magyarság tragédiájának példája lett.

Kelet és Nyugat nagy határpöre, melyet újraélt és újrafölvetett, nagy bátorsága által csodálatos harmóniában oldódott föl a háború alatt, mikor ez a legösztönösebb és legkeletibb magyar a legtisztább és a legnyugatibb humanitás képviselőjévé magasodott. Ember maradt az embertelenségben. Tudta, sőt ki is mondta, hogy ő egész nemzet igazolásául élt és kiáltott, amikor bátran csörtettek a senkik s még az igaz ember is meglapult. Ösztönében már a háború alatt elővételezte a jövőt. Megírta, hogy nem is a harctereken, hanem itthon már minden elvesztve előre, mert minden nációnak volt terve a háborúban, csak a magyarban aludt a sors hívásának idején a magyar. Szólt, ahogy szólhatott, tudván, hogy csak sóhajtania szabad, de - a keresztfáról a sóhaj is lázítás! A háború után ő lett erkölcsi bizonyítványunk, amelyet fölmutattunk, ha kérdezte a képmutató világ, hogy emberek maradtunk-e az embertelenség iszonytató nagy éjjelén?!

Hallatlan merszének köszönhetjük, hogy ő lett legnagyobb vallásos költőnk. Bűnei megvallásában és Istent kereső harcaiban mutatott alázata volt bátorságának legfőbb foka. Olyan hívő volt, aki harcolt a hitért és a hittel. Nyilvános gyónásaival, bűneinek megvallásával fejére idézte a suttyombűnözők,

az erény álorcásainak szitkát-átkát. Isten viselőse volt. Olykor a hazatért, tékozló fiúként ölelte át a szeretetnek megtalált és jóságos Istenét, olykor a seregek Urát dühvel és könyörögve ostromolta, hogy ne engedje, hogy igaz fiában az ellenségek az Istent is megcsúfolják; olykor küzdött az Úrral, mint a lázadás angyala. De elszakadni, az alvó lelkiismeret párnáira leheverni nem tudott. Aki hisz, testvéri szeretettel hajlik szenvedései fölé, amelyekkel a hitet és az Istent kereste, - néha Jákob módjára küzdvén az Úr szabadító angyalával, hogy a derűs hit üdvét adja meg neki, néha sátáni lázadó haraggal, mint egy megcsalt és trónjavesztett király, néha a megtalált hit hozsannázójaként, aki üldözőire is áldást kér. Magyar költőnek soha nem volt mélyebb élménye a bűn és az erény, az Isten és a Sátán, mint neki. Magyar költő ilyen bűnbánó verseket még nem írt. Csak a legbátrabbak és a legjobbak merik így kihívni a nagyképű világ ítéletét.

Én nem bűvésznek, hanem mindennek jöttem. a lant mellett jogart érzett a kezében. Nagy bátorsága okán követelte trónját. Aki költeményei szépsége előtt hódol, de nem követi a beléjük zárt, mának szóló üzenetet, az nem hű tanítvány, hanem Júdás, aki csókjával újra elárulja a magyar Emberfiát.

A kíméletlen tények zord világában élünk, amikor úgy kell a léleknek a szép, mint a testnek a mindennapi kenyér. Az álom a jövő fellegvára. A szépség a hitnek megtartó balzsam. Ahol a tettek világának embere tehetetlen, a költő még hiteket oszt. Mikor a rómaiak Carthagot a földdel egyenlővé tették, Marius, a politikus tehetetlenül ült le a romokra és kezébe temetve arcát, könnyekre fakadt, látván a catoi átok megfogadását. De mikor Thebát, az isteneknek gyönyörű városát összetörte a vész, a görög rege szerint a holt város üszkei között megjelent Amphio, az isteni dalnok, kifeszítette lantja idegeit, a húrok közé csapott ujjaival, s dalára megmozdultak a kövek, ismét csarnokokká és templomokká illeszkedtek össze. S míg Amphion dala szállt a részvétlen csillagok alatt, a Szépség varázsa és a költészet angyalainak hatalma újra fölépítette az isteneknek az emberek által romba döntött városát.

A magyar Ámphon, aki ifjú szívekben él, ilyen varázslattal énekel közöttünk a szebb Holnap előtt.

Az Ország Útja – 1942. 7. sz. 211-214.l.

Bethlen István Gróf

*Si monumentum requiris, circumspice!
Ha emléket keresel, tekints körül!*

(A westminsteri székesegyház építőjének sírfelirata
a székesegyház hajójában.)

Ha a középkori képíró krónikás meg akarta örökíteni valamelyik kiemelkedő kortársának képét, végletek között mozgó képzeletével úgy látta, hogy csak két megoldás között van választása: vagy aranyalapra feketével rakja föl az arcot, vagy fordítva, fekete háttérre arany arcot fest ki. Ebből az ábrázolási módból teljességgel hiányzott a tárgyilagosság, mégis megvolt benne az ítékezésnek egy történetileg is értékes morzsája; nevezetesen, ez az ábrázolási mód a tömegkortárs értékelését fesztelen hangsúllyal mondta ki, minden gátlás és bírói szenvelgés nélkül leplezte le a tömeg és a kiemelkedő kortárs viszonyát, a tömegnek mindig elfogult és mindig naiv szenvedélyességével. Mérlegelő ítélet helyett a legtömegszerűbb magatartást, érzelmi állásfoglalást rögzített le az utókor számára. Ez a látás a kiemelkedő kortársat csak *in illo tempore* tekinti, csak a kortársakhoz való viszonyát érzékeli, tulajdonképpen nem is a kiemelkedő kortársat szemléli, hanem a tömeg lelkében róla hordott tükörképet nézi. Ebben a naiv, de őszinte és önleplező ábrázolási módban kifejezést nyer a tömeg és a kortárs-kiválóság viszonyának egy örök lélektani törvénye is, az a tény, hogy a kiváló politikai egyéniséget a tömeg szereti vagy gyűlöli, de a fölötte álló személyi tünemény titokzatos belső természetéből származó, vonzó vagy taszító erővel szemben közömbös maradni nem tud. Nietzschei megfigyelés, hogy gyűlölni csak fölfelé lehet: a gyűlölet lázadás valami kiválóbbság vagy nagyobb erő ellen. Különösen eltömegesedett korunkban, amely a tömegszerűt az értékrend csúcsára emelte, és kivált a cselekvő politikai egyéniségek állanak a tömeg gyűlöletének és szeretetének ütközőpontjában, akik a tömeg életébe belenyúló politikai hatalmat anyagilag is gyakorolták, akik tehát nemcsak az egyéniségükből áradó szellemi-erkölcsi erővel, hanem politikai hatalmukkal is állást foglaltak a tömeggel szemben, ami a tömeget velünk szemben is állásfoglalásra ingerelte.

A háború utáni magyar politikai világnak egyetlen olyan egyénisége van, aki egy természeti tünemény megfejthetetlen erejével hatott környezetére, akivel szemben pillanatra sem tudott közönyös vagy észre nem vevő lenni a közvélemény, aki hatalomban és hatalmon kívül sui generis hatalomnak mutatkozott. Akit még ellenségei sem gyanúsíthattak meg az olcsó népszerűség hajhászásával és aki körül mégis föltört a szeretet forró gejzírje éppen úgy, mint a gyűlölet lávája. Akit éppen ez a körötte dúló nyugtalanság, az, hogy érdek nélkül senki se képes szemlélni őt, megfosztott attól, hogy kortársai higgadt ítéletét hallhassa magáról. Egy férfi, akivel szemben az egész közvélemény, akár pro, akár contra, elfogult és indulatos, de mindig állásfoglalásra kész, aki kortársai tárgyilagos állásfoglalására magával szemben szinte már nem is számíthat, de aki gyűlöleten és szereteten túl mégis mindenkié, tisztelőké és gyűlölőké, éppen azért, mert senki sem tud közömbös lenni iránta. Egy férfi, aki hatalmát nem valamely jól szervezett érdekkör vagy osztálya együttérzéséből, hanem saját egyéniségéből meríti: kinek a helyzeti energiáktól függetlenül önsúlya van. Egy férfi, aki magányos, mert mindenkié, a forradalomban összeomlott és a békeparancs által megnyomorított ország újjáépítője, hazánk nemzetek közötti helyzetének külpolitikájával immár egy emberöltőre meghatározója, belső fejlődésünk irányának kezdeményezői által hosszú időre kiszabója, nemzedékünk anyagi és szellemi környezetének és így nemzedékünk sorsának alkotásai és mulasztásai által döntő alakítója, szóval: a trianoni Magyarország és magyarság arcának szobrása: gróf Bethlen István.

Nemzedékünk anyagi és szellemi környezetéért kétségen felül Bethlen Istváné az érdem és a felelősség oroszánrészre egyaránt. Alkotásai és mulasztásai akarva-akaratlanul sorsunk elemeivé lettek immár: nagyon is érdekeltek vagyunk tehát, kissé munkatársak és ellenfelek is, felelősségében valamiképpen osztozók. Politikájának taulságai által, sikerei és kudarcai által Bethlen csak a jövő nemzedékének lehet majd tanítómestere, akiknek számára az idő kellő távlatot és az igazságos ítéletalkotáshoz szükséges napi érdektelenséget biztosít majd, hogy a bethleni művet arányosan, napi esetlegességeitől és a kortársai indulatosság elfogultságaitól megtisztítva, állíthassák a trianoni Magyarország történetének képébe. Csak az idő távolsága igazolhatja, vagy cáfolhatja meg a teljes bethleni politikai gondolatrendszer érvényességét, mikor a végső kifejtésnek ismerete módot ad majd előrelátása

helyes vagy téves mivoltának eldöntésére is. De az egyéniség, amely a mű mögött van, amelynek a mű csak emanációja és amelynek lényegén és formáján a mű sorsa semmit sem változtathat, - a legnagyobb méretű magyar politikai egyéniségek egyike, tanítómesterünk kell legyen erényeivel és hibáival egyaránt.

A tárgyi politikai alkotások, a hatalomban való részesedés különben is csak másodlagos jelentőségűek lehetnek egy politikai egyéniség megismerésében. A magyar történelem nem egy olyan kiváló politikai géniuszt ismer, akitől a balsors makacs következetességgel megtagadta a hatalmat, akinek valóban csak a fizikai hatalmat kezére adó szerencséje hiányzott, hogy alkotó államférfiúvá válhassék. A hatalomban való részesedés természetesen nagy súly annak a mérlegnek serpenyőjében, mely a történeti szerep jelentőségét és a felelősséget méri le, de a politikai egyéniségnek belső értéke és jelleme nem függ a szerencsétől, attól a szerencsétől, amely nem egyéb, mint a körülményeknek a politikus akaratán és befolyásán kívülálló, kedvező vagy kedvezőtlen csoportosulása. Bizonyos értelemben azonban a politikus maga teremti szerencséjét, s ebben a vonatkozásban szerencséje rávall egyéniségére. Ha a politikus szerencséjén a cselekvésre legalkalmasabb pillanat kiválasztásának szellemi, és megragadásának akarat-taktikai képességét értjük, akkor ez a szerencse már a politikai egyéniség egyik legjellemzőbb tulajdonsága, amelynek hiánya a legkiválóbb politikai géniuszt is megfosztja az államférfiúi mivolt ismérveitől. Valamely politikai egyéniség értékét és jellemét, a nemzet politikai géniuszainak sorában elfoglalt helyét tehát alkotásain innen és túl, szellemi-erkölcsi alkata, nemzete hivatásáról és a világban elfoglalt helyzetéről alkotott képe, nemzetpolitikai koncepciója, a nemzet számára javallt céljai, e célok megvalósítását szolgáló eszközök mikénti kiválasztása és a hatalomhoz való személyes viszonya határozzák meg.

Vajon minőnek mutatják e meghatározók Bethlen István politikai egyéniségét?

Sajnos, a nagyság, a lapályi embert is magasbaemelő kiválóság, lényege szerint mindig titok marad: fogalmainkkal nem méríthetjük ki, csak hitünkkel érezhetjük meg. A kiemelkedő egyéniség nem egyszerűsége, hanem titokzatossága miatt kimeríthetetlen a fogalmak hideg formáival, de egyúttal ugyanezen okon izgató és nyugtalanító, vonzó vagy taszító külön világ. Korántsem hiszem, hogy a bethleni politikai egyéniség lényegét úgy tudnám

megragadni, hogy elemeire bontva megmutathatnám e különvilágot egységgé szervező törvényeket. Aki emancipálni képes gondolkodását a bethleni egyéniség ellen föllázadt gyalogszelleme alpari diktatúrája alól, s aki a mai Magyarországot is csak az Örök Magyarország, s a mai nemzetet is csak az örök magyar nemzet egyik állomásaként szemléli és szereti, az legyőzve a kérészetű kortársi ítékezés indulatosságát és szemét a sivár politikai homokbuckákról a magányos havasokra emelve föl, Bethlen Istvánban a nagy magyar politikai hegláncnak utolsó oromzatát fogja látni, azoknak az iránytszabó, sorsküldötte magyar nagyoknak egyikét, akikben időről-időre szállást vesz magának az Örök Magyarország lelke, aki, fajtánk politikai szellemének evangélistái voltak. A lényeglátó magyar szemét a bethleni egyéniségben a nagy formátumon túl az igézi meg, ami benne nem is bethleni, hanem örökmagyar lényeg, amiben történeti fároszainknak folytatása: az, hogy egyéni életévé éli a magyar sorsot, szinte szétoldódik a történeti időben, a magyar sors inkarnációja, annak az örök magyar szellemnek huszadik századi megjelenítője, amely kiválasztottjainkban folytatja vándorlását a magyar időnek végezetéig.

E nagyok sorában is Bethlen a Széchenyi-típusú magyarok vonalán áll. "Gróf Széchenyi Istvánt vallom a magyar politikai gondolkodás nagymesterének és bármennyire bámulom Kossuth Lajos titáni szellemét, azt tartom, hogy egy ellenséges népektől körülvevett, szorongatott és létéért oly nehéz küzdelmet folytató kis nemzet, mint a magyar, csakis Széchenyi tanításainak nyomdokain haladva lesz képes a viharok között megállni." (I.6.)** Széchenyi és Bethlen, természetesen idegrendszerük különbsége szerint különböző reakciókkal, de egyképpen és legmélyebben azt érzi, hogy a magyarság állandóan a halál árnyékában áll, hogy a magyar nemzet előtt földrajzi helyzete és irtózatosságot történeti vereségeinek sorozata állandóan a lét- és nemlét kérdését tartja nyitva. A sötét végzetű Széchenyit szédítő végletek között dobálja ez az alapérzés, Bethlen száraz szenvedéllyel fűtött higgadtsággal alkalmazkodik hozzá; ott lappang az minden politikai gondolata és cselekedete mélyén. Ha politikáját egy létfilozófiai alapelvre akarnók visszavezetni, azt kellene mondanunk, hogy a bethleni politika alapelve így

** Az idézet Gróf Bethlen István beszédei és írásai című kétkötetes kiadványból valók. (Génius kiadása, 1933.) Az idézetek után zárójelben utaltam a kötetre és az oldalszámra.

fogalmazható meg: lappangó vagy jelenlévő, de állandó veszedelmek fenyegetik puszta létünket, ezért politikánkban puszta létezésünk legfőbb érdekének mindig alá kell rendelnünk mikénti létezésünk részletkérdéseit. Ez az alapelv meggyőződésem szerint a mély-magyar életérzésnek hiánytalanul megfelelő politikai álláspont. A magyar életérzés sokat vitatott és magyarázgatott tragikus mivoltára utal: idegenek nem is érezhetik, mert az ösztönökben él. Nem a helyzetünket és a történeti tanulságokat mérlegelő gondolkodás párolta le, hanem az évezredek magyar végzet oltotta ösztöneinkbe. Legnagyobb szellemi magaslataink és egyszerű népünk egyaránt ezzel a gesztussal állanak szemben sorsunk titkával. Ez az alapérzés vizionált Vörösmarty és Kölcsey nemzethalált látó képzetében, Széchenyi örült jóslatában, ez lobbant föl Ady forradalmárságában, Zrínyi magányában éppen úgy, mint a magyar nép huszárosan hetyke halálos magatartásában. Ebben az alapérzésben a temetők figyelmeztetése mozdul fel, általa a századok vigyáznak bennük a lét- és nemlét partjára dobott Örök Magyarországra. Ebben az alapérzésben őrizték meg a hibátlan magyar ösztönök történetünk legmélyebb taulságát és legszükségesebb figyelmeztetését. Érezzük, ha nem is értjük, és követeljük anélkül, hogy általa végzetünk arcából valamit is kiolvashatnánk. Létünk tehát titok: "Valóban csoda, világraszóló csoda, hogy élünk." (II.31.)

Azok a magyarok, akiket végzetük ezzel az alapérzéssel terhelt meg, vagy konzervatívok, vagy forradalmárok voltak. Ezzel az alapérzéssel Bethlen is csak konzervatív vagy forradalmár lehetett. Semmiképp sem járhatta a derülátó Kossuth Lajos "titáni szellemének" útját, aki egy vesztett szabadságharc előestéjén, mikor már hallani lehetett a leszakadó ég zuhanását, világszabadságot hirdetett Szeged piacán, de akiben a magyar csoda másik arca világít a századokba, az eget megvívó hit halálos szépsége és a mindenén túl is élni akaró élet lebírhátatlan akarata. Ez az alapérzés Bethlent konzervatív politikussá determinálta, reform-konzervatívává, aki a vant nem szívesen kockáztatja a bizonytalanabb leszért, aki hagyomány és haladás szintézisében látja a fejlődés egyetlen biztos és eredményes útját. Ez a bethleni konzervativizmus kevésbé volt merész a haladásban, kivált a belpolitikai újítások terén, mint amennyit a kockázat helyes kiszámítása is megengedett volna, sőt amennyire hitünk és meggyőződésünk szerint pl. a földkérdésben éppen az egészséges haladás érdekében elengedhetetlenül szükség lett volna.

De teljesen távol esett tőle a meglévőnek nyugodt élvezetét a kockázat izgalmával megzavarni nem akaró maradiság éppenúgy, mint a múlton andalgó s az élet ütemét megerősölni akaró konzervatív formalizmus, vagy a gyávaság és a hiányos kezdeményező erő erényeivel tündöklő retrográdia. A bethleni konzervativizmus árnyékoldala volt, hogy a reformkonzervativizmusban a szó első tagja csak jelzője maradt a másodiknak, de a szükségszerű egyensúlyt sokszor nem érte el. Bethlen nem azért került olykor a szükséges kockázatot is, mert konzervatív volt, hanem azért lett konzervatív, mert a magyar sorssal szemben való alapérzése folytán minden kockázattól féltette az állandóan lét- és nemlét partján imbolygó nemzetet. "... az a kérdés, elég erősek vagyunk-e, létünk annyira biztosított-e már, hogy kockázatok vállalásával is és radikálisan számoljuk fel mindazt, ami a múlt intézményeiből a modern Nyugat szeme előtt és belső érzésünk szerint is talán elavultnak látszik, vagy óvatosan, megfontoltan, kockázat nélkül haladjunk előre, tisztában lévén azzal, hogy a célhoz így csak lassabban, későbbi időpontban, de biztosabban érünk el." (I. 6-7.) "Az óra kategorikus imperativusza" így hangzik Bethlen lelkében: "... ha Széchenyi a múlt század derekén minden kockázattól féltette nemzetét és a tragikus következmények igazolták intő szavát, ma, amikor százszor nagyobb veszélyek környékeznek a nemzetet, amikor minden ballépés nemzeti halált jelenthet, minden kockázatot kerülni a politikai művészetnek elementáris követelménye kell legyen." (I.7.) A nemzet létének ingatagsága, amelynek tudata Bethlen eltiltotta a kockázatos politikától, indító oka, forrása és egyben helybenhagyó megerősítője volt Bethlen István eredendő, lélekalkati konzervativizmusának.

Az éremnek azonban itt is két oldala van. Ha a konzervatív hajlam rovására írtuk a reformálás elégtelen mértékét és ütemét és a kor szükségletei iránt való érzék bizonyosfokú tompaságát, ugyancsak e hajlamból és tulajdonságból táplálkoztak Bethlen politikai egyéniségének legértékesebb elemei, legragyogóbb erényei is. Egy nagyformátumú politikai szellem konzervativizmusa sohasem pusztán formalizmus, vagy múltra hajló, kegyes mozdulatlanság, hanem épp ellenkezőleg: a lázasan alkotó szellemnek tradicionálista életformája. A konzervatív politikus nemcsak a jövő és jelen harcosának, hanem a holtak mandatáriusának s egy örökség sáfárjának is érzi magát. Egyénisége tehát visszafelé kitágul az időben, mintegy egyidőssé lesz nemzete történetével, és így az időszerűség törpesége fölé emelkedvén,

történeti távlatok nyílnak föl előtte, s mindez történeti mértékben való gondolkodásra képesítik, és történelmi felelősségérzettel terheli. Vagyis: Bethlen konzervatív alaphajlama nemcsak a reformok fékje volt, hanem még inkább önfék azokkal a lehetőségekkel és pillanatnyilag igazolható, sőt sokszor a közóhajjal is párhuzamosan haladó politikai alkalmakkal szembe, amelyek Bethlent a nemzet tradicionális ösvényéről való letérésre, vagy az időtlen nemzeti érdekekkel szembenálló, pillanatnyi nemzeti érdekek népszerű országújtára csábították. A világháború utáni fölfordult Európában, mikor a nemzetek belső élete mindenütt az anarchia mezsgyéjén tántorgott, egészen példátlan és páratlan Bethlennek az a teljesítménye, hogy a régi rendet összetörő anarchikus állapotból diktatúra nélkül vezette át az országot a rendnek alkotmányos állapotába. Holott a diktatúra bevezetésére minden erkölcsi igazolása és politikai indító oka meglett volna, hasonlíthatatlanul nagyobb mértékben, mint 1848 óta bármikor és bárkinnek magyar földön. Miniszterelnöksége előtt a kommün ájulatából fölébredt ország két évig sikertelenül kereste a teremtő rendet. Éppen a rendetlenség és a régi rend intézményeinek eltűnése indokolta volna, ez egyszer kielégítően, a diktatúrának átmeneti bevezetését, vagyis a rendcsinálásnak és a viszonylagos állandóság és biztonság megteremtésének legkézenfekvőbb módját. Európában minden ország, amely háború után a hazánkéhoz hasonló állapotban szenvedett, diktatúrában kötött ki, vagy a diktatúrát hozó anarchikus demokráciába tévedt, de múltját belső életformájában egyik sem tudta folytatni. Egyedül a kicsiny Magyarország, Európa legszerencsétlenebb földdarabja volt képes a nyomor- és gonoszságteremtette fölfordulásból diktatúra vagy mob-uralmi demokrácia nélkül a rend fénylő szigetére kerülni, olymódon, hogy Bethlen ősi alkotmányunk demokratizált formájában megteremtette az erős központi hatalom és a közszabadságok termékeny egyensúlyát. Ez a bethleni konzervativizmus és tradicionalizmus mentette meg az országot attól, hogy Bethlen kormányzása a csábító alkalmak és lehetőségek irányában diktatúrába, vagy mob-uralmi demokráciába hajoljon át, holott egyik felé személyes hatalma, a rendetlenség-adta erkölcsi igazolás és egy fáradt társadalom csömöre, másik irányba pedig az akkori "koreszmék" csábították. Bármilyen legyen valakinek a véleménye a Bethlen-teremtette belpolitikai szerkezetről, csak rosszindulat vagy tudatlanság vitathatja Bethlennek ezt az érdemét, mely utódaink igazabban látó szemében egykor

még méltó elismerésre fog találni, de a nemzetnek már ma is dicsősége és politikai génuszunk fölényének elvitathatatlan bizonyítéka a peremnépek és az új "úrnépek" fölött. Természetesen az a tény, hogy Bethlen nem nyúlt a diktatúra eszközéhez, előtte még számtalan más érvben lelte indítóokát, de ezek az érvek csakis egy konzervatív politikai egyéniség fölött bírhattak olyan érvénnyel, hogy a hatalomszerzés természetes ösztönét, a személyes hatalomnak démonát legyőzhették.

A bethleni politikai arcnak karakterisztikus vonása a reálpolitikai erő is, amely stílusában szintén reform-konzervatív. Olykor erős politikai egyéniségeket is realistákká tesz a képzelőerőnek kicsisége. Ezek azonban nem érdemlik meg a reálpolitikus nevet, mert rajtuk a maradiság bélyege ég. Legfennebb a maradandóság fölként lelkei lehetnek, mivel erős politikai intellektusuk és tiszteletreméltó erkölcsi tulajdonságaik sem pótolhatják az alkotóképesség egyik nélkülözhetetlen elemét, a képzelőerőnek teremtő segítségét. A legnagyobb reálpolitikusok egyike, Cavour, akivel diplomáciai alkatában és reálpolitikai stílusában Bethlen István annyi hasonló vonást mutat, éppen a rendkívüli képzelőerő és az élesre finomult valóságérzék harmóniájában bírta reálpolitikai képességének legtisztább forrását. Bethlen reálpolitikusnak vallja magát, s minden, nem reálpolitikai utat-módot tévesnek mond. A reálpolitika, persze, nem vakondok-szemhatár, és nem is nagy és nemes célokat mellőző, gyalogló politika. Ellenkezőleg. Csak magas eszmei koncepcióval rendelkező, s egyúttal rendkívüli valóságérzéssel és képzelőerővel megáldott politikusok képesek valódi reálpolitikának folytatására, amelynek lényege éppen az, hogy a helyes és magas eszmei koncepció keresztülviteléhez az eszközöket nem a szándékok szerint, hanem a lehetőségek és a körülmények szerint és a valóban rendelkezésre álló rezervoárból kell kiválasztani. "Elmondhatom Apor Péterrel,... hogy mindannyian tudtuk, hogy mit lett volna kívánatos tenni, de mindig azt tettük, amit lehetett, s az adott körülmények megengedtek." (II.375.) Magas célok nélkül nincs reálpolitika, legfennebb siker-politika, viszont a lehetőségekkel és a körülményekkel nem számolva, legjobb esetben délibábpolitikát űzhetünk, ha azonban fortuna elfordítja tőlünk kegyeit, akkor katasztrófapolitikát. A reálpolitikai egyéniség éppen azért a legmagasabb megvalósulása a politikus-ideálnak, mert reálpolitika folytatásához a legkülönbözőbb személyes képességek egyensúlyos egységére van szükség. Valóságérzék és képzelőerő,

politikai érzék, amellyel úgy születik az ember, ahogyan épeszűnek vagy hülyének jön a világra, s amelyet gondosság fejleszthet, de meg nem adhat, - rendkívüli előrelátóképesség, amely egy-egy cselekmény hatását ki tudja számítani, - a történeti méretekben való gondolkodás adománya, mindezek nélkülözhetetlenek annak, aki egy nép sorsát a reálpolitika eszközeivel akarja alakítani.

A bethleni reálpolitika arra vall, hogy Bethlenben e reálpolitikai képességek kivételesen szerencsés összhangban egyesültek. Az a tragikus színezetű magyar életérzés, amelyet főntebb a nemzettel szemben való bethleni magatartás legmélyebb meghatározójának nevezünk, a reálpolitikai képességek kifejlődésének és érvényesülésének kedvezett. Bethlen szemében a magyarság helyzete a világban a többi fajok és a népek között, számbeli kicsiségünk, tragikus vérvesztéseink, az élet annyi vonalán súlyos csatavesztéseink, önmagunk fajhibái (mint Bethlen nevezi nemzeti vétkeinket) mind e tragikus életérzés hiteltetői. A szilárd formákat fölvenni képtelen (mindig az ellenállás formáit fölvevő) germán amőba kelet felé mozgásának útján álló kisszámú nép, melyet észak-déli irányban a szláv harapófogó szorít, megcsonkult országterületen, folytonosan tért veszve a szláv, germán és román fajok lassú terjeszkedése által, - ez a magyar fajnak biztonsága. Kevesebb, mint a magyar államé. Bethlen, a reálpolitikus, nem napi méretekben gondolkodik, a veszedelmet nem csupán mai erejük és mozzanatos formájuk szerint értékeli, hanem szelleme magasából történeti léptékekben lát és mérlegel. Történeti távlatokban legriasztóbb méretet a szláv veszedelem ölti fel Bethlen előtt: "Szob és Szabadka a szláv harapófogó északi és déli ága, amely azon a napon zárul össze, amelyen a szláv népek hatalmi csillaga Oroszország talpraállása folytán felragyog." (I.12.) "Lehet-e kérdés aziránt - kérde -, hogy a 150 milliós fiatal és elhasználatlan energiákkal rendelkező orosz óriás még mérhetetlen nagy elhivatottsággal bír a jövőben? Azzal a biztonsággal, amellyel állítható, hogy kétszer kettő négy, fog ez bekövetkezni. És az is bizonyos, hogy ha nemzeti létünket addig nem biztosítjuk, akkor az északi és déli szláv és a román tenger hullámai összecsapnak a fejünk felett. A Gondviselés azonban egy újabb moratóriumot adott életünknek. Meddig tart ez a moratórium...? Lehet, hogy még egy évszázadig is. Életünk attól függ, valyon ezt a moratóriumot ki tudjuk-e használni kellően és meg tudjuk-e idejében oldani a problémát, amely elé a sors állított. Nincs tehát veszteni való időnk egy

pillanatnyi sem. Az egész magyar politikát ennek a feladatnak a megoldására kell beállítani, mert ez a magyar politika fő kérdése, amellyel áll, vagy bukik a nemzet." (I.12-13.) A bethleni koncepció szerint is a három nagy európai népfaj, a szláv, a latin és germán népfajok közül természetesen szövetségeseink a latin népfaj lenne, továbbá azok a népek, amelyekkel a germán és a szláv veszedelemmel szemben közös a védekező érdekünk. Olaszország felé, mivel a lehetőségek megvoltak rá, Bethlen ki is építi hasznos kapcsolatainkat, sőt mondhatni, hogy e barátság legkisebb lehetőségét is a legnagyobb diplomáciai zsenialitással hasznosítja, például a soproni népszavazás esetében, amely végleg becsapta a nyugati szláv korridorra vonatkozó cseh-jugoszláv törekvések kapuját, és amely mindig egy minimális külpolitikai lehetőség maximális kihasználásának klasszikus példája marad. Megkötötte a török és a lengyel barátsági szerződést, utunkat egyengeti nyugaton párisi és londoni látogatása (ő volt az utolsó magyar miniszterelnök, a Párisban és Londonban járt). Fölismervén a békeszerződések fölbontása szempontjából Németország elsővonalbeli helyzetét, baráti lábra áll Németországgal és Ausztriával egyaránt -, de a nyugati demokráciákkal való termékeny kapcsolatot lehetetleníti a kisantant, és az a nyugati fölfogás, amely a kisantantban securité közép-európai bástyáját látta. A Németországgal való kapcsolat mélyebb indoka Nyugat elzárkózása és a 19-es békék elleni közös út, a szláv veszély és a gazdasági érdek.

Hiszen: "a magyar nemzet fennmaradása attól függ, hogy képes lesz-e azon a területen, amelyet a Kárpátok öveznek, s amely a Duna-Tisza medencéjét öleli át, a maga uralmát újból kellően biztosítani... A magyar állam mai geográfiai határai mellett ez a nemzet végleg el fog pusztulni, ha nem képes uralmát az olyan területekre is kiterjeszteni, amelyek nélkül biztosított önálló léte és fennmaradása el nem képzelhető. A nemzetnek nincs más választása..." (I.12.) a nemzetre leső külső veszedelmek elhárítására tehát ez e bethleni menetrend: a kisantant fölszámolása, a magyarság hatalmának kiterjesztése, a germán-szláv két malomkövé közé kerülés elhárítása érdekében és a békeszerződések ellen baráti viszony a germánsággal, de megállás a germán keletretörekvés útján önállóságunk és függetlenségünk csorbíthatatlan megőrzése által, hogy így felkészülhessünk a szláv óriás halálos ölelésének szétpattantására. Nincs akart félreértés híján az a vád, hogy Bethlen a holnapi veszedelemmel való hadakozás közben elfelejtett fölkészülni a küszöbön álló

ellenséggel szemben. Történeti távlatokban a bethleni koncepció hibátlan; nem a koncepció alapvetésében, hanem a tennivalók sorrendjének megállapításában van a különbség közte és hozzá méltó ellenfelei, például a lángeszű ifjabbik Andrassy között. Éppen Bethlen reálpolitikus mivoltát bizonyítja, hogy e századokra szóló történeti koncepciójához való hűtlenség nélkül riadt föl, mindig alkalmas eszközökkel, a közvetlen veszedelem ellen is, gondoljunk legutóbb az Anschlusstról és az ukrán tervekről szóló megnyilatkozásaira. A bethleni koncepció elleni vád, a sorrendi különbségen túl, tulajdonképpen abból a fogatkozásunkból ered, hogy a veszedelmek ellen csak akkor emeljük fel a védelem fegyverét, amikor Hannibál már a kapuk előtt van. Ezért nem veszünk tudomást - a többi közt - egy emberöltőnél hosszabb ideje az északi és déli szlávság lassú hódításáról, amely embert és földet vett és vesz el tőlünk. Másfajta hódításról nem is szólván...

A bethleni politika azonban széchenyista stílusú: a magyarság belső megerősödésében látja létünk legfőbb biztosítékát, amelyet elibe helyez a létbiztosítékként fölismert kül- vagy belpolitikai szerkezetnek. Nyilván itt van elrejtve egy lényeges különbség Bethlen és nagy államférfi-kortársainak reálpolitikai szemlélete és stílusa között. A bethleni koncepciót Széchenyi szelleme hatja át; szerinte számbeli emelkedésünk, anyagi, erkölcsi és szellemi megerősödésünk és nemzeti öntudatunk maximális kifejlesztése nélkül minden más létbiztosítékunk ingatag és törékeny, az idő változásai szerint esendő, terjedjen ki formális politikai hatalmunk bármily messzire. Nyilván a nemzetiségektől szorongatott Erdély fiának személyes élménye is közreműködött e szemlélet kialakításának. Bethlen kora áramában él, szellős szellem, akin átfújnak az európai szellemi viharok. Mégis: a háború előtt szinte egyetlen nagy politikai egyéniségünk, aki több vonatkozásban is függetleníti magát attól a liberálisnak nevezett állam- és nemzetszemlélettől, amelynek magyar változatát nebánsvirágnak tekinteni a kor szellemi magaslatához egyedül méltó magatartás volt az elit szemében. Egyáltalában nem hiszi, sőt keményen tagadja az akkori kényelmes közhiedelmet, hogy a lojális állampolgár már a magyar nemzetnek is hív tagja, hogy lendületes megmagyarosodó, a nyelvükben magyarok már csakugyan magyarok, vagy éppen pótolhatnánk a független történeti magyar intelligencia hivatalnoksorba bukó seregét. A magyar állameszme nemzetiségszelídítő varázsának cseppet sem hisz, kegyetlen realitással tárja föl a mélyben dolgozó erők

irányzatosságát. A harmincmillió magyarországi ábrándjának felhőtípróival és azokkal szemben, akik a politikai hatalomnak, az állameszme varázsának és a belátásos összefogás eszméjének a nemzetiségi kérdés megoldásában komoly jelentőséget tulajdonítottak, - Bethlen a meztelen valóságot meri látni, és ki is mondta, hogy a nemzetiségi kérdés nem politikai kérdés, hanem a fajok könyörtelen, változó körülmények szerint változó eszközökkel, nyíltan vagy lappangva folytatott harca, természeti törvényeken alapuló küzdelem, melyet semmiféle politikai mesterfogás meg nem old és el nem dönt, hanem csakis az erő és a hatalom. "A faji ösztönöknek, az érzéseknek, a vágyaknak, a történelemnek és a nemzeti ideáloknak ellentétességéből fakadnak" ezek a nemzetiségi harcok miértis ezeket "nem fogja kiegyenlíteni semmiféle okoskodás soha", semmiféle politikai megegyezés vagy szerkezet. Minden politikai mozgolódás és "félreértés" vagy torzsalkodás és megegyezés "a kérdést felszínen érintő csekélységek." (I.85.)* "Erdély felett tartósan az fog uralkodni, aki a nemzetek létérti küzdelmében szerepet vivő nagy tényezőket a maga számára huzamosan kedvezően alakítani képes lesz. Aki ezt figyelmen kívül hagyja, azt a természet törvényei a leggyönyörűbb nemzetiségi politikai egyetértés mellett is szét fogják morzsolni. Mi ezen az úton vagyunk, amint azt a matematika, az egyszerű bizonyítja, ha az utolsó percben észre nem térünk." (I.65.) Élt-e magyar a hazában, kinek ereiben meghűlt volna a vér Bethlen 1912-ben elhangzott, irtóztos igazságú jóslatának hallatára: "Szegény Erdélyország, ha így haladunk, maholnap száraz ággá válik a magyar nemzet élő nagy fáján, melyben hajdan a most még távolban készülő zivatar villámai sújtanak le és dönthetik porba vele együtt a büszke évezredes tölgyet." (I.68.) Sürgeti is a mozdulatlan kormánnyal s a "tehetetlen, önmagafelett", "a végfeloszlásnak induló szervezet reakcióképtelenségét" (I.61-62.) mutató magyar társadalommal szemben a céltudatos erdélyi birtokpolitikának, kereskedelmi és hitelpolitikának megindítását, természetesen hiába. Szava pusztába hal, jóslatai felett a millenniumi dicsőhődő nemzedék mosolyogva tér napirendre. A nemzetiségi kérdésnek ez a bethleni fölfogása nem fér bele a kor liberális nemzet- és államszemléletébe, amelynek egyik legkirívóbb megnyilatkozása volt az állam szerepének túlbecsülése a nemzet életében az a felületesebb felfogás, amely a politikai vonatkozásoknak döntő szerepet

*A nemzetiségi kérdésre vonatkozó idézetek 1912-ből és 1913-ból valók!
Nem utólagos bölcsességek, hanem valóban próféciaik.

tulajdonított, s pl. az állampolgári hűséget a nemzeti öntudat elsődleges megnyilatkozásának tekintette. Bethlen nemzetiségi koncepciójáról elmélkedvén, említésre méltó, hogy szerinte az unió erdélyi hívei az unió célját és indító okát abban látták, hogy a pusztuló erdélyi magyarság az anyaországtól kapjon erősítést a mélyben folyó nemzetiségi harchoz. A katonai kérdésben elfoglalt álláspontja felett pedig a háború után önmaga tör pálcát, mondván, hogy a katonai kérdés megoldásával - hiszen ez mikénti létezésünk kérdése volt - várnunk kellett volna, hogy a nemzetiségi harcnak javunkra való kimeneteléhez a dinasztia lojális támogatását megszerezzük.

Tipikusan széchenyista reálpolitikai szellem hatja át Bethlennek Trianon utáni nemzetpolitikai koncepcióját is, amely a tennivalók sorrendét így állapította meg: 1. belülről kell megerősödni az országnak, mégpedig elsősorban a lelki nyugalom és egyensúly helyreállítása és a jogrend és jogbiztonság megteremtése által, másodsorban a gazdasági talpraállás és a halaszthatatlan szociális feladatok elvégzése által, hogy a nemzeti összefogás, minden erőnek koncentrációja létrejöhesse a legfőbb cél érdekében; 2. csak az ily módon belsőleg megerősödött ország gondolhat arra, hogy aktívabb külpolitikai eszközökkel is munkálja nemzeti fölemelkedését és a létét biztosító hatalomkiterjesztést. E program nemcsak a sorrend megállapításában vall Széchenyire, hanem abban is, hogy Bethlen e program sikerének előfeltételét mindvégig a nemzeti egység eszméje konkrét megnyilatkozásaiban pártpolitikai szennyeződéssel jelent meg a nemzet előtt, holott a nemzeti egységről alkotott eredeti bethleni elképzelés kétségtelenül éppen a pártpolitika fölé akarta emelni a nemzetet. A nemzeti egység gondolatának megvalósításában sokan egy fényes etikai palást mögé búvó pártidiktatúrát sejtettek, mások pedig, mint a nivelláció titkos eszközét gyanúsították meg. Holott a nemzeti egység bethleni elképzelése éppen ellenkezőleg, olyan erőként akarta a nemzetet átsugározni, amely egy maximális nemzeti öntudatú magyarságot rendel alá minden osztályérdeken és egyéb tagoltságokon túl a lét- és nemlét partjára sodort ország és nemzet legfőbb érdekének, amely érdek magába old minden részérdeket, viszont igényel minden áldozatot. Általában Bethlen reálpolitikai szemlélete sohasem engedte magát megtévesztetni erőviszonyokkal számolt, a politika felszínes erőinek játéka által, mindig a társadalmi erőviszonyokkal számolt, a politika eszközeivel is ezeket akarta

alakítani, sőt mondhatni, hogy Bethlen a politikai erőket csak mint bizonyos társadalmi erők vetületeit értékelte.

Fölmerült a kérdés, vajon e reform-konzervatív, széchenyista koncepcióhoz hű maradt-e Bethlen István, más szóval: következetes volt-e politikai célrendszerének szolgálatában, és politikai etikája méltónak bizonyult-e a magas célhoz?

A nagyformátumú reálpolitikus is viseli a nagyság átkát. Az ő magaslatáról a lapályi kortársaknak nincsen kilátásuk a dolgokra, tehát nincs meg a helyes ítéletalkotás előfeltétele. Így érte Bethlent is a következetlenség vádja. A kortársakat sokszor megtéveszti a célok és eszközök arányának kiszámítására szükséges szemhatár hiánya. Maguk hibájával másokat marasztalnak el bűnben. A bethleni politika következetes volt. Persze, nem abban az értelemben, mintha mindig ugyanazokat az eszközöket ítélte volna alkalmasnak célja elérésére. Mivel a körülmények és helyzetek folytonosan változó alakzatokban jelentkeztek, ezért a politikai következetesség azt követelte, hogy Bethlen az eszközöket a körülmények és a helyzetek alakulása szerint változtassa. Kétségtelen, hogy Bethlen mindig következetes volt célrendszerének szolgálatában, vagyis a változó körülményekhez és helyzetekhez alkalmazott legkülönbözőbb eszközökkel szolgált változatlan hűséggel egy állandó politikai koncepciót. Talán éppen ezen a téren nyilatkoztak meg diplomáciai és kormányzói zsenialitásának legjobb értékei. Szellemének egyik legerősebb oldala különben is logikája, amelynek ereje pótolta a magyar rétorpolitikusként egyéniségéből hiányzó vonásait. Szónoki ereje nem a káprázatos retorika, hanem a feszes logika, a száraz szenvedélytől átfűtött meggyőződés. S bár a magyar rétorpolitikussal semmi rokonságot nem tart, nagy szónok is a szónoknak abban az értelmében, hogy beszédében egész fizikai, szellemi és erkölcsi mivoltának jelenlétével hat.

Politikai etikájáról szólván, első tekintetre úgy látszik, mintha Bethlen politikai alkatában adva lenne egy ellentmondás. Nevezetesen, a reálpolitikus mindig számol az adottságokkal és elsősorban ezekre épít, - viszont a reform-konzervatív szellemet az jellemzi, hogy a politikát a tömegek nagy nevelőiskolájaként fogja föl. Az ellentmondás azonban látszólagos. Mert a reálpolitikusként az adottságokkal számoló magatartása nem azt jelenti, hogy számára a cél szentesíti az eszközöket, hanem azt, hogy a kormányzás eszközeit mindig a kormányzottakhoz kell szabni s ugyanakkor a magas cél

érdekében kell alkalmazni. Amikor tehát a reálpolitikustól az etikai elveket számon kérjük, tulajdonképpen azt a kérdést vetjük föl, hogy lehet-e egy országot vagy nemzetet magasabb erkölcsi színvonalon álló eszközökkel kormányozni, mint aminő erkölcsi színvonalon a kormányzottak állanak? A hatalom eszközei tulajdonképpen a kormányzottak társadalmi, gazdasági, szellemi és erkölcsi életberendezésében és felfogásában eleve adva vannak, és ha a hatalom gyakorlója teremt is új kormányzási eszközöket, igazában csak abból teremthet, ami van. Szent István például semmire sem ment volna a modern állam fegyelmező szervezetével, de még a középkori pellengérral sem, amely büntető és elrettentő erejét abban a társadalmi fölfogásban bírta, amely a pellengért megszegőnek érezte. Kormányzásának eszközei, bár ő maga szent volt, kora erkölcsi felfogásának átlagos színvonalán állottak. Mert egy kormányzási eszköznek hatékonysága végeredményben nem is a kormányzótól függ, hanem a kormányzottak felfogásától és helyzetétől. Angliában a fontcsata idején hatásosabb valutakorlátozó eszköznek bizonyult egy fölhívás a társadalomhoz, mint nálunk a büntető szankciók fegyvere. Amint - Szent István írása szerint - görögöket nem lehet római módra kormányozni, hanem csak görög módra, magyarokat pedig csak magyar módra - épp úgy a kormányzás eszközeinek is a kormányzottak színvonalához kell alkalmazkodniok. Kétségtelen, hogy a bethleni reálpolitika mindkét arany szabályt követte, de föltétlenül magas erkölcsi színvonalon is mozgott, mert a rendelkezésére álló eszközöket a legmagasabb eszmei célok érdekében névelőleg alkalmazta. Ez az alkalmazás tette a bethleni reálpolitikát a tömegek nevelőiskolájává. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, hogy Bethlennek a magyarsággal való teljes azonosulása, nemzeti sorsunknak egyéni sorsává élése, az a legmélyebb alapérzése, hogy fajtánkra állandóan a lét- és nemlét kérdése mered, logikusan is egy nemes erkölcs szellemével kellett áthatnia politikai egyéniségét. A halál árnyékában élő nem lehet komolytalan. Hiszen ez a sötét tónusú alapérzés állandó vita a végzettel, állandó tagadása a pusztán politikai erőviszonyokból levonható konklúzióknak, erkölcsi erők segítségülhívása, mert csak morális súly és szellemi erő pótolhatja ki a fizikai hiányát. Azok a politikai géniuszaink, akiket a magyar sors állandó esendőségének érzete szüntelenül áthatott, sohasem hízelegtek a nemzetnek, mindig szemibe mondták a fajhibákat és szeretetük vasvesszőkkel járt bűneink között. Ezek látták igazán, hogy fizikai létünk törékeny, s "csoda, hogy élünk", s hogy az

erkölcsi fölény sokkal inkább létfeltételünk, mint bármely más népnek. "Felemelkednünk is csak úgy lehetséges, ha az egyik oldalon képesek vagyunk kiküszöbölni azokat a nemzeti bűnöket, amelyeket Széchenyi István olyan kegyetlenül tudott a nemzet szemébe mondani, a másik oldalon pedig újból fölkeljük és fölébresztjük azokat a nemzeti erényeket, amelyeknek megtestesítője és mártírja volt Széchenyi István." (II.37.) "A magyar nemzet újjászületése ... nem az anyagi javak nagyobb vagy csekélyebb mennyiségétől, hanem azoknak az erkölcsi tőkéknek összegétől függ, amellyel a nemzet igazságáért síkraszállani képesek vagyunk." (II.41.) A magyar Panteon Bethlen szerint csak az olyan igazi magyar úr számára van nyitva, aki "lélekben és testben összeforrott nemzetének minden érdekével, és bátran és férfiasan szemébe mondja nemzete igazát mindenkinek, járjon ki érte üldöztetés a legmagasabb polcra, vagy sárral és piszokkal dobálja meg érte az utcai demagógia, és nyelvét öltögesse rá a zsurnalisztikának züllött része, vagy a politikai prostituáltaknak az a hada, amely az olcsó népszerűségnek hízeleg a porban." (II.43.) A bethleni jelszó komoly erkölcsi parancs: "Újjá kell születnünk lélekben, vagy elpusztul a nemzet." (II.43.) Íme, a bethleni látás: fizikai létünket is csak a fizikaiaknál magasabb erőkörök áramába való bekapcsolódásunk biztosíthatja. Így nő ki a tragikus alapérzésből a magyar sors epikája, amely magasabb erők segítségével akarja éltetni a nemzetet.

Bethlen személyes viszonyát a hatalomhoz a kötelességtudat határozta meg és a nemzeti szolgálat szellem hatotta át. Főlényét a hatalommal szemben mindvégig töretlenül megőrizte, a hatalom csak eszköz volt számára, amelyet erős kézzel tartott és használt. Az uralkodás démonikus varázsa soha meg nem igézte. Önként dobta el magától a hatalmat és magyar miniszterelnök szegényebben még soha ki nem lépett a Sándor-palota kapuján, mint ő. Lelke istenét vitte oda, egyetlen kincsként ezt hozta ki. Úr volt a hatalomban is, ura a hatalom démonának, amelyeknek bűbája csak legritkább egyéniségeket nem tudja magához rontani. Bár a hatalmat a magyar nagyúr előkelő türelmével és hideg fölényével gyakorolta, mégis szakszerűen, céhbéli és vérbéli avatottsággal, a hatalmi gépezetnek olyan mesteri kezelésével és a hatalmi előnyöknek olyan taktikai művészettel való hasznosításával, hogy sok szempár a hatalomtechnikus és taktikus nagy arányaitól a politikai egyéniség nemesebb anyagát meg sem látta. Ez a gondolkodni lusta és hamisságra hajlamos felületesség a nagy hatalomtechnikus Tisza Kálmánt idézte Bethlen láttára,

Bethlen reálpolitikus egyéniségének egy alárendelt vonását emelvén egész politikai alkatát meghatározó rangra.

Bethlen egyénisége erdélyi hagyományokat elevenít meg, amelyek a legmagasabb diplomáciának, a fizikai hatalom szellemi erőkkel való megsokszorozásának ragyogó erényeit őrzik. Ha politikai módszerét különösnek érezte a nemzet, ebben nyilván része van annak is, hogy évszázadok óta Bethlen az első olyan hatalmas erdélyi szellem, aki döntően és a fizikai hatalom teljes fegyverzetével alakította a régi királyság bel- és külpolitikáját. Nincs itt a helye, hogy megkeressük politikai egyéniségének erdélyi őseit és szellemi genezisével közelítsünk különvilága megfejtéséhez. Nyilván azonban ősök sora küldte őt és Erdély determinálta e nagy fiát. A balladai Erdély, mely nagy ellentétek szép egysége volt, politikájában és sorsában egyaránt.

A háború után a legsorsdöntőbb lusztrumban e hatalmas politikai egyéniség fonta és tartotta kezében sorsunk fonalát. Ma a törpék bosszúja gyalázkodik körülötte. Gyűlölik, mert szeretik; gyűlölik, mert mindannyian érzik a tehetetlenség kínját abban az akaratban, hogy olyanok legyenek, mint ő. Gyűlölik, mert hiába szeretnének akkorák lenni, mint ő. Magánya páncél és elérhetetlen magasság. Mint sorsunk éber virrasztója, mint őrző a strázsán, áll a hatalomnak "láthatatlan polcán", honnét nem taszítja le senki már, mert oda senki nem emelte őt, hanem magától emelkedett - míg lent egyre hull a pernye, folyvást közelebbről hallik a végzet lépése, s a fórumokon egyre hangosabb a "szájas Kleonok, a szájas suszterek" gyalázkodó és tülekedő zsinatolása, akik mindig készek lennének száműzni a Perikleseket, mert nem hibájuk, hanem nagyságuk miatt gyűlölik őket. A jobbak és a látóbbak azonban, akiket érdek nem fertőz és törpeség nem lázaszt, - gondolkodjanak bárhogyan a bethleni műről -, a lapályi nagyságokról vigasztalódva emelik szemüket Bethlen Istvánra, az ezeréves nagy magyar politikus-hegylánc utolsó oromzatára...

Az Ország Útja – 1939. 7. sz. 385-398.1.

Teleki Pál

A jó halált az élet legnagyobb ajándékának nevezik, de az önfeláldozás minden bizonnyal az ember leghatalmasabb teljesítménye és isteni lényegének

legmagasabb megvalósulása a földön. A halálos szeretet önfeláldozó gesztusa az élet legsűrűbb, legteltebb - mondhatni - összegező pillanata, a földi élet egyetlen olyan mozdulata, amellyel az ember földi léte és önmaga fölé emelkedik. Az ember hőssé magasodik és a hős kora fölé száll, korának rokona ugyan, de csak úgy, mint a csillagok a földé, amelyek akkor ragyognak fel, mikor rokonuk elveszti világosságát.

A kortársak a nagyság lehetőségére emlékeztek, amikor egy kortárs távozott körükből, hogy hősként szárnyaljon az idők fölé. az ember, aki erények és hibák ötvözete, Telekiben is kisebb volt, mint a hős, aki halála önfeláldozó pillanatában bevonult a történelem csillagtáborába, ahol azok fénylenek, akiknek halálával az élők kaptak új életet. A hős Ő volt, de hősisége által a kor arcán is megjelent a hősi vonásoknak szépsége. A mércét, ha majd az utódok megmérnek bennünket, nem lehet alacsonyra tenni, hanem magasra kell ütni, mert a kor fia volt Teleki Pál is. Most már a hősiség is a korszak stílusához tartozik: mélypontjai mellett ott ég az égi magasság csillaga. Az ember-Teleki a halál éjjelébe hullt, de a hős mögött mindjárt felkelt a történelem napja!

Államférfiúi tevékenységének mérlegét elkészíti majd az utókor, amely a történet folyamatosságában és a nemzet időtlenebb egységében jelöli ki a mának értékét és valódi jelentőségét, világosságot derítve mindara, amit ma homály fed és napvilágra hozva Teleki életéből és halálából is azt, amit most titok takar. Hogy Teleki államférfiúi műve - nemcsak a szándékok, hanem az eredmények és következmények vonalán is - milyen rangot érdemel a nemzet történetében, azt más nem is döntheti el, csak a történetírásnak az az ideje, amikor a mosti jelen, múlttá távolodva, kitisztul a rövidéletű esetlegességek hálójából, amikor a vulkanikus kor hullámozó lávája szilárd formákba merevedik, amikor majd nyilvánvalóvá válik, hogy mennyi megélő jövődőt épített a nemzet örökkévalóságában e sok-titkú és nyugtalan jelen. Mert a nemzeti érdeknek nem mérője még a mai közérdek sem, hiszen a nemzet nem azonos egyetlen nemzedékkel. De minden nemzedéknek szól a norma: történelemformáló magatartásában annyi a nemzeti érték, amennyire azonosulni tud - önmaga legjogosabb érdekeinek hátrahagyása árán is - a nemzetnek korok és egyének, századok és nemzedékek felett álló történelmi személyiségével. Olyan korszakban pedig, amikor az új kikezdések megszakítani látszanak a múlt folytonosságát, az egy-dimenziójú jelen szinte semmi mértéket sem ad egy államférfiúi tevékenység történelmi értékének megítéléséhez. E mértékek birtokában majd

csak az utókor lesz, amely a nemzet három-dimenziójú életének, a múltnak, a jelennek és jövőnek egységében szemlélheti a mi mánkát. Kétszeresen a jövőendő dolga marad ez most, amikor forr a világ bús tengere és a kikötők még nem látszanak.

A holtak élete az élők emlékezése, de a hős emlékezni kényszerít, mert legmagasabb vágyunk megvalósulása, példakép és vád. Poraiból kitisztulva, Teleki lapályi máknak hőse, immár eszmévé finomult, sőt eszménnyé tüzesedett, akiben az eszme megszemélyesedett. Életében esendő és sebezhető katonája volt nemzete ügyének; hősi halála sebezhetetlen harcossá tette, hogy küzdjön abban a csatában, amelynek bajvívója volt életében és amelynek sikeréért elibe ment a halálnak. Immár a lelkek szentélye a hona, ahol él, mint egy mélyebb és igazabb magyarság megszólaltatója. A másnak összekuszált zűrzavarában, amikor az élők a nemzetnek, a történeti személyiségnek érdekét alig tudják vagy sokszor nem is tudják elválasztani a nemzedék érdekétől, - az ő némaságában szól hozzánk hangosan és elnémíthatatlanul, megbolygatva az alvó lelkiismeretet, az Örök Nemzet szava.

A nép így értette, tehát megértette halálának mélyebb igazságát. Még el sem temették, koporsóját már elborította a legenda virága. Értünk halt meg, - mondta a nép - áldozat volt, jobban féltette hazáját, mint ahogy félte a halált. A legenda útra kelt, más-más mesébe bújik az egyetlen igazság, amelyet a népnek ősi veszélyekre riadó ösztöne messziről megérezett: az áldozat szükségessége és Teleki halálának áldozatos-volta. Vére így csapkodja az alvó lelkiismeretek ajtaját. A nép legendáiban ahhoz az ellenség által megölt erdélyi atyja-fiához hasonló hős Ő, akiről azt regéli a monda, hogy valahányszor a székely népre alattomos veszély leselkedik és valahányszor a csiki hegyek közt elalszik az éber őrködés szelleme, - megindul a megholt hős sebéből a vér patakja és a veszedelem hírével bekopogtat az alvó székelyek ablakán.

Merjünk magyarok lenni! - mondta egyik utolsó beszédében Ő, aki hős mert lenni, aki által a magyar szó ismét megtelt az erkölcsi szépség fenségével és akiben a magyarság az egész emberiségnek ismét egy közkinccset adott. Mintha halála folytatná a mondatot: merjünk nagyok is lenni, méltók múltunk emberi csúcsaihoz, azokhoz az igazokhoz, akik a sorstól ezer éven át megszerezték a nemzeti létezés csodáját.

Halála napjától fogva egy új értékkel lett gazdagabb az a nemzeti kincsestárunk, amely őrzi azokat a kincseket, amiket rozsdá meg nem emészt és

moly meg nem rág. Halála napjától fogva, valahányszor belénk mar a nemzeti létért való aggodás kínja és az útvesztők kilátástalanságának szenvedése, elénk lép társnak, példának, támogatónak vagy vádolónak e szikár magyar, a legnagyobb szeretet magyarja, aki egy törpe korban szállt a csillagokig, életét adva övéiért. Halála pillanatától nem lehet menedéke a kortársnak ama vádoló vagy parancsoló gondolattól, hogy hozzánk is szól a norma: bármi áron is azonosulnunk kell a nemzet örök személyiségével.

Reá gondolva, ismét eltölt annak az órának lesújtó és felemelő döbbenete, amikor tragédiájának híret vette. Ahogy távolodik az időben, egyre érvényesebbnek érzem az első fájdalom kitörésének igazát, ezért ideiktatom azt, amit pár órával halálhírének vétele után írtam:

Halálod nem elmúlás, hanem megdicsőülés. Koporsód nem ravatal, hanem oltár, ahová áldozni jár a haza minden hű fia, amíg élnek magyarok e földön, akik értik ezer évünk dicsőséges tanítását. Golgotád tövén a sír nem az elmúlás jele, hanem a halálos áldozat megtartó erejének, a föltámadásnak szent helye. Halálod némaságában a magyar temetők örök tanítása szól, mint eleveneket mozdító ítéletnap kiáltása: nekünk az a sors adatott nehéz kitüntetésül, hogy elvesszünk, vagy magyszerűen éljünk, mert nagyság és hősiség nélkül a végzet nem ad nekünk semminő életet. Te lelkedben hordoztad egész múltunk hősiségét; életednek ellobbanó fénye nemzeti nagylétünk örökmécse. Hitted, hogy a leghívebb magyarok halála a haza életének váltsága.

Te a Végzet kiküldött hírnöke voltál, utolsó intés és végső felhívás, riasztó szózat és törpeségünkből kiemelő példakép! Véred nagyságunk és méltóságunk letörölhetetlen pecsétje, halálod nemeslevelünk a halálod által megdöbbszent világ és lesújtott önmagunk előtt. Míg test szerint is éltél, sorsunk éjjelének őrzője voltál, zuhanásod pedig megkiáltotta az éjszakát. Virrasztó voltál és ébresztő lettél!

Ezért a nemzet nem búcsúzni jön Hozzád, hanem fölesküdni Rád, letenni az esküt néma testamentomodra, tragikus hős, emberi oromzat, magyar messiás, életünkért holt halott, halálos szeretet önkénes vértanúja, némaságunk elnémíthatatlan megkiáltója, éber virrasztó és immár ébresztő, Teleki Pál!

Az Ország Útja – 1941. 5.sz. 161-163.l.

ELŐSZÓ

Pethő Sándor: A magunk útján című könyvéhez

A Deák Ferenc Társaságnak, az alkotmányhű értelmiségi fiatalság eszmei közösségének megbízásából és nagynevű szerző megtisztelő engedelmével összeválogattam Pethő Sándor „reformkor”-beli közírói termésének legjavát, melyet e kötetbe foglalva teszek le a magyar olvasó közönség asztalára. A megjelenés sorrendjében találja itt az olvasó az alkotmányvédő arcvonal kimagasló szellemi vezérférfiújának azokat az első ízben a Magyarság hasábjain napvilágot látott írásait, amelyek a szerző a napi vezércikk mulandóságával számolva vetett papírra, de amelyeket formájuk irodalmi értékén túl a tárgyalt kérdések nemzetpolitikai jelentősége, tartalmuk súlya és a politikai vezetőrétegre gyakorolt hatásuknak mértéke közvéleményük formáló tényezőivé avatott.

A „reformkorszak”-ban az újítás dühe szövetkezve kontárság csalhatatlan magabizásával a szavak dagályaitól szédelő titanizmus vak Sámsonként esett neki nemzeti létezésünk történeti oszlopainak; egyszerre nyúlt hozzá összes sorskérdéseinkhez a zűrzavarnak olyan állapotát teremtve meg, a helyzetek és az eszmék között, hogy a vértelen lármában szinte teljesen elveszett politikai Génuszok igéje az a tiszta szó, amely vezérlő hangként száll felénk történetünk eltűnt századainak homályából. Mintha a nemzet kiejtette volna emlékezetéből a múltat, egy új barbárság képpromboló dühe szállta volna meg, hogy elszakítva élete fonálát, az új születés kínjai között vajúdjon ki a zűrzavarokból valami merőben újat, mely inkább egy ideig archoz, mint múltunkhoz hasonlít. S csúfarcú középkori hamis próféta, aki álarcban ment hívei közé, hogy rútsága el ne riassa nyáját, ezek a modern próféták és eszmekepecsek is a kor- és a népeszmék divatos ruhájában és az érzelmi magyarkodás népviseletében jelentkeztek a piacon. Az idegen dugáru nemzeti csomagolásában és dömpingáron került a politikai ponyvára.

A helyzeteknek, eszméknek és személyeknek e kusza összevisszáságában a jobbak feladata a népszerűtlen eszme tisztázása marad, az majdnem reménytelen kísérelt, hogy a felgyúlt szenvedélyektől a józansághoz, a vak akarattal a tiszta észhez és a felhőkön nyargaló reménykedésektől a földön járó lehetőségekhez fellebbezenek. A közíró számára ez az idő volt az, melyben hivatásának hősi magaslatára emelkedhetett, a viharban magasra tartva

a tiszta szónak fáklyáját, és a lármában hallatva az Igét, amely ezt a lármát egyedül volt hivatva összhanggá dirigálni. A közírót ugyanis a politikustól első sorban nem az különbözteti meg, hogy a politikus és - ha néha tollat ragad is - inkább az élősónak hatalmával, helyzeteket teremtő és kihasználó tetteivel, munkája céljait, és az ő számára a hatalom az a kör, melyben érvényesülésének legmagasabb, természetes lehetőségeit megtalálja, még a közíró tisztán szellemi fegyverekkel száll csatába, és természetes szerepében nem lépi át a politikai hatalom határmezsgyéit. A politikustól a közírót a jellegzetesebben az különbözteti meg, hogy a tollnak emberének közéleti szerepkörben és az órálói hivatás hangsúlyozódik; ő az eszmének apostola a politikus pedig adminisztrátora, ő a lelkeket szántja, a politikus pedig a hatalom eszközeit forgatja, az ő hatalma a tiszta szó, a politikusé pedig mindenek fölött a tett. S valahányszor a politika felbontja a közélet megszokott, történeti formáit, és a géniuszok harcoló terévé lesz a fórum, valahányszor a politikai küzdelem a hatalmi síkról a szellemi és erkölcsi síkokra tolódik át, mindannyiszor a közíró lép előtérbe, elérkezik számára a legnagyobb szerű alkalom, hogy megélje és beteljesítse hivatásának legmagasabb formáját. Ha ilyenkor a közíró bele tud nőni az idő igényelte szerepébe, akkor felemelkedik arra a legfelsőbb vonalra, ahol folytatni képes a magyar közírás Kemény Zsigmondi hallhatatlan hagyományait. Szellemi hatalmát mint a politikusok tanítója, mint a lét örök törvényeit őrző kódexnek korszerű értelmezője gyakorolhatja. Persze, a sajtó elkapitalizálódásának korában az effajta közíró fehér-holló számba megy, mert a "Disznófejű Nagyúr" nemcsak kibérli az agyakat, ha már a lelkiismeretek küszöbén megtorpanni kénytelen, hanem agyon is hajszolja azt, aki az elkapitalizálódott sajtó agyafogyasztó, modern üzemébe belekerül. Ha közírásunk a Kemény Zsigmondi színvonal és határfok alá hanyatlott, ennek semmi képpen sem lehet szűke az oka, de kielégítő magyarázatát még a tehetség és jellem gyakori és szomorú szintkülönbsége sem adhatja meg. Ha mai közírásunk oly ritkán üti meg halhatatlan munkájának mértékét, ennek kielégítő magyarázatául csak a sajtó elkapitalizálódása szolgálhat, amely sztárokat nevel és termő szellemeket is megállás nélkül való gyümölcsözésre kényszeríti. A sok mindig a minőség rovására megy s műnek épp úgy meg van a - kihordási - ideje, mint a gyermeknek. Mindenem túl: a szent és sérthetetlen Üzlet lett a modern szellemi élet Antikrisztusa. Ahogyan Napóleon lángesze sem nyerhetett volna minden héten egy austerlitz csatát, és Kossuth sem mondhatott volna minden

pihenő napon egy-egy júliusi beszédet, éppoly kevésbé várhat a színvonal és a hatás javára, hogy az üzletes sajtó a szent Üzlet nevében állandóan szenzációs írások és sztárprodukció előcsikarásával sanyargatja közírásunk legjobbjait. A szellemi életnek egyetlen parcelláján sem végzett oly gyilkos munkát az Üzlet, mint a sajtóban, nem is annyira az agyvelők és a lelkiismeretek felvásárolása, mint inkább a Teremtő tehetségének agyonhajszolása és a szellemi erőnek Bedeaux-rendszerű kiszipolyozása által.

A hajcsár - szellemű üzletes sajtó ellen való védekezésül termelte ki a kényszer az ún. lírai vezércikket. A sírvavigadó magyar érület csak népszerűsítette, de nem az ehhez való, jól kiszámított alkalmazkodást teremtette meg a publicisztikai népdalt és kamara zenét. A lírai vezércikk sokkal inkább műfaji védekezés az üzletes sajtó szellemnek állandó szenzáció termelésre korbácsoló hajszája ellen. A lírai vezércikk ugyanis lehetővé teszi, hogy a közíró elhagyva hivatásának kijelölt területét, öndestrukciónélkül - teremjen -, érdekes tudósításokat írván a gondolat olyan vidékeiről, melyekbe szellemi kalandvágyból rándul ki, amelynek azonban még sem az ő munkatövényei. Az állandó terméskényszer széttördeli, elaprózza a tehetséget, nem ad időt nagy lélegzetű művek alkotására. Kemény Zsigmondnak a korviszonyok is segítségére voltak abban, hogy regényírói lángeszét ne legyen kénytelen szétszórni és szétszaggatni sem lírai, sem politikai vezércikkek szüntelen és pihenéstelen íráshajrájában. A lírai vezércikk mégis olyan műfaj, amelyben a belülről fejlődő, erős tehetség csak menti magát, de benne soha sem találhatja meg önkifejezésének legmagasabb klasszikus formáját.

Azokban az írásokban, melyeket e kötet magában foglal a szellemnek nem kedvező neoabszolutizmus idején is közírásunk újra arra a keményzsigmondi színvonalra emelkedett, amelynek eléréséhez szükséges, de nem elégséges az elmének ereje és pallérozottsága, ha a vele történetismeret által ellenőrzött, egészséges politikai tájékoztató ösztön a leírt szó felelősségének érzete és az örállói hivatás öntudatos bátorsággal nem párosul. S ha Pethő Sándornak - reformkor-beli - közírói terméséből egy kötetre való, olyan politikai cikk anyagot válogatunk össze, amelynek mindegyike számot tarthat arra, hogy túlélje a megírásukra alkalmul szolgáló helyzeteket, eseményeket és személyeket, amelyek dicsőséggel megpatinázott múlt századi nagy reformkor közírási hagyományainak fénylő nyomain járnak, s ha észben tartjuk, Pethő Sándor történetíróink legkiválóbbjai közé helyezi, - akkor meg is

adtuk az ő tevékenységének értékét, közírói talentumának mértékét és a nagy hatásának kulcsát. Bár alig két év leforgása alatt kerültek ki a tolla alól az itt közölt írások, igazából mégsem két esztendő, hanem egy egész élet gyümölcsei ezek. Egy folytonos tanulásban és elmélkedésben eltelt, tevékeny életé, amelyet éppen azoknak a nemzeti sorskérdéseknek történeti vizsgálatára és tisztázására áldozott, amelyeket a napi kérdésekként merített fel egy veszedelmekkel terhes, lázasan forrongó korszak. Fölösleges lenne így rosszul elmondani e kérdéseket és feleleteket: ez írások tartamát. Az idő, amelynek szülöttei, még közel van, és a sebek, amelyeket a kontárság és hatalmi elrugaszkodás szakított a nemzet testén, még nyílt szájjal beszélnek. A szerző, aki bátorszóval kiáltott a sorsa - rendelte vártán, egyéniségének valódi arányai szerint áll előttünk, ha a háttérbe odaállítjuk a beborult kort és az elkapitalizálódott sajtóviszonyokat.

Az idő - igényelte nagy szerepre előkészítette őt születése és pályája: erős tehetsége; vérbeli magyar származása, amelynek köszöni, hogy ösztöne tévedhetetlen útmutatásban a megholt ősök néma szava szólt; hatalmas történeti és politikai műveltsége, amely megértette vele a temető halhatatlan tanítását éppen úgy, mint a kornak erjesztő eszméjét; a klasszikus humanizmus aranyfürdőjében megmerült szelleme, mely az európai magyarság szószólójává tette és kifejlesztette benne az új és a régi, az idegen és a hazai termékeny vegyítésének érzékét és az álmok és lehetőségek végletektől ment arányosságát. Nagy irodalmi műveltsége tökéletesítette forma készségét, amelynek barokkizáló, dúskáló hajlama soha sem tévedt a szavak üres pompájába. Erős képalkotó képzeletét arra használta, hogy egy-egy képben vagy hasonlatban egész gondolat sorok esszenciális tartalmát vonja össze. Szellemi arca és keleti származású magyar-nyugati műveltségét tükrözi vissza. Humanizmus és magyarság termékeny összeolvadása ez az arc. Műveltségét a felületes bíráló karácsonyfa - műveltségnek nézné: teli idegen, hozzá szervesen nem tartozó csillogó csecse-beccével. Pedig egész szellemi alkata szerint - és erre alkotásai nyíltan rávallanak - millió szétágazó gyökerével kapaszkodik az a szép magyar fa. Az európai humanizmus széles talajába, hogy gyümölcseinek különös ízében adjon hírt az idegen savakról, és megértesse az idegen és hazai ízek egyéni vegyítését, megérlelvén új és különös gyümölcseit.

Ezek a rendkívüli szellemi tulajdonságok, párosulva a jellem tisztaságával, képesítették arra, hogy belenőjön szerepébe. Készülve találta őt a hívó óra, amelyben úgy rémlett, hogy nemzetünk politikai géniusza fáradtan

alszik. Ekkor érte el igazi önmagát: a politikusok tanítójává lett. E cikkek nyomán könnyű megállapítani, hogy egy-egy súlyos érv, a reánk zúdult áradattal szemben egy-egy gátkötő gondolat, egy-egy győző fegyver az ő agyának műhelyéből került ki, melyet a politikusok vettek azután kezükbe, forgatták és vitték be a köztudatba. Kissé durva hasonlattal szólva: ő volt a diktatúra elleni hadjáratának szellemi hadiszállítója. Sikeres fegyvereket szállított, de jutalmát még ellenségei sem kereshetik másutt, mint abban, amiért félelem nélkül harcolt: a kötelesség teljesítésének férfias öntudatában.

E cikkei önértékük okán is könyvbe kívánczok, hogy le ne múljanak a hírlap napi halálával. De ki kellett őket adnunk azért is, hogy útmutatások legyenek azok számára, kiknek szemét porral szórja be a kor viharja, és gyógyszer legyenek a feledékenység, a ma morbus hungaricus ellen, mely annyiszor tette megújrázhatókká a honi bűnöket.

Budapest, 1937. január 18-án, Deák Ferenc halálának évfordulóján.

Pethő Sándor : A magunk útján. Bp. Deák Ferenc Társaság kiadója, 1937. 5-10.1.

Pethő Sándor sírjánál

Emlékezzünk...

1938 augusztus 25-én, öt esztendővel ezelőtt a Magyar Nemzet első számában köszöntötte az olvasót Pethő Sándor fölhívása a magyar társadalomhoz. 1940 augusztus 25-én, három esztendővel ezelőtt anyiuunkat vert szíven a fekete hír, hogy a balatonfüredi országút keresztezésénél a végzet vak ütése lecsapott a legjobb és a leghívebb magyarok egyikére, kioltva Pethő Sándor világító életét. Ama három évvel ezelőtti augusztuson már a háború vihara rázta a világot s portánk körül csapkodtak a villámok, - e gyönyörű magyar fa dőlten mégis hirtelen csönd támadt szívünkben, annak a fönséges rettenetnek ítéleti csendje, amely a vihar tetőpontján egy iszonyú csattanás nyomán tölti be a mindenséget, mintha a természet erői egy pillanatra megállanának, hogy borzalmas hatalmukon szemlét tartsanak.

Az egyetemes pusztulás vigíliáján külön tragédia volt Pethő Sándor végzete. Akkor nem tudtuk legyőzni azt az érzést, hogy halálát sejtelmes jelek kísérik. Őt, aki a személyes líra szívhangjaival tudott szólni a befejezetlen magyar élet titkáról, a vadkan-ölte Zrínyiről, vagy a cél előtt gyilokkal elejtett György barátról, őt, aki bensőséges rokonérzéssel vonzódott történetünk gyönyörű torzóihoz, a befejezetlenség műremekeihez, őt, aki ezekhez hasonlóan egyéni életévé élte a magyarság sorsát és szerelmes egységben azonosult vele - őt magát is egy gyönyörű férfiélet delelőjén szinte szárnyalás közben lőtte szíven a halál nyila. Mintha a tragédiákat görgető magyar sors mutatta volna meg zord arcát, amikor abban a szorongásos időben Pethő Sándor halála a Magyar Nemzet második évfordulójának csendes ünnepét a döbbenet és a friss fájdalom keserűségébe merítette. Az ő görög sorstragédiákra emlékeztető elmúlásának és élete egyik legkedvesebb alkotásának, a Magyar Nemzet megalapításának egybeeső évfordulója kettős emlékeztető, amely azonban egyetlen stációhoz vezet: ehhez a néma sírhoz, amely mindkét évforduló hősenek mulandó részét öleli magába.

Méltó és igazságos, hogy ezen a kettős évfordulón itt mintegy az ő jelenlétében elmélkedjünk szellemi hagyatékának sorsa és reánk bízott gondozása fölött, és itt szembesítsük eszményeivel és vele eszményeinket, végzett munkánk mérlegét és holnapi feladatainkat. Mégsem magunkról kell beszélnünk. Nem azért állunk meg sírjánál, hogy az ő tulajdonságainak fénylő

palástját terítsük szegényes öltözékünk fölé, vagy hogy a megfutott pálya érdeméből és az idő megsemmisíthetetlen igazolásából hímet varrjunk köntösünkre, amelynek öhozzá és magunkhoz egyetlen méltó dísze, hogy mi nem mocskoltuk be soha. Nem is büszke seregszemlét akarunk tartani azoknak mégis sokasodó sorai fölött, akiknek szeméről a tények választják le a hályogot, s akik mostmár egyre többen kezdenek Pethő Sándor szemével látni, hitével hinni s felsorakozva reményeink zászlaja alá, a mi céljaink felé menetelni.

Az a hű magyar, aki e sír lakója, a mi jogos büszkeségünk és díszünk is csak úgy lehet, ha méltók maradunk arra, hogy mesterünknek nevezhessük, akihez a hűség csatolt. Ezen az emlékeztető évfordulón a mesterre emeljük szemünket, fölmutatva benne a mintát, amelynek szép vonásait a magunk arcán kihozni a tisztelet egyetlen bizonyítéka és a hozzá egyedül méltó kegyelet.

Az emlékező szeretet megidézi őt, hogy egy pillanatig gyönyörködjék benne. Teste szerint is a magyarságnak egyik legszebb kivirágzása volt, akit századok szültek. Finom ösztönű, fényes és gazdag szellemű, dússzívű ember, akinek egyik legszebb tulajdonsága megejtő férfibája volt. Az ezeréves magyarság és a Dunántúl küldte. Az a táj, amely fölött ma is ott lebeg a római világnak latin világossága és nyugodt ereje, új életre kelve abban a pannon magyarságban, amely egyfelől Berzsenyiben és Deákban érlelte meg a magyar latinság legszebb gyümölcseit, másfelől ott feszül a Széchenyi és Vörösmarty szellemét formáló keleti magyarság és nyugati Európa szétválaszthatatlan egysége. Szellemi arca egy keleti magyar nyugati műveltségét tükrözte vissza. Széchenyiánus alkat volt: az a magyar férfi, aki nemzetével azonosult és ezért a jelenben is a jelen fölött áll, képtelen magát bezárni a jelen szűk börtönébe. Az egész magyar múlt dicsőségét személyes élményeként élte és elszomorodott az évszázados bánatokon. Minden magyar dicsőség visszasütött a szívébe s minden régi fájdalom fölfakadt a lelkében. Annyira azonosult a magyarsággal, amelynek egyik legtisztább kifejezése volt, hogy egyéni léte határait is kitágította a nemzeti lét három dimenziójába. Ez volt az ő boldog földi örökkévalósága, ahol polgárjogát kétségbevonhatatlannak és elorozhatatlannak érezte. Ezért mozgott nem száműzöttként, vagy kíváncsi utazóként, hanem ismerős otthonossággal a múltban és ezért hitt a saját személyes életvágynak és az elmúlástól való félelmének elemi erejével a kincses magyar népben s a magyarságnak nem is az európai helyzet, hanem már a teremtés ősi rendje szerint kiszabott hivatásában. Vallásos hittel hitt a magyarságban. Bár megvolt benne az érzék és a hajlam,

hogy könnyed humorral vagy keserű gúnnyal visszájára fordítsa az emberi dolgokat és fölényel szemlélje az ember művének esendőségét s bár senki se tudott nehéz kérdésekről szellemesebben és könnyedebben beszélni, mint őt, aki a színes szavak és a merész gondolattársítások tűzijátékával annyiszor kápráztatta el hallgatóit, - mégis volt egy téma, amelyről mindig csak halálos komolysággal és hallgatóira is istentiszteleti áhítatot parancsoló modorban szólt, a magyarság ügye. Erről a témáról olyan áhítattal beszélt, mintha szentélyben állva, ígét hirdetne. Ez a hibátlan magyarság volt lelki akaratának legmélyebb meghatározója. Örök emberi eszmények hevítették, s biztos szárnycsapásokkal repült el az emberi kultúra csúcspontjai fölé, a szabadság, az igazság, a szépség, a műveltség eszmei égboltjának állócsillagai voltak, de tudta, hogy egy magyar csak úgy lehet tökéletes ember, ha tökéletes magyar igyekezik lenni. E tágas lélek átölelte az egész emberiséget, de a magyar földbe gyökerezett. Hiába lett volna széles műveltségű, éles politikai érzékű és nagy írói készséggel megáldott publicista, - a válságkorszakokban se nőhetett volna a politikusok tanítómesterévé és a nemzeti génusz evangélistájává, ha ez a hibátlan magyarság meg nem tanítja őt a három dimenziójú nemzettel való azonosulásra. Legnagyobb politikai képessége nem a "lehet" és a "kell", nem az eszme és a valóság arányának megérezése, nem az események határfokát kiszámítani tudó képesség, hanem az, hogy világosan fölismerje a történelmi erővonalakat, amelyek a múltból a jövőbe vezetik a nemzet életpályáját. Értette a varázslatnak azt a tudományát, amely a múltat életszerűen tudja rekonstruálni. Igazi nagy történelmi érzéke azonban abban nyilatkozott meg, hogy hagyta, hogy a történelem tanítsa őt. Neki, a közirónak, aki a jelen és a jövő formálásának politikai igényével lépett föl, igazi mestere nem is a történet tényei voltak, hanem a történet szelleme, az az értelem, amely a tényekben csak kinyilatkoztatja önmagát. Ezért nem hangzott az ő száján szóvirágként, ha az örök Magyarországról, vagy a magyar génuszról beszélt. Így szólhattak az apostolok a Szentlélekről, arról az isteni személyről, aki műveiket sugalmazta és ajkukon és tollukon át közölte mondanivalóit a tömeggel. Ezért volt képes a jelen mozgalmasságait is történelmi mérlegen lemérni és megítélni, hiszen a háromdimenziójú nemzet egységébe helyezte mindazt, amit a jelen fölvetett.

A magyarsággal való kivételes azonosulása ad magyarázatot arra, hogy életpályája akkor futott föl legmagasabbra, amikor nemzete a két súlyos válságkorszakot élte át. Életének két nagy teremtőideje összeesik azzal a

korszakkal, amikor a magyar géniusz szinte aludni látszott és a magyar ösztön zavarai már politikai és társadalmi tájékozódásunkban is nyilvánvalóakká lettek. Először a diktatúrás széljárás idején lett vezérré: benne riadt föl a jobbik magyarság, a temetők tiltakozása. A legtöbb érv, amit e vész ellen a politikusok megforgattak, az ő szellemi műhelyében kovácsolódott. Nem a népszerűség, hanem a népeszmék embere volt: nem azt nézte, hogy mondandójára igennel felel-e a fölzaklatott szenvedély; a lelkében megnyilatkozó nemzeti géniusz intésére figyelt.

A második válságkorszakban, mikor a gátak ledőltek és már nem a gátak alatt szivárgott át a víz, mely úgy fellazította a hazai talajt, amikor már zúgva öntötte el a koreszmés ár az országot, - egy bárkát épített a Magyar Nemzet-ből, hogy az özönvíz elvonulásáig ide mentse be a magyar értékeket.

Mintha egész életén át erre a két nagy feladatára készült volna, a fegyverzetnek olyan teljességével szállt ki küzdeni a porondra az önmagukkal való azonosság tudatának világos megőrzéséért, országunk függetlenségéért, a magyar szabadságeszme közjogi szervezetének, az alkotmányosságnak épségéért, az ember szent szabadságaiért, a mindenkiben egyformán meglevő emberi méltóság elismeréséért, a szociális föl szabadításért, általában a magyarság európai rangjának megóvásáért és a nemzet erőinek szabad kibontakozásáért.

Tudta, hogy a tömeg, amely az új ígéret lelkesedésének szárnyaira vette, nem azonos a magyar néppel, a néppel, amely olykor tömeggé süllyed, de tékozló fiúként mindig visszatér atyái házába. Nem pártokat szolgált és nem szenvedélyeknek adta meg magát, hanem a magyar logoszra hallgatott és a magyart és az embert szolgált. Mozdulatlan lángként égett szívében a hit, amelyben egyébként a magyarság emberi értékességébe vetett hit is, hogy előbb-utóbb az események vonata is visszakanyarodik hozzá. Aki azokban a válságkorszakokban nem gondolkodott történeti léptékekben, azt csak a vakság menthette volna meg a kétségbeeséstől. De aki szemhatárát kitágította a századok horizontjáig, hogy az emberi történet kusza szövevényeiben felismerje egy isteni terv jelenlétét, az tudta, hogy az idő mindig azt igazolja, aki az emberi természetben és az isteni rendben gyökerezteti eszményeit. Persze az idő nem egyeseket szolgál, hanem eszményeket, s a hősokeket mindig nehéz sorssal terheli.

Mesterünknek szemébe nézve ezen az emlékező órán Ő is megidézi minket egy élet jogán, amely csak a halál után kezdhette meg igazán hódító pályáját;

egy élet jogán, amelynek élője minden múltó nappal egyre hatékonyabban van jelen a magyar glóbuszon proféciainak beteljesülése, ítéleteinek nyilvánvalóvá lett igazsága és eszményeinek érvényesülése által. Pethő Sándor azok közé a jobbak közé tartozott, akiknek a sikeren kívül szinte mindent megadott a sors. Valóban csak az idő szolgálatára van szüksége, hogy ítéleteit betöltsék a tények. Öt évvel ezelőtt, amikor a Magyar Nemzet élén megindította élete második nagy harcát azzal a tragikus nagy céllal, hogy Magyarország magyar ország maradjon, azon az augusztusi forró napon még az arzenálokban hallgattak a fegyverek, de az érzékeny szellemek már hallották az apokalipszis lovasainak messzi robogását, s az őrzők, akik jól vigyáztak a strázsán, már látták a settenkedő éjszaka árnyainak gyülekezését árva kerítéseink körül s magányos kiáltásaikkal készenlétre riogatták a hamis biztonság érzetében ringatózó nemzetet. E jól vigyázók, a közeledő éjszakát megkiáltók közé tartozott Pethő Sándor is, aki bírta a legfőbb politikai képességek egyikét, a providenciát, amely ki tudja számítani az elindult események határfokát. Kevesen hallgatták meg a magyar génusznak ajkán felhangzó szavát. A magány jégpáncéljába zárta prófétai sorsa. Míg élt, beburkolta a heves ellentmondások köve. Kényszerű belső száműzöttségének börtönéből nem szabadíthatta ki a megtért kortársak bűnbánó hódolata, hanem csak a halál angyala. Mikor temettük, koporsója ravatal volt, melyet baráti gyász vett körül, azok gyásza, akiket magukat is körülvettek egy egyetemesebb végzetnek sötét kísértetei. De három évvel temetése után mintha közelednék a fölemeltetés órája, koporsója nem ravatal már, hanem oltár, ahová áldozni járunk mindannyian, akiket erősít a közös eszmények hajnali sugárzása.

Amikor nagyon sűrű az éjszaka, senki se gondol a Napra. Az éjszakában az apró csillagok uralkodnak. Pethő Sándor a Nap sugara volt. Sírja sem a sötétség lakása, amelyet csak kegyeletünk tiszta lángjai derítenek föl. Sírja fényforrás, amely arra figyelmeztet, hogy serényen dolgozzunk, az éjben se feledjük el s a magyarokkal se hagyjuk elfeledtetni, hogy fölkel egyszer a szabadságnak napja, és be fogja aranyozni az élőket és felmagasztalja majd a holtakat. A kettős évfordulón nincs is más kötelességünk, mint ismét nyíltan hitet tenni változatlan eszményeink mellett és holtában dicsőíteni azt, akinek életében csak eszményei nemessége volt igazolása s akit csak holtában vesz majd körül a közeledő siker hódolata. Az elégtételadás ideje már közeledik. A magyar szívek visszafogadják majd magukba. S akkor felírhatjuk sírjára azt, amit a Westminsteri székesegyház építőjének egyszerű, a templom padlózatába fektetett sírfödelére véstek: Si

monumentum requiris, circumspice! Ha emlékét keresed, tekints körül! Ha egy jobb kor magyarja emlékezik majd reá, emlékét keresni ne ide jöjjön e néma sírhoz; eszményei legyenek majd emlékjele: szabad népek és szabad emberek szabad hona, Magyarország békés Európa ölében...

Magyar Nemzet – 1943. augusztus 25. 1-2.1.

Griger Miklós

Képviselővé választását egységes örömmel fogadta az az egész közvélemény. Ez az általános öröm nemcsak a ragyogó szónoknak, bátor és a félelmetlen szociális apostolnak, nemcsak a krisztus szíve szerint való papnak szólt, hanem a kitartó akarat és a rendületlen hit emberének is, kinek igaza győző erejében vetett hitét a sorozatos vereségek sem rongálták meg. Közvéleményünk fáradt lemondással és pesszimista beletörődéssel kezdte tudomásul venni, hogy a politikában a győzelem fegyvere az agyaras stréberség, az erőszakos és a mindenkori hatalmat a doráló szolgálalkúság, míg a szellemi és erkölcsi színvonalaság sorsa a biztos bukás. A lovas berényi győzelem fáradt és pesszimista beletörődésre cáfolt reá, mert igazolta az igaza tudatában kitartó, erős embernek fölényét, kik a vereségek inkább megeddzenek, mint megtörnek, s ki épp annak tudata által erős, hogy vereségeken át vezet az út a győzelemhez. A tömeg meghajlik ugyan a selejtezés szerencsefík hatalma előtt, kiket a sors ostoba szeszélye s a mimikri - alkalmazkodás az élre lendít annyiszor, de örülni csak azok győzelmének tud, kik az árral szemben győznek, kik alkalmazkodás helyett az ész és akaraterejével magukhoz alkalmazzák a körülményeket.

Griger Miklósban nagy értékkel gyarapodott nemcsak a legitimista parlamenti arcvonal, mely politikai eszmének népszerűségét és szociális - apostol Grigernek köszöni, hanem a népjogokért és a korszerű, szociális Magyarországért küzdő vezérkara is. Az általános választások során a hatalom kivételes haraggal és ádáz szívóssággal fordult Griger ellen, mert benne látta egyik közellenségét, nem is annyi a legitimizmus miatt, mint inkább azért mert ennek a szociális népapostolnak egész politikai múltja és egyénisége a magyar nép szemében a királyeszme és a szociális gondolat egységének hitelesítő pecsétje volt. A szegény nép még nem feledte el, hogy Griger, mint a 25 képviselő tagot számláló Földreform-szövetség elnöke, képviselte a Nagyatádi-féle földreform-vitában azt a programot, mely minden pártpolitikai szempontot félretéve, csak a szociális, gazdasági és kulturális érdekhez igazodott. A nép nem feledte el, hogy Griger a képviselői padot sem hatalmi ugródeszkának tekintette, hanem a népjogok és a szabadság ragyogó szószékévé avatta, ahonnan beszédei annyiszor idézték a ciráldás kupola alá a pusztulás felé tántorgó millióknak árnyait.

Griger, az összes politikusok közt a legtöbb hitető erővel képviseli a királyeszmét és a szociális gondolatot, általában a koreszmék természetes frigyét. Ennek személyes képviselője a leghivatottabb is, hiszen egész életét eljegyezte a népünk szociális megváltásának munkájával. A szociális népkirályság konstrukciója dokumentálja, hogy Griger csak eszközlegitimizmust ismer elveti az öncélú restaurációt. Ezért néz rá gyanakvó tekintettel a kegy-legitizmus és az osztályönzéssel párosult, merev maradiság. Ellenségei viszont, akik a vörös papon keresztül nem a népkirályság, hanem egyáltalában a legitimkirályság lejáratására törekednek, a népkirályság hirdetőjét úgy pellengérezték ki, mintegy rózsaszínű osztályállam agitátorát, mint valami balkáni parasztkirályság Nagybotú Lőrincét és az igazi alkotmányosság eretnekje. Holott Griger a hamisító ellen propaganda által falra festett arisztokratikus osztály-királysággal, ezzel a végleg letűnt formával szemben a királyság népi- jellegét, korszerűségét hangsúlyozta, mikor népkirályságról beszélt. Ezzel is ki akarta emelni azt a letagadhatót, de meg nem semmisíthető valóságot, hogy mióta a nemzeti önvédelem és föltörekvés a népeknek egyetemes erőfeszítését teszi szükségessé, azóta a nép az igazi történelmi osztály a nép hatalmas ereje - s ami a fontosabb: öntudata - forgatja a történelem kerekét, és többé ellenére vagy nélküli az időfolyását kimérni nem lehet.

Grigertől a maximális szociális program elalkuvástalan képviselőjét várjuk; annak a szociális programnak se pártpolitikai barátságából, se másokból meg nem alkuvó képviselőjét, amely nélkül az alkotmány védelem csak csengő érc és pengő cimbalom... tudása, szavának ereje, jelleme és bátorsága, amelyek formális választás nélkül is elvehetetlen mandátumot adtak neki nemzet képviselőjére, arra jelöli ki, hogy az ország házában ő legyen az állandóan éber és hangos szociális lelkiismeret.

Az Ország Útja – 1937. 1.sz. 57-58-l.

Isten alázatos agitátora

Hite tudás, szeretete örök egybeolvadás és reménye valóság immár. Hinnünk kell ezt a megholt Bangha páterről, akinek egész élete serény és éber készülés volt a pillanatra, amikor hajója kikötött az örökkévalóság partjainál. Meggyászoljuk távozását a földi terekről, de stílustalan volna Őt sajnálnunk, aki vágyott és boldog céljához ért. A fájdalom, amely szívünket felvérzi most, nem Őt, az immár gazdagot és az örök örömök udvarába tétet, hanem minket illet, akik gazdagabbak voltunk életével és szegényebben lettünk halálával.

A halál mindig olyan jel és figyelmeztetés, amely az élőknek szól, mondván a sír kikerülhetetlen és a pálya vége olyan, mint a pálya mert a jó élet szerzi meg a jó halált. Éppen ezért az illik öhozzá, hogy ravatala mellett életéről emlékezzünk. Ez az igazság napszámában eltöltött és felőrölt élet kalauzként kísérte át a sötét kapun, hogy bevezesse a hegyen, épült Örök Városba, amelynek elképzelhetetlen szépségéről és mulatatlán dicsőségéről az ő tüzes tolla olyan sóvárgó vággyal írt. Elmúlását is az ő stílusa szerint látnunk, - az igazi tisztességadás. A Szentlélek nagy agitátorának halála az ő utolsó földi agitációja, mert mindnyájunknak jeladás, hogy emlékeztvén életére, példáját lássuk, amely megszerezte neki a jó halált.

A halál művészi fosztogató. Lehántja róla is az esetlegességeket, és könnyebbé teszi lényeges emberi vonásainak megismerését. Nagy szónok, tudós, vitázó és író volt, de mindezek mögött ott állt, ami ízt és súlyt adott betöltött szerepeinek az emberi egyéniség. Ez az egyéniség pedig a sokoldalú tevékenységnek örök-mozgója és mozgatója, kivételes, rendkívüli jelenség volt, olyan egyszeri tünemény, amelyhez hasonlót csak ritka idők szülnek. Egyénisége a legellentétebb emberi tulajdonságoknak kivételesen szerencsés és összehangzó egysége volt, amelyben az ellentett tulajdonságok, is mint a mérleg súlyai, arra voltak jók, hogy egymást emeljék. E tulajdonságokba összhangot a föltétlen fegyelemmel végzett szolgálat vitt, amelynek mindent, még egyéni hajlamait is alárendelte. Ez az igazi jezsuita nem ismerte el önmagával szemben az egyéni hajlamoknak jogait. Istent szolgálta rendje hagyományaihoz híven mindazokon a frontokon, amelyeket az idők feltámadt szellemei ostromoltak és magatartását, mint igazi krisztusi hadvezér, nem egyéni hajlamaihoz, hanem feladataihoz szabta.

Teste egy gladiátoré, agya egy tudósé, szíve egy költőé és lelke egy szenté – de ő maga mindenestől feladatáé volt, a veszedelmes korfordulón küzdő apostolnak feladatáé, amelynek elvégzésére egyházának érdeke és rendje megfellebbezhetetlen parancsa rendelte. Talán az a fenntartás nélküli teljesség, amellyel magát agitátori és szervezői feladatának átadta, volt gyökere annak, hogy hatalmas tömegű hívei között, bár rajongva csüngtek ajkán és szerették, mint a Szentléleknek hadvezérét, alig akadt, aki meleg testközelbe jutott volna hozzá, abba a bensőséges és bizalmas kapcsolatba, amelyet éppen az Egyház nagy papjainál a hívők tömege sokszor valósággal egyéni kapcsolatnak érez. Csodálták, szerették és követték, de szinte mindig valamiképpen a tömeg fölött maradt, mint égő és gyújtogató tűnemény. Mondatai egy égi jó hír galambjaiként szárnyaltak, vagy karikásokként csattantak, de a tömeg fölött.

Pázmány óta benne csapott legmagasabbra a magyar szellem vitázó ereje, aki hallgatói előtt gladiátorként birkózott az ellenséges eszmékkal és hallgatóit azzal a drámai izgalommal ejtette meg és vonzotta pártjára, amellyel a tömeg szeme előtt legyűrte a hamis eszmét és az igazságnak ellenségeit. Beszédének hallgatói nemcsak hallgatók voltak, hanem résztvevők a drámai küzdelemben, érdekelt felek a szemük előtt lejátszódó polemikus párbajban, amelynek végén éppen ezért a tömeg saját diadalaként ünnepelte az igazságnak győzelmét, mint egy csata diadalmas végét. Lassan az idők folyamán drámai lett egész gondolkodása: ellentétekben gondolkozott s talán még saját igazságát is napról napra vitázva hódította meg. Bárminő merész a föltevés, könyveinek tanulsága és személyes tapasztalat alapján is azt hiszem, hogy e fölényes és vitázó szellem emberi egyéniségének legtündöklőbb vonását abban az alázatosságban kell látnunk, amellyel teljesen átadta magát plemikus beállítottságot kívánó feladatának. Ki merné mondani, hogy-e nagy harcosban nem volt hajlam a csendes elmélkedés, a szépben való idilli elmerülés és a lélek Istennel társalkodó szent magánya után? Alázata előtt most mélyen meghajol minden valamire való gondolkodó, aki ismeri az észnek nyugtalan kutató indulatait. Alázata tette őt a jezsuita ideál egyik legmagasabb megvalósulásává, mert ez az alázat az elme feltételen fegyelmét kívánta meg, s csak az tette lehetővé, hogy egyénisége a kijelölt szereppel szinte teljesen azonosult. Műveit hívom fel tanukul. Első nagyobb könyvében szó sincs még polémiáról. Katolikus államférfiakat állított példaképül a kor fiataljai elé, akinek a közéleti példák abban az időben a keresztény erkölcs és a közéleti munka ellentétét prédikálták. Két későbbi műve

az Eucharistia és a Magyar jezsuiták. Pombal börtöneiben, amelyek munkái tömegéből is kitűnnek a stílus egyenletességének és nyugalmanak erényeivel, egyúttal a legérdekesebb és legizgatóbb személyi dokumentumok is. Ezekből a munkákból egy olyan író arca néz reánk, aki nevet, de nem agitál, aki beszél vagy énekel, de nem vitatkozik. Ezt az írói arcot azonban a magyar közvélemény tudatában teljesen elfedte a polemikus karakter.

Hosszú évtizedeknek tisztító és hódító harcot felkavaró sokoldalú tevékenysége nyomán úgy ismerték Páter Baughát rajongói, hívei és elfogulatlan ellenfelei is, mint az igazságnak nyugtalan és nyughatatlan harcosát, aki a maga megváltását mások megváltásának munkájától elválasztani képtelen. Úgy ismerték mint a jó ügynek szentpáli hevületű izgatóját, akit a megismert igazság közvetítésének szenvedélye űz, - mint a mindenfajta szatanokrácia elleni felkelésnek agitátorát, a Gonosz elleni lázadásnak felszítóját, aki lelke apostoli szeretetében magáévá éli minden tévelygőnek kínzó igazságszomját. Úgy ismerték, mint a vitázó észnek, a szikrázó polémiának és az apostoli szenvedélynek megtestesítőjét, akiben rendjének a Militans Ecelesia előcsapatának harcrakész és bátor génusza fogyhatatlan lánggal ég. Ezt követelte a kor, ilyen karaktert követeltek az időszerű feladatok. A liberális szabad versenyes „demokrácia” szökőárjának idején állott bele Bangha páter a munkába, amikor a szellemi, sőt erkölcsi pozícióit is elvesztett katolikus társadalom védekezésre szorult és az ellenség szervezeti hadjárata még javában állt. A támadás és vesztett pozíciók a katolikus oldalon is harci szellemet kívántak. Bangha páter a kor áll meghatározott hivatásának fenntartás nélkül odaadta teljes önmagát: igazi jezsuita fegyellemmel és alázattal, elfeledve önmagát, csak az volt, amiben a leghasznosabb és a legszükségesebb eszköz lehetett Isten kezében e lelkekért folyó hadjárat során.

Éppen idézett műveiből azonban teljesen hiányoznak a fölkiáltó agitátor-mondatok, azok a művek művészi nyugalomban és történeti tárgyilagosságukban egy befelé fordult lélek érett és sok ízű gyümölcsei. De lemérik annak az áldozatnak hősi nagyságát is, amelyet a nagy jezsuita, a lelkek gyűjtogatója, a kor által szabott hivatása fenntartás nélkül való teljesítése érdekében vállalt és meghozott. Akik még nem felelték el az O dolce Napoli feledhetetlenül szép és örök emberi sorainak panaszát szívünk nyugtalanságáról és elménk homályáról ezeket a sorokat, amelyekben fölsír a szentágostoni panasz és honvágy az örök Jeruzsálem felé, ahol elménk az igazság látásában

majd megelegül és szívünk nyugtalansága Isten ölén elcsitul, - azok a polemikus arc mögött meglátják a nagy jezsuitának legbensőbb énjét, az örök dolgoknak megkívánóját.

Mikor Pombal kegyetlenségeit leírja, egyetlen zokszó vagy elítélő hang nem esik ki a száján. De megírja, hogy a kiűzött jezsuiták visszatérően elhagyott templomukba, első miséjüket kínzójukért, Pombalért mondták el. S hozzá teszi: „Ez volt a jezsuiták bosszúja...” Nincs hangja az elítélésnek, de a némaságon át a tárgyilagos sorok mögül, mintha egy sokat tapasztalt és az örökkévalóság árnyékában álló ember szomorú és csendes sírását hallanók, mintha egy, a „fény vonalához” közelítő ember siralomvölgyi szelíd bánata szállana föl e sorok mögül, aki megtanult immár testvéri könnyeket sírni az emberi fajnak időtlen és egyetemes, egyetlen igazi szerencsétlensége, csak Isten erejével orvosolható tragédiája, a bűn fölött. Az ész itt már nem vitatkozott, a szív nem lázongott, csak szomorú jósága élt....

S akik ismerik az emberi létnek s világon feloldhatatlan szomorúságát, akik nem hisznek a földi boldogságban, csak egy örökkévaló váltságban, azok megköszönik a Gondviselésnek Páter Bangha gazdag munkásságát és életét, e remeket, a lángész alázatosságának bizonyítékát. Egyháza pedig, amely e nagy fiát egyszerű és szegény szerzetesként temeti el, most ezzel is meggazdagítja dicsőségét, melyet Bangha páter alázatos nagysága adott neki.

Kis Újság – 1940. április 29. 5.1.

IV. FEJEZET

KIS NEMZET A TÖRTÉNELEM VIHARÁBAN

Könyvek mellől

Szomszédainkról való ismerteink olyan gyérek, annyira nem jelentkezik a közelsorsú népek megismerésének szükségérzete, hogy elvenebben hatnak ránk távoli országok és birodalmak életének tanúsága, mint a szomszéd népeké, amelyekkel pedig együtt nyomja vállunkat a kelet-európai sors keresztje. Kollégiumaink ott állanak a nyugati kultúra őrhelyein és fényes központjaiban, ösztöndíjak Londonig és New York-ig repítik el ifjú tudósainkat, hogy megszívják magukat e messzi kultúrák nedveivel és azután megtöltsék mézzel, mint szertebolyongó méhek, a hazai kaptárt. De közvetlen szomszédaink - kivált az intelligencia tudatában, amely a politikai ellentéteket, elég furcsamód kulturális elzárkózással azonosította -, olyan messze esnek tőlünk, mint távol indiák. Pedig bizonyos, hogy szoros feladataink közvetlen környezetünkre utalnak és csak ezután és ezen túl a nagy emberiségre.

Közép-dunamedence, vagy kelet-európai hivatásunk hangoztatása mindaddig zengő érc és pengő cimbalom, amíg a történelmi andalgások és hősi elszánások világából le nem ereszkedünk a valóságnak szintjére, ahol igen kézzel fogható és napi kötelességek teljesítését követeli tőlünk az a történelmi hagyaték, amelynek eleven testamentumnak kell maradnia. Első teendők: egymás elfogulatlan megismerése. Hány politikus, vagy frissítő - sütetű közíró, aki naponta a szakszerűség nagyképeségűvel értelmezi dunai és kelet-európai hivatásunk időszerű jelentését, tudná megmondani: minő egy-egy szomszéd népünk nemzetiségi színeképe, társadalmi szerkezete, történelmi életútja és sajátos kultúrája? Azok közül, akik a magyarság dunai vezető szerepét állandóan ajkukon hordják, hányan ismerik szomszédainknak a nép ajkán mai is élő történelmi mondáit és gyönyörű legendáit, amelyek az oltalmazó magyar hatalom felsőbbrendűségének tudatát őrzi, a nép képzelet naiv, de a történelmi tanúságokat elevenen tartó őszinte alkotásaiban. Fent az uralkodó osztályok által képviselt és színezett nemzeti érdekeknek síkján összeütközhetünk a múltban és különösen a közelmúltban, de a mély kapcsolatok sértetlenek maradtak a népek közt, a

történeti áramlás tovább folyt, épek a közös sors emlékei, az egymásra utaltságnak eleven érzete, és nem tűntek el a barátságnak, a megosztott bánatoknak és örömöknek meleg nyomai.

Persze, bizonyos, hogy a népek között mindig kisebbek lesznek az elválasztó különbségek és az ellentétek, vagy legalább is kiélezettek, mint a nemzetek között, - különösen a modern nemzet - fogalom uralmának idején. A népnek, ha ébredzik is már kollektív akarata, éntudata még nem olyan éles, hogy a nemzetek módjára megszabja önmaga és a másik népi valóság közt a határokat. A nép igényei immanensebbek, a népi élet aránya a mélység és a bensőség. A nemzetnek már világos és határozott kollektív éntudata van, ami azt jelenti, hogy élesen elválasztja magát a másik nemzettől; világos céljai és öntudatos kollektív akarata van, amely az érintkezésnek módjait és formáját megszabja, és amely a maga érvényesítésére állandó hatalmi szervezetet is épít.

A modern nemzet fogalom emellett extenzív és imperiális. A nemzeti hódításban mindig van valami erőszakos vonás, míg a népiség hódítása, mint a növényi, a természeti növények magától érthető dicsőségével és békés erejével érvényesül. A nemzet hódítását az ember öntudatos hatalmi akarata irányítja, a népet a természet. A nép hódításaival önmagát akarja megragadni, a nemzet pedig túllép igényével, kiárad, mert hatalmi akarata imperiális és extenzív. A nép biztonság érzetéhez nem tartozik hozzá, hogy érezze a másik nép irányába való erőttöbbletét.

De szabad talán hinni, hogy a modern nemzet fogalom is átalakul majd, erkölcsibbé és szellemibbé válik, intenzív imperializmusát magas erkölcs és mély szellemi belátás fogja korlátozni. Valóban: a nemzetni gondolatnak ez volna igazában a megkeresztelése. Akkor majd itt a dunai térben nyilvánvalóvá fog válni a nép magatartásnak nagy értéke a nemzetek közötti viszonylat megszabásában és békés fenntartásában. De talán addig is a megoldás nehézségének fájdalmát enyhíti és a jövőbe a remény sugarát küldi az itteni népeknek egymás megbecsüléséről és mély szolidaritásérzetéről tanúskodó magatartása. Ez a napi kommunizmus, mely megőrizte az emberiség elsőségének rangját, lesz az alap a nemzeti békékhez. Ezért is nagy szükség van arra, hogy egymást megismerjük, nemcsak a nemzetek hatalmi akaratának mozzanatos megnyilatkozása szerint, tehát a napi politika tükrében, hanem a népek állandóbb és mélyebb magatartása szerint is.

E gondolatok távlatában különösen méltányolnunk kell minden olyan kezdeményezést, amely oszlatgatja az egymást nem ismerés homályát. Ezzel az örömmel fogadtuk Nyisztor Zoltánnak legújabb szép könyvét a Balkánról. Ő, aki eleven és érdeklődést keltő sötét ébrentartó stílusban tud hírt adni ismeretlen népekről és távoli kultúrákról, és aki a gyakorlott világutazó pillantásával tudja kiválasztani az érdekes látni valót, legújabb könyvében beszámol körútjáról, amelyet az új világháború vigíliás nyarán, közvetlenül a fegyverek eldördülése előtt tett a Balkán országaiban. Jugoszlávia, Bulgária, Törökország és a görögök földje az utazás színtere. Gyors fényképeket kap az olvasó, de jellegzeteseket, amelyek a nép emberi magatartásáról, történetéről, kultúrájáról, még pedig népi és magas kultúrájának termékeny érintkezéseiről általában az embereknek politikán kívüli életéről adnak mindig érdekes tudósításokat.

Persze, magyar szem nézi és látja a tájat, az ember kezének műveit s magát az embert is. Érdekesége a könyvnek, hogy a magyar látás önkénytelenül is kidomborodik a leírásokból és élményekből. Semmi meglepő nincs abban, hogy a Balkán népei közt oly sokszor csendül meg a magyar szó, szinte második nemzetközi nyelvükként ama népeknek, amelyek valamikor az oltalmazó magyar hatalom szárnyai alatt éltek, vagy az alá vágyódtak. A testvéri mozdulatban, amellyel szólnak rólunk, van valami oltalomkeresés. Nem kell csodálkozni azon sem, hogy ezek a népek a szeretet a megbecsülés s a mély barátság hangján szólnak arról, aki és ami magyar. Kivált a szerb és a bolgár nép! Egyiknél a történelmi áramok útját a háború szembenállás sem tüntette el, másiknál a háború a barátság vérkeresztsége volt. Ha a Balkán romantikus és kevert kultúrájú városainak vendéglőiben és kocsmáiban jársz, magyar dal és nóta zendül minduntalan. Nótázó és bánkódó kedvünk rokonságáról politikai értékű tényeket derített ki a zenei folklora: e sok és sokféle bánat mindig egy bánat marad, mint Ady énekelte, aki a magyar sorsban mind e népek sorsát régóta a legmélyebben érezte.

Nyisztor könyve nem nagy igényű, - útleírás. Alkalmas azonban arra, hogy szélesebb rétegek előtt nyisson ablakot, szomszédaink felé és hogy felkeltse a komolyabb érdeklődést. Nemzeti ügy volna az is, ha afrikai útleírások helyett inkább ilyen olvasna ifjúságunk. A kalandot itt is megtalálja s mellett még nemzeti hivatásra is okosan készül. Ilyen könyvek ma már szélesebb rétegekben felébred majd az igény a szomszédok megismerését komolyabb és fásasztóbb művekben keresni, ami talán e művek születéséhez is elvezet. Mert,

ma komoly kárunkra és tudományos életünknek szégyenére, üres a könyvespolc ott, ahol a szomszédok társadalmi, gazdasági, népi és történeti életét leíró műveknek, e nélkülözhetetlen ismereteket tartalmazó útbaigazítóknak kellene állaniok.

Bonkáló Sándornak ruténekről szóló, összefoglaló műve, e nemben a magyar tudományos irodalom első terméke, a Magyarság-ismeret című sorozat első köteteként jelent meg.

Nomen est omen: a ruténekről való tudásunk gyarapítása valóban önmagunk megismeréséhez tartozik, ahogyan ez a nép és az általa lakott terület és a magyar nemzetnek és az ezeréves ország testének elválaszthatatlan része.

Önmagunk megismerésének igen nehéz tudományos és erkölcsi munkájában már túljárunk a kezdeményezéseken. Különösen az utóbbi két évtizedben ébredt fel az érdeklődés és a kíváncsiság önmagunk rejtélye iránt, de azért cseppet sem mondhatjuk, hogy a tágabb értelemben vett nemzeti önismeretek terén már túljutottunk volna az első lépéseken. A revíziós két évtized alatt pl.: Bonkáló Sándornak és Darás Gábornak közérdeklődésre alkalmas és Hodinka Antalnak kisebb történeti munkáján kívül hiába keresnők tárgyi jeleket annak, hogy a ruténekről való ismeretek után szükségérzet jelentkezett volna a közvéleményben. Még ezek a művek is a céh-beliek ismeretkörét tágították, a politikailag gondolkodó réteg, az intelligenciának nevezhető kis csoport már nem igen vett tudomást róluk. Az általános közgondolkodásban a rutén szóra homályos képzetek kellenek, amelynek Egán Ede és Bartha Miklós nevét idézi fel. Húsz év alatt a közlemény semmivel sem szerzett több ismeretet a ruténekről, mint amennyivel a háború előtt bírt. És ez nem sajtóosan rutén vonatkozású tünet ... Igaz, hogy húsz évig - sajnos - nem voltak nemzetiségeink, az egész nemzetiségi kérdés beleszakadt a revíziós problémába. Revíziós szemléletünkben pedig első helyen állt a terület, amely az ember és a nép problémája elé nyomult. Inkább területben, mint népekben gondolkoztunk, holott bizonyos, hogy a terület elpusztíthatatlan és inkább bírja az örökké valóság jegyeit, mint a nép, amely elmerülhet, felmorzsolódhat, felszívódhat, sőt ki is pusztulhat. A revíziós szemléletnek ez a sajátsága bizonyosan szorosan összefügg azzal a ténnyel, hogy az elmúlt két évtized is idegen ajkú népei emberi természetrajzának irodalmában olyan szegény. Bonkáló könyve tehát a szó szoros értelmében hézagpótló. Tudós megbízhatóság, tárgyismeret és könnyű olvashatóság mellett erénye e könyvnek,

hogy röviden és világosan a rutén kérdés egészét felöleli, ennek minden vonatkozásával kezdve, a település történeten egészen a visszatért Kárpátalja újjáépítésének tervéig. Aki kíváncsi a rutén és a magyar sors összeszövődésére, e nép gazdasági, társadalmi, művészi és irodalmi életére, a külföldi hatások eredetére és szándékaira, sőt esetleg a ruténség különböző néptörzseit, tehát a rutént a maga valóságában is meg akarja ismerni, - az e becsületes összefoglalásra rábízhatja magát.

És ha kedve tartja, még egy-egy pillanatra ölébe ereszti a könyvet, elgondolkodhat olyan tanúságokon is, amelyek a leírt tények mögött vannak, de amelyek önként kínálkoznak. Amit így megállapíthat, az az általános magyar életbölcesség egy-egy része lesz, a kárpáti magyar hatalom megszervezésének és megtartásának filozófiájához tartozik.

A könyvet olvasod, de gondolataid mögött állandóan ott kísért a tétel, hogy a magyar nemzet fogalomban sohasem volt kizárólagos, vagy legfőbb tényező a faj, sem a nyelv. Ilyen a nemzet fogalmat a közép-dunavölgyében egyedül a magyarság alakította ki. Minden más dunai nép a faji, helyesebben a nyelvi tényezőt a nemzetfogalom uralkodó, vagy éppen kizárólagos elemévé tette. Ez a különbség, amely a magyar nyelv felsőbbiséget is jelenti, nem valami újkori agyalmány, hanem igazi, ezeréves, sőt érig örökség: nomád hagyomány. A nomád hatalomszervezés bölcsességének jellegzetes része: a szabad szervezetben a vezető néphez kapcsolni az idegent és a főség elismerését és a közös sors vállalását követelni meg tőle. Attilától Árpádig, sőt tovább is így szervezett nemzetet és birodalmat minden magyarral rokon hatalom.

Ez a birodalom szervező eszme mély kevéssé hasonló ahhoz, amelyet könyvbemberek keleti Svájcnak neveztek! A többnyelvű és származású, sőt kultúrájú Svájc kohéziójának semmi köze sincs egy közös főség elismerésének gondolatához. Svájc kohéziója a hatalmas, ellentétes erők egymást kiegyenlítő hatása, a különböző népek kultúrájának azonban magas színvonala, a közös történet nagy és közös büszkesége, s végül: a táj és az ember patrióta összekapcsoltságának igen világos öntudata. Nem, itt hiányoznak a keleti Svájc tárgyi feltételei. És emellett van egy ősi valóság; itt a hagyományhoz kell visszatérni idegen példák helyett.

Pánszláv gondolat tüzes hirdetői pl.: azon kezdik, hogy az orosz nyelvet akarják rátukmálni a ruténre, aki ezt nem is érti. A pánszlávizmus jegyében való nemzeti felszabadításnak első követelménye, hogy a rutén felejtse el ruténul. A

pánszlávizmus oroszokat, a csehek cseheket, a szlovákok szlovákokat akartak belőlük csinálni. A rutén mindegyiket visszautasította, mégpedig - és ez igen mély értelmű - elsősorban azért, aminek okán kezdetben itt-ott rokonszenvezett vele: szociális okokból. A pánszlávizmus is, a csehek is a gazdasági és társadalmi felszabadítás zászlajával közeledtek a rutén felé, de amikor Kárpátalja hatalmukba esett, a felszabadítást azzal kezdték, hogy a rutén paraszt nyakára ültették a cseh hivatalnok sereget. A pánszlávok épp így maguknak szabadították fel őket.

A történelmi mérleget könnyű volt a ruténnek felállítani: a pánszlávizmus és a csehek gazdasági és társadalmi felszabadítást ígértek annak fejében, ha a rutén megszűnik rutén lenni, és orosz, vagy cseh lesz, de a gazdaság és a társadalmi felszabadítás elnyomássá változott. Viszont a mérleg másik serpenyőjében a következő tény állt: valahányszor a történelem során a magyar az időélére ugrott és a nemzeti gondolat és a szociális eszme egységének jegyében feltámadt elnyomói ellen, mindannyiszor a rutén a magyar oldalán vonta ki kardját és ontotta véréit. Rákóczi gens fidelissima - ja és 48 honvédő ruténjei a közös jobb emberi sors reményében és akaratában masíroztak a magyarokkal elvegyülve. Ha a gazdasági egymásra utaltságot nem is tenné megváltoztathatatlan tényvé a földrajzi törvény, - az emberi sorsközösség és az együtt megtett történelmi út emléke a magyar mellé állítaná a rutént.

A nép politikai lényét a közös történet emlékei határozzák meg a legmélyebben. S a ruténnek minden történelmi emléke a magyar közösség felé mutat. Igen jellemző, hogy a magyar ellenes rutén kezdeményezések kiagyalói szerették volna ezeket az emlékeket a nép lelkéből kitörölni. Mondhatni: ezzel kezdték felszabadító munkájukat. A nép azonban üres oltárokat nem tűr, ezért a felszabadítók hamis, magyarellenes legendákat költöttek és hősokeket gyártottak, új istenségeknél szánva őket. A magyarellenes érzelmű rutén irodalom és történetírás telisdedteli van költött soha se létezett nemzeti hősokekkel, és hamisított okmányokkal, még ott is, ahol ezeknek a hősokeknek a magyarsággal semmi kontrapontkozásuk nincsen, s ahol a hazug okmányokban egy szó sem esik a magyarokról.

Ez a nemzeti mitológia gyártás különben a történelmi múlttal nem bíró ifjonti nemzeteknek közös nemzeti intézményük. A kamasz nacionalizmusok képzelőereje igazán tiszteletre méltó és aranyézésüknek teljes hiánya valósággal lenyűgöző.

Mégis: ez az elrugaszzkodás, amely történetet költ, ha nincs, s amelyek a történeti emlékeknek oly hatalmas jelentőséget tulajdonított, hogy inkább az igazság sérelmével hazudja össze őket, semhogy a valódi történeti emlékeket elfogadjam, a nem létezőkről pedig lemondjon, - a legerősebb kötés, személyi érv amellet, hogy a történeti magyar hatalom valósága legelsősorban és legszilárdabban a közös történeti sors tényén a közös emberi eszményeken és eszméken nyugszik. A népek, szlovákok erdélyi romának, rutének csakugyan sokat megőriztek a mély magyar kapcsolatból. A népnek - mindegyik népnek - az igazi nemzeti hősei persze szociális hősök is voltak, sőt csak a szociális nemzeti hősök tudtak igazán a nép hőseivé lenni. A magyar hatalomnak tehát ezért is az idők élén kell járnia és maradnia: a legbiztosabb emberi jogot, a legszélesebb szociális igazságot és legnagyobb szabadságot kell jelentenie.

Mert a történeti örökség nem olyan tőke, amelynek kamataiból hosszabb ideig meg lehet élni. Ezt az örökséget csak olyan magatartással lehet megőrizni - gyarapítani! -, amellyel az ősök azt megtervezték. Az arbiteri pálca és a főség klenodiuma csak addig a miénk, amíg ténylegesen bírjuk az erkölcsi és szellemi felsőbbiséget és amég e felsőbbiség testvéri oltalom. Alábecsüljük mosti feladatainkat, hacsak a múlt mértékét akarjuk megütni. Magasabbra kell állítanunk a mércét, amely a magunkkal szemben támasztott igényeket méri. Az a változás is, amelyen húsz év alatt a rutenség kétségkívül átment, erősen javallja ezt...

Az Ország Útja - 1940. 12.sz. 453-457.l.

A hármas értekezlet

A hazai és a külföldi közvélemény egyaránt feszült várakozással tekintett a római paktum alapján Budapesten összeülő januári hármas értekezlet elé. A feszült várakozást indokolta az, hogy a római egyezmény alapelveinek megfelelően a három hatalom, Olaszország, Magyarország és Ausztria, minden nemzetközi cselekedetét, amely közös érdekeket érint, köteles egymás érdekeivel összhangzásba hozni, viszont: az utolsó hármas tanácskozás óta éppen a római egyezményt kezdeményező fasiszta Itália két olyan külpolitikai cselekedettel lepte meg a világot, amely nemzetközi helyzetét lényegesen megváltoztatta. Egyik cselekedet volt az antikommunista egyezmény nyélbeütése, amely külső formája szerint az aláíró hatalmak világnézeti közösségének ünnepélyes kinyilatkoztatása és a kommunista világnézet és propaganda visszaverésére közös eszközökben és eljárási módokban való megegyezés, lényege szerint azonban reálpolitikai cselekedet volt, közös érdekeket szolgáló hatalmpolitikai aktus, a Berlin-Róma-tengelynek Tokióig való meghosszabbítása. Olaszország másik cselekedete volt a Népszövetségből való kilépés, amely a Berlin, Róma és Tokió együttműködésén alapuló tengelypolitika logikus következményeképp is fölfogható és amely által a világnézeti alapon találkozó három nagyhatalom a kommunista ellenes egyezmény hatalmpolitikai tartalmát egyenesen kiemelte, mivel az olasz kilépés után az antikommunista paktum már csak világnézeti színezetű kerete a Népszövetségből kilépett nagyhatalmak különérdekű összefogásának Olaszország kilépése az angol-francia hegemonia alatt álló Népszövetségből nyílt megmutatása annak, hogy az antikommunista egyezmény aláírói nem azért emelték ki világnézeti azonosságukat, hogy ezzel a Róma-Berlin-Tokió-tengelytől a hatalmpolitikai értéket megtagadják, hanem ellenkezőleg azért, hogy érdekközösségen alapuló egységük reálpolitikai értékét a világnézet azonossága által is nyomatékolják. A világnézeti frazeológia visszatért ugyan a demokráciák összefogását sürgető amerikai elnök ajkán is, de csupán a külpolitikai iskolázatlanság vélheti, hogy ideológiai jelentőségűvé fokozható le a két demokratikus angol-szász világ rohamos ütemű fegyverkezése.

Ilyen előzmények után a budapesti értekezlet nemzetközi jelentősége abba volt: minő következmények származnak a római egyezmény két dunavölgyi aláírójának külpolitikai magatartására nézve Olaszország nagy

horderejű gesztusaiból? Vajon Magyarország és Ausztria csatlakoznak-e az antikommunista egyezményhez, amely a Népszövetségből kilépett nagyhatalmak együttműködésének keretében szolgál és amelynek aláírói és a brit világbirodalom között az elintézetlen kérdések egész sora rejteget vitaanyagot? Vajon Magyarország és Ausztria, Berlin és Róma barátai követik-e Olaszországot a Népszövetségből való kilépésben?

A hármas értekezletnek mindhárom hatalom képviselői által aláírt jegyzőkönyve világos és egyértelmű választ adott mindegyik kérdésre. Magyarország és Ausztria rokonszenvvel üdvözölték ugyan az antikommunista egyezményt, de a maguk számára e rokonszenv politikai értelmét abban állapították meg, hogy saját országukban továbbra is teljes erővel lépnek föl a kommunista propaganda ellen. Magyarország és Ausztria Olaszországnak a Népszövetségből való kilépésével kapcsolatban pedig kijelentették, hogy a Népszövetségnek nem lehet és nem szabad egy ideologikus alakulat jellegét fölvennie. Ilyen esetre fenntartották a maguk számára azt a jogot, hogy a Népszövetséghez való viszonyukat vizsgálat tárgyává tegyék.

A jegyzőkönyv tehát nyilvánosan dokumentálta, hogy a magyar szabadkéz politika a változott viszonyok között sincs ellentétben a római patumból származtatható kötelezettségekkel, továbbá, hogy a fasiszta Itália tiszteletben tartja Magyarországnak az önérdekű külpolitika folytatásához való jogát. Olaszország konciliánsan tartózkodott minden olyan lépéstől, amely arra irányulhatott volna, hogy Magyarországot, érdekei ellen, a szabadkéz föladásával egyértelmű csatlakozásra szorítsa az antikommunista egyezményhez vagy a Népszövetség elhagyására buzdítsa.

Magyarország egzisztenciális érdekeinek könnyelmű és rövidlátó kockára vetése nélkül nem is mondhat le a szabadkéz politikájáról. Földrajzi helyzetünk, az a tény, hogy Magyarország a pángermán és pánszláv törekvések felezővonalán fekszik, hogy független létezésünket veszélyeztetné a Duna völgyének a régi Balkán példájára nagyhatalmi érdekszférákra szakadása, továbbá a nemzetközi erőviszonyok dinamikus állapota, nem utolsósorban pedig kicsiségünk, - Magyarország számára parancsolólag írja elő azt a külpolitikát, amely egyfelől erős barátok megszerzésére törekszik, másfelől azonban gondos körültekintéssel kerül minden olyan mozzanatot, amely bármelyik, a dunai kérdésben érdekelt nagyhatalommal szemben ellenséges vagy kihívó lépésnek látszhatnék.

Kicsiségünk okán külpolitikánk módszerének alapelemei sohasem lehetnek azonosak egy nagyhataloméival. A kicsinek szüksége van barátokra, de a szövetségi rendszerek nagy veszélyeket rejtegetnek számára, mert a szövetség a barátok mellé elsősorban hatalmas ellenségeket szerez. Emellett: ha a kicsi a naggyal szövetségi viszonyba lép, vagyis más hatalmak felé elvágja az útját, mindig fönnáll számára az a veszedelem, hogy a szövetségi viszony vazallátussá változik. A kicsinek szövetkezése a naggyal mindig a kiszolgáltatottság határán jár, éppen ezért, mert a népek versenyében az érdek, a sacro egoismo a legmagasabb ideál és az érdekek érvényesítésének az erőn kívül más kánonja nincsen.

De amennyire igaz, hogy kicsiny nép számára egészen a döntés pillanatáig csak a szabadkéz politikája lehet a jó külpolitika, épp annyira világos, hogy kicsiny nép a maga független létezésének és önérdekű politika folytathatásának biztosítékát saját erejében kielégítő mértékkel szinte soha nem bírhatja. Erejét barátságokkal kell megsokszoroznia, függetlenségét pedig külső biztosítékokkal is meg kell erősítenie. Két ilyen biztosíték akadhat számára. Egyik az az érték, amellyel a kis nép függetlensége a hatalmasak számára bír. Másrészt, ha oly hatalmas szomszédja van, kinek a barátsága könnyen válhatik uralkodássá, akkor a kis népnek a reánehazódó nyomással szemben ellensúlyt kell keresnie és találnia, hogy a két hatalmasnak ellentett érdeke tartsa egyensúlyban létének mérlegét. Ezenfelül is dinamikus nemzetközi erőviszonyok idején kicsiny nép számára a szabadkéz politikájának megőrzése a külpolitikának azért is alfája és omegája marad, mert míg a hatalmasokat saját erejük mindig kiszabadíthatja az őket már fojtogató szövetség öleléséből, addig a kis nép, ha lemond a szabadkezéről, okvetlenül a hatalmasabbnak kiszolgáltatottjává alázódik.

Ezek a külpolitikai alapigazságok élesen rávilágítanak arra, hogy Magyarország külpolitikájának elalkudhatatlan egzisztenciális alapelvehez maradt hű, amikor Olaszországot nem követte a Népszövetségből való kilépésében. Viszont Olaszország függetlenségünket tartotta tiszteletben és önérdekű külpolitika folytatásához való jogunkat ismerte el, amikor baráti befolyását nem próbálta érvényesíteni a Népszövetséghez való viszonyunk gyökeres revideálásának irányában. Bebizonyosodott, hogy az olasz-magyar barátság szilárd és tartós építmény, mert nem csupán az érdekeknek

azonosságán, hanem nem kevésbé az érdekeknek kölcsönös tiszteletbetatásán is nyugszik.

Természetesen Magyarországnak az olasz lépés követésétől való tartózkodása korántsem jelenti azt, mintha Magyarországnak nem lenne meg minden oka és joga arra, hogy a Népszövetség szervezetének gyökeres és elodázhatatlan megreformálását a genfi intézmény életbenmaradása feltételének tartsa. A Népszövetség nem alaptalanul kapta a győzők biztosító intézetének nevét. Aligha van ország, amely Magyarországnál jogosultabb bírálatot mondani annak az intézménynek értékéről, amely szinte kivétel nélkül mindig elmulasztotta kötelességét teljesíteni, valahányszor érvényt kellett volna szereznie a kisebbségi és békeszerződésekben foglalt ünnepélyes ígéreteinek. Viszont tagadhatatlan, hogy egy-egy már-már háborúval fenyegető konfliktus békés elintézéséhez hatékonyan hozzájárult a genfi intézmény pusztán léte által, mert a személyes és gyors eszmecsere lehetőségét biztosítván a béke és a háború kérdésében döntő államférfiak számára, sikeresen csendesítette el a háborúval fenyegető viharzásokat. Magyarország nem azért maradt bent a Népszövetségben, mintha a genfi intézményt tökéletesnek és működését kielégítőnek találná, hanem a Népszövetségben való bentmaradásával éppen azt hangsúlyozta, hogy a népszövetségi nagyhatalmaknak nemes reformszándékait magasra értékeli és a maga részéről is - a reménység utolsó foszlányáig - mindent meg akar tenni abból a célból, hogy igazságos és jogos kívánságait ne szövetségi rendszereken, hanem a népek együttműködésén keresztül érje el és hogy a Népszövetség valóban az igazságon alapuló tartós béke eszközlőjévé és fönntartójává válhasson. Ha - mint a budapesti hármas értekezlet jegyzőkönyve mondja - Magyarország tudomásul és vette azokat a súlyos és jogos okokat, melyek az olasz kormányt a Népszövetségből való kilépésre készítették s ha meg is állapította a Népszövetségre ebből származó következményeket, tartózkodnia kellett a szabadkéz politikájának feladásával egyértelmű kilépéstől, amelyet a Népszövetségben helyet foglaló nagyhatalmak ellenük irányuló barátságtalan és tüntető gesztusnak könyveltek volna el.

A hármas értekezletről kiadott közös nyilatkozat nemcsak a Népszövetséghez való viszonyunkat, hanem az antikommunista egyezményrel kapcsolatos álláspontunkat illetőleg is - elmondhatjuk - a magyar külpolitikai közvélemény egységes magatartásának kifejezése volt. Még akkor is, ha nem is rekesztjük látóhatárunkon kívül a hazai diktatúra vigéceinek hebe-hurgya

külpolitizálását és a szubvenciót abraoló sajtónak azt a veszedelmes hadjáratát, amely híveket akar toborozni a világnézeti külpolitika számára. Időszerű rámutatnunk a világnézeti külpolitikának, e fából vaskarikának képtelenségére és álorcás mivoltára, mert külpolitikailag iskolázatlan közvéleményünk annál inkább bedőlhet az ilyen értelmetlen s épp ezért népszerű jelszónak, mivel naponta a kormány sajtó hasábjain olvashat a világnézeti külpolitika egy csapásra megváltó panaceajáról. Külpolitikai közgondolkodásunk igen gyatra, külpolitikai kérdésekben csodálatosan függetleníteni tudjuk magunkat a tények befolyása alól. Mintha külpolitikai emlékezetünk 67-nél lezárulna és nem volna tradicionális iskolája. Ahogyan a háború előtt külpolitikai gondolkodásunk a Monarchia dimenziója közé tőpörődött, most, mintha elutasítanók magunktól az európai méretekben való gondolkodás függetlenségünk biztosította lehetőségeit, külpolitikai látóhatárunk lezárul a diktatúrás országok fővárosainál. Éppen közvéleményünk külpolitikai iskolázatlansága miatt válhatik új áfiummá a világnézeti külpolitika jelszava, amely alkalmas eszköz lehet máig még egységes külpolitikai közvéleményünk megosztására - ha nem is lesz belőle az a trójai faló, amelyben a diktatúrát csempészik be - a belpolitikába. Veszedelmes ez a lelkiismeretlen vagy tudatlan játék a világnézeti külpolitikai jelszavával azért is, mert semmi sem alkalmasabb arra, hogy itthon elhidegülést okozzon nagy barátaink iránt, mint az a propaganda, mely a világnézeti külpolitika jegyében törvényszerű összefüggést próbál teremteni a diktatúrás országokkal való barátságunk és a diktatúrának itthon bevezetése között.

Nem időszerűtlen hangsúlyoznunk és megmagyaráznunk, hogy világnézeti külpolitika vagy nincs, vagy ha van, akkor az helytelen külpolitika. A világnézeti külpolitika ugyanis már reálpolitika akkor, ha a közös ideológia mögött közös érdekek azonosságának érc-fedezete áll. Egyébként a világnézeti külpolitika a nemzeti politika elárulását jelentené, olyan politikát, amelynek nem a nemzeti érdek, hanem a világnézet (helyesebben: a kormányforma azonossága) az iránytűje. Hatalmas népek számára a világnézeti külpolitika lehet hatásos agitációs eszköz, amellyel érdekkörükbe tudják beagitálni külpolitikailag naiv népeket, de ezt az eszközt is csak addig és ott használják, amíg és ahol érdekeik és a világnézet takarója fedik egymást. A világnézeti külpolitika mindig, még a vallásháborúk idején is, elsősorban hatalmpolitikai eszköz volt az erősebbek kezében, a XX. században pedig nem egyéb, mint rosszul leplező álarc, a nemzeti imperializmusok ideológiai álarca. A világnézeti külpolitika egyszer

mát tragikus buktatója lett a magyar hatalomnak Károlyi és Jászi idején, akik azt hitték, hogy kard helyett a wilsoni pontok és a demokratikus ideológia ájtatos mormolása megállt parancsol az idegen étvágyaknak tűzhelyeink küszöbén. Ez a tragikus ostobaság, mely ritkítja párját a világtörténelemben, a világnézeti külpolitika minden időkre fölülmulthatatlan ábrázolása. Nagy népek történetében is mindig megbosszulta magát, ha politikájukban az érdekek helyét ideológiai szimpátiák foglalták el, kicsiny népek számára azonban egyesén tragikus fényűzés, hazaárulással határos ostobaság az érdekeken örökös éberséget elaltató ideologizálás. Csak valóságtól elrugaskodott politikai felhőtíprók fogják állítani, hogy a népek ideákért küzdenek, nem pedig érdekeikért. Előfordult ugyan a történet során, hogy népek érdekeik ellen hoztak véráldozatokat, hiszen - mint a második Andrássy mondja - a politikát nem az érdekek irányítják, hanem az érdekekről vallott nézetek. De ilyen népek esetében a nép nem a maga, hanem vezetői, sőt félrevezetői fejével gondolkodott, mert mesterségesen megfosztották az önálló véleményalkotás, a valódi érdek fölismerésének lehetőségeitől. Andrássy említett tétele azonban nemcsak azt jelenti, hogy a népek ritka esetekben képesek saját érdekeik ellen is cselekedni, hanem azt is hogy a külpolitikához tartozik a népek befolyásolása, érdekeikről vallott nézeteik kialakulásának irányítása, ami azonban tartós sikert csak akkor ígér, ha célja nem a valódi érdekek elleplezése, hanem annak felmutatása, a hazugságok hínárjából való kiszabadítása. A népek befolyásolhatóságának tételét kívánja hasznosítani a világnézeti külpolitika azzal a tükörs céllal, hogy akadnak népek, amelyek érdekeik ellen való cselekvésre ösztökélhetők.

A világnézeti külpolitika elvetése persze korántsem foglal magában olyan álláspontot, mely a világnézeti meggyőzéseknek és a szellemi áramlatoknak semmiféle politikai erőt sem tulajdonít. Ellenkezőleg: a szellemi áramlatok kétségbe nem vonható politikai hatalommal rendelkeznek. Egy nép, amely korának szellemével, alapvető emberi magatartásával principiálisan szembehelyezkedik, önmagát szigeteli el, ami kicsinyre, nagyra nézve egyként káros. De éppen azért, mert a világnézeti meggyőzéseknek, a szellemi áramlatoknak, a rokonszenveknek és ellenszenveknek politikai hatalmuk van, fenyegeti hatalmasan különösen a kis népeket a világnézeti külpolitika bevezetése, hiszen ennek a következményeképp elveszítik a velük ellentétes világnézetű népek rokonszenvét, amely pedig kis népek külpolitikájának mindig

jelentősebb eleme marad, mint a nagyokénak, akiknek erejük mindig rokonszenvet szerez.

Amíg itthon a diktatúras kalandorok a világnézeti külpolitika szakadékja felé taszítanak az országot, megnyugvással állapítjuk meg, hogy külügyi kormányzatunk éberem őrökdi külpolitikai érdekeink megóvására, a fasiszta Olaszország pedig tiszteletben tartja Magyarország önérdékű politikájának követelményeit. Sőt, szemben a világnézeti külpolitika itthoni sugalmazóival és propagandistáival, a hármast értekezleten résztvevő országok egyértelműen éppen a világnézeti külpolitika ellen emelnek óvást akkor, amikor kijelentik, hogy a Népszövetség szükséges a halaszthatatlan újjászervezésében ideológiai szempontok nem lehetnek irányadók.

Ideje volna, hogy a kormány saját sajtójában is érvényt szerezzen a hármast értekezlet külpolitikai alapelveinek.

Az Ország Útja 1938. 2.sz. 117-121.l.

A változásokra

Ausztriának a német birodalomba való beolvasztása olyan világtörténelmi jelentőségű esemény, amelynek következményei egyre erőteljesebben fognak jelentkezni a nemzetközi politikában, a népek egymáshoz való viszonyának jövőbeli alakulásában. Az Anschluss a háború utáni nemzetközi politikának határköve, mely nemcsak lezárt, ha meg is nyit egy új korszakot, a világtörténet alakulását megszabó népek politikai akaratának új elrendeződését fogja meghozni. A nemzetközi erőviszonyoknak különösen az utolsó időkben rendkívül dinamikus állapotát tehát belátható időn belül az erőviszonyok statikus megszilárdulása fogja felváltani.

Ha múlt nem is igazolná, - amint hogy igazolja - Magyarország eddig követett külpolitikájának meghatározó elveit, akkor a nemzetközi erőviszonyoknak ez a mai rendkívül dinamikus állapota írta elő a magyar külpolitika irányelveit egyfelől a szabad kéz politikájának fenntartását, másfelől a reálpolitikai érdekeknek azonosságán és kölcsönös tiszteletben tartásán nyugvó baráti kapcsolatok megszilárdítását és további kiépítését. Továbbra is ez a két alapelv együttesen határozza meg ama barátságoknak politikai természetét, melyek Magyarországot Olaszországhoz, Lengyelországhoz és a Német Birodalomhoz fűzik és csak e külpolitikai alapelveinkhez való hűség, vagyis a baráti magatartásnak a szabadkéz politikája feltételeivel való összehangolása biztosít számunkra nyitott kapukat a nemzetközi világban a holnap lehetőségei felé. Az a tény, hogy immár közvetlen szomszédunk lett a hatalmas és nemzeti erejének mámoros öntudatában élő német birodalom semmiféle okot nem ad arra, hogy akár pro, akár kontra megváltozzék az a kölcsönös és korrekt baráti magatartás, mely Magyarországnak és a Német Birodalomnak egymáshoz való viszonyát eddig is áthatotta. Aminő illuzionizmus volna le nem mérnénk annak a ténynek jelentőségét, amelyet egy közel 80 milliós nép szomszédsága jelent egy 9 milliós nemzet számára, éppoly ostobaság ebből arra a következtetésre jutni, hogy a német-magyar külpolitikai barátságunk szükségszerű függvénye, sőt feltétele a nemzeti szocialista diktatúrának magyarországi bevezetése.

Bár a magyar nemzeti közvélemény egységesen áll a felelős magyar külpolitika mögött, mely a magyarság életének mikénti berendezését sohasem tételezte föl a külpolitikai barátságoktól, mégis akadtak kalandorok és

illetéktelen politikai magánzók, akik egy magyarországi nemzeti szocialista diktatúra lehetőségére és külpolitikai szükségességre játszottak. Ezek a nemzet sorsával kockázó politikai nyereséjéért a reálpolitikai értelmű és szükséges német-magyar barátság legveszedelmesebb ellenségei, mert a magyarság sohasem fog olyan külpolitikát folytatni, mely függetlenségét és szabadságát csorbítja, hiszen külpolitikájának első célja éppen az, hogy ezeket védje és biztosítsa. A magyar külpolitikai magatartás: a barátság, nem pedig szolgaság. A német-magyar barátságnak kiirtandó ellenségei azok, akik a külpolitikai német-magyar baráti kapcsolat és a nemzeti szocialista diktatúrának Magyarországon való bevezetése között szükségszerű összefüggést akarnak teremteni, vagyis nemzeti létünkkel egyértelmű belső függetlenségünket és szabadságunkat kéretlenül áldozat akarják hozni egy külpolitikai barátságért.

Számunkra a világpolitika változásai nem azt mondják, hogy a népeknek idegen minták szerint kell életüket szabályozniok, ha meg akarnak erősödni; a mi számunkra az idő tanítása úgy szól, hogy minden nép csakis az önmagához való legbensőségesebb hűség, csakis sajátos élettörvényeinek világos felismerése és áldozatos felismerése által érhet el létezésének, nemzeti egyéniségének, tehát hatalmának is, legmagasabb és legtisztább megvalósulását. Mi nem a hasonulást, nem sorsunknak mások kezébe helyezését, hanem éppen függetlenségünk érzetének fokozását, történetileg kifejlődött nemzeti egyéniségünkhöz való hűséget és külpolitikai cselekvőerőnk gyarapítását érezzük a sors legidőszerűbb parancsának. A változott idő a nemzeti gondolat árulójának bélyegét süti ma arra, aki dezertál a szentistváni magyar állameszmétől, melyhez való hűségünk tette nagy nemzeté e kicsiny népet. nem számunk, hanem szellemi és erkölcsi fölényünk, a testvérnépek sorsát is testvéreileg felvállaló nagylelkűségünk által voltunk képesek hatalmunk szárnyai alá venni a kárpáti medencét, ezt a mindörökre magyar életteret, melyet éppen Szent István győzedelmes csatái biztosítottak, más igényekkel szemben, a mi számunkra. Nem pusztán erőnk, hanem teljesítményünk mérte föl nagyságunk arányait, s jövőnk titka is az: vállaljuk-e a szentistváni állameszme valóraváltásának nehéz, de nem lehetetlen feladatát, s képesek leszünk-e e feladat színvonalára fokozni erőnket! Mi csak ily nagyokként élhetünk, másképpen nem. S nagyságunk törvényei bennünk vannak, idegenek nem írhatják meg létünk törvénykönyvét. Soha nem volt szükségesebb, időszerűbb mint ma, hogy fénylő tisztaságban meglássuk és felfogjuk sajátos nemzeti

egyéniségünket, felismerjük létünk legtisztább öntörvényét, és az elragadtatott szentek Istennel való egyesüléséhez hasonlóan, alázattal és fönntartás nélkül, teljes szívünkből, egész elménkből és minden erőnkől azonosuljunk az ezeréves nemzet személyiségével. Ez az ösztönös és öntudatos felolvadás az örök Magyarország örök gondolatában, létünk legfőbb záloga, függetlenségünk legbiztosabb keze. Csakis így nyerhetjük vissza önértéktudatunkat, a magunk iránti bizalomnak, a nyugodt erő érzetének, fönmaradásunk hitének forrását.

Az önmagunkhoz való hűség, az örök Magyarországgal való azonosulás első megnyilatkozása számunkra, hogy a történetileg kialakult magyar alkotmányban a mi sajátos nemzeti szabadságeszménk olyan szervezetét látjuk, mely ennek a szabadságeszmének egyedüli lakása és fenntartója. Ezért az alkotmányosság elvetése a magyar nemzeti eszmétől való dezertálást jelenti, ezzel szemben való értetlenséget, ennek jóhiszemű félreértését, ettől való öntudatos vagy öntudatlan elszakadást. Az alkotmányosság ellenségeinek lehet igen sok és élénk kapcsolatuk a divatos eszméket hordozó mával vagy más népek gondolatvilágával, de az örök Magyarországgal való ösztönös kapcsolataikat elvesztették vagy soha nem is érezték, ezeknek nincs is sajátos magyar értéktudatuk, ezek számára a másörvényű élet az öntörvényű magyar életnél magasabb megvalósulás. De nekünk magyaroknak, kik misztikus kapcsolatok, szellemi és erkölcsi öntudatunk által oly végzetszerűen azonosulunk e testvértelen néppel, hogy enélkül az azonosulás nélkül sehonnaiak lehetnénk csupán nekünk, kiknek az örök Magyarországon kívül nincs más földi örökkévalóságunk, nekünk a szentistváni állameszme és az alkotmányosság magyarságunk legfőbb értelme és egyedül lehetséges formája.

De hogy a sors időszerű parancsát teljesíthessük, a magyarságot minden anyagi, szellemi és erkölcsi erejének birtokába kell jutatnunk. A legnagyobb egyéni áldozatok árán is minden akadályt el kell hárítanunk, amely a magyarság, különösen a fajta ősi arcát őrző és rejtett kincseit tartogató parasztságunk erőinek kifejtését akadályozhatja. Az életfojtó gátakat le kell hordanunk és minden mérgező anyagot ki kell küszöbölnünk a nemzet testéből. Kivált képp, régi és döntő jelentőségű kérdést kell sürgősen megoldáshoz segítenünk. Egyik a földmunkás-proletariátus emberi életszínvonalra emelésének legelsőrangú kérdése, melynek megoldása házhelyakció, telepítés és a korszerűtlen latifundiális rendszer lebontása nélkül elképzelhetetlen. Másik a zsidókérdés, melynek létezését a közvélemény egyetlen tényezője sem tagadja.

A földkérdést sem kizárólagosan gazdasági, sem szociális szempontból nem helyes megítélni, bár mindkét síkon a kisbirtokrendszer javára üt ki az ítélet. A földkérdés nemzeti kérdés, s e legfőbb szempontnak minden ellenérvek és ellenállást legyűrve kell érvényesülnie. Az idő int arra, hogy a magyarokat begyökereztessek a magyar földbe. A kenyérkereső szükség mindenkit elűzhet az ősi földről, szétbonthat régi társadalmi egységeket is, csak a föld embere marad otthon, ő valóban hazát foglal, mikor védi és megtartja tulajdonát. Nem kínálkozhatnak betelepítésre - mint Eckhardt Tibor mondta - az ország testét borító foltok; különösen: nem maradhatnak lakatlanul latifundiális gyepük a határokon. Tarthatatlan helyzet az, hogy a legoptimistább számítások szerint is a földművesek közül legalább négyszázezernek nincsen saját háza a hazában. A földprogram sokrétű és hatalmas. A megoldás nem lehet forradalmi, de a forradalmi megoldás kikerülése semmiképp sem az, ha egy nagyvonalú földbirtok-revolúciót teszünk lehetetlenné. Természetesen nemcsak a föld, hanem az összes szociális kérdések is, mindmegannyi seb a nemzet testén, sürgős megoldás után kiáltanak, hogy végre kibontakozhassék a magyarság fizikai ereje, egész pompás szellemi, erkölcsi és katonai hatalma.

A zsidókérdés megoldásának elvi irányait kereszténységünk és nemzeti érdekeink szabják meg; nem a zsidóság elleni gyűlölet, hanem a keresztény magyarságnak szeretete és az élet jogaiba való beiktatásának kérlelhetetlen akarata. A zsidókérdés megérett a törvényes szabályozásra. Nemcsak azért, mert megoldatlansága eltereli a közvélemény figyelmét a többi bajokról, hanem azért is, mert a körülmények alkalmasak az intézkedésre, hiszen az erősen impresszionált zsidóság egy magyar szellemű megoldással szemben számbavehető ellenállást ma aligha próbálna meg kifejtteni, a keresztény közvéleményben pedig - a magyar lét problematikáját zsidókérdéssé lefokozó szubintelligens és intelligens demagógokat leszámítva - egységes elvi magatartás alakult ki ebben a kérdésben.

A földkérdés és a zsidókérdés vizsgálatában is ragaszkodni fogunk ahhoz a szigorú valóságtisztelethez, melyet e folyóirat hasábjain indulásunkkor megfogadtunk. A mi munkánk elsősorban a felvilágosítás, a helyzetnek az igazsághoz egyedül méltó könyörtelenséggel való fölfedése és a megoldásoknak a tudományos igazoltság tekintélyével való felruházása.

Végül a nemzeti egység kialakulásához kívánunk hozzájárulni. Mégpedig a mindeneelőtt példánkkal. a reformot magunkon kezdjük, mert senkit se

tudhatunk jobbra reformálni, mint aminő magunk vagyunk. Minden egyéni vagy csoportérdeket éber lelkiismerettel kikerülve, az igénytelenség alázatával akarunk ama nagy magyarok fénylő nyomdokain járni, kik nem a nemzetből, hanem a nemzetért éltek. Az örök Magyarország szerzetesei akarunk lenni, akiknek az élet csak a hazáért való munkának napról-napra megújuló alkalma. Példát akarunk adni a szeretetnek egységére, arra a szolidaritásra, melynek kapcsa nemcsak a magyar mivolt, hanem a magyar feladatért mindent áldozó magyar erkölcs. A hitnek mozdulatlan világosságával hiszünk Magyarországon, a magyar föld minden lakója tápláló édesanyjában, földi életünk egyetlen értelmében és minden akaratunk legfőbb evilági céljában... E hitnek szellemében akarjuk szolgálni nemzetünket továbbra; e hitnek szellemében, amelynél többet jutalmul senki sem adhat nekünk ...

Az Ország Útja - 1938. 4.sz. I-IV.l.

A müncheni egyezmény és a békés revízió elve

A nagy szavak korában élünk: valósággal kihívjuk a sorsot. Szótárunkban hovatovább csak superlativusokat tűrünk meg. Mégis: az elmúlt napokban valósággal megborzadt a sorskihívó kor, amikor a nagy szavak nagy valóságokat mutattak, és a szenzációból majdnem halál és világtragédia lett. Helyénvaló a nagy szó: valóban világraszóló volt a müncheni négyhatalmi értekezlet eredménye. Egy kitörően lévő világháborúnak kiszámíthatatlan veszedelmét háráította el a szorongó népek feje felől, még pedig a háborús feszültséget pillanatnyilag földidéző vitás kérdésnek megegyezéssel elintézésével. A cseh kérdés megoldása magábanálló jelenség. A háború óta első ízben sikerült az európai szárazföldnek egy nemzetközivé szélesült vitás kérdést fegyverek nélkül eldönteni.

A vérmesebb reményűek ebben a magábanálló jelenségben hajlandók kezdeményezést látni, amelynek folytatása következik oly módon, hogy a holnap mélyebb és fontosabb okokból származó ellentételeinek elintézését is a diplomata zöld asztala viszi majd végbe a csatatér helyett. Csak valóságismeret nélkül lehet reménykedni e szép álmoknak teljesülésében, hiszen a cseh kérdés megoldásának előzményei és körülményei is a nyers erőnek legalábbis az igazság erejével egyenlő jelentőségét és szerepét bizonyítják a nemzetek közötti ellentétek kiküszöbölésében. Európa eretnek-nacionalizmusok és kis népek független létezésének jogát tagadó kannibál-sovinizmusok csatatere, ahol még a mostani fegyvertelen háborúra is fegyveres, sőt egyre fegyveresebb béke következik. Hihetünk-e a mélyebb okú nemzetközi összeütközések békés elintézésében, amikor Európában már nemcsak a nemzetközi politikai gyakorlat lett pogány, hanem az elmélet is a dzsungelerkölcs színvonalára szállt? Országok, hajdan a kereszténység bástyái, hivatalos tanként hirdetik, hogy nem a béke az államoknak természetes állapota, hanem a háború, s a béke csak intermezzo két háború között.

A béke javára messzemenő következtetéseket levonni a cseh kérdés fegyvertelen elintézéséből már csak azért is merész jóslás lenne, mert a most nyélbeütött béke, helyesebben a háborús összetűzésnek in tempore elhárítása nem a népek igazságon alapuló valóságos békeszeretetének, hanem a háborúkezdés nem kielégítő indokoltságának és a háború borzalmától való félelemnek következménye. A háború eszközét nem azért mellőzték, mintha a

megsértett igazságnak akartak volna érvényt szerezni, hanem azért voltak hajlandók közreműködni a húsz évvel ezelőtt megsértett igazság és népjog helyreállításában, mert a jóvátételt hatalmas fegyveres erővel rendelkező akarat kívánta akár a háború eszközével is, s az igazságtalanságok fenntartása nem lett volna kielégítő háborús ok.

Aminő túlzás lenne a mostani háborús veszedelem fegyvertelen elhárításának nemzetközi művéből minden erkölcsi mozzanatot kizárni, épp oly félreismerése lenne a valóságos helyzetnek, ha az igazság helyreállítása szempontjának elsőrangú szerepet tulajdonítanánk a cseh kérdés elintézésében. Kétségtelen, hogy Magyarország, Lengyelország és Csehszlovákiához megkérdezésük nélkül csatolt kisebbségeknek fölszabadítása és az anyaországhoz való visszatérése iránt igazságos követelések voltak, - és minden olyan, Csehszlovákiának területi épségét biztosító szerződés, amely kizárta e három ország tisztességes érdekeinek kielégítését, ennyiben erkölcstelen szerződés volt. Ha Franciaország, karöltve Angliával, szükségesnek látta cseh szövetségesét az igazság követelményeinek kielégítésére szorítani. ebben a lépésben észre kell vennünk azt az erkölcsi mozzanatot is, melynek okán a Csehszlovákia területi épségét biztosító francia-cseh szerződést erkölcstelennek mondtuk. Ennek ellenére csak ideológusok tagadhatják, hogy a német birodalom fegyveres erejének nyomatéka nélkül Franciaország most sem érezte volna annak szükségességét, hogy az igazságtalanságok jóvátételében közreműködjék, Csehországnak az őt megillető területre való korlátozása által. Viszont egészen bizonyos, hogy Franciaország és Anglia feltétlenül eleget tettek volna Csehszlovákia irányában szerződéses kötelezettségüknek, ha Benes államával szemben igazságtalan követeléseket támasztottak volna szomszédai. Ha a cseh kérdésben a döntést kizárólag az erők aránya hozta volna meg s a megoldásban nem játszott volna komoly szerepet az említett erkölcsi mozzanat, akkor ma már dörögnének az ágyúk a világ négy táján. Mint Chamberlain mondta, a háború megkezdéséhez sokkal mélyebb okra lett volna szükség, Anglia és Franciaország nem a legyőzetéstől való félelem miatt, hanem az igazság előtt meghajolva, mellőzték a háborút. A cseh konfliktusnak békés elintézése tehát nem a háború kiküszöbölésének útján jelent kimagasló állomást. A müncheni értekezletnek mély és fölemelő jelentősége a világ számára abban mutatkozik, hogy hosszú idő óta végre nem kizárólag a nyers erőknek aránya, hanem az erők az igazság szolgálatában intéztek el egy háborúval fenyegető összeütközést. Az

igazságtalanságot szenvedő népek számára a békénél is biztatóbb eredménye a müncheni értekezletnek, hogy most a népeknek a háborút kikerülni kívánó magatartásában nem nélkülöztük az erkölcsi mozzanatot, bár ez az erkölcsi mozzanat nem az igazságtalanságok jóvátételére irányuló cselekvő akaratként lépett föl, hanem abban a fölismerésben rejlett, hogy igazságtalanságok további fenntartásáért és egy lényegében erkölcstelen szerződés formai tiszteletben tartásáért esztelenség és erkölcstelenség lett volna háborút kezdeni. Talán a pusztítás technikájának tökéletesedése bírta rá a népeket, hogy létérdekük veszélyeztetése vagy a háborús pusztítással arányban álló erkölcsi ok nélkül nem nyúltak a háború eszközéhez az államközi viták eldöntése céljából.

Münchenben tulajdonképp egy magyar elv nyerte el a tények szentesítését: a békés revízió elve. Két évtizeden át Európában egyedül Magyarország hirdette és külpolitikájában következetesen zsinórmértékül is alkalmazta a békés revízió elvét, az igazságtalanságok jóvátételének és a tisztességes érdek érvényesítésének fegyveres döntés nélkül való lehetőségét. Ez a békés revízió távol áll a metafizikai felhőtíprástól, mely a földön az igazság diadalát erő híján is hiszi, de elutasítja a nyers erők föltétlen és végérvényes fölényének erkölcstelen dogmáját is. Magyarország a békés revízió elvi alapján állva, józanul számolt a nemzetközi élet alakító tényezői között a nyers erőnek hatalmával, de e tényezők között nem becsülte alá, hanem megszerezni igyekezett tisztességes érdeke és igazsága támogatására azokat az erkölcsi és szellemi erőket, melyek a huszadik században, különösen a nyugati demokráciákban reálpolitikai, pozitív erővel bírnak. Ezek a szellemi és erkölcsi erők olykor döntő fölényel is rendelkeznek a nyers erők fölött, mert ez utóbbiakat mintegy irányítják s vezetik. Magyarország a békés revízióra törekedvén, sohasem élt abban az ábrándban, hogy az igazságtalanságok elkövetői pusztán az igazság helyreállításától indítatva reparálják, amit hibáztak. De abban bízott, hogy az igazságtalan békék szerzői nem fognak fegyverhez nyúlni a szörnyszülött államok védelmére, ha a leigázott népek fölszabadítását megfelelő erő fogja követelni. A békés revízió tehát reálpolitikai megfontolásokon alapult, de nem zárta ki, hanem számolt a politikában az erkölcsi tényező szerepével is. Münchenben pedig az erkölcsi erők azt a szerepet játszották, mellyel a békés revízió elvének megfogalmazásában Magyarország számolt.

A békés revízió elvén fölépült magyar külpolitika három saroktételen nyugodott. Első volt: a rajtunk esett igazságtalanságokat fölfedni és a jóvátétel érdekében megnyerni a nagyhatalmak közvéleményének erkölcsi és szellemi támogatását, végül világosan bebizonyítani e közvélemények előtt, hogy a jóvátétel Európa érdekében áll, Második volt a szabadkéz külpolitikája, amelyet csak a rosszindulatú bírálókat tévesztethetett össze egy önkéntes európai emigrációval, egy önmagunk akarta elszigeteléssel. A szabadkéz-külpolitikája nem a tétlen és üres, hanem a dolgos és tiszta kéz és az okos és hideg fej politikája volt. Azt jelentette, hogy minden, a meglévőt is kockáztató kalandot józanon kikerülve, belül megerősödve s ügyünket a hatalmasok és Európa érdekévé téve, kivárjuk az igazságunk érvényesítésére, a cselekvésre legalkalmasabb pillanatot. Azt jelentette, hogy erős és érdekeinkkel összhangzó érdekű barátok megszerzésére törekszünk, olyan kötelezettségek vállalása nélkül, amelyekkel a nagy barátok mellé mindjárt hatalmas ellenségeket is szerezhetnénk magunknak. A szabadkéz-külpolitikája nem volt a kikapcsolódással azonos, hanem épp ellenkezőleg: bekapcsolt bennünket a nagyhatalmi érdekek áramkörébe anélkül, hogy bármelyik nagyhatalom fiók-energiatelepévé süllyedtünk volna. Egyetlen állam felé sem torlaszoltuk el utunkat nagy és erős barátokat szerezvén a nyitott ajtó politikáját folytattuk a többiek felé, hogy mindig meglegyen a lehetőségünk az együttműködésre tisztességes érdekeink kielégítése céljából. A szabad kéz külpolitikájának szellemében kellett és kell határozottan elzárkóznunk az úgynevezett világnézeti külpolitika fikciója és mákonya elől, amelynek csak kiskorú népek dőlnek be. A nagykorú nagy népek a világnézeti külpolitikát csak addig és ott hirdetik és gyakorolják, amíg és ahol az hatalmi érdekeinknek megfelel. A világnézeti külpolitika a hatalmasok kezében eszköz, kis népek számára pedig egérfogó, amelyből nincs szabadulás. A világnézeti külpolitika mindig valaminő nagyhatalmi imperializmusnak álarca, egy imperiális törekvésnek egyetemesebb megfogalmazása. A világnézeti külpolitika nemcsak a nyugati demokráciákkal állította volna szembe Magyarországot, hanem ki is szolgáltatta volna hatalmas barátai kénye-kedvének.

A független Dunavölgyet elsőrangú érdekének ismerő Itáliával és a revíziót igénylő Németországgal a legszorosabb barátságot kötöttük, de nem írtuk alá az antikomintern-egyezményt és nem léptünk ki a Népszövetségből, mert e két gesztusunkat a nyugati hatalmak ellenük irányuló magatartásként

foghatták volna föl. A cseh kérdésben, háborús konfliktus esetére semlegességünket kívántuk megőrizni, anélkül, hogy lemondottunk volna Csehszlovákiára vonatkozó jogos igényeinkről és az alkalmas pillanatban az érdekeinket kielégítő cselekvésről. Ezzel a politikával értük el, hogy nagy barátokat szereztünk, akiknek azonban sohasem váltunk vazallusukká, viszont Anglia és Franciaország felé sem szögeztük be a kapukat. Ellenségektől körülvéve így biztosítottuk nemzeti önállóságunkat és állami függetlenségünket. Kicsiny népek a történet tanúsága szerint csak ritka szerencsés körülmények között elégedhetnek meg függetlenségük belső biztosítókaival. Legtöbbször külső biztosítékokat is kell keresniök: gyakran a náluk hatalmasabb ellenséges erőket adaptálják függetlenségük biztosítása céljából. A kicsiny népet, ha naggyal barátkozik és e barátságnak kellő ellensúlyát nem képes megtalálni, az a veszedelem fenyegeti, hogy számára a barátság vazallátussá változik. Ez a körülmény is a szabad kéz külpolitikáját javallja, egy olyan kicsiny, de nagycélú népnek, amilyen a magyar.

A békés revízió elvén fölépülő külpolitikának harmadik saroktétele volt: jó külpolitika nincs jó belpolitika nélkül. Ez a tétel elsősorban azt tette kötelességünké, hogy revízióképesse tegyük az országot. A revízióképesség természetesen a hatalmpolitikai kérdéseket, minő különösen a honvédelem és a külpolitika megfelelő formálása, állította politikánk előterébe. Az ország revízióképességét leginkább gyöngíthette a szociális kérdés elhanyagolása, amely az elszakított országrészek lakóiban keltett volna visszatetszést és rontotta volna a szétszakadt részek között a kohézió erejét, - továbbá a kormányformának, az ország közhatalmi szerkezetének olyan átalakítása, amely a diktatúra felé való hajlást jelentette volna. Az országnak ez a befelé való revízióképesse tétele a szociális kérdés megoldása terén súlyos nehézségeket is támasztott. Nevezetesen: ha elismerjük, hogy a szociális kérdésben a feladatok nagyobbik és jelentősebb fele még megoldásra vár és ezzel a mulasztással a felelős élenjárókat súlyosan megterheljük, ugyanakkor nem lenne szabad könnyelműen vagy rövidlátóan megfeledkeznünk arról, hogy Magyarországnak az elmúlt húsz év során sokszor választania kellett a magasabb anyagi jólét avagy dunai hivatásának és revindikációs igényeinek fönntartása között. Ha hajlandók lettünk volna valamelyik nagyhatalom éléstárává, gazdasági udvarává, gyümölcsöskertjévé lenni, akkor - politikai függetlenségünk fikcióvá sápasztása árán - a jólét általánosabb és magasabb színvonalát érhattük volna el.

Ha lemondunk volna területi és népi revindikációról, és dunavölgyi elsőszülöttségi jogunknak dicsőséges terhéről, akkor az önellátásra Európában legalkalmasabb dunai gazdasági egység anyagi előnyeiből mi is dúsabb életet élhettünk volna a, de ezzel a megalkuvással éppen azt igazoltuk volna, ami ellen tiltakoztunk: a trianoni dunai rendezést. Természetesen ez a méltánylandó szempont pillanatig és a legkisebb részben sem menthet föl az alól, hogy az ország revízióképességének érdekében és teljes erővel ne követeljük a szociális kérdéseknek radikális, tehát igazságos rendezését, s különösen a nagybirtokrendszernek sürgős lebontása által a magyar parasztságnak földtulajdonhoz való juttatását. Sőt, a mostani részleges jóvátétel csak hatalmasan nyomatékolkhatja a mulasztások pótlásának sürgetését.

Az ország revízióképessége arra is kötelez bennünket, hogy ne a mai, hanem a régi ország méreteiben gondolkodjunk és cselekedjünk. Belpolitikai magatartásunk zsinórmértéke nem a mai, hanem a régi ország politikai szükséglete. Az ország revízióképessége ellen alig lehet - a teljes belső összeomláson vagy lemondáson kívül - nagyobb merényletet elképzelni, mint a diktatúrának és a vele azonosult biológiai nacionalizmusnak a csonka országban való győzelemhez segítségét. A diktatúra, amelynek disciplina a jelszava a harmónia helyett, lehet a nemzeti egység mesterséges fokozója egy egynyelvű és egy nemzetiségű országban, de okvetlenül a bellum omnium contra omnes állapotát idézi föl a soknemzetiségű Dunavölgyében, mivel itt egyetlen nép sem elég erős arra, hogy a többit elnyomja, viszont a diktatúra a többnyelvű és többnemzetiségű országban a maga centralisztikus és fegyelmezve uralkodó belső természeténél fogva csakis a kollektív kisebbségirtás irányában fejlődhet. Épp így a biológiai nacionalizmus is az egység és az öntudat felfokozója lehet egy egyfajú országban, amelynek belső célja nem megy túl fajtestvéreinek egyesítésén, - de amelyik országnak nemzeti hivatása és célja éppen az, hogy a mellérendeltség egyensúlyos állapotában újra találkozassék elszakított kisebbségeivel, az az ország önmaga alatt vágja a fát, ha a biológiai nacionalizmust hirdeti. Mert a biológiai nacionalizmus a népfajok egymás közti viszonyában a mellérendeltség vonzó állapotát az alárendeltség taszító viszonyával cseréli föl - ez pedig a kisebbségek felé valóságos fenyegetés.

A békés revízió elvének három saroktételéhez való hűség tette Magyarországot revízióképessé ezekben a világtörténeti napokban, amikor egy nagyhatalmi összefogás széttörte Csehszlovákiát. Egy magyar elv diadala volt a

müncheni béke s a békés revízió elvének sarktételei, a fölvilágosítás, a szabadkéz külpolitikája és a revízióképes belpolitika teremtették meg számunkra a rajtuk esett igazságtalanságok egy részének jóvátételét.

A müncheni egyezmény új lehetőségeket is nyitott a magyarság számára a Duna völgyében. A kisantant, amelynek értelmet főként a Magyarország elleni közös föllépés kötelezettsége adott, értelmét veszítette, annál is inkább, mert a müncheni egyezményt éppen a kisantantot patronizáló nagyhatalmak kényszerítették rá Csehszlovákiára, "leghűbb" szövetségesének, a Szovjetnek csendes távortartásával. Ahogyan összeomlott a benesi mesterséges államtákolmány és porbahullt a középeurópai cseh uralmi gondolat, úgy tűnt el egyik napról a másikra a benesi középeurópai koncepció, a kisantant-szövetség, amelynek tulajdonképpen hivatása Csehszlovákia középeurópai uralmi pozíciójának biztosítása volt. Ha Csehszlovákia nem akarja kihívni szomszédai ellenséges magatartását s ilymódon létét nem akarja kockáztatni, akkor nem térhet vissza a Szovjet-barátságához sem. Ennek nem is lenne értelme, mert ez a barátság kívül és belül csak ellenségeket szerezhet neki, anélkül, hogy döntő pillanatokban a Szovjet-barátság reális támasztékot adhatna a cseh politikának.

A megkisebbedett Csehszlovákiát gazdasági, politikai és katonai érdekei arra utalják, hogy válasszon az állami függetlenségét fikcióvá degradáló föltétlen németbarátság, vagy a Német Birodalommal jóviszonyt tartó, de elalkudhatatlanul független új Közép-Európában való beilleszkedés között. Lengyel és magyar szomszédaival nemcsak békés, de számára a legnagyobb gazdasági, politikai és katonai értékű barátságban is élhet és e hármas együttesben egyúttal független létének is legkomolyabb biztosítékát találhatja meg, ha rövidlátóan nem zárkózik el Magyarország és Lengyelország igazságos és jogos igényeinek kielégítése elől, Nevezetesen, ha lehetővé teszi - a magyar- és vegyeslakosságú területek átengedésén túl - a közös lengyel. magyar határt, ha a szlovákságnak döntési jogot biztosít jövő sorsa felett, és lemond a Szovjet középeurópai kalauzi szerepéről. Ezen az úton az új, független középeurópai szervezetnek értékes alkotóelemévé lehet Csehország és saját tisztességes érdekeinek is ezúton lelheti föl legbiztosabb kielégítését.

A magyarság középeurópai hivatásával így találkozhatnak az új középeurópai rendeződésben a független Csehország. Ahogyan minket, testvértelen népfajt a gondviselés a pánszláv és a pángermán erők felezővonalára állított, hogy hivatásunk a dunai kis népek egységbeszervezése és a

pángermanizmus és a pánszlávizmus föltartóztatása legyen, éppúgy az új középeurópai szerkezet a maga földrajzi helyzetével, gazdasági és katonai erejével minden északról és keletről jövő nyomás ellenében biztos gát lehet s egyúttal a benne résztvevő államok függetlenségének is kölcsönösen legkomolyabb biztosítékát adhatja. Természetesen csak akkor válhatik az új Közép-Európa kiképzőjévé és a középeurópai függetlenség őrévé ez az együttes, ha egyik országban sem ássa alá a nemzeti függetlenség valóságát a nácizálódási és a bolsevizálódási folyamat. Sem a pángermanizmusnak, sem a pánszlávizmusnak nem érdeke az ilyen rendeződés. Az a tény, hogy a közös lengyel-magyar határnak az érdekelt két országon kívül elsősorban a független Közép-Európát igenlő Olaszország a szószólója, világosan mutatja, hogy az új rendeződés európai jelentősége a dunavölgyi függetlenségnek realizálásában rejlik. Ezért állíthatjuk, hogy a közös lengyel-magyar határra való törekvés a francia és angol politika vonalán halad. Régi külpolitikai tétel, hogy a magyarságnak legrövidebb útja Varsón át vezet Párizsba. A közös lengyel-magyar határ, amely Párizs és ezen keresztül London reálpolitikai értékű rokonszenvét is megnyerné számunkra, természetesen hatalmasan megnövelné a müncheni egyezmény hasznosításának esélyeit a másik két kisantant-állammal való viszonyunk kialakításának és e két országhoz csatolt magyar nemzetrész kisebbségi jogainak kivívása irányában is.

Ennek a reánk nézve kedvező, új középeurópai rendeződésnek esélyei annál nagyobbak, minél értékesebb támogatást kaphatunk Itáliától és a nyugati demokráciáktól. Párizs és London ilyen értelmű támogatásának elnyerés e elsősorban belpolitikai magtartásunktól függ. Minél szilárdabb a törekvés nemzeti függetlenségünknek és sajátos életformánknek megőrzésére, vagyis minél kevésbé fenyeget minket egy olyan belső változás, amely a világnézeti külpolitika fikciójának szolgáltató ki Magyarországot, annál komolyabb garanciáját látják Nyugaton annak, hogy képesek leszünk az új középeurópai rendeződés európai hivatásához hozzájárulni. Ezért a belső nácizálódás a legvakmerőbb külpolitikai kaland, amellyel kockára vethetjük dunavölgyi elsőszülöttségi jogunkat. A világhatalmi erőviszonyok számunkra kedvező alakulása és két évtizedes, okos és becsületes külpolitikai magatartásunk most megteremtheti gyümölcseit: nemcsak a jelen csatáját nyerhetjük meg, de szerencsésebb holnapunk alapjait is lerakhatjuk. Rajtunk a sor, hogy sorsunkat kovácsoljuk, és politikai intelligenciánktól függ, mennyi hasznot tudunk húzni a

körülmények új alakulásából. Időszerűek Dantenak örök igéi, melyeket olyan időben írt le, mikor nemzetünk az Anjoukat választva, a jó útra lelt: "Oh, boldog Magyarország! Csak ne hagyja magát félrevezetni már! ..."

Az Ország Útja - 1938. 10.sz. 263-268.l.

A Felvidék visszatér

Mindannyian, az örök szenistváni Magyarország hitvallói és keresztény realisták, akik hisszük, hogy az országszervező és államalapító Szent Királynak műve, a mi hazánk, az Úristen hitelesítő és oltalmazó pecsétje alatt áll, s akiknek lelkében mozdulatlan világosságként ég az igazság és a jóság végső győzelmének hite, - mindannyian vártuk a fölszabadító és hitünkerősítő jelet Szent István királynak évében. Ez az erős reményű várakozásunk nem a tétlen csodavárók babonája, hanem a legjobb magyarok, Szent István vallásos magyar hite volt; azoknak a megelevenedett lelki hagyománya, akik tudták, hogy nem az erők az erők, hanem magát és amely jogos földi igényeinket bekapcsolja az örökkévalóság áramkörébe. Ezt a hitet a csodaváró magyarok soha meg sem értették; lángja mindig éppen a nagy magyar realisták, történetünknek Isten regulája alatt vitézkedő epikus hősei szívében csapott a legmagasabbra. Mi is reálisan lemértük és kihasználtuk azokat a nemzetközi politikai erőket, amelyek a rajtunk esett igazságtalanságok részleges és első jóvátételének irányában fejtették ki újrendező hatásukat, mégis: hitünk igaz ügyünk győzelmében más és több volt a megindult események hatásfokának kiszámításánál és a következtetések logikus tanulságánál; szinte vallásos hit volt: láthatatlan bizonyosság, reménnyel elővételezett valóság. És - mintha e magyar hitnek vallásos szimbolikája volna - éppen november másodikán, halottak napján, amikor a katolikus egyház a tisztítótűzben szenvedő lelkek szabadításának ünnepét ületi híveivel, ért jó véget az a küzdelem, amely egymilliónál több testvérünket szabadította ki a szenvedések államából, hogy hazatérjenek mindörökre.

Kétségtelen, hogy az igazunk győzelmébe vetett vallásos hit nélkül ma nem telhetne meg szívünk a visszatérő testvérekkel való egyesülés mámorával. A legreménytelenebb években, mikor a jobbakat is megkísértette a nemzethalál látomása, sorsunk mélypontjain ez a hit volt a magyar külpolitika vezérlő csillaga. Az igazságunk győzelmébe vetett hiten épült föl az a húszéves magyar külpolitika, amely a békés revízió elvi alapján állva, a belső megerősödés és a külső barátok szerzése által készült elő arra a pillanatra, mikor revindikációs igényeink fölvetésére a nemzetközi helyzet a legalkalmasabbnak bizonyult. Ez a politika józanul számolt annak az erkölcsi erőnek jelentőségével, amelyet ügyünknek éppen igazsága kölcsönzött, de nem tévesztette szem elől, hogy a

morális igazság csakis kedvező körülmények között válhatik anyagi igazsággá. Ez a húszéves magyar külpolitika zseniális előrelátással arra törekedett, hogy a célunk legesélyesebb elérésére alkalmas erőcsoportosulást hozzon létre, illetve, hogy ilyen erőcsoportosuláshoz szegődjék, - s főként, hogy a Dunamedencében kizárjon vagy megnehezítsen minden olyan rendezési kísérletet, mely a trianoni tényállapot rögzítésére vezethetett volna. A kisantanttól való távolmaradásunk és külpolitikánknak a kisantant-koncepcióban megjelenő dunai rendezés elleni beállítottsága ebben leli magyarázatát. Utunkon első torlaszként a kisantant szövetség állott: legyűrendő ellenségeink sorában ez a csoportosulás foglalta el az első helyet. Sokan a magyar hivatástudat elhalványulását és a történeti magyar külpolitika céljainak redukcióját látták ebben a politikában, amely pedig az események tanúsága szerint helyesen állította föl teendőink sorrendjét. Sokszor passzívnak látszott ez a külpolitika, mivel erőnk sokkal kisebb volt, semhogy az igazságunk érvényesítésére alkalmas külpolitikai konstelláció kialakulására kezdeményezőleg van erőteljesebben alakítólag hathattunk volna. Szerencsétlenségünk legfőbb oka gyengeségünkben rejlett. Ha egy ország külpolitikai szerencséjét abban látjuk, hogy mennyire képes a célja elérésére legalkalmasabb nemzetközi helyzetet megteremteni, akkor a magyar külpolitikának az elmúlt húsz esztendőben nem egyszer volt szerencsétlen korszaka, minthogy a nemzetközi viszonyok alakulása a mienkénél sokkal hatalmasabb és ellenünkre dolgozó erők uralma alatt állott. Egyébként is: kis népnek igen ritkán adatik meg az a lehetőség, hogy kezdeményezőleg vagy jelentősebb változást elérve, befolyásolhassa a hatalmasok egymáshoz való viszonyát és a világpolitikát alakító erők játékát. Kicsiny nép számára a közvetlen befolyásolás mellett hatalmas jelentőségű minden olyan lehetőség, amely által a rajta kívülálló erők mozgására közvetve hathat. Ezeknek a közvetett hatásoknak lehetőségét az összehangzó érdekű nagy barátok jelentették a számunkra s e barátok kiválasztása és megszerzése az utolsó húsz esztendőben szerencsés volt. De ha kicsiny nép számára a külpolitikai szerencse ritkán is jelentkezik olyan lehetőség formájában, hogy a rajta kívül fekvő tényezőket érdekeihez alkalmazza, és viszont a kis nép szerencséje mindig lehet az a külpolitikai intellektuális látás és ösztönös érzék, amellyel a cselekvésre legalkalmasabb pillanatot kiválasztani tudja, és az a merresszel párosult erő, amellyel a pillanat megragadására és legeredményesebb kiaknázására képes. Hogy ez az utóbbi értelemben vett szerencse egy nemzet számára minő

gyümölcsöket teremhet, erre ragyogó példa a soproni népszavazás, amelyet egy minimális lehetőség maximális kihasználásának tekinthetünk. Az a húszéves magyar külpolitika, amelynek gróf Bethlen István nemcsak irányát szabta meg, hanem alapjait is lerakta s amely a későbbi fölépítés stílusát is meghatározta, - nagyban-egészben méltó volt a magyar külpolitika géniusz hagyományaihoz és a Csehszlovákia által rajtunk elkövetett igazságtalanságok részleges jóvátételéhez az események logikájának vonalán juttatott el bennünket. E külpolitika helyessége nemcsak abban rejlik, hogy elzárkózott minden olyan rendezési kísérlet keresztülvitele elől, amely a Dunavölgye pacifikációját a trianoni tényállapot fenntartása árán hajtotta volna végre, hanem elsősorban abban, hogy olyan nemzetközi erőkkel működött össze, amelyek a dunavölgyi kibontakozást a magyarság jogos igényeinek kielégítésével hozták összhangba.

A bécsi döntőbíróság nem hozhatott - Csehszlovákiát illető igényeinkre vonatkozólag sem - teljes jóvátételt. A döntőbírák keze a müncheni egyezmény által már meg volt kötve. Magyarország tudja, hogy két hatalmas barátja, Olaszország és Németország értékes támogatása nélkül ma e részleges jóvátételt sem érhetne volna el; Magyarország tudja, hogy kinek mivel tartozik, de - mert igazsága csak részben nyert kielégítést - követeléseit korántsem tekintheti lezártnak Csehszlovákia felé. A magyarság soha el nem alkudható jogai és igényei nem az új rendezési elven, a néprajzi elven, hanem az örök történeti jogon nyugszanak. Magyarország nagy áldozatokat hozott, amikor történeti jogán alapuló igényeinek kielégítéséről, ideiglenesen, abból a gyakorlati okból lemondott, hogy a müncheni egyezmény szellemében néprajzilag is elismert jogait azonnal érvényesíthesse. A jóvátétel részleges mivolta a müncheni egyezmény szelleméből következett, amelyben mint országhatárokat rendező erő először öltött formát az új német elv, az országhatároknak a néprajzi határokkal való azonosítása. A bécsi döntőbíróság a viszonyosság alapján végzett kiigazításokkal nagyban-egészben a müncheni egyezmény szellemét tiszteletben is tartotta, bár még mindig jelentős magyarkisebbségeket hagyott csehszlovák uralom alatt.

A magyar kormány ultima ratióként folyamodott a csehszlovák-magyar konfliktus elintézésének döntőbírósi formájához; ezt megelőzőleg a történeti Magyarország területén, néprajzi határok szerint népszavazást javasolt. Élénken emlékezetünkben kell tartanunk azt aényt, hogy a csehek a népszavazásnak, tehát az önrendelkezési jog legtermészetesebb gyakorlásának a magyar kormány

által támasztott követelését mereven visszautasította. Nemcsak a magyar nemzetiségi területeken, hanem az általuk csehbarátnak mondott ruszin és szlovák, valamint vegyeslakosságú területeken sem kívánták uralmukat népszavazással hitelesíttetni. A népszavazásnak a cseh kormány részéről történt visszautasítása közvetve annak az áldozatnak a nagyságát és valóságos jelentőségét is kiemeli, amelyet Magyarország hozott azáltal, hogy gyakorlati okokból ideiglenesen lemondott történeti jogainak érvényesítéséről, hogy legalább a müncheni elv azonnal alkalmazhatóvá váljék javunkra is. Ha a cseh állam a nem magyar nemzetiségű területeken való népszavazástól is ilyen mereven elzárkózott s inkább az olasz-német döntőbíráskodást választotta, holott a csehek szerint e nemmagyar ajkú lakosok faji és nyelvi alapon Csehszlovákiának természetes állampolgárai, akkor ez az elzárkózás is közvetett megerősítője annak a magyar álláspontnak, amely szerint a szent Korona országának területén lakó nemzetiségek állami hovatartozásában a magyar célok kedvező történeti jog a néprajzi elvénél sokkal nagyobb szerepű. Szinte leleplező erővel világít rá ez a cseh magatartás arra a magyar álláspontra, hogy Közép-Európában az önrendelkezési jog gyakorlati érvényesítését a néprajzi elv sohasem pótolhatja, mivel a kevert népségű dunamedencében ez előbb az utóbbival nem azonos. A Dunamedencében a totális nacionalizmus alapján egyensúlyt teremteni és rendet fenntartani épp azért nem lehet, mert sem a vér, sem a nyelv, sem a gazdasági kohézió nem alkalmas arra, hogy a dunavölgyi zűrzavar helyére rendet varázsoljon. Magasabb, szellemibb és történetibb rendező erőre van itt szükség, amit - a Szent Koronában és tanában - egyedül a magyar politikai szellem termelt ki. A Szent Korona misztikus testében egyesült különböző nemzetiségű egyedeknek csakis a membrum Sacrae Coronae elve biztosíthatja az egyenlő emberi, állampolgári és nemzeti méltóságot, párosulva és ezt az individuális elvet egyensúlyba hozva az ugyancsak ősi magyar önkormányzati jogok követelményeivel. Magyarország megtagadná ezeréves múltját és lemondana a jövő századokban történeti szerepéről, ha az új német elvet: a néprajzi gondolatnak kizárólagos államalapozó erejét a Dunamedence életét szabályozó elvül elfogadná. Magyarország nagy volt a Szent Koronához való hűségében és Magyarország nagy lesz a Szent Koronához való hűségében és hűségében mindazokhoz a hagyományokhoz, amelyeket e nem népi, nem faji, nem is csak nemzeti, hanem szent és vallásos jelkép: Szent István koronája jelent. Valóban az örök Magyarország szelleme szólalt meg a legelső magyar

ember, a tiszteletünk, szeretetünk és érdemei által már a Haza Atyjának méltóságában fénylő Horthy Miklós ajkán, amikor visszatérő testvéreinket, magyarokat, ruszinokat, szlovákokat és németeket úgy köszöntötte, mint akikre a Szent Korona fénye új méltóságot sugároz.

Húsz évi megaláztatás után helyénvaló az öröm, de méltatlanok lennénk még erre az örömrre is, ha elégedettek tudnánk lenni. Igen, még a kő is, mintha csontunk volna, szent örömtől rengedezzen át, mert kinyílt már a börtönajtó s az elszakított milliányi testvér hazatért.

S minő testvér! Számunkra a cseh elnyomatás nem a belső romlás szennyfürdője volt, hanem acélfürdő, amelyből megvilágosodott nemzeti öntudattal, a népi összetartozandóság megerősödött érzetével és a szociális felelősség tisztultabb átélésével kerültek ki. Dicséret nélkül is megállapíthatjuk, hogy talán különbek, de mindenesetre ácsok, mint mi. Húsz évig ellenséges államban éltek, nyomás alatt, a kisebbségi sors állandó és kényszerű éberségében, amely kigyógyította őket az illuzionizmus morbus hungaricusából és élesre finomította valóságérzéküket. A racionalista és a realista cseh szellemiség, amely inkább megtermékenyítette, mint megfertőzte őket, szintén a realitások nagyobb tiszteletére, józanságra tanította a kisebbségi magyart. A cseh állam ellenséges magatartása a különbségtudat világosságát fokozta bennük, az elnyomatás pedig az élet apróbbnak látszó értékei és tényezői megbecsülésére nevelte a kisebbségi magyarokat. Különösen a fiatalokat alakította az új környezet. Ezek a visszatérő magyarság új szellemiségének jegyeit tisztábban és jellegzetesebben viselik magukon, mint az öregek, akiknek szívében az új dolgok kényszere sem győzhette le a még élményükként megélt régi magyar világ iránti nosztalgiát. Idegenségben, gyanakvó vagy éppen ellenséges környezetben, mint az üldözött vagy veszélyt sejtő nyáj, állandóan a vihar előtti összebúvás állapotában éltek. az idegenségben a testvér hamarabb talált testvérére s a néppel való összeolvadásukat ez is segítette. Hazájukat a népben lelték meg, másutt nem volt otthonuk. Ez és a cseh állam demokratikus jellege az osztálykülönbségeket kiküszöbölő fejlődésnek kedvezett. Hiányzott az államapa, mely fiainak pozíciót osztogat és a selejtest is fölemeli. Egészséges szelekció válogatta ki elitjüket; a cseh nyomás és csábítás napvilágra hozta: kiből volt igazán ész, erő és szent akarat? A visszatérő magyar csak megbizonyított tekintélyt ismer el. Nem néz a rangra és a címre. Általában demokratikus gondolkodású; a diszkusszió jogát alapjognak érzi. Nem szabad

azonban elfelednünk, hogy ez a demokratikus gondolkodás nem azonos a demokratikus államszerkezet valaminő népfrontista értelmezésével, vagy a közjogi demokrácia föltétlen tiszteletével. Húsz évig olyan államban élték, amelynek államnépe nemzeti-népi valóságának legmagasabb politikai megvalósulását egy idegen nép demokráciájának utánczásában, szolgálai lemásolásában látta. Ez az állami-közjogi demokratikus szerkezet azonban csak a csehek számára volt az élet szervezete, egyébként ha nem is brutális, de a kisebbségeknek igen eredményes, nyugati, humanista stílusú fogyasztószervezete volt. Ezért a magyar kisebbségi ember a demokrácia áldásait inkább társadalmi téren szerezhette meg magának, ledöntvén a társadalmi választófalakat. De az állammal, bár az demokratikus volt, a kisebbségi magyar soha nem azonosulhatott; otthon volt földjén és társadalmában, de nem volt otthon államában. Csonkaországi magyar alig értheti meg, mert nem élte át: mit jelent otthon s mégis idegenben élni? Nekünk saját államunkban élni oly természetes, mint élni; a probléma nálunk föl sem merült.

Kétségtelen, hogy az itthoni és a visszatérő magyar között nem magyarságában van a legfőbb különbség, hanem éppen emberségében: emberi ideáljában. Ez az emberi ideál magasztosabb, bensőségesebb, lelki s a szolidaritás kötöttségeit viselőbb, mint a miénk.

A kisebbségi magyar szemlélete az anyaországról ellenséges hatások közben alakult ki. Egy hazug propaganda közvetítésében ismerte meg az anyaállamot, ennek társadalmi és politikai keresztmetszete a lelki elidegenítés céltudatos propagandájának egyik fő eszköze volt. Hamis történelmet tanult iskoláiban; s vezetőinket a rágalom szennyében megfürdetve mutatták be neki. De szemléletét nemcsak a hazug propaganda, hanem a velünk szemben érzett különbségérzet is alakította. A visszatérő magyar előtt más emberi és társadalmi ideál lebegett. Leginkább szociális berendezéseink érthetetlenek előtte. Nem érti, hogy nálunk még mindig nincs földreform, mezőgazdasági biztosítás, stb.

Reméljük, hogy az anyaország és a visszatérő Felvidék egészséges egymásrahatást fog gyakorolni. Mindkettőnek van kérni és adnivalója. Ők adhatnak nekünk realizmust, szociális felelősségtudatot, példás ösztönzést a népi összetartozandóság jegyében a társadalmi választófalak lebontására, a demokrácia áldásait, egyszerűséget és józanságot, - mi nekik: államszemléletet, a magyar hivatástudat dunavölgyi értelmét, történelmi szemléletet és otthont az államban. Összeolvadás csak a szeparációt megőrző tényezők céltudatos és módszeres

kiküszöbölése útján lehetséges. Csakis akkor lehetnek ők kovász, ha a szellemi és politikai áramlások onnét és oda megindulnak, s ha mindenben részük lesz, ami országos áramként fut át a nemzet szellemi, gazdasági, politikai idegpályáin. A találkozástól anyaország és visszatérő Felvidék egy új ország fogantatását várja. Ám e forró ölelésből csak akkor születik meg valóban az új ország, ha nem abban utánozzuk egymást, amiben e húszéves purgatóriumjárás során törpéknek, hanem mindketten abban, amiben nagyoknak mutatkoztunk

Az Ország Útja - 1938. 11.sz. 273-278. l.

Az újévi cikk

*Vagy jöni fog, ha jöni kell,
A nagyszerű halál,
Hol a temetkezés fölött
Egy ország vérben áll...*

Vörösmarty: Szózat.

Hét évtizeddel ezelőtt nyomatta ki Deák Ferenc, a Haza Bölcese, az osztrák-német elnyomatásban élő magyar nemzetek függetlenségi nyilatkozatát, azt a történelemben "Húsvéti cikk" néven számontartott békeülési alapokmányt, amelynek elvi alapján megszerkesztett 67-es kiegyezés nemcsak a közép európai egyensúlyt teremtette meg a dualisztikus monarchia szerkezetének szilárdabb átépítése által, hanem - a kiegyezés számlájának legaktívabb tételeként - véres évszázadok után az első békés és építő munkára alkalmas félévszázaddal is megajándékozta a magyar nemzetet. A húsvéti cikk egy minden katonai és hatalmi segítyől megfosztott, csaknem húszesztendő elnyomatás alatt passzív rezisztenciában élő nemzet függetlenségi nyilatkozata és békülési okmánya volt, egy olyan kiegyezési koncepció, amely a történeti magyar jogigény lehető teljességének érvényesítésével termékeny összhangot teremtett a magyarság nemzeti függetlensége, állami önállósága, dunai hivatása és - a közép európai, monarchikus egyensúly érdekei között. A húsvéti cikk a magyar jogállomány integritásának lehető megóvása mellett semmit sem követelt, ami elérhetetlen lett volna, de mindent követelt, ami in illo tempore elérhető volt. S bár a deáki mű magán viselte a kompromisszumos megoldás bélyegét, mégis a kiegyezés eredményeivel esetleg elégedetlen trianoni magyar is igazat ad a történeti ítélet ama szellemes megfogalmazásának, amely a kiegyezés által újjáalakított monarchiát egy szerencsétlen helyzet legszerencsésebb megoldásának nevezte. A kiegyezési mű legnagyobb dicsérete az az ítélet, hogy a deáki koncepció az erőviszonyok okozta tökéletlenségében is a lehetséges legtokéletesebb szerkezet és megoldás volt, annak ellenére, hogy a kiegyezés révén a monarchia egységének fönntartásához a magyarság állami szuverenitásának önkorlátozása által járult hozzá. Azóta a deáki mű porba omlott, a magyar hatalom napja a látóhatár alá szállt és szuverenitásunk csorbítatlan teljességéért irtózatot árát fizettünk. A monarchiában a kiegyezés által meghatározott helyzetünk, a

deákferenci alkotás értéke csak most válik igazi jelentőségében világossá előttünk, amikor két évtizeddel teljes jogi függetlenségünknek szörnyű fizetség ellenében való visszanyerése után, de éppen a monarchia alkotóelemeinek új hatalmi elhelyezkedése okán, újból időszakosra vált a magyar nemzet elalkudhatatlan függetlenségi igényének leszögezése és egyben a Közép-Európában új uralmi erőként érvényesülő német hatalom felé, a magyarság baráti és együttműködési alapokmányának lefektetése.

Bethlen István grófnak "Az új esztendő küszöbén" című hatalmas írására gondolunk, amely tartalmának nemzeti létünkre döntő fontossága és az egységes nemzeti közvélemény változhatatlan álláspontját kifejező mivolta okán Deák Ferenc húsvéti cikkéhez hasonló történelmi cselekedet; méltó rá, hogy "újévi cikk" néven maradjon meg a magyarság történelmi emlékezetében.

Az újévi cikk a legnagyobb élő magyar államférfi könyörtelenül őszinte helyzetrajza a középeurópai erőviszonyokról, a magyarság történelmi álláspontjának félreérthetetlen kinyilatkoztatása, a jövő esélyeinek megcáfolhatatlan logikájú előrelátása és a német-magyar baráti viszonyok igazságos történelmi mérlege. Annak a klasszikus magyar politikai intelligenciának megnyilatkozása, amely éppen azáltal vált nélkülözhetetlen európai értéké, hogy saját palánkjain mindig túllátott és a magyar sors fordulatainak jelentőségét nem a kurtapillantású és rövidlejárátú nemzeti vagy éppen faji önérdek határain belül mérte le, hanem létünk európai értelmét fogta föl, európai méretekben gondolkodott és cselekedett. Az újévi cikkel Bethlen István a legnagyobb magyarok fénylő nyomdokaiba lépett; meg volt benne az a szellemi és erkölcsi mersz, amely csak a legnagyobb elmék sajátja, hogy hangosan kimondja azt, amire mindenki félve gondol, de amit senki kimondani nem mer. Az újévi cikk pillantás sorsunk zord arcába. Valóban egy szorongó nemzet lelkének bőségéből szólt, amikor világos és visszavonhatatlan igeként mondta ki azt, amit az egész nemzet hónapok óta félve és rettegve gondolt, de Bethlenen kívül és Bethlen előtt senki fennhangon kimondani nem mert. Ha valaki akár a határokon innen, akár határokon túl e megnyilatkozás súlyát megpróbálná kisebbíteni vagy hatását erőtlenné tenni a csalfa föltevésével, hogy az nem több egy párt nélkül maradt magányos államférfi egyéni véleményénél, annak le kellene hazudnia azt a tényt is, hogy ennek az írásnak tartalma mögött minden magyar lélek egyetértő és megmásíthatatlan magatartása áll. Igaz ugyan, hogy megszorodtak az idő próbáján könnyűnek

találtatott gyászmagyarok, igaz, hogy egy példátlanul alávaló propaganda eredményeként sok magyar és magyarnak vélt lélek előtt homályosodott el függetlenségünk értéke és józan értelme, de igaz az is, hogy a propaganda kábulatából is fölébredtek a félrevezetett tömegek azokra az ütésekre, amelyek megghiúsították jogos igényeinket és kicsúfolták becsületes reménységeinket. Ha homályos értelmű és a magyar idegen célok szolgájává alázó koreszmék átmenetileg meg is zavarják a nemzet egészséges politikai tájékoztató ösztönét, ha fanatikus kalmárok, kibérelt lelkiismeretek, pozícióvadászok és kergeteszmekupecek idegen életformák majmolásában keresik is a magyarság legmagasabb megvalósulását, - a nemzetből mégsem sikerült teljesen kigyilkolni az önmagával való azonosságnak igényét, a létérdekekhez való ragaszkodást, a megtartó magyar hagyományok tiszteletét, a nemzeti szabadságeszmét, és főként: az önjogú, kárpáti magyar hatalomnak varázsát. Az újévi cikk pedig éppen azokra a veszedelmekre nyitotta föl a szemeket, amelyek létünket és a történeti magyar hatalom esélyeit fenyegetik. Magyar vonatkozásban e kettő végeredményében azonos, mert nekünk az a sors adatott dicsőséges terhül, hogy csak nagyszerűen lehet élnünk, és ha netán egyszer Európában olyan hatalmi rend nyerhetné el az állandóságnak jegyeit, amely a Kárpát-medencei történeti magyar hatalmat megghiúsítaná, ezzel létezésünk is kérdésbe tételnek.

Az újévi cikk - röviden átfutva a háború utáni magyar külpolitika útján - abból a tételből indul ki, - hogy Magyarország a tengelyhatalmak, Olaszország és Németország, középeurópai befolyására tette föl revindikációs igényeinek kielégítését és történeti jogainak érvényesülését. Még mielőtt a tengely befolyása Közép-Európában megvalósulhatott volna, Magyarország a maga külpolitikai erejét a tengelyhatalmak középeurópai befolyásának irányában fejtette ki. Nem mentünk bele az Ausztriával való restaurációba, nem hallgattunk a cseh-magyar-osztrák hármasszövetséget sürgető csábításokra, holott "ezen az áron gyakran igen aktív szaldót érhattünk volna el", nem tettünk semmit, ami az osztrák Anschlussra és a Szudéták lekapcsolására vonatkozó német igényeket megnehezíthette vagy leodázhatta volna, mert arra számítottunk - s "azok után a nyilatkozatok után, amelyeket tettek", joggal számíthattunk is - hogy "Németország respektálni fogja a mi jogunkat is", segít jogos követeléseink kielégítésében, amelyek felől " legkevésbé a tengelyhatalmaknak" lehetett kétségük, hiszen ezeket a követeléseket a hatalmak

"a müncheni sorsdöntő megbeszélésen Mussolini sürgetésére expressis verbis tudomásul is vették".

Cseh-Szlovákia széthullásakor megkaptuk a magyarlakta területek legnagyobb részét, de hogy egyéb, Cseh-Szlovákia területére vonatkozó történeti igényeink kielégítést nem nyertek, nevezetesen a közös lengyel-magyar határ "belátható időre meghíúsított", ennek "oka Németország velünk szemben megváltoztatott magatartásában keresendő". A közvéleményre villámcsapásként hatott már Pozsonyligetfalunak a német birodalomhoz való csatolása is és az a kategorikus kijelentés, hogy Pozsonynak Cseh-Szlovákiában kell maradnia, holott az 1910-es népszámlálás, amelynek alapján a belvederei döntés a néprajzi elvet alkalmazta, csak 18 százalék szlávot talált Pozsonyban. Fokozta ezt a csalódást, hogy tudomásul kellett vennünk: "Németország kezdi többre értékelni a csehek szolgálópálfordulását és évszázados lakáji szerepének újabb, most már német viszonylatban vállalását, a szabad és öntudatos magyar nemzet független barátságánál". Végre "bevágta a hordó fenekét a német külügyi kormány érthetetlen s velünk szemben barátságosnak valóban nem mondható magatartása a rutén kérdésben".

Valljuk meg őszintén: a magyar közvélemény csak akkor ébredt föl és látta meg Németország megváltozott magatartását s ennek reánknezve súlyos következményeit, amikor már nem lehetett kétség afelől, hogy a "megvalósulás legjobb útján" lévő közös lengyel-magyar határ meghíúsulása és Németország magatartása között ok-okozati összefüggés van. Főlébresztő megismerés volt ez, annál is inkább, mert a rutén kérdésben tanúsított német magatartás világosan rámutatott a nagyukrán tervre, amelynek megvalósítása - mint Bethlen mondja - létünket tenné kockára.

Kivédhetetlen logikával mutat rá az újévi cikk arra, hogy a nagyukrán állam csakis addig tűrné megteremtőjének gyámságát, amíg a fiatal szláv népek természetes összetartozandósági érzése főlébredésének politikai következményeképp újra föl nem támadna, de most már Kiev vezetésével, a nagy orosz birodalom, amely birtokában lévén a Kárpátok mögött a rutén trójai falónak, "az egész Dunamedence sorsára gyakorolhatna döntő befolyást". A nagyukrán állam megvalósítását célzó terveknek Magyarország szempontjából itt van a lényege és a döntő, esetleg létünket megdöntő jelentősége. Így súlyosodik a magyarság létkérdéséve a rutén kérdés megoldatlanul maradása, s

kivált a megghiúsítás indítóokául szolgáló nagyukrán terv. Mint az újévi cikk a megfellebbezhetetlen ítélet rettentő egyszerűségével mondja: "ha a szóbanforgó experimentum úgy üt ki, ahogy azt mi, magyarok előre látjuk, nekünk magyaroknak ez életünkbe kerülhet, míg Németország legrosszabb esetben is csak egy illúzióval lesz szegényebb és egy tapasztalattal gazdagabb". Ez a tapasztalat is sokba kerülhet, mert - mint Bethlen mondja - "veszedelmes illúzió a német politika részéről" azt hinni, hogy "az Oroszországból Németország szívébe mutató szláv ujjat egyszerűen megfordíthatja" úgy, hogy "ez a magyar-rutén földön keresztül" egy Oroszország szívébe döfhető "német karddá" változzék át. Emellett nem tartjuk Németország szempontjából sem közömbösnek a szláv hatalomnak a Dunavölgyére való kiterjedését. A többi között azért sem, mert a nagybalkán koncepció esélyeit, a délszláv politikai álmot elérhetését hatalmasan megnövelné egy a Dunavölgyén át a délszlávsággal testközelbe került orosz birodalom.

A nagybalkán koncepció pedig már jelesül beleütközik Itália érdekeibe, még pedig életérdekeibe. A nagybalkán hatalom a régi monarchiánál sokkal erőteljesebben és közvetlenebbül fenyegetné Itália egyeduralmát az Adrián, amellett, hogy a földközi tenger mai hatalmi szférái megváltoztatásának irányában is, a régi Oroszország törekvésein messze meghaladóan fejtené ki hatalmának erejét.

A nagyukrán terv megvalósítása tűzfészekké változtatná Közép-Európát, amely az európai egyensúly és béke felborulásának állandó veszedelmeit hordozná magában. Tűzfészekké változnék Közép-Európa, már egyedül azért is, mert a magyarság a gyámság alá hajlás helyett kétségen felül a szabadságharcot választaná, még akkor is, ha függetlenségünket és önállóságunka látszatra meghagyná is az új hatalmi elrendezés. A magyarság a négyszázéves Habsburg-uralom alatt is a saját függetlenségének és önállóságának védelmén túl mindig vállalta azt a nehéz, de fényes hivatást, amelyre népfajközi helyzete kijelöli. A magyar sors zord, tragikusnak látszó fensége és nagyszerűsége éppen az, hogy nekünk sohasem lehet a dolog könnyebbik végét megfognunk, mert pusztán létünk már az idők elején elválaszthatatlanul összekötött azzal a fényes, de nehéz hivatással, azzal a nyers erőnkkel szinte mindig meghaladó feladattal, melyet népfajközi elhelyezkedésünk sorsparancsként rótt reánk. Létünk igazoltsága és fennmaradásunk záloga népfajközi hivatásunk vállalása és teljesítése. A nagyukrán terv megvalósulása éppen e szerepünk sikeres vállalását

tenné kérdésbe, mert a rajtunk átcsapó szláv hullám testközelbe hozná a germán és a szláv világot, amelynek elválasztása népfajközi hivatásunk egyik főértelme. A magyarság hivatását népfajközi helyzete, a németiség és a szláv világ közé való beékelődése, a német és a szláv világ felé Janus-arcúvá teszi. Mert igaz ugyan, hogy gát vagyunk a nyugatról keletre mozgó germán és az északról dél felé hullámzó szláv erőknek útjában, de épp a germán világ felé nemcsak gát, hanem védelem is vagyunk, mint a szláv kapocs bezárulásának megakadályozói. Ezer éven át megakadályoztuk, hogy a szláv kapocs bezárulván, a szláv világ a germánságnak egész hosszában oldalába kerüljön. Létünk és erőnk fenntartása tehát sokkal inkább germán, mint szláv érdek. Egy messzire tekintő, történelmi léptékben gondolkodó német politikának egyenesen az az érdek, hogy a magyar hatalom szárnyai újra befedhessék az egész Kárpátmedencét. Ennek az érdekek elhalványodása csakis Oroszország átmeneti külső tehetetlensége miatt következhetett be, amelynek tartósságára azonban időálló hatalmi szerkezetet fölépíteni nem lehet.

A koreszmék megszállottjai a nagyukrán tervben hajlandók a történelem kikerülhetetlen kényszerét látni, a faji ideológiának, a kor "uralkodó planétájának" megállíthatatlan győzelmét. Ha akadtak olyan gyászmagyarok, akik a faji eszme jegyében már a szentistváni gondolatot is feladták, akkor nem is csodálatos, hogy - bár látják a nagyukrán tervnek hazánkra végzetes következményeit - e terv pártfogóinak cselekvési rúgóit a faji ideológiában keresik, amely nemcsak elismeri, de önzetlenül elő is segíti az egyfajúaknak egyesülését. Nevetséges felületesség és példás tudatlanság azt hinni, hogy e koreszmének bármelyik komoly politikus szemében nagyobb rangja lenne, az érdek és a hatalmi terjeszkedés ancillájánál. Amíg, persze, ez az ideológia szolgálni képes a hatalmi törekvéseket, addig természetesen az "eszme" zászlaja alatt folyik az egyébként merőben hatalmi és érdekküzdő. A lengyel-magyar közös határ meghíúsításában a faji és a néprajzi elvnek bármi részt is tulajdonítani és azt hinni, hogy a nagyukrán terv kezdeményezői és pártfogói a faji és a néprajzi eszme parancsára, valamint ideológiai következetesség és hűség jegyében cselekszenek, - valóban mutogatni való példája a gondolkodási renyheségnek és a propaganda szédületes hatásának. Ám igenis: a magyar lét és hatalom ellenségeinek a malmára hajtja a vizet az a magyar, aki a koreszme bódulatában a történelmi jog helyébe a faji és a néprajzi elvet teszi, aki a néprajzi és a faji elvnek az országhatárok megvonásában és az államalkotásban

kizárólagosságot tulajdonít. Még ha mindenütt a föld kerektségén az új elv alapján sikerülne is tartós rendezést létrehozni, még ha az új elv egyetemességének érvényét egy egész világ bizonyítaná is, - a kevertnépű Dunavölgyében akkor is csak a tartós zűrzavar állapotához vezetne ennek az elvnek alkalmazása. A Dunavölgyében sem biológiai vagy etnográfiai alapon, sem pusztán erőhatalmi eszközökkel tartós és termékeny rendet fönntartani nem sikerült a múltban, nem sikerülhet a jövőben sem. A Dunavölgyében egyetlen népek sincs elég hatalom- és erőtöbblete ahhoz, hogy a többi népeket leigázhassa és ily módon teremtsen meg a Dunavölgyi konszolidáció látszatát. Viszont a magyarság földrajzi kulcshelyzeténél, lelki minőségénél, hagyományainál és szellemi és fizikai hatalmánál fogva mindig kétséssé tett és kétségessé fog tenni minden ellenére és vezető közreműködése nélkül létrehozott rendezést. A dunai népeknek tehát csak két lehetőség között ad a sorsuk választást: vagy széttagoltan egymás ellen táplálva törekvéseket csak lakói és munkásai lehetnek a dunai térnek, de urai nem, s valaminő idegen hatalom eszközeivé válnak, - vagy egy, a biológiai és nyelvi egységénél magasabb, erkölcsi és szellemi szálakkal átszőtt politikai szerkezetben egyesülnek, aminőt a magyarság politikai géniusza a szentistváni állameszmében meg is teremtett, amely ezer éven át e népek bábelében egyedül bizonyult alkalmasnak a tartós béke és a termékeny rend megteremtésére és fönntartására. A szentistváni állameszme így vált és válik az európai békének egyik leghatékonyabb biztosítékává, míg a megosztott Dunavölgy mindig az európai béke tűzfészke lesz, és pedig ne az itteni kisépek egymásközötti marakodása miatt, hanem azért, mert a Dunavölgynek a megosztottságból következő gyöngesége a hatalmasok étvágyának állandó ingerlője és így az összeütközéseknek állandó csírája.

Egy nagy európai érdek megóvását is szolgálta tehát az újévi cikk, amikor a magyarság történeti igényeinek és létérdekeinek biztosítása céljából a német-magyar viszont zavaró körülményeknek őszinte "kibeszélés" által való tisztázását kívánta. "A háború óta németbarátok voltunk és azok szeretnének maradni a jövőben is."

A külpolitikai viszony zavartalanságát célzó tisztázáson túl azonban, sőt talán előtt, tisztáznunk kell az új ideológiákra vonatkozó nézeteinket és a magyarságtól nemcsak idegen, de reánk egyenesen veszélyes kormányzati formákat és módszereket illető magyar álláspontot is. Csak belső

függetlenségünk birtokában leszünk képesek megvédelmezni külső függetlenségünket, amelyet semmiféle barátság oltárán nem áldozhatunk föl. Az országban szellemi járványok pusztítanak, melyek a nemzet tiszta politikai öntudatának megzavarására vezettek és megrontották az egészsége magyar politikai tájékoztató ösztönt, különösen a középosztály soraiban. Az olyan kétértelmű, illetve nagyon is egyértelmű kiszólások, hogy belpolitikánkat is hozzá fogjuk igazítani a tengelyhatalmak politikájához, az eszmei zűrzavart fokozták és a történeti magyar állameszme, a szentistváni gondolat és a magyar létforma értékének és tekintélyének megrongálói számára puhítják föl a lelkeket. Csak parvenünk hiszik azt, hogy saját egyéniségünk teljességét mások utánzásával érhetik el, csak ostobák gondolkodnak idegenek fejével, szellemi szegénylegények kérik kölcsön mások koponyáját és csak fejletlen elmék látják azonosnak az idegen eszmék nacionalizálását a nemzeti személyiség öntörvényei alól való emancipációval. Ha föl is tételezzük, hogy a diktatúrának, a pártállamnak, az egypártrendszernek és a totalitásnak magyarországi szószólói nem önző hatalmi és politikai célok után járnak, hanem céljuk a magyarság erőinek maximális politikai, gazdasági és katonai hatalommá való átváltása, - törekvésüknek ez a szubjektív erkölcsi igazoltsága sem pótolhatja törekvésük értelmi igazoltságát. Mert: ha az új kontinentális diktatúrák megteremtői semmi okot sem láttak az angol, francia vagy amerikai kormányzati formák és módszerek utánzására, holott e formák és módszerek e nemzetek hatalmának kétségkívül nemcsak megteremtői, de mai napig fölül nem múlt erőben megtartói is voltak, - akkor minő értelmi indokolását tudnák adni a koreszmék szószólói annak a törekvésüknek, hogy mi a diktatúrákat utánozzuk, belső politikánknak a tengelyhatalmak politikájához való igazítása által? Amint a tengelyhatalmak számoltak sajátos körülményeikkel, erőikkel, szellemi és erkölcsi alkatukkal és hagyományokkal, s nem az angol példát másolták, hanem olyan önmagukra szabott hatalmi szerkezetet építettek, amelyben erőik maximális kifejtésének lehetőségét látják, - éppen úgy Magyarországnak is saját létformájához kell ragaszkodnia, minthogy csakis az önmagára szabott közhatalmi szerkezetben található meg legmagasabb és leghatalmasabb megvalósulását. Egy nép függetlenségének belső értelme a saját életformához és szellemhez való ragaszkodás, az önmagával való azonosság tudatának zavartalan világossága, az öntörvényű élet. A magyar jövő nem lehet más népek

múltja, vagy jelene, hanem csakis az örök Magyarország holnapja, a magyar múltnak folytatása.

A koreszmék igen gyakran téveszmék, amelyek csakis a keresztény európai kultúra egyetemes szellemi és erkölcsi törvényeinek romjain érvényesülhetnek. Mivel pedig a magyarságot megtartó erők ezer éven át lényegükben keresztény erények voltak, s mivel számukra a kereszténység a kultúránál is mérhetetlenül több és magasabb érték, ezért a kereszténység erkölcsi értékrendjét és szellemi tartalmát fölforgató koreszmékkel szembeállani számunkra akár életünk árán is teljesítendő isteni parancs: az emberségünkhöz és magyarságunkhoz egyedül méltó magatartásnak követelménye. A téveszmék tekintélyt és elfogadást igényelnek a koreszme jogán. Mi azonban megmásíthatatlan meggyőződéssel és halálos elszántsággal azt valljuk, hogy a helytelen vagy erkölcsileg alsóbbrendű koreszmékkel szemben nem az elfogadás, hanem az ellenállás az egyedül helyes és jogos emberi és magyar magatartás.

Barátainknak sem érdeke, hogy keresztény eszményeinkhez és létünk öntörvényeihez hűtlenné váljunk. Sőt: mivel igazán erősek csakis akkor lehetünk, ha a magunk törvényei szerint élhetünk, barátaink számára pedig annál értékesebbek vagyunk, minél erősebbekké válunk, ezért az önmagunkhoz való hűség egyenesen barátaink érdeke. Persze mindenekfölött a mi érdekünk, mert csak az erősnek van barátja, a gyenge sorsa pedig a szolgaság. A gyenge nemzet a hatalmasnak nem barátja, hanem szolgája, legjobb esetben szabadosa. Az a nép, amelynek földjén évszázadok hordozták a szabadságnak véres zászlóit, nem kényszeríthető a szolgál- és szabados-sorsba, mert erői utolsó foszlányáig mindig azon lesz, hogy a maga ura maradjon. A magyar szabadságeszme, amely legtisztábban a függetlenségi gondolatban fogalmazódott meg, voltaképpen ezt jelenti: nem akarunk uralkodni másokon, de cselédsorba sem süllyedünk, hanem a magunk urai vagyunk és maradunk.

Hét évtizeddel ezelőtt egy belső függetlenségét féltékenyen őrző és határozottan igenlő nemzet vér és vas nélkül csak szellemi és erkölcsi erejével szerezte vissza függetlenségének külső kellékeit. Ez volt a húsvéti cikk történeti cselekedete. Mert fölényes fizikai erő bármely néptől elveheti külső függetlenségét, melyet azonban, ha a leigázott nép nem mond le a független lelkiség magas igényéről, egy szerencsés sorsforduló mindig visszaadhat. De a szolganép, mely önmaga mond le belső függetlenségéről, az első kedvezőtlen

alkalommal megfosztatik önállóságának külső formáságaitól is. Az újévi cikk idején a fórumokon "perc-emberkéek dáridója tart", akik "mások elhányt guzsajáról" fonnák éltünk, kiknek minden ideálja "másutt megunt ócskaság már", s akik "cirkuszponyvák bohócsorsát" készítgetik nekünk. De azok, kiket "írni s tenni mégis úznek nagy parancsok", s maga a meg nem érdemelt urainál annyival különb, mélyen hallgató s e hallgatással a hangos eszmekepecekkal szembeszegülő, egészséges politikai ösztönű parasztság vallják és vállalják a magyar függetlenség evangéliumát, a szent magyar szabadságot, amelyet tiszteltek minden magyar századok "a törvény ércszavában", s ha vívni kellett, "a vérnek bíborában". Az újévi cikkben foglalt történeti magyar igényeknek e jobb rész elszánt akarata ad erőnyomatékokot, e külső és belső függetlenségünkhöz ragaszkodó jobb részé, amely, mint mindig, most is a nagyobb részt is. Maga a nép, az örök Magyarországot hordozó nemzet.

Az Ország Útja – 1939.1.sz. 45-52.1.

A kis népek felelőssége

Még a háború démonai járnak körül a világban, de a nemzetek figyelmének jelentős részét máris a béke kérdései kötik le. A megbékélés persze még messze álom s a békekötés után is hosszú időnek kell majd eltelnie, amíg az engesztelés jó angyalai megjelenhetnek a feldúlt országok fölött. Aki ma békéről beszél, még nem tart olajágot a kezében. A békével foglalkozók is idegeikben hordozzák a háború és az erőszak szellemét s a jóvátétel, a büntetés, a megtorlás és a felelősségrevonás büntetőjogi kategóriáiban gondolkoznak a békéről. A felelősség, úgy látszik, könnyörtelenül vonul előtérbe. Mégis bizonyos, hogy a háború utáni rend körül kavargó vitának ez a vezérhangja a béke prelúdiumaként hangzik föl a fegyverzajban.

A felelősségrevonás bírói tógáját sokszor a bosszú vagy a hatalomvágy ölti magára, de legmélyebb forrása mégis a háború megismétlődésétől való félelem, az az akarat, hogy a háborúnak mérhetetlen áldozata valamilyen értelmet nyerjen, legalábbis azért, hogy ezt az óriási mérkőzést hosszú békekorszak kövesse. Bizonyos idő után talán meg fognak nyugodni a fölzaklatott szenvedélyek és talán az igazságosság irányítja majd a béke építő szándékait. Egyelőre azonban mindenütt az erőre, sőt az erőszakra apellálnak.

Odáig mindenesetre eljutottunk, hogy az emberiség nem lát már a háborúban magas, sőt legmagasabb rendű életformát s a férfiszívekbe nem vet bűbájt az az ördögi romantika, amely háborúk híján a hősi erények elsorvadásától félt s ezért nem is a békét tekintette az emberi életfolyamat természetes állapotának, hanem a háborút. Azt is belátják, hogy maga a fegyveres mérkőzés nem old meg semmit. A háború ellenokai megszüntetésével és esélyének lerontásával kívánnak védekezni. A békét mindenütt a háború megelőzésének szándékával kívánják megszerkeszteni, ami igen nemes cél, de megnehezítheti az igazságosságnak, a béke szilárd alapzatát megadó elvnek érvényesítését. 1918 után is a megelőzés és a biztonság vált rögeszmévé, háttérbe szorítva az igazságosságot és így a rossz békék által az új háború csíráját ültette el. Nehezen hódít tért az a belátás, hogy háborús szellemben nem lehet jó békéről gondolkozni. Márpedig ma még a békeelképzelések is magukon viselik az erőszak bélyegét, hiszen a háborús felelősséggel gyakorlatilag csupán azt terhelik meg, aki a háborút fizikailag elveszti.

Egyelőre az idegháború lélektana úgy kívánja, hogy csak másodsorban beszéljenek maguknak a népeknek felelőségéről. Biztos azonban, hogy mihelyt megszűnik a fegyverzaj, a felelőséget, amelyet ma szűkítőleg értelmeznek, ki fogják terjeszteni a vesztes nemzetekre is. Mert a háborút a hadvezérek és a háborúcsinálók nyerik meg, de mindig a népek vesztik el. Ezt tanítja a történelem.

Felmerülhet a kérdés - akár demokráciákról, akár diktatúrákról van szó -, hogy lehet-e felelőssé tenni a népeket, amelyek mindenütt inkább szenvedő alanyai, hordozói és kivitelezői, mint előkészítői, kezdeményezői és irányítói az eseményeknek? Nem vitás, hogy a háborús felelőség oroszánrésze mindig a vezetők vállát nyomja, akiknek hivataluknál fogva nemcsak magukért, hanem a reájuk bízott nyájért is felelniök kellett és felelniök kell a történelem ítélőszéke előtt. A diktatúra és a demokrácia súlyosbíthatja vagy enyhítheti a népek felelőségét, de a közjó romlásáért valaminő mértékben mindenki felelős. Az a szuverenitás-tan, amely nemcsak tételes jogi, hanem erkölcsi értelemben is felelőtlennek, önmagán kívül senki mástól nem függőnek kiáltotta ki az államot, - nem mentesít a felelőség alól. A szuverenitásnak és a felelőtlenységnek azonosítása egyenesen arra volt jó, hogy felszabadítsa a népek egymásra fenekedő gonosz ösztöneit és a legszebb emberi eszmények egyikének, a nemzeti gondolatnak jellemző vonásává tegye a terjeszkedés és az uralom felelőtlen igényét. A nemzetközi életben az állam az államnak a farkasa maradt. A szuverenitás felelőtlenége a nemzetközi élet rákos betegsége lett. Bizonyos is, hogy az új béke tartóssága és igazságossága jelentős részben éppen azon fordul meg, hogy a nemzetek össze tudják-e egyeztetni az egyéniségük kifejlesztéséhez szükséges szuverenitás eszményét az erkölcsi törvényekre épült nemzetközi jogrenddel és a nemzetközi felelőség elvével. A régi Népszövetség erre nem volt képes, jóllehet elvileg megszüntette - legalábbis a csatlakozó államokra nézve - a szuverenitás felelőtlenességét, amikor a háborúkezdésben bűnös államot elszigetelhetette és elmarasztalhatta. Ez a rendszer azonban gyakorlatilag igazságtalanul és erőtlenül működött.

A békét előkészítő nemzetközi vitákban olykor, mintha egy jobb erkölcsi belátás törne utat magának. E jobb erkölcsi belátás egyik sugara a szociális kiegyensúlyozottságra való törekvés is. A szociális megelégedettség követelménye a nemzetközi élet rendjének óriási politikai jelentőségű tényezője lehet. Mert a szociálisan kiegyensúlyozott népekben mindig nagyobb lesz a

hajlandóság arra, hogy a béke áldásait felismerjék és megőrizzék, - az ilyen népek, amelyek nemzeti otthonaikban közelhozzák az élethez a szabadság, az egyenlőség, az igazságosság eszményeit, kevésbé szívesen fogják vállalni a meglévő elvesztésének kockázatát, kielégítettségük érzetében nem fogja őket gyötörni a szerzés vágya vagy az irigység és így pedig az imperialisztikus politika, amely szükségképpen háborúba torkollik, nem fogja olyan könnyen megtalálni a társadalmak belső feszültségében a háború motorikus erejét. A szociális kiegyensúlyozottság követelménye az új béketervekben abból a feltevésből indul ki, hogy a megelégedett népek a béke legjobb őrzői.

Nem vigasztaló azonban, hogy a békeszándékok előtt poroszlókként járnak a felelősségrevonók szenvedélye. Különösen a kis népeknek kell felfigyelniük erre az irányzatosságra. A béke és a felelősség körül folyó nemzetközi vita ugyanis már a béketárgyalás előkészítésének, a közvélemények előtt való perfelvételének látszik. A nemzetek közvéleménye most alakítja ki azokat az erkölcsi meggyőződéseket, amelyeknek nyomása alól a béketárgyalások józanabb bírái sem vonhatják ki magukat teljesen, még akkor sem, ha az akarat megvan bennük arra, hogy majd a rosszul informált közvéleménytől a jobban informálthoz fellebbezzenek. Különösen a kis népek feladata és érdeke már most rámutatni arra, hogy ebben a vitában igen kevésbé domborodik ki az a fontos gyakorlati szempont, hogy a tényleges helyzet szigorú különbségtételt követel a nagy és kis nemzetek között, éppen a háborús felelősség kérdésében. ez a különbségtétel, amelyre az érdekeltek a múlt világháború alatt jóformán semmi gondot sem fordítottak a kis népeknek egyenesen élet-halálkérdésévé válhat, mert ömellöttük nem érvel az erő, amely a tegnapi ellenfelet is hasznos szövetségessé vagy kíméltre érdemes, kellemetlen konkurencssá teheti; ők valóban teljesen ki vannak szolgáltatva a bírák belátásának, minthogy tőlük a jövőben sem fél senki, viszont a magabiztos győzelmi öntudat hajlamos lehet arra, hogy a kis népek politikai jelentőségét alacsony árfolyamon jegyezze. És minél nagyobb nyomatékkal érvényesül a közvélemény befolyása a nagypolitikára, annál fontosabb, hogy a tényeknek nagyobb tiszteletével és az érdekeknek világosabb felismerésével ítélkező államférfiaknak véleményét döntően ne befolyásolja a közvéleménynek naiv, sokszor csak látszaterkölcsiségű előzetes verdiktje. Az első világháború után a félrevezetett nyugati közvélemények érzelmi ítélete sokszor prejudikált a különben talán józanabb béketárgyalási határozatoknak. Jórészt erre a körülményre épül azok

számítása is, akik a győzőktől új államok teremtését várták és el is érték. A szellemi áramlatok, a tömegek erkölcsi és tudományos meggyőződései, a kívülről szuggerált hiedelmek a múlt világháború után döntő politikai tényezőknek bizonyultak és nincs semmi okunk feltételezni, hogy a politikai erkölcsi és szellemi folyamatok összefüggésének ez a törvénye ma már nem érvényes. A kis népek főbenjáró érdeke tehát, hogy felvessék a háborús felelősség kérdésében a különbségtétel elvi szükségességét a nagyok és a kicsik között.

A mostani háború, akár indítóokait, akár megelőzésének lehetőségeit, akár gazdasági összefüggéseit, akár pusztítások borzalmaiban jelentkező mérhetetlen arányait tekintjük, mindenképpen óriások háborúja. Egész kontinensek mérkőznek egymással és a kis népek legtöbbször cselekvési szabadságukban korlátozott áldozatok és szenvedők. Egyetlen kis nép sem él a földgömbön, amely látva a tengereket és a levegőt benépesítő hadigépek ezreit és a fizikai erő fölényével minden hősiességet, egyéni zsenialitást és leleményt lehengerlő harci gépezetek méreteit - jobban bízott volna fegyverében, mint igazságában és a népek belátásában. Ha ez a háború a gyarmatokért folyik, hát egyetlen kis nép sincs, amely valamelyik nagyhatalom birtokára, vagy egy-egy úgynevezett szabad területre igényt emelt volna. Ha ezt a háborút a gazdasági terjeszkedés szándékai készítették elő és robbantották ki, a vádlottak közé akkor sem lehet kis népeket besorozni. A világ öt ipari hatalmassága talán versenyezhetett egymással nyersanyagokért és piacokért, de az óriásoknak ebben a mérkőzésben legjobb esetben is csak gyenge kibicek lehettek a kis- és középhatalmak legjobban kifejlesztett és leggazdaságosabban megalapozott ipari szervezetei is.

A kis népek gazdasági számvetésében sohasem szerepelhetett a háború, mint olyan befektetés, amelyet bőven megtérít a versenytárs ipari hatalom termelési apparátusának szétrombolása és a világpiaci versenyből való kikapcsolása. A kis népek uralmi vágyai sohase szálltak ki a zord tengerekre és ők sohasem akarták rátenni kezüket a világ gazdaság érrendszerére, a nagy kontinentális utakra. Melyik kis nép írta zászlajára azt a büszke hivatást, hogy ő egy földrész vagy földrészek és egész nemzetcsoportok civilizáló patrónusának küldetett? A felelősség körül folyó vitában ennek a háborúnak olyan indítóoka még fel sem merült, amelyet kis népre lehetne ráhúzni.

Ami pedig a mérhetetlen pusztításokat illeti, hát ezen a téren akasztófahumor volna bármelyik kis népet is lemarsztalni. Ki gyártotta és ki gyártja az acélmadarak tízezreit, amelyek tűzcsőt szórnak a földre és évezredek civilizációnknak egész nemzedékek életszínvonalát oly magasra emelő alkotásait, a kultúra remekeit, az emberi életet gazdagon tápláló berendezéseket változtatnak romhalmazokká és százezreket - köztük a jövőt: a gyerekeket - temetik üszkös romjaik alá? Talán a békés iparok leleményes fejlesztésében szorgoskodó kis népek népesítették be a tengereket vadászó acélbálnákkal és páncélbordájú Leviathánok csapataival? Talán a kis népek állítanak ki milliós motorizált hadseregeket, amelyek még a természet elemi erőit is meg tudják alázni? Ki táplálja a háború kielégíthetetlen molochját? A kontinensekre kiterjedő modern háborúnak már csak arányainál fogva sem lehet sem elindítója, sem táplálója, sem táplálója, sem mozgásban tartója, sem komolyabb tényezője a kis nép. Ez a modern háború mindenképpen, emberi és ipari vonatkozásaiban egyaránt, a tömegek háborúja, Dávid és Góliát bibliai eleme nem ismétlődhetik meg többé. Itt Dávidnak kell elpusztulnia. Ez a háború egyetlen napig sem tartana, ha a kis népek, a "Dávidok" fölényével vívnak. A zsenialitásnak pillanatnyi fölénye sem billenti a gyengébb fél javára a mérleget, mint hajdanában, amikor a magasabb kultúrfokon álló, a jobb katonai szellemű és egy lángeszű hadvezér alatt harcoló kisebb nép a nagytól is elragadhatta a győzelmi pálmát.

Nem mindig volt így. A történet ismer Góliátokon győzedelmeskedő Dávidokat. De amióta a földön nyilvánvalókká váltak a nagy összefüggések törvényei, azóta a kis népek se vonhatják ki magukat a világpolitikai erők döntő behatása alól. A huszadik század technikai haladása, amelyben a közlekedés eltüntette a távolságokat, gazdaságilag egyetlen egésszé tette a földgolyót. Még mielőtt az emberek egységét a testvériség létrehozta volna, a technikai haladás nyomán a gazdasági egység törvényei uralkodókká lettek. Ma az emberi nem sorsát már világhatalmi erők mozgatják. A kis népek léte lassan elárvult és törékeny lett, szinte csak két rossz között hagyott a sorsuk választást, mert éppen a hatalmasok mulasztották el a megfelelő nemzetközi rend kiépítését, amely a kis népeknek a nemzetek közötti kapcsolatokban ugyanazt az emberies jogállást szavatolta volna, amit az egyénnek a civilizált világban a tizenkilencedik század dicsőséges szabadságharcai kivívtak, s amelyeket szociális téren megadott a tizenkilencedik század vége és a huszadik század eddigi négy évtizede. Az

egyén megkapta jogait, nem kell hűbéri szolgává vagy csatlóssá alázkodnia és életét az erősebb hóna alá mentenie. A humanitárius eszményeknek az egyéni és társadalmi viszonylatokban való győzedelmeskedése mögött azonban messze elmaradt a nemzetközi élet! A politika régi törvénye még kegyetlenebbül érvényesül, hogy a gyenge mindig az erősebbnek kiszolgáltatottja lehet, sőt a gyenge egyenest magára vonzza az erősebbnek étvágyát. A kis népek gyakran a történelem áldozataivá lesznek, sokszor legelemibb érdekük és a nagyok játékszabályai is arra kényszeríti őket, hogy a hatalmasok ellentétei között keressenek rést létük mentésére. S minél inkább uralkodóvá válik a világban a mennyiség törvénye, a kis népek annál inkább elemi érdekükké válik egy hatékony és humanitárius nemzetközi rend megteremtése, hogy a szükségszerű alkalmazkodás kockázatát elkerülhessék.

A kis népeket dicséri az a tény, hogy éppen ők valósították meg a legtöbbet abból a nem terjeszkedő, hanem belterjes nacionalizmusból, amely a nemzetek közötti életben is példát ad a magasztos elvek megvalósítására. Amint a kultúra a különböző emberi igények kielégíthetésének és a különböző emberi képességek kibontakozásának összhangja, éppen úgy a nemzetek nemzetközi magatartását is összhangba kell hozni az ember egyéni és társadalmi fölszabadulásával.

A kis népek sorsa fölött a nemzetközi rendetlenségben baljós csillag ég. Nekik van a legtöbb vesztenivalójuk, mert létük a tét, míg a hatalmasok tétje csupán a létezés mikéntje. Senkinek sem áll annyira érdekében, mint nekik, hogy a nemzetek egymásközi viszonylatát is áthassák a magasztos humánus eszményei, az egyenlőség, az egyéniség, a rendezett szabadság és az igazságosság. Az ő erejük inkább a szellem és az erkölcs nemessége és létük külső biztosítója is inkább a hatalmasok emberisége, mint barátsága. A mai nemzetközi zűrzavarért mindenesetre kisebb az ő felelősségük, mint a hatalmasoké, akik nem tudtak olyan nemzetközi jogrendet felépíteni, amely a kis népek létének is szavatolója lehetett volna. E nemzetközi rendetlenségben a kis népeknek jóformán gyakorlatilag nem is maradt mérlegelési, vagy választási lehetőségük. Ők bármit cselekedtek, különböző formákban, de lényegében minden gesztusuk az önvédelem, a szó szoros értelmében vett létmentés mozdulata volt.

A nemzetközi jogrend szilárdsága azonban nem épülhetett fel kizárólag erkölcsi erőkre. A politika, bár nem lehet meg eszmények nélkül, keményebb

valóságok világa. A politikának nemcsak eszményekkel, hanem erővel is számolnia kell, mégpedig sokszor a nemtelen célokat szolgáló emberi ösztönnel. A kis népek önmaguk iránt lennének felelőtlenek, ha az emberi természet súlyos esendőségével nem számolnának a nemzetközi életben is. Ezért természetes, hogy a kis népek is keresik és meg is akarják találni független létük és önrendelkezésük belső szavatosságát. A kis népek egymáshoz való viszonyának nagylelkű és igazságos, tehát tartós rendezése után talán meg lesz majd a lehetőség arra, hogy a kis- és középhatalmak önkéntesen tömörüljenek olyan egységbe, amely nekik a külvilággal szemben megadja a létezés, a szabad fejlődés, a függetlenség és az önrendelkezés nagyhatalmi értékű belső biztosítékát. Akkor majd felelősségük sem lesz kisebb, mint a hatalmasoké.

Mielőtt a kis népeket felelőssé tennék, előbb teremtsenek olyan nemzetközi rendet, amely a nemzetek köztársaságában a kis- és középhatalmakat gyakorlatilag is szabadokká és egyenlő jogúakká teszi.

Magyar Nemzet - 1943. augusztus 15. 1-2.1.

A béke és a kis nemzetek szuverenitása

Augustus császár idejében, amikor a Megváltó született, békesség honolt az egész földkerekségen. Herkules oszlopaitól Indiáig hallgattak a fegyverek. A mostani karácsony éjszakáján pedig nem akadt a földkerekségen egyetlen talpalatnyi hely, ahol az angyal a lábát megvethetné, hogy békességet hirdessen a jóakarátú embereknek. Ezen a karácsonyon az adventnek nincsen vége: az emberiséget a holnapi megpróbáltatások előérzetei szorongatják.

A háború ötödik karácsonyán két terv körül forog a népek közvéleményeinek és vezetőinek érdeklődése. Az egyik terv a háború megnyerését célozza, a másiktól a béke megnyerését remélik. A háború befejezéséhez elégséges az ellenség legyőzése, a béke azonban, ha meg akarja érdemelni ezt a szép nevet, csakis valamennyi nép önmaga fölött aratott erkölcsi győzelmének gyümölcse lehet. A háborút mindig az egyik fél nyeri meg, a béke azonban nem egyoldalú teljesítmény, hanem a népek egyetemes erőfeszítésének műve; a béke a nemzeteknek legkollektívabb alkotása.

A csatákat a hadititkok homálya borítja, a béke eszményeiről, céljairól és megszervezéséről, erkölcsi és szociális megalapozásáról azonban a legszélesebb nyilvánosság előtt folyik a vita valamennyi nemzet képviselőinek élénk részvételével. A vitában való részvételüket jelenlegi nemzetközi elhelyezkedésük ugyan korlátok közé szorítja, de az a tény, hogy valamennyi nemzet hallatja a szavát, ama szilárd álláspontjuknak kifejezése, hogy a "róluk nélkülük" való döntés mellőzését a béke elalkudhatatlan követelményének tekintik -, olyan követelményének, amely nélkül nemcsak béke, de még erkölcsi erejű ítélet sincsen, csupán nemzetközi justizmord.

A béke valóban az egész emberiség legegységesebb közügye. De a kibontakozás jóra menendő esélyeit nem erősíti, hogy a békének ezt a fölfogását inkább a kisállamok hangoztatják, mint a nagyhatalmak, amelyek a világ arbitereiként lépnek fel, vádlók, igénylők és bírák egyszemélyben. Az alapvető kérdéseket, minők a béke erkölcsi előfeltételei, céljai és fenntartásának módozatai, úgy látszik a nagyhatalmak hajlamosak lennének maguk között elintézni; a kisépeknek a nemzetközi alkotmány kialakításában nem választási, hanem csak az "igen és nem" szavazati jogát adnák meg. A nagyhatalmak a saktábla mellett ülnek, míg a kisállamokról nem is jelentéktelen helyeken olyan véleményt táplálna, hogy ők csak kibicek lehetnek a nagyok játékában, s joguk

nem több, mint az egyik játékoshoz való csatlakozás joga. Sőt a kisállamok kezelésében olyan irányzatok is utat próbálnak törni, amelyek szerint a kisállamoknak nem is a játékosok közt van a helyük, hanem csak a táblán, mert ők nem játszanak, mivel csak figurák, akikkel mások játszanak. Holott a béke jósága még akkor sem lenne okvetlenül biztosítva, ha valamennyi nép egyforma jogosultsággal venne részt a béke szerkezetének legalább elvi megállapításában. A népfölség elvének és a többségi elvnek a nemzetközi politikában való alkalmazása éppoly kevésbé hordozza magában a biztos ítélet zálogát, mint az egyes államokon belül. A béke ugyanis, legalább ami erkölcsi előfeltételeit és céljait illet, nem lehet alávetve a változó indulatoknak, amelyek esetleg pozitív jogszabályokká kívánnak kristályosodni. Ahogyan az ember szabadságjogait nem bízták például Amerikában a népfölségre, amely gyakran szeszélyes, hanem a törvények jogérvényének megállapítására egy alkotmánybíróságot hívtak életre, hogy az ember természetes jogait a változó közhangulattól függetlenítsék, éppen úgy a béke megteremtésének is első föltétele lenne azoknak a nemzeteket természetből fogva megillető jogoknak kodifikálása, amelyek semmiképp sem lehetnének alávetve a hatalmi érdekeket követő nemzetközi jogalkotás változékonyságának és igazságtalanságainak.

A háború első esztendőiben még a nemzeti egyenjogúság, sőt egyenesen a kisépek függetlenségének biztosítása volt a nemzetközi rendezés uralkodó planétája. Általában a nemzetközi élet humanizálásának szándéka állt az előtérben. Az utolsó évben azonban háttérbe kezdenek szorulni az erkölcsi és jogi eszmények, elannyira, hogy a nemzetközi élet politikai vonatkozásaiban a nagyhatalmak javára egy kisajátítási irányzat jelentkezik, amellyel párhuzamosan a kisállamok egyenjogúságának és függetlenségének eszméit a szociális kiegyensúlyozottság és a gazdasági jólét ideái foglalják el, sőt előkelő helyek már egyenesen a kisállamok függetlenségének megszüntetéséről vagy legalábbis lényeges csorbításáról beszélnek.

E véleménykilengések nem alkalmasak arra, hogy a kisállamok bizalmát öregbítsék. De a véleményeknek ez a csatája mégis nyújt valami reményt a jobb kibontakozásra, mivel a vélemények ellentéteiből és a nyilvános vitákból az látszik, hogy a jövő nemzetközi rendnek még a terve sincs készen, rajta még a kisállamok legfőbb fegyverükkel, a szellemi érveléssel is alakíthatnak, minthogy még egyetlen nemzetközi tervet sem merevített meg a nagyhatalmak anyagi nyomatékú szavatossága és egyetértő helyeslése. A kisállamok ennek

tudatában és mintegy a tizenkettedik óra közeledését érezve, hatalmas szellemi erőfeszítéssel és éber érdeklődéssel vesznek részt a béke sorsát eldöntő elővitákban. Érzik, hogy szavukat csak addig lehet a meghallgatás reményében hallatniok és érdekeik számára elismertetést szerezniök, amíg a béke szervezete elvileg is csak kialakulóban van. Mihelyt ugyanis valamely béketerv a nagyhatalmak eldöntött ügyévé válik, a kisállamok előtt már csak a csatlakozás, illetve a passzivitás (ami számukra golgotai passió lenne) marad nyitva.

A békéről szóló elmélgésekben egy másik változást is fel kell fedeznünk, amelynek döntő jelentősége lehet. A háború első éveiben a vezérszólam az volt, hogy a békéhez, az egészséges nemzetközi élethez nem lehet eljutni a háború okainak felkutatása és kiküszöbölése nélkül. Ez volt a béke eszméjének negatív, preventív megközelítése. Úgy biztosítani a békét, hogy elibe lovagolunk a háborúnak. Az utolsó évben azonban ez a vezérszólam is elhalkult és megerősödött az a hang, amely a béke hatalmi szavatolásával kapcsolatban a békeszervezetben a nagyhatalmaknak anyagi erőfölényre támaszkodó primátust követel. E vezérszólam-változás logikusan vezet arra az ötletre, hogy a nagyhatalmak szuverenitását kiterjeszteni, tehát, hatalmukat nemzetközi keretekre kitágítani, viszont a kisállamok szuverenitását csorbítani vagy megszüntetni a békeszervezés egyik hatásos eszköze.

Ezzel szemben világos, hogy a háború okainak és lehetőségének csökkentését a kisállamok szuverenitásának csorbítása nem szolgálná, hiszen egyrészt a kisépek már csak anyagi erejük korlátozottsága miatt is képtelenek a mérhetetlen ipari szervezetet és milliós tömegeket mozgó modern háború folytatására, másrészt a mostani háború okai közt egyetlenegy sem merült fel, amely kis népet terhelne meg a vérontás felelősségével. A kisépek a háborúnak, különösen a modern háborúnak - hogy úgy mondjuk - csak passzív okai lehetnek, nevezetesen: a kis nép a nagyhatalmi versengés Eris-almája, a nagy étvágy könnyebb zsákmánya lehet, mert a gyöngé mindig magára vonzza az erősebbnek étvágyát. Ezt a gyöngéségben rejlő háborús okot azonban csak olyan úton-módon lehetne csökkenteni, amely a kis népeket erősítené, illetve őket az élet jogaiba iktatva, semlegességük megóvásának hatásosabb biztosítékát megadná. A kisépek szuverenitásának csorbítása vagy árnyéksuverenitássá sápasztása azonban őket nem erősítené, hanem gyengítené, az erősebb könnyebb prédájává tenné; s ezáltal nem a béke, hanem a háború esélyeit növelnék. Akinek kevesebb a joga, annak kisebb a biztonsága. Általános

nemzetközi tapasztalat, hogy a kisépeket eddig is inkább jogaiknak tisztelete részesítette védelemben, mint meztelen anyagi hatalmuk.

Egyébként is a kisépek szuverenitása maga gyakorlati érvényesülésében leginkább megmaradt a szuverenitás klasszikus és emberies értelmének keretei között, amennyiben nem mint hatalom jelentkezett kifelé, hanem mint függetlenség és szabadság befelé, tehát a nemzeti személyiségnek autonómiáját jelentette. A kisépek szuverenítésában a hatalmi elem a legritkábban érvényesült külső vonatkozásokban. Erre a legszebb példák egyike a magyar szuverenitás. A nemzeti személyiség autonómiája, a magyar felfogás szerinti szuverenitás a függetlenségi eszmében fogalmazódott meg. A függetlenség pedig a szabadságnak nem hatalmi részét nyomatékolja, hanem a belső érvényesülésre veti a hangsúlyt. A magyar szabadságeszméből mindig teljesen hiányzott az a hatalmi elem, amely mások dolgainak intézéséből is részt kér magának, s amely humánussá kendőzött jogcímekek alatt imperiális igényeket rejteget. A magyar szuverenítésben mindig a defenzív elem uralkodott. Pozitív jelentése az, hogy mások ne uralkodjanak rajtunk és magunkkal csak magunk rendelkezessünk. A magyarság könnyű szívvel lemondott a szuverenitás extenzív értelmezéséről, de mindig létével azonosította az önmagával való rendelkezés kizárólagos jogát. S ezen a vonalon a magyar szuverenitás hasonló a többi kisépekéhez. Joggal kérdezhetjük: ez a szuverenitás volna a nemzetközi élet békebontója? Viszont nem ez a nemzeti jog lehet-e a háborúnak legideálisabb célja?

A kisállamok körül folyó vitákban a szuverenitás-csökkenés háromféle konstrukcióval kapcsolatba került föl.

Az egyik felfogás nagyhatalmi érdektérületekre osztaná föl Európát és a csökkentett szuverenitású kisépeket betagolná valamely nagyhatalom érdekkörébe. Ez az eljárás, eltekintve attól, hogy a nyers erőszakot ültetné a jog királyi székébe, semmiképpen sem szolgálna a világbéke ügyét, mert bizonyos, hogy a kisépeket szabadságharcos időszakuk robbanékony állapotába kényszerítené bele, belőlük a nagyhatalmi érdekkörök belső veszedelmeit alkotná meg s ugyanakkor minden külső ugratás, ön- és közveszélyes balekjeivé tenné őket. Emellett az ilyen betagolás csak oda vezetne, hogy a kisállamok semlegességi joga megszűnnék, a nagyhatalmak esetleges konfliktusa pedig már a kezdet kezdetén az érdekkörök konfliktusává szélesedné. Ez a "rendezés" tehát nem csökkentené a háborús veszélyt, hanem növelné.

A másik elképzelés szerint a világ vezetése s a béke gondozása egy olyan nemzetközi szervezet kezébe lenne letéve, amelyben néhány nagyhatalom tényleges primátusának csupán anyagi alapzatát szolgáltatnák a kisebbségű kisebb népek. Ez esetben mindenesetre egyenesebb beszéd volna a kisebb népek alávetettségéről beszélni, nyíltan megcáfolva a háború ideális céljául vallott nemzeti egyenjogúságot és függetlenséget. Kérdés azonban, hogy az ilyen primátusból a béke veszélye nélkül ki lehetne-e zárni az olyan federációkat vagy kollaborációkat is mint nemzetközi egységeket, amelyek már belső erejükben is rendelkeznének a nagyhatalmi lét előfeltételeivel? Kérdés az is, hogy a fejlődést meg lehet-e erőszakolni a természet bosszúja nélkül? A fejlődés pedig nem érvel sem a kisebb népek szuverenitásának csökkentése, sem a csökkent szuverenitások nagyobb kohéziója mellett. Elégséges itt a brit birodalom példájára utalni. A birodalom fejlődése igazolja a birodalom legnagyobb elméinek azt az állítását, hogy egyrészt a birodalom részei fokozatosan egyre teljesebben jutottak a szuverenitás attribútumainak birtokába, másrészt éppen a részek szuverenitásának kiteljesedése akadályozta meg a birodalom szélhullását és növelte a birodalom kohézióját. Ahogyan a birodalomban a szubordináció koordinációra és kollaborációra cserélődött, úgy hatotta át egyre erősebben a részeket a kölcsönösség szelleme, amelynek viszont az egyenrangúság az előfeltétele.

A harmadik elképzelés a federációt vagy legalább a kooperációt ajánlja a kisépeknek egymás között. Ez a terv a béke biztosítékát abban véli megtalálhatni, hogy a kisépeket, amelyek külön-külön gyöngék s így a nemzetközi viszályok könnyebb prédái, egyesíti, nagyhatalmi rangra emeli s így a kisépek együtteseinek a lét belső anyagi garanciáját is megadja. Ez az elképzelés a béke útját nem a kicsik gyöngítésében vagy gyámság alá helyezésében, tehát kiszolgáltatottságuk növelésében keresi, hanem a kicsik együttesének nagyhatalmi lábra állításában. A nagyobb egység természetesen elképzelhetetlen a benne résztvevők szuverenitásának kölcsönös korlátozása nélkül, de épp azzal a céllal, hogy maga a federáció viszont teljes jogú és hatalmú nemzetközi alannyá emelkedhessék. Így véli megszüntethetni azt a békeveszélyt, amely a kisépek gyöngeségében rejtőzik. De semmi értelme sem lenne a kisépek federációjának vagy kooperációjának, ha még ez a

csúcsszervezet is csak csökkent szuverenitással vehetne részt a nemzetközi élet legfőbb szervezetében.

Maga a federáció vagy kooperáció éppen a középeurópai népek számára nem vadidegen gondolat. E népek évszázadokon át egy nagyobb egység keretében éltek, anélkül, hogy egymásban feloldódtak volna vagy nemzeti személyiségük öntudata elhomályosult volna. A monarchia története hasznos tanulságokat kínál. Mindenekelőtt azt, hogy a kisépek valaminő egységének szilárdsága ne a kiagyalt jogi formákon, hanem a lényegi előfeltételeken fordul meg. Maga a konstrukció még nem teremt békés szellemet. A konstrukció erejét a belső nyugalom, a szabad fejlődés és a kölcsönös illeszkedés adhatja meg. A kisépek egységének létrehozásához mindenekelőtt a nemzeti eszme olyan humanizálása szükséges, amely sem a nemzeti érdeket, sem az államraizont nem tekinti a legfőbb erkölcsi normának, hanem elismeri a nemzetek felett is a természetjogi kódexet. Ebben a tekintetben azonban a legkönnyebben az úgynevezett szaturált nagyhatalmak adhatnak példát. Bizonyos, hogy az erőszak nem hozhat létre semminő tartós egysége, hanem csakis az önkéntes és kölcsönös együttműködés. Azokban az évszázadokban, amikor a magyarság számbelileg leapadt és a monarchiában a német elem túlnyomó hatalommal rendelkezett, a már önálló életet élt Magyarországon egymást követték a szabadságharcok, éppen az erőszak intézkedései ellen s ezek a harcok a monarchiát nagyhatalmi erejének kifejtésében is gátolták. (Érdemes megjegyezni, hogy a magyar szabadságharcok Bécsset az elnyomás veszélyére figyelmeztetve, közvetve ama népek jövőjét is szolgálták, amelyek akkor még népiségükből nem emelkedtek nemzeti létre s így könnyebben tagolódtak be a bécsi egységbe.) Jóllehet Magyarországnak nem volt ereje ahhoz, hogy másokat elnyomjon, de erejéből annyit mindig megőrzött, hogy kétségessé tegye az elnyomáson alapuló politika tartósságát és sikerét. A kisépek egységének tehát önkéntesnek, az érdekekben kiegyensúlyozottnak és kifelé megfelelő hatalmi súlyúnak kell lennie. Nincs érdekesség és nyilván tanulság híján sem, hogy ma éppen azok beszélnek legtöbbit a középeurópai kisépek valamilyen nemzetközi szervezetben való egyesítéséről, akik a múlt háború után szétrombolták az évszázados monarchiát.

A legfőbb követelmény, hogy a békének erkölcsi, természetjogi elveken kell nyugodnia: a nemzeti személyiségnek tiszteletén és a hódítás

kiküszöbölésén. Ehhez azonban a nacionalizmus extenzív és imperiális vonásainak levetkőzésére, a nemzeti gondolat humanizálására van szükség, tehát valóban a pogány és felelőtlen szuverenitások korlátozására, de nem csupán a kisépek, hanem minden nemzetre nézve, tekintet nélkül számukra vagy anyagi hatalmukra. Egyébként minden béke csak rövidebb vagy hosszabb fegyvernyugvás lesz.

Magyar Nemzet - 1943. december 25. 1-2.1.

Egység-törekvések és Magyarország

Omnesque gaudetis de pace, modo verum judicate!

Mind, akik Békére vágytok, nézzétek az igazságot!

/Aureli Augustini: Psalmus contra partem donati, Ford.: Babits Mihály:/

I.

Az ifjabbik Andrássy Gyula, a magyar lét külpolitikai vonatkozásainak a XX. században legmélyebb pillantású elemzője, az első világháború a külpolitikai horizontja és nem tudunk reális és egységes külpolitikai közvéleményt kialakítani. Az első világháborúnak egyik, számunkra legfontosabb tanulságaként pedig azt vonta le, hogy a világot átjáró nagy szellemi áramlatok pozitív és döntő politikai hatalommal rendelkeznek, amit mi sem idejekorán, sem külpolitikai jelentősége szerint nem ismertünk föl. Alárendelt jelentőséget tulajdonítottunk annak, hogy a világ miképpen ítél rólunk. Ha a világ az ellenséges propaganda hamis szuggesztióit igazságokként fogadta el, büszkeségből és nemtörődömségből sem védekeztünk ellenük. Szintén az ifjabbik Andrássytól származik az a mondás, hogy a politikát nem az érdekek, hanem az érdekekről vallott nézetek irányítják. E nézetek sokkal inkább befolyásolhatók, mint maguk az érdekek. Ehhez képest a külvilág magatartása velünk szemben nem aszerint alakult, aminők a valóságban voltunk s ahogyan a külvilágnak is érdekében állott volna, hanem aszerint, aminők az általunk kellő figyelemre nem méltatott ellenséges vagy ellenérdekű propaganda hírünket költötte és ahogyan a külvilágnak a saját érdekeiről vallott nézeteit befolyásolta.

Sem az első, sem a második világháború alatt nem volt a békekorszak megszervezésére nézve olyan általános, európai és főként közép-európai érdekekkel bíró tervünk, amelybe a magunk jogos nemzeti céljait beépítettük volna. Különösen az első világháború során minden közép-európai népnek volt valaminő, többé-kevésbé általánosabb érdekeket fölölölő terve, amelybe a saját nemzeti aspirációira vonatkozó elképzelését beillesztette és a maga legsajátosabb nemzeti törekvését mintegy általános európai érdekké igyekezett avatni. Ezt a tervet aztán letette a világ döntő közvéleményeinek és hatalmi tényezőinek asztalára. „Nemcsak saját programunkat hoztuk a szövetségeseinknek

- írja T.G. Masaryk -, de a többi nemzetek felszabadításának és egész Európa újjáépítésének programját is. Tanú erre az „Új Európa”, amelyet a háború végén az entente államférfiainak a béketárgyalások céljaira angol és francia nyelven adtunk át.”

A második világháborúban sem vontuk le mulasztásunk tanulságát. A két világháború között, fölismerve a trianoni tragédia tényezőit, már az érdekeink ellenére járó tervek ellen védekeztünk, a magunk igazáról és sérelmeiről s ellenfeleink hamis állításairól beszéltünk, de sokkal inkább a magunk igazának, mint a külföldi érdekeknek nyelvén. Helyzetünket a két világháború ideje alatt nehezebbé tette az a körülmény is, hogy jelentékeny emigrációnk nem volt, amely a magyar érdekeket is számbavevő, általánosabb jelentőségű kibontakozási és rendezési tervet bocsátott volna a világ közvéleménye elé. De a mai napig is elmulasztottuk, hogy pl. rendszeres tudományos földolgozásban egy magisztrális munkában tárjuk a világ elé az 1918. óta érvényesült közép-európai rendező elveknek célszerűtlenségét, Közép-Európát a nagyhatalmi érdekek vadászterületévé tevő elhibázottságát és a közép-európai népek békéjére, biztonságára és haladására nézve katasztrofális jellegét.

Mindezeket a mulasztásokat és hibákat, amelyeknek komoly részük volt katasztrófánk földidézésében, megújítani segítene a mai magyar emigráció, ha a felszabadulás utáni Magyarország külpolitikai helyzetéről és nemzeti céljainkról nem tudna európai, sőt világpolitikai relációkban gondolkodni, ha külpolitikai törekvéseinket és módszereinket függetlenítené azoktól a szabad világot átjáró szellemi áramlatoktól, amelyek a világ és Európa politikai újjárendezésével kapcsolatban állanak, s ha nem tudna a magyar célokról az európai és világpolitikai érdekek nyelvén szólni.

Ha nem zárkozunk el az elől, hogy a közelmúlt története tanítson bennünket, akkor ma és a jövőben mindenesetre állandóan szemünk előtt fogjuk tartani az olyan tapasztalati igazságokat, minők pl. a következők:

- egy nemzeti törekvés elérésének még egyáltalában nem biztosítéka, ha az a nemzeti törekvés vitathatatlanul igazságos és az európai érdekekkel harmóniában áll,
- a legigazságosabb nemzeti cél elérésére irányuló tevékenységgel is új paraszat gyűjthetünk a fejünkre, ha időszerűtlen eszközökhöz folyamodunk vagy a meglévőt kockára vetjük a reménybeli többért,

- legjogosabb nemzeti céljainkat is csak abban az esetben tudjuk gyakorlatilag megközelíteni, ha e célokat a világhatalmak törekvéseivel harmóniába tudjuk hozni s ha nemzeti céljainkat be tudjuk kapcsolni a világot irányító szellemi mozgalmak áramkörébe.

Több jel arra vall, hogy a Szovjet elnyomásának megszűnése után nem fogunk visszatérni azokhoz a keretekhez, amelyek között Kelet-Közép-Európa élete az elmúlt emberöltőben lefolyt, hanem Kelet-Közép-Európában, amelynek Magyarország márcsak központi fekvésénél és múltbeli szerepénél fogva is kiemelkedő része, új elvek fogják a nemzetek együttélési formáját kialakítani. Lehetséges, hogy ismét történetünk ama legjelentősebb fordulójának egyike közeledik, amikor történetileg is hosszú időre megszabatik a pálya, amelyen sorsunk gördülni fog. Olyan általános törekvésekkel kapcsolatban kell állásfoglalnunk és olyan külpolitikai relációk tekintetében kell véleményt nyilvánítanunk, amelyek nemcsak a szomszédos népekkel való állandóbb külpolitikai viszonyunkat határozhatják majd meg, hanem a magunk mikénti belső életére is hosszú időre döntő befolyással lehetnek. Talán nem kisebb jelentőségű fordulat előtt állunk, mint őseink a XVI. században, amikor a Habsburg-birodalommal házasságra léptek és a török alól való felszabadulást és a szétszakított ország egységének helyreállítását a Habsburg-birodalommal való szövetség útján keresték. Hasonlóan jelentős lehet ez a fordulat, mint az 1867-es kiegyezés volt, amelyet egyfelől egyik leghosszabb békekorszakunk követett, hogy történetünk zivataros századai után végre magunkhoz térhessünk, másfelől az önmagunkkal való rendelkezésnek olyan lehetőségeit biztosította, minőkkel ténylegesen 1526. óta nem rendelkezünk. Talán oly jelentős kérdésben kell állást foglalnunk, mint Trianon után, amikor a magyarság, mintegy ősi országának szívére visszaszorítva, az előtt a probléma előtt állt, hogy egyetlen megmaradt javát, jövődjének zálogát, a független államiséget miképpen tudja összeegyeztetni elalkudhatatlan nemzeti törekvéseinek célszerű szolgálatával, s a magyar politikai vezetés ezt a problémát egészen a hitleri erőszak beavatkozásáig úgy oldotta meg, hogy a csonka ország számára az állami függetlenséget és a külső-belső békét anélkül biztosította, hogy elalkudhatatlan nemzeti céljainkról és ezek szolgálatáról akár a béke, akár a függetlenség fejében le kellett volna mondanunk.

E megoldások közül egyik sem hozott teljes eredményt. Értük mindig mikénti létünk terhére kellett árat fizetnünk. De számba véve 1526. óta lezajlott történetünknek legalapvetőbb determinálását, a török korszaknak magyar kultúrártékekben és emberi életekben soha ki nem hevert pusztításait, mindezeknek a megoldásoknak jelentőségét abból a szempontból is mérlegelnünk kell, hogy hozzásegítettek bennünket önálló létünk folytatásához, amelynek megőrzését az ifjabbik Andrássy valóságos csodának nevezte, és hogy megmaradt a mi magyar államunk, ezeréves munkánk és véráldozatunk legnagyobb teljesítménye, a magyar nemzeti génusznak legállandóbb alkotása. Nyugat szerencsésebb körülmények között élő népeinek alkotásaihoz viszonyítva ez önmagában nem látszik nagy teljesítménynek, de a közép-európai történet viszonyai között nagyszerű és kiemelkedő teljesítmény, amely följogosít bennünket a Zrinyi-i öntudatra, hogy egy népnél se érezzük magunkat alábbvalónak. A magyar állam léte és a magyar helytállás az európai kultúra területét a legkeletebbre toltta ki. A népek a magyar limestől keletre a XIX. századig nem élték át az európai kultúrának nagy mozgalmait. A magyar önbizalomnak forrása és a magyar politikai génusz szellemi erejének legnagyobb bizonyítéka, hogy annyi rettentő történeti katasztrófa és véráldozat után sem tűntünk el a föld színéről és nem szívódtunk föl idegen népekbe, a leghalálosabb csapások se ölték ki belőlünk az önálló lét ösztönét és európai értelmét, s hogy ellentétben azokkal a népekkel, amelyek évszázadokig sem jutottak el az önálló államalkotásig, vagy évszázadokra elvesztették államukat, nekünk - ha az ország szívére vagy egy részére visszaszorítva is - ezer év óta mindig volt magyar államunk, amely a miénk volt és amelyről a könnyebb sors kedvéért nem mondtunk le soha. Nincs okunk arra, hogy a jövőbe, bármily nehéz legyen, remény nélkül tekintsünk.

II.

Melyek azok a nagy szellemi áramlatok, amelyektől Kelet-Közép-Európa jövője kialakulását függetleníteni nem lehet? Mi az a külpolitikai horizont, amelybe az új történeti fordulat előtt a magyar ügyet be kell állítani? S mikben állnak azok az alapvető követelmények, amelyeket Kelet-Közép-

Európa bárminő formájú újjárendezése és egységes organizációba tömörítése során képviselnünk kell?

Kétségtelen, hogy a világ nagyobb egységek kialakulása felé halad. Már a XIX. század óta az egész földgömb a gazdasági - termelési és fogyasztási - egység állapota felé közeledik. Ezt nemcsak lehetővé tették, de egyenest ki is kényszerítették olyan fejlődési mozzanatok, mint: a technikának egyre szédületesebb haladása, az igényeknek sokfélesége, amelyet csak több ország és több földrész termelvényei elégíthetnek ki, a közlekedésnek a távolságokat legyőző tökéletesedése, a tömegáruk típusának kialakulása és könnyű továbbítása, stb. Már a gazdasági egység törvényei uralkodtak a világon, amikor az államok és a nemzetek még mindig a régi széttagoltság politikai kategóriáiban gondolkodtak és éltek, amelyek egy olyan világnak feleltek meg, amelyen a gazdasági egység törvényre még nem uralkodott. A politikai eszmék és relációk csak igen vontatottan követték a gazdaságilag már egységgé vált világ új igényeit. Mint mindig, most is egyensúlybomlást okozott a gazdasági valóság és a politikai eszmék összeütközése. Katasztrófáknak kellett bekövetkezniük, míg kezdett tért hódítani az a tapasztalati fölismerés, hogy a régi széttagoltság állapota és a régi politikai eszmények az emberi kultúrát, főleg az európai kultúrát megsemmisítéssel fenyegető háborús konfliktusok csíráit hordozzák magukban s nemcsak az egész világ és Európa, hanem az egyes nemzetek belső haladásának is akadályáivá lettek. Még lassabban nyomult be a köztudatba az a követelmény, hogy a gazdasági egységet racionálisan organizálni kell és nagyobb politikai egységeket is létre kell hozni. „... a mai világ - mondta Rooseveltt a második világháború idején - nem más, mint egyetlen óriási szomszédság. Ha az elkövetkezendő béke nem ismeri majd el, hogy ma egy a világ s hogy valamennyien szomszédok vagyunk, ha nem az egész emberiségnek szolgátat majd igazságot, az emberek egy új világháború.

Előadás Salzburgban, 1951. január 25-én
Kézirat

Sorsdöntő elhatározások, sorsdöntő évek előtt (Részletek)

*Custos, quid de nocte?
Bástyaőr, mennyi van még
hátra az éjszakából?*

I.

ÚJRA VÁLASZÚT ELŐTT

Mióta a Szovjetunió a berlini válságot kirobbantotta, egyre általánosabb lesz a meggyőződés, hogy sorsdöntő elhatározások, elhatározó évek előtt állunk. A helyzet olyan döntések meghozatalát követelheti, melyeknek a világ holnapi sorsát befolyásoló jelentőségét méltán hasonlítják a müncheni (1938) egyezményhez, a feltétel nélküli megadásról szóló casablancai (1943) nyilatkozathoz, a teheráni (1943) jegyzőkönyvhöz, a yaltai (1945) szerződésekhez.

A nyugati hatalmakat a békének minden áron való keresése Münchenben olyan egyezményre bírta, amely nem békéhez, hanem háborúhoz vezetett. München örök példája annak, hogy a megalkuvás a támadott nem állítja meg, hanem vakmerőségre ingerli. A casablancai, teheráni, yaltai és potsdami megállapodások pedig, melyeket a nyugatiak a kommunisták jóhiszeműségébe vetett hittel kötöttek, nem a világ békéjét, biztonságát és haladását alapozták meg, hanem a békétlenség és bizonytalanság forrásait fakasztották és a kommunista világhódítást mozdították elő. A most meginduló tárgyalások elhatározásaitól és a következő 1-2 év eseményeitől függhet, hogy a nyugati hatalmak megállítják és visszaszorítják-e a kommunista világhódítást, vagy - akaratlanul, de ténylegesen - új horizontokat nyitnak fel előtte?

15-18 esztendővel ezelőtt az államférfiak és a népek tévedéseinek egyik forrása nyilván az volt, hogy a kommunista világhódításról nem volt tapasztalatuk, s a kommunista erkölcsöt nem ismerték. A kommunizmus szent könyvei ugyan nem rejtették véka alá a kommunizmus erkölcsi relativizmusát és világhódító szándékait, de a szabad világ nem ismerte, s ha ismerte, nem hitte el

azokat. Hitler esetében hasonló volt a helyzet. "Senki se vette e törődést, - írta 1942-ben Maritain - hogy a Mein Kampfot elolvassa. A demokrata politikusok annyira megszokták sohase azt cselekedni, amit mondtak, hogy eszükbe se jutott, hogy Hitler azt mondta, amit enni szándékozott." ⁹ A Szovjetunió propagandája pedig nemcsak most, hanem a háború alatt is mindent megtett, hogy a szabad népeket valóságos szándékai felől tévedésbe ejtse, miközben e szándékok megvalósítását szolgáló politikát folytatott. Ma azonban senki se hivatkozhatik a tegnapi mentségre. Az elmúlt 15-16 év számtalan ténye minden értelmes embert fölhív arra, hogy a kommunista hatalmakat ne szavaik, ígéreteik és szerződéseik alapján ítélje meg, hanem kizárólag tetteik alapján állapítsa meg céljaikat. Ma vétkes tévedés volna, ha valaki a kommunista szavak, ígéreték és szerződések jelentőségét nem a kommunista relativista-materialista etika szerint ítelné meg. Ez a hivatalos kommunista etika sarkigazsággként vallja, hogy 1. erkölcsös az, ami a kommunizmus ügyének használ, 2. annak megállapítására, hogy a kommunizmus ügyének mi használ, kizárólag a kommunista párt illetékes. Ma bűnös vakság volna föl nem ismerni, hogy a kommunizmus világhódító célja változatlan, csak eszközei, (akció-programja) változtak. Ez a kommunista etika és világhódító cél az emberiség mai problémáinak megoldási terv, amely ezt a tényt szem elől téveszti, célszerűtlen és káros: végső soron a kommunizmusnak szolgál.

Mi volt 15-16 évvel ezelőtt a kommunista világhódítás akcióprogramja? Ez az akció-program csak reakciót váltott ki a szabadvilágból, vagy a szabad világ megfelelő feleletet adott a kommunista kihívásra? Mennyiben változott a két világ helyzete? Mi a kommunista világhódítás mostani akcióprogramja? A Nyugat abban a helyzetben van-e, hogy az új kihívásra megfelelő feleletet adjon? Mi ez a megfelelő felelet?

A kihívás globális, tehát a megfelelő feleletnek is globálisnak kell lennie. Ebben a globális keretben azonban most elsősorban Európa szempontjából szeretnők a kihívást és feleletet áttekinteni, mivel a berlini válság közvetlenül a kommunista világhódító program európai részével függ össze.

II.

⁹ France My Country - Through the Disaster, by Jacques Maritain, New York, Toror 1942. p.20. - Ez a könyv, melyet a nagy francia bölcseleő emigrációban írt, ma is igen tanulságos olvasmány, kivált emigránsok számára.

EURÓPA A MEGHÓDÍTÁSÁNAK STALINI TERVE ÉS AMI UTÁNA KÖVETKEZETT

Ha a Szovjetunió 1943-45-ben követett külpolitikáját az elmúlt idő távlatában elemezzük, arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy Sztálin a kommunista világhódítás egy új akció-programját már 1943-45-ben megtervezte, sőt végrehajtását is megkezdte. Mikor a Szovjetunió bizonyosnak érezte, hogy a győzők asztalánál fog ülni, sutbadobta a kommunista világhódításnak azt a külpolitikai koncepcióját, amely a "szocializmus egy országban" elméletére volt szabva. Helyébe a kommunista világhódításnak egy új külpolitikai koncepcióját állította, amely nemcsak a Szovjetunió "kapitalista környezetének kiküszöbölése" elméletének felet meg, hanem a "szocializmust egy, illetve két kontinensen" készült bevezetni. Sztálin nem osztotta a háború alatt és közvetlenül utána Mao Tse Tung véleményét Kína kommunizálásának közeli lehetőségét illetően. Lehetőnek tartotta azonban a Szovjetunió kapitalista környezetének kiküszöbölését és az európai szárazföldnek kommunista érdekkörbe vonását. Sztálin már 1943-ban arról beszélt, hogy egész Európának kötelessége a Szovjetunió felépítésében közreműködni. Smuts tábornok 1943-ban hasonló véleményt fejezett ki, kijelentvén, hogy nemcsak Németországnak, hanem Európának is áldozatokat kell vállalnia a Szovjetunió javára. 1945 vége felé Konyev marshall tervet terjesztett a Politburo elé, amely szerint Európa elfoglalása időszerű, mert a Nyugat leszerel. Konyev tervét a Politburo többsége támogatta, de Sztálin azt az érvet hozta fel ellene, hogy a Szovjetunió háború nélkül is mindent megkaphat. Később, 1946 elején, Sztálin kisajátította a háborús párt programját. A kapitalizmus s a kommunizmus viszonyáról szólva azt mondta: minden kérdés el van már döntve, csak annak eldöntése maradt hátra, hogy kit fog legyőzni.¹⁰ A Szovjetunió 1943-45-ös külpolitikai mozdulatai azt mutatják, hogy Sztálin azzal a határozott céllal tervezte meg a kommunista világhódításnak legközelebbi akció-programját, hogy Európának nemcsak a vasfüggönyön túli, hanem inneni részét is belátható időn belül kommunizálni, vagy legalább oly mértékben infiltrálni lesz módja, hogy az öreg szárazföld nem fog cselekvő akadályt jelenteni a kommunista világhódítás útjában, hanem ezt szolgálni fogja. Ez a moszkvai terv főképpen a következő

¹⁰ Konyev, Smuts és Stalin ez állásfoglalásaival egyidejűleg Eckhardt Tibor több amerikai előadásában foglalkozott.

számításokra épült, amint ezekre a szovjet cselekedetekből visszakövetkeztetni lehet:

a) A vasfüggöny mögötti területeken a vegyes katonai megszállást kiküszöbölik és ezáltal a Szovjetunió túlnyomó, majd kizárólagos hatalmi befolyását biztosítják mind győzőtársakkal, mind az érdekelt népek többségi akaratával szemben.

b) A koalíciós népfronto-politika, alátámasztva a szovjet hadsereg valóságos vagy potenciális jelenlétével, lehetővé fogja tenni a vasfüggöny mögötti országokban a népi demokráciának nevezett proletárdiktatúra bevezetését.

c) A nyugati kapitalizmus szolgaian engedelmeskedni fog a marxizmus-leninizmus által megállapított "törvényszerűségnek", amely szerint a kapitalizmus lényeges önreformra képtelen, mert bennerejlő (immanens) törvények határozzák meg folyamatát. Ezeknek az immanens törvényeknek kikerülhetetlen érvényesülése folytán a háborúkat nyomon követő gazdasági válságok sorozata fog végigsöpörni a nyugati kapitalizmus országain, a velük együttjáró és a kommunizmust előkészítő tömegnyomással, belső társadalmi és politikai földrengésekkel.

d) E folyamatnak következményei, segítve a Szovjetunió győzelmi presztizse és világpolitikai befolyásának megnövekedése által, lehetővé fogja tenni, hogy Moszkva Nyugat-Európa minden országában a leghatalmasabb ötödik hadoszlopokat állítsa föl. Ezek a nagy kommunista pártok, a népfront-koncepció új alkalmazásával, egyfelől a Szovjetunió túlnyomó befolyását fogják biztosítani a nyugati országokban, másfelől - alkalmas be- és külpolitikai pillanatban - magukhoz fogják ragadni a nyugati országok vezetését.

e) A régi sovinszta-nacionalista eretnecség, amely Európát testvérháborúk arénájává tette, és a nácizmus-fasizmus elleni gyűlölet tartósan felhasználható lesz az európai népek közötti ellentétek fenntartására, sőt fokozására, Európa széthullásának meggyorsítására és elmélyítésére. Hosszabb távon mindez, segítve a Szovjetunió megnőtt világpolitikai presztizse és európai befolyása által, megnyitja az utat arra, hogy a Szovjetunió a divide et impera elvét alkalmazva, egész Európa fölé kiterjessze uralmát.

f) Hosszabb távon a kapitalista államok, valamint Európa és Amerika viszonya az ellenségeskedés szellemében fog alakulni, követve az immanens

törvényt, melyet Lenin a kapitalista országok viszonyára nézve "a kapitalizmus imperialista korszakában" megállapított.

g) A népek háborús fáradtsága, őszinte békevágya és a Szovjetunió szerződéseiben és szándékaiban való bizalma a Szovjetuniónak demokratikus szövetségeseit rá fogja bírni a leszerelésre. Ennek következtében Nyugat-Európa vákuummá fog válni és az európai szárazföldön egyetlen nagyhatalmi rangú haderő marad: A Szovjetunióé. Ez, támogatva a kommunista békepropaganda és a lélektani háború eszközei által, lehetővé fogja tenni a vasfüggöny mögötti országok gyors kommunizálását, kikényszeríti a Szovjetunió Nyugat-Európára vonatkozó terveinek megvalósítását és - végül, de nem utolsó sorban - Amerikát meg fogja akadályozni atom-monopóliumának kiaknázásában a szovjet tervek megvalósítása céljából.

h) A lélektani és a politikai hadviselés, melyet a Szovjetunió már a háború előtt mesteri tökélyre fejlesztett, meg fogja bénítani a szabad világ cselekvőképességét és elő fogja segíteni a szovjet célok elérését.

i) A nemzedékek teljesítményeit megsemmisítő, németországi háborús pusztítások, a Németországra kimérendő háborús büntetések (hogy a gyűlölet mennyire megvakít, mutatja a hírhedt Morgenthau terv), a szabad világnak a német nép gyűlöletévé átalakítandó, nácizmus elleni gyűlölete és a Szovjetunió Kelet-Németországon át az egész német politikára gyakorolt befolyása nyugati demokratikus hatalomnak feltámadását meg fogja akadályozni. Sőt: Kelet-Németország a Szovjet kezében alkalmas eszköz lesz arra, hogy a német egység Németország a Szovjetunió oldalára vonassák.

j) Belátható időn belül egész Európa érett gyümölcsként hull majd a kommunizmus ölébe. A kommunizált eurázsiai kontinens a kommunizmus bevehetetlen várává épül, honnét a kapitalizmus utolsó mohikánja, Amerika ellen indulhat. Ez lesz a végső harc: eredményeként megvalósul az univerzális kommunista birodalom, melynek Moszkva lesz a Romája. Beteljesül a népek évezredek álma: megvalósul az emberi nem "egysége", "béke" száll a testvérháborúktól meggyötört földre.

1945-47-ben hányszor halottuk Rákositól a következő gondolatmenetet: "Az első világháborúban elvéreztek az európai kontinens nagyhatalmai, Franciaország és Germánia és megszületett az első kommunista nagyhatalom: a Szovjetunió. A második világháborúban elvérzett az angol birodalom és

megszületett az első kommunista világhatalom: a Szovjetunió. Ma már csak két igazi világhatalom létezik a földön: a Szovjetunió és Amerika. A harmadik világháborúban el fog vérezni Amerika. A kommunizmus mindenütt győzni fog." Rákosi eleinte többször hozzátette: "A Vatikán ma még erkölcsi nagyhatalom. De alkonyodik neki. Az olasz elvtársaktól tudom, hogy a Vatikán titkos tárgyalásokat folytat a dél-amerikai államokkal, hogy áttegye székhelyét. Az olasz választásokon a kommunisták fognak győzni, s a Vatikánnak nem lesz helye Romában."¹¹

Hányszor hallottunk hasonló gondolatmenetet magyar és szovjetorosz kommunistáktól. Az emberi nem egységének és békéjének ez a hatalmas Antikrisztusi látomása lenyűgözte őket: hittek benne és lelkesedtek érte.

A teheránin yaltai és potsdami értekezleteken a Szovjetunió magatartása és elért eredményei arra engednek következtetni, hogy a háború végén, illetve közvetlenül az európai háború után a Szovjetunió a kommunista világhódításnak egy új, részletesen kidolgozott akció-programjával bírt és ennek megvalósítására határozott számítások alapján készült. Moszkva a globális kommunista hódító program keretében már ekkor a saját szövetségi ellen irányuló akció-program megvalósításának feltételeit készítette elő, nyugati szövetségeseinek tudta nélkül. Moszkva a maga háborús programját alárendelte a győzelem utáni, rövid és hosszú távú kommunista hódító-programnak; a nyugatiak háború utáni békeprogramjukat rendelték alá háborús programjuknak és békeprogramjukat a kommunista hódító tervek figyelembevételével állapították meg.

A szabad világ igen lassan, és vonakodva lépéről-lépésre jutott el a szovjet szándékok felismeréséig, illetve a védekezés, megállítás és visszaszorítás európai, majd globális programjának kialakításáig. Az új kommunista hódítás ereje főképp a szabadvilágnak az a gyöngesége volt, hogy a kommunista kihívásra eleinte egyáltalán nem, később pedig csak esetről-esetre felelt. A globális kihívásra globális felelt-adás szükségességének felismerése igen lassan hódított teret és ilyen terv még lassabban alakult ki, ha határozott kialakulásról már beszélni lehet.

A globális felet hiánya volt egyik oka annak is, hogy a kezdeményezés rendszerint a Szovjetunió kezében volt. A szabad világ kezdeményezési hiányát azonban nem lehet kizárólag a kormányok számlájára írni. A szabad világ

¹¹ Az olasz választásokon azonban a kommunisták nem győztek. Rákosi is megváltoztatta véleményét: más hurokat kezdett pengetni a Vatikán és a katolicizmus felé.

kezdeményezési képességét valósággal megbénította a tömegek kellő időben és módon való felvilágosításának elhanyagolása, amiért csak a kormányokat okolni igazságtalanság volna, aztán a polgári kényelembe süppedt vagy ez után áhítózó tömegeknek vonakodása az áldozatvállalástól és nem utolsó sorban a szellemi és erkölcsi vezetésre hivatottaknak az a magatartása, melyet az írástudók árulásának szokás nevezni. A "rózsaszín évtizedben", a Ribbentrop. Molotov-egyezményt megelőző évtizedben intellektuális divat lett a Szovjetben a haladás fáklyavivőjét és a kor nagy problémáira feleletet kereső hatalmas kísérletnek bátor végrehajtóját tisztelni. E rózsaszínű évtized hatása át nyúlt a háború utáni időkbe is, s némi késéssel átkelve az óceánon, Amerika egyes intellektuális köreit is megfertőzte. Ezeket az európai és amerikai intellektuális köröket, kiket a szellem és a tudományos elfogulatlanság tekintélye övezett, szintén felelősség terheli a háború végi és utáni nyugati politika hibáiért és mulasztásaiért.

Úgy tűnik azonban, hogy a szabad világ kezdeményezési inferioritását kifogásolók gyakran szemük elől tévesztik, hogy az a kezdeményezési inferioritás összefügg a szabad világ politikai és erkölcsi szuperioritásával és a kommunizmus erkölcsi és politikai inferioritásával is. Egy demokratikus kormány, amelynek a nép ítélőszéke előtt kell elszámolnia cselekedeteiről, nem engedheti meg magának olyan vakmerő és bűnös kezdeményezéseket, mint a diktatúras kommunista kormányok, amelyeket a néptől való demokratikus függés nem korlátoz elhatározásaikban. Mint egy nemzeti társadalomban, a nemzetközi társadalomban is mindig korlátlanabb lesz a törvényszegők "kezdeményezési" lehetősége, mint a törvénytisztelőké. A rendőrség kezdeményező lehetősége mindig korlátoltabb, mint a bűnözőké, és a különösen az, ha partnerekként kezelik egymást. Az erkölcsi standard lényeges különbsége, a kezdeményezés terén mindig annak a rendszernek fog előnyt biztosítani, amely erkölcsileg inferioris, legyen az fasizmus, nácizmus vagy kommunizmus. A nemzetközi élet nagy ragadozói különösen nagy kezdeményezési fölényben lesznek, amíg egyenlő terminusok alapján kezelik őket.

A szabad világ késedelmesen ismerte fel a Szovjetunió lélektani hadviselésének döntő és pozitív politikai jelentőségét, és amikor felismerte, lassan szánta reá magát arra a szellemi erőfeszítésre, kitartásra és komoly anyagi áldozatvállalásra, amelyet a megfelelő felelet e nagy kommunista kihívásra megkövetelt. Szinte rejtély, hogy a szabad világ nem ismerte fel, s ha felismerte,

mily hirtelen és tökéletesen elfeledni látszott, hogy a náci-fasiszta tengely inkább a lélektani és a politikai hadviselés eszközeinek köszönhető kezdeti sikereit, mint a közvetlen katonai módszereknek.¹² A szovjet már régen learatta a lélektani hadviselés első sikereit, mikor a szabad világ a kihívásra a megfelelő felelt szükségességét felismerte. S még ez után is garaszkodott. A Szovjetunió és szatellitái "konzervatív becslés szerint" 1957-ben 500-750 millió dollárt költöttek propagandára a nem-kommunista világban, vagyis 20 %-kal többet, mint 1956-ban. Ez "a legnagyobb propaganda-erőfeszítés, melyet a történelem valaha ismert". A szovjet propaganda-költségek mellett elenyészően csekély az az összeg, melyet az összes egyházak missziós célokra fordítanak, és mélyen alatta áll az az összeg, melyet a szabad világ propaganda-célra áldoz. A Szovjetunió messze nagyobb összeget présel ki a leigázott európaiakból kommunista propaganda-célokra, mint amennyit egész Európa áldoz saját propagandájára. A viszonyok ismerői - számszerű bizonyítékok nélkül is - igazat fognak adni e becslésnek.

A kommunista tervekből és vágyakból sok megvalósult, de jelentős részüknek az ellenkezője következett be.

A kommunizmus a nagy sikerek közt könnyelheti el: Kína, a vasfüggöny mögötti országok és Észak-Korea kommunista uralom alá hajtását; a Szovjetunió ipari és katonai világhatalommá fejlődését; a kommunista orbitának erős hatalmi tömbbé kovácsolását; az időleges nyugati leszerelést a Szovjetunió leszerelése nélkül; Németország tartós kettéosztását; Amerika megakadályozását az antom-monopoliumnak kiaknázásában olyan politika végrehajtására, mely a szovjetet sikereinek kezdetén megállapította volna előnyomulása útján; több országban hatalomteljes ötödik hadoszlopok felállítását; a szubverzió kiterjesztését; stb.

A kommunizmus azonban több, számításon kívül hagyott fejleményt a negatívumok között kell elkönyveljen. Mindenekelőtt a következőket: Európának megerősödését; az euróemarikai szolidaritást; a NATOT Nyugaton és a SEATOT Ázsiában; a nyugati kapitalizmus sikeres reformját és hatalmas fejlődését; az európai integráció előhaladását; a vasfüggöny mögötti népek elhatározottságát szabadságuk helyreállítására, amely a szovjet blokknak legnagyobb gyengesége és az európai biztonságuk döntő tényezője; a kommunizmus "monolitikus" egységének megrepedését a titoizmus és az ún.

¹² és 2/ Jegyzetek lásd a következő oldalon 1/ és 2/ alatt.

nemzeti kommunizmus eretneksége által¹³ Nyugat-Németország feltámadását és a Nyugathoz csatlakozását; a népek ráébredését a kommunizmus valóságára és a szembeszállás szükségességére; a kommunizmus világpresztízsének csökkenését; a kommunizmus jövőjébe vetett hitnek megingását a kommunista párt tagjaiban, főleg intellektuálisaiban és ifjúságában; stb. Ezek közül a világhatalmi erőviszonyok megváltozása szempontjából ma a legdőntőbb az európai folyamat, amely keresztül húzta a Szovjetunió nyugat-európai számításait.

III.

A KOMMUNIZMUS ÚJ IMPERIALIZMUSA ÉS EURÓPA

Európáról szólván, észben kell tartanunk, hogy a kommunista támadás nemcsak Európát politikai sorsát teszi kérdésbe. A kommunizmus, mint az imperializmusnak új formája, lényegesen különbözik a régi imperializmusok kihalt, vagy kihaló formáitól. Az imperializmus régi formái a nemzetek politikai függetlenségét rabolták el és gazdaságilag zsákmányolták ki őket, de civilizációjuk ellen frontális, ideológiai támadást nem intéztek. A legújabb kori imperializmusnak általános formája, a kolonializmus például tartózkodott az ázsiai és afrikai népek ősi civilizációjának, vallásának, társadalmi törvényeinek, hagyományos szokásainak erőszakos megváltoztatásától. Ez a tartózkodás lényegesen hozzájárul a kolonialista imperializmus sikerességéhez és tartamának meghosszabbításához, és a kolonizált népek ellenállását csökkentette. Az imperializmusnak az az új formája azonban, amelyet a kommunizmus jelent, a népeket ideológiai frontos is ostrom alá veszi, ősi civilizációjukat, vallásukat, sajátos társadalmi törvényeiket és szokásaikat is megsemmisítéssel fenyegeti. Alapvető tévedés a kommunizmust a pánszláv imperializmus egy új formájára szűkíteni, noha igaz, hogy a Szovjetunió a kommunizmust a régi pánszláv imperializmus céljainak érdekében is megnyergelte. A kommunizmus lényegesen több és más, mint a régi pánszláv imperializmusnak egy új formája.

¹³ Erről briliáns és igen tanulságos munka: *The Initial Triumph of the Axis*, Edited by Arnold Toynbee and Veronica M. Toynbee, Oxford University Press.

Speech by George V. Allen, director of US Information Agency, New York Times, September 24, 1958.
Jegyzetet lásd a következő oldalon 3/ jel alatt.

Nem nemzeti, hanem egyetemes jelenség, egyetemes igényekkel. Hatalmas kísérlet egy új civilizáció létesítésére és világcivilizáció tágítására. Ennek az új civilizációnak legbensőbb sugallója, formáló elvrendszere, vallása a dialektikus történelmi materializmus. Lényegesen megtevesztő tehát a nyugati kolonializmus és a kommunizmus új imperializmusa közötti párhuzat. Az utóbbi lényegesen más és lényegesen rosszabb.

A kommunizmusnak egy új, egyetemes, világcivilizációt teremtő igényében rejlik a kommunista imperializmusnak nagyobb veszélye és ebben gyökeredzik veleszületett, kiküszöbölhetetlen gyengesége. A kommunista ideológia teszi a kommunista támadást totálissá: a civilizációk elleni támadássá.¹⁴ Ez az ideológia tágítja a két-frontúvá a kommunista imperializmus támadását: nemcsak külső, hanem belső támadást is jelent egyszerre. Ebben az ideológiában gyökeredzik a kommunista imperializmus nagyobb veszélye. Veleszületett, kiküszöbölhetetlen gyengesége pedig nemcsak az, hogy a dialektikus történelmi materializmus alapvetően téves, hanem az is, hogy a népekből - mint a civilizációk története mutatja - a leghegesebb, a legtartósabb és külső erőszak által legkevésbé legyőzhető ellenállást az a támadás váltja ki, mely ősi civilizációjuk, társadalmi törvényeik, megszentelt szokásaik, vallásuk megsemmisítésére irányul.

A kommunisták malmára hajtja a vizet, hogy míg a nyugati keresztény civilizációnak a kommunizmus külső és belső támadásának kivédésére kell erőt mozgósítania, közben olyan, a kommunizmustól független belső betegségeken is erőt kell vennie, amelyek civilizációnk fennmaradásának döntő kérdései közé sorolnak. Ilyen nem kizárólag, de mindenekelőtt, hogy a keresztény nyugati civilizáció polgárainak jó része szembefordult vagy elfordult civilizációnk teremtő forrásaitól.

A keresztény nyugati civilizációnak legkényesebb teremtő szellemi és erkölcsi eszméi, (- mint pl.: a mindenkiben egyformán meglévő emberi méltóság, a lényegi egyenlőség, a szabadság, a személyiségnek társadalomfeletti értéke -) az emberi istenképisének biblia kinyilatkoztatásából származnak. ezek európai (nem-kommunista) materialisták, atheisták és agnosztikusok közül

¹⁴ 3/ A titoizmus és a többi kommunizmus közt nem a kommunizmusban van a különbség, hanem abban, hogy Tito és általában a nemzeti kommunisták nem ismerik el Moszkva feltétlen princípátusát.

1/ Erre a legtisztább példák egyike Tibet. Tibetben a kapitalizmus elleni támadás még ürügy se lehet, mert Tibetben ilyen jelenség nincsen; itt a kommunista támadás egyetlen, igazi tárgya a sajátos, vallási sugallatú civilizáció, éspedig egy ősi ázsiai civilizáció.

is sokan vallják, akik az ember istenképisének fogalmát és a kinyilatkoztatást elutasítják, vagy csak emberi hitelt tulajdonítanak neki. A nem kommunista európai materialisták, atheisták és agnosztikusok általában vallják és áldozatok árán is védik a biblia embereszme istenképisének több konkrét evilági következményét, az emberi méltóságot, a személyiség rangját, a szabadságot, a lényegi egyenlőséget, stb. Sokan viszont, akik nem fordultak szembe civilizációnk bibliai forrásával, sőt istenhívőknek vallják magukat, úgy viselkednek, mintha materialisták, atheisták vagy agnosztikusok lennének, sőt olykor olyan politikai és társadalmi eszmékért lelkesednek, amelyek az istenhit és a bibliai embereszme szükségképp és korszerű evilági következményeivel is összebékíthetetlen ellentétben állanak. Civilizációnk ilyen belső ellentmondásai gyengítik ellenálló és cselekvő-teremtő képességét.

A legáltalánosabb, belső válság-forrás és válság-tünet azonban a hedonista materializmus elharapózása a nyugati keresztény civilizáció népeiben, amely a proletárokat és kispolgárokat a gazdagokkal és nagypolgárokkal, a híveket a hitetlenekkel gyakorlati - világnézeti szempontból rokonítja.¹⁵ Ez a kérdés nem azon fordul meg, hogy kinek mennyi áll rendelkezésére a világi, anyagi és nem anyagi javakból, hanem azon a szellemi-lelki viszonyon, amelyben valaki a világi javakkal áll, - azonban a lelkiéleten, amely az értékek hierarchiájának csúcsára az evilági, főleg az anyagi értékeket helyezi. Tévedés volna azt hinni, hogy a hedonista materializmus csak azokat fertőzte meg, akiknek a világi értékek, főleg materiális értékek elégséges mértékben, vagy dús bőségben állnak rendelkezésükre. "Egy ember lehet szegény anyagi értelemben, de ugyanazon időben pénzsóvár."... 2/ vagyis lehet materialista, sőt hedonista materialista, a javakban dúskáló, hedonista-materialista gazdagnak világnézeti rokona.

A dialektikus történelmi materializmus lényege az a dogma, mely szerint az anyag az egyetlen és végső valóság. Ennek következtében a dialektikus

¹⁵ 1/ Egy ízben a kommunizmus és a keresztény nyugati civilizáció ellentéteiről vitatkozván, egy művel kommunista megjegyezte: "Az átlag-istenhívő és az átlaghitetlen magatartása között nincsen különbség. Az istenhívő is úgy viselkedik, mintha hitetlen és materialista volna. A nyugati és a kommunista materializmus között azonban különbségek vannak, és egyik az, hogy a nyugati materializmus hedonista és individualista, a kommunista materializmus kollektivist és hősi. A kommunista materializmus fog győzni." Valóban, ha a két világ közti ideológiai harc kétféle materializmus közti harccá volna szűkíthető, akkor a hedonista materializmusnak nincs sok esélye a győzelemre. A helyzet, szerencsére, nem így sötét. Nem tadható azonban, hogy a hedonista materializmus a nyugati keresztény civilizáció népeinek széles körét áthatotta, olyanokat is, akik a kommunizmusnak ellenemondanak.

2/ a jegyzetet lásd a következő oldalon 2/ jel alatt!

történelmi materializmus minden transcenden valóságot elismerő vallással, világnézettel és bölcsélettel sarkalatosan szembeáll, s a nyugati keresztény civilizációnak, mely biblia eszméken nyugszik, halálos ellensége. a kommunizmus - a dialektikus materializmusnak megfelelően - nyíltan vallja, hogy az életnek és haladásnak célja a javaknak, a világi értékeknek bősége. De miben látja ezt a célt a kapitalista és az átlag keresztény? Ő is úgy viselkedik, mintha az életnek és haladásnak célja a javaknak, az evilági értékeknek bősége volna.

"Az átlag keresztény imádja a pénzt. annyit akar belőle amennyihez csak hozzájuthat és jobb szeretné megtartani, amije van és a lehető legkevesebbtől megválni. Szembenézve az isteni törvénnyel, mely az értékek másfajta rangsorolásával zavarja, azt kérdi magától, vajon mennyit is tarthat meg magának, anélkül, hogy a törvénynek ellenszegülne, és hogy mennyit adjon abból a célból, hogy lelkiismeretét megnyugtassa." */ A kiváló jezsuita, a római Collegium russicumnak hosszú éveken át vezetője, aki a dialektikus történelmi materializmusról a legjobb nyugati művet írta (a Szovjetunió bölcséleti folyóirata is bőven foglalkozott vele), nem habozik megállapítani, hogy a dialektikus történelmi materializmus lényege, ti.i. az a dogma, hogy az anyagon kívül más valóság nincsen, összeesik azzal a hittel, melyet - talán nem expressis verbis, de magatartása által - ma a nyugati emberek jó része követ, és pedig politikai, társadalmi, vagyoni és foglalkozási különbségek nélkül. A kommunista ideológiának penetráló hatalma - mondja a Collegium Russicum volt vezetője - jelenleg nagy részben e ténynek tulajdonítható 1/ Ez a nyugati materializmus nem azonos a dialektikus történelmi materializmussal, nem is ez utóbbinak szülöttje, de rokonságban áll vele és a kommunizmus számára lazítja a talajt. Egyfajta erkölcsi és lelki leszerelés a kommunizmussal szemben. Ebben kell egyik komoly okát keresnünk a nagy egyenlőtlenségnek is, mely a nyugati és a kommunista prezentáció között Ázsiában és Afrikában fennáll. A Nyugat úgy prezentálja a saját igaz és magas eszméit, hogy azt a benyomást kelti, ő maga nem hisz bennük és nem követi őket; - a kommunizmus úgy prezentálja a saját hamis eszméit, hogy azt a benyomást kelti, ő maga hisz igazukban és követi őket.

Amikor tehát azt vizsgáljuk, hogy Európa megfelelően felelt-e a kommunista kihívásra, a problémát nem szűkíthetjük a politikai, gazdasági és katonai hatalom körére, hanem a kérdést ki kell tágítanunk: vajon Európa olyan

feleletet ad-e a kommunista kihívásra, mely a keresztény nyugati civilizációt megerősíti? A válasz, amit a kérdésre adni itt megkísérlek, csak madártávlati és elnagyolt lehet.

AZ EURÓPAI LÉLEK FELELETE

A kommunista világhuralmi törekvések esélyeit csökkentette az a változás, mely a II. világháború óta Európa vallási és szellemi életében végbement. Ez a változás nem következhetett volna be a XIX. századvég és a XX. századelő nagy géniuszainak előkészítő munkája nélkül.

A keresztény nyugati civilizáció alapértékeit támadó erők századok óta egyre szélesebb körben voltak működésben, rombolva, aláásva, szennyezve a secularizálva a Bibliából kifejtett eszmék (és értékek), melyekből civilizációnk táplálkozott. A mérég felülről és lassan szivárgott lefelé, míg az egész társadalmi testben szétszivárgott. Robespierre még úgy vélte, hogy "az atheizmus arisztokratikus jelenség", vagyis a magas intellektuálisok kis köréé. Az arisztokratikus atheizmus szűk körétől hosszú út vezetett az atheizmus XIX. és XX. századi "demokratizálásához". Eleinte "arisztokratikus" jelenség volt Marx tétele, mely szerint az ember, ki Istenhez köti magát, elidegenedik a valóságtól és önmagától. Csak a XX. század látta tömeg-hitté válni Marx elvét: "Az atheizmus a vallás elnyomása által elért humanizmus. x¹⁶/ Okok bonyolult szövevényének okozataként állt elő a tömegember, ki elhitte, hogy boldogságát el nem érheti, míg Istent urának vallja. Fájdalmas kálváriát kellett megjárnia a civilizációnk bibliai forrásaitól elszakadt európai embernek, míg derengeni kezdett öntudatában, hogy atheizmus és szabadság, atheizmus és emberi méltóság, atheizmus és földi boldogulás nem karöltve járnak, hanem végső soron halálos ellenségek, s ha az ember elidegenedik Istentől elidegenedik a valóságtól és önmagától. Csak lassan terjedt az igazság felismerése, hogy aminő mértékben lazul s megszűnik a vallás belső kontrolja, olyan mértékben nő a politikai hatalom külső kontrolja, egészen a turanizmusig, és hogy a demokratikus atheizmus szükségképpeni végső állomása az ember isteni ajándékának a szabadságnak elkobzása, az emberi méltóság meggyalázása és az emberi élet általános dehumanizálása.

x/ Idézi: What Is Faith? by Eugène Joly, Hawthorn Books, N. Y. 1959. p. 61.

XI. Pius a kereszténység nagy botrányának nevezte a példátlan tömegaposztaziát. Valóban: e tömegaposztaziáért, a szegények és elnyomottak, az igazságot és boldogságot keresők szembefordulásáért az abszolútummal, Jézussal, a szegények királyával, az igazság fényforrásával és az örök élet Urával, nemcsak a vallásellenes irányzatok felelősek. A keresztény egyházak és hívők mulasztásának és magatartásának is része volt abban, hogy nagy tömegekkel tartósan el lehetett hitetni, hogy a bibliai hit a szabadságnak, a demokratikus önkormányzat eszméjének és a haladásnak akadály, sőt ellensége.

A szabadsághoz és a demokratikus önkormányzathoz való jog végső soron az emberi személy méltóságában gyökeredzik, s az emberi személy legmagasabb méltóságát, az istenképiséget, a kinyilatkoztatás hirdette meg!

A kinyilatkoztatás haladáseszméi túlhaladhatatlan, hiszen az embert arra hívja fel, hogy önmagában és minden művében minél tökéletesebben az Absolutumot tükrözze. Természetesen, aki a kinyilatkoztatásban hisz, nem fogja elfogadni azt a hamis haladás-eszmét, mely az eredeti bűn kozmikus tragédiája előtt behunyja a szemét, s az embernek isten-észt és angyal-érzelmet tulajdonít.

A modern atheizmus tőkét kovácsolhatott abból, amit egy francia katolikus tudós "tölklerikalizált" világnak nevezett. Akik az egyházakat a demokratikus önkormányzat ellenségeinek tüntették fel, hivatkozhattak az egyháziaknak az evilági (temporális) ügyek feletti, idejétmúlt kontroljára, elavult világi privilégiumaira és sok helyen még elavultabb életmódjára, melyek seregével idegenítették el a hívőket az egyházaktól és az evangéliumtól. Nem bizonyult kisebb következményű hibának, hogy az egyháziak a hívők igen vonakodva ismerték fel, hogy a különböző politikai, világnézeti, társadalmi és egyéb tévelyek ereje a bennük rejlő igazság-rész, és néha olyan igazság-rész, amelyet a végső igazságok őrei elhanyagoltak. Lassan hódított teret az az álláspont, hogy e tévelyek legyőzéséhez elengedhetetlen a bennük rejlő igazság-rész felismerése és felkarolása. Pedig - Maritain szép kifejezésével élve - minden igazság keresztény, és semmiféle és bárki által felfedezett vagy hirdetett igazságot elutasítani a kereszténység nevében nem keresztény magatartás. Az egyházak és a hívők elkényelmesedtek és elbürokratizálódtak, túlságosan összeszövődtek a világi ennek elviselt formáival, csak lassan ismerték el a tudomány új felfedezéseit és vívmányait és vonakodva alkalmazkodnak az új időknek új követelményeihez. Nehezen vették tudomásul, hogy a modern

tudomány leleményei, ha ezek nemcsak hasznosan alkalmazható hipotézisek, hanem valóban igazságok, nem megingatják, hanem még új érvekkel meg is erősíthetik a kinyilatkoztatásba vetett hitet. Viszont nagy károkat okozott az az apológia is, mely nem tudván helyesen különböztetni hit és tudomány világa között, minduntalan egy olcsó konformizmus hibájába esett, különösképpen, amikor a tudománynak ma általánosan elfogadott, mert hasznosan alkalmazható, de holnap már túlhaladott hipotéziseit a hitnek igazolására akarta felhasználni. Az efféle idő előtti (premature) szintézisek sokat ártottak. annál is inkább, mert a tudomány haladása hihetetlenül meggyorsult, és a gyermek, ki első ifjúsága idején az apologusok ajkáról még azt halotta, hogy ez és ez a modern tudományos "igazság" új igazolását adta a hitnek, az egyetemen vagy felnőtt korában arról értesült, hogy az a bizonyos tudományos "igazság" már rég a lomtárba került, s egy új hipotézis váltotta fel. Igen kevés hívőnek világi és teológiai műveltsége egy új hipotézis váltotta fel. Igen kevés hívőnek világi és teológiai műveltsége közt nem tángott nagy színvonal-különbség. Sokat ártott az angelizmusnak nevezett elmenekülés a természeti rendtől, éppúgy, mint a secularizmusnak nevezett felszívódás a természeti rendbe. Népszerű, de súlyos és káros tévedés volt a bibliai hitnek és a kereszténységnek azonosítása a nyugati keresztény civilizációval, mintha a bibliai hit elfogadása egyben a nyugati civilizáció elfogadását és más civilizációnak teljes elutasítását is magába foglalná, s mintha a kinyilatkoztatás más civilizációnak teremtő és megnevesítő, központi sugallója nem lehetne. Igen káros hibának bizonyult, hogy a mindennapi apológiák ateistákként kezelték azokat a tudósokat, bölcselőket, gondolkodókat és írókat, akik az egyházaknak ellenfelei, sőt ellenségei voltak, de ateisták nem voltak. Az egyházellenesség és az ateizmus közötti különböztetésnek hiánya következtében maguk a vallás és az egyházak védelmezői adtak értékes "ajándékokat" az ateizmus frontjának. Nagy befolyású szellemeknek népszerűségével erősítették az ateizmus tekintélyét. x/¹⁷ A vallás- és egyházellenes irányzatok támadásainak, az egyházak és a hívők

x/ Az istenhívő és az istenhitet teljes tudományos tekintélyével is védelmező Lecomte du Noüy, a "biológiai idő" felfedezője példaképpen Voltaire esetére hivatkozik, aki a közkeletű hiedelem szerint atheista volt, ami nem igaz. Az egyház ellensége volt, de az atheizmusról lesújtóan vélekedett. Lecomte du Noüy idézi Voltaire Filozófiai Szótárából a következőket: "Milyen következtetést vonhatunk le mindebből? Hogy az theizmus igen ártalmas szörnyeteg ... Néhány nem bölcselő matematikus visszautasította a végső okokat, de az igazi bölcselők elismerik azokat, és mint egy jólismert szerző egyszer mondta: katekista Istent kijelenti a gyerekeknek, és Newton demonstrálja Őt a bölcseneknek! Az atheizmus kevés intelligens ember bűne; a babona a bolondok bűne." Lecomte du Hoüy: Human Destiny. Longmans, Green and Col., New York, London, torontó, Twenty-Second Printing p. 132.

mulasztásainak, hibáinak és tévedéseinek közös eredőjeként ma "az egyház történetének legnagyobb válságán megy keresztül" xx/ Hozzátehetjük: valamennyi egyház, és velük együtt a nyugati civilizáció.

A szél azonban fordult...

Amint a méreg felülről szivárgott lefelé, a megújulásnak is felülről, a minőségi kisebbségtől, kellett kiindulnia. A nyugati civilizáció életerejét mutatja, hogy idejekorán, még mielőtt civilizációnk ellen a külső és belső támadás együttesen megindult volna, nagy megújító hívő gényusok léptek munkába, szinte civilizációnk minden parcelláján, de elsősorban a vallási irodalmi, bölcséleti élet terén. Ha végigjártatjuk szemünket a XIX. század végének és a XX. század első évtizedeinek e nagy gényuszain, kik a polgári és proletár ateizmus és materializmus szökőárja idején, a polgári biztonság és haladás derülátó hitelével eltelt évtizedekben az érzékfeletti valóságok és rétékek elsőbbségére és a készülő tragédiákra figyelmeztettek, és a kor szükségleteit kielégítő új szintézis kialakítását keresték, hősi jellemek, tudósok, nagy szentek, bölcselők, főpapok, költők és művészek, gondolkodók, nevelők, reformerek és organizátorok panteonja tárul élén. x¹⁸/ Ők készítették elő az új szintézist, mely az ember örök megváltását és boldogságát összekapcsolja az földi megváltásával és boldogulásával.

Ez a kulturális és vallási magvetés a II. világháború után kezdett igazán beérni. A papnevelés reformja, az egyházi szervezetek és tevékenységek hozzáalkalmazása a változott körülménynek változott követelményeihez, a tudomány és vallás erőszakolt szembeállításának tisztázása, a teológia, a vallásos bölcsélet, általában a hívő tudományos és művészeti élet hatalmas felvirágzása, a tudomány, művészet és irodalom rekrisztianizálásnak imponáló folyamata, a vallásos nevelés és oktatás újjáéledése és korszerű megreformálása, az aposztáziába hullt intellektuálisok és proletárok közt a hittérítő misszió sikerei, a vallások viszonyának nem a militantizmus, hanem a szeretet

xx/ What Is Faith?, by Eugéne Joly, Hawthorn Books, New York, 1959. Twentieth Century Encycloedia of Catholicism. p. 64.

x/ Nem sorolhatjuk neveiket. Minden ilyen felsorolás eleve igazságtalan, ha teljességre nem törekszik. Itt pedig se helyünk, se alkalmunk, hogy teljességre törekedjünk. Mégis, mintegy jelképezéséül annak, hogy az érzékfeletti értékek felé való tájékozódást és új szintézis-keresést befolyásolók közül Európában kikre gondolunk, álljon itt néhány név: Don Bosco János, Newman, XIII. Leo, Mercierre Karl Adam, Guardini, Barth, Schweitzer, Morice Blondel, Bloy, Peguy, Claudel, Maritain, Mauriac, Jammes, Gilson, Thailard de Chardin, Bergson, toynbee, Elliot, Chesterton, Belloc, Sigrid Undset, Röpke, Huizinga.

szellemében való alakulása, a század uralkodó szociális, demokratikus eszméinek az egyházak és hívők általi felkarolása és még sok más jelenség jelzi és eredményezte, hogy Európában megerősödött az az igény, mely a spirituális, érzékfeletti valóságok és értékek felé fordul és egy új szintézist keres.

Félreértés ne essék: az európai lélek és szellem megújulása még hatalmas erőfeszítéseket kíván. De aki számításba veszi, hogy az Isten haláláról kiadott nietzschei gyászjelentés idején még milyen szakadék tátongott hit és tudomány, demokrácia és egyházak között és milyen kicsiny kört hatott át a tudat, hogy civilizációnk végveszély szélén áll és megmentéséhez nem kevesebb, mint a biblia teremtő forrásokhoz való visszatérés, az érzékfeletti értékek tisztelete egy új szintézis kívántatik, az a mai helyzetet az emelkedés jelentékeny fokaként fogja értékelni.

A nyugati civilizáció, történetének legnagyobb váláságán megy keresztül, de teremtő erői századok óta nem voltak oly hatalmasak, mint most...

TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK

Európa társadalmi életében is biztató változások mentek végbe. Köztük tán a legjelentősebb, hogy a II. világháború óta a családi élet nemcsak megállt a lejtőn, de tisztult és megerősödött. több nép, köztük a francia, a családi élet tisztulásával és a gyermekáldás növekedésével cáfolt ár a régebben közkeletű felfogásra a népek biológiai életerejének kiapadásáról, illetve erkölcsi dekadenciájáról. Nem vált be a sötét, hogy a francia anyák méhe Franciaország temetője lesz.

A társadalmi különbségek jelentékenyen csökkentek. Nemcsak a vagyon és a jövedelem, de az olyan társadalmi értékek is, mint a kultúra, az egészség, a biztonság, arányosabban oszlanak el a társadalom rétegei közt, mint régebben bármikor. Az öltözködési, viselkedési, lakási, étkezési kultúra tekintetében jelentékenyen kisebbek a különbségek, mint a háború előtt.

A társadalmi önkormányzatok megerősödtek.

A társadalom szétesésének ijesztő folyamat megállt és munkába léptek a társadalmi kohézió erői.

A nyugati társadalmi folyamatot több lényeges, minőségi mozzanat különbözteti meg a kommunista társadalmi folyamattól. A nyugati folyamat a

társas ösztönök természetes igényeinek kielégítését segítette elő. Noha nem eléggé, mégis bizonyos mértékben tiszteletben tartotta a társadalom függetlenségét az államtól. A kommunizmus a társas ösztönök természetes igényei ellen fordult és a társadalom függetlenségét megszüntette, a társadalmat mechanizálta és felszívta az államba. Furcsa, de igaz, hogy a fasizmus elvét: minden az államban, semmi az államon kívül, a kommunizmus hasonlíthatatlanul teljesebben valósította meg, mint a fasizmus. Ebből a szempontból a kommunizmus a legtökéletesebb fasizmus.

Az európai nivellálódási folyamat, ellentétben a kommunista társadalmak nivellálódási folyamatával, nem követelte az ön-megvalósításnak, az emberi méltóságnak, a jogbiztonságnak, a szabadságnak feláldozását, hanem az emberi méltóság, a jogbiztonság, szabadság és jogegyenlőség helyreállítását segítette elő. Nem nagy szenvedésekkel és borzalmas tömeg-gyilkosságokkal járó erőszaknak, hanem szabadon elhatározott és végrehajtott egyezményes reformoknak eredményeként jött létre. E reformokat nemcsak a tömegek ellenállhatatlan nyomása és a beati possidentes józan önérdéke sugallta és mértékelt, hanem humanizmus, igazságosság, felebaráti szeretet, irgalom, Isten-félelem és Isten szeretete és dicsősége is.

A kommunizmus lefelé nivellálta a társadalmat. Az embert, megfosztva személyisége méltóságától, a társadalom puszta alkatrészévé fokozta le. Az embert nem felszabadította, hanem új és nyomasztóbb szolgátságba döntötte. A társadalmat nem demokratizálta, hanem proletarizálta és barbarizálta.

A nyugati társadalmi folyamat felfelé nivellált. Az emberi méltóság XX. századi konkrét követelményeinek igyekezett egyre szélesebb körben és hatékonyabban érvényt szerezni. Az emberre nem új bilincseket rakott, hanem tökéletesedésnek, szabadsága érvényesítésének nyitott új lehetőségeket. A társadalmat nem proletarizálta, hanem demokratizálta és humanizálta. A régi proletarizálódási folyamatot nemcsak megállította, hanem jelentékeny részben fel is számolta. Mindezek következtében az ember reményét sorsa jobbrafordíthatásának lehetőségében nem lerombolta, mint a kommunizmus, hanem megerősítette.

Noha a kommunizmus az egyenlőséget a szabadság rovására, sőt a szabadság elnyomása árán nyomatékolta, a nyugati folyamat hasonlíthatatlanul többet valósított meg az egyenlőség eszméjéből (noha korántse eleget), mint a kommunizmus.

Ma a nyugati keresztény civilizáció országaiban sehol se olyan élesek, kirívóak és merevek az osztályellentétek, és sehol sincs oly mértékben megfosztva az ember a saját sorsa jobbrafordíthatásának lehetőségétől, mint a kommunizmus uralta országokban.

A keresztény nyugati civilizáció országaiban a társadalom, mint államtól független valóság s mint az ember méltóságának és szabadságának gvérdiánja, megerősödött, a kommunista országokban egyszerűen eltűnt az állam-moloch gyomrában. A kommunista társadalmi folyamat tipikusan reakciós és retrográd, a nyugati haladó volt.

EURÓPAI EGYSÉG FELÉ

A francia forradalom óta, valahányszor Európa egy-egy korszakváltó válságba került, a legkülönbözőbb világnézeti, bölcseleti és politikai égtájakon hangzott föl a jóslat, hogy Európa ön-ásta sírja felé tántorog. Metternichtől, Marxtól és Burckhardtól kezdve Spenglerig és Leninig hosszú és változatos a sora azoknak, akik már hallották megzendülni a circum dederuntot az európai civilizáció fölött. Az első világháború óta az írástudók között, akik arra lettek volna hivatva, hogy az európai civilizáció világító esze, irányító akarata és a sors Beethoveni torkonragadására alarmírozó lelkiismerete legyenek, szinte közszólam lett Európa elsiratása. A fáradt lemondásnak és az önfeladásnak ez a kezdetben elszigetelt tüneménye intellektuális divattá vált. Nem kevesen, - és nemcsak a tömegemberek, akik sohase kezdeményezik a jövőt - a betegségnél is rosszabb ellenméregben fedezték fel a gyógyszert: a fasizmusban és a náciizmusban. Azt a vékony réteget, amely a két háború között Európa egységéről vagy Európának a Biblia élő vizeiből való megújításáról mert beszélni, kegyes álmodozóként, vagy valóságtól elszakadt metafizikai felhőtípróként sajnálták le a "realisták", akik büszkén követtek el bármi bűnt civilizációnk megmentése ürügyével, csak azokat a biblia értékeket és erényeket vetették meg, amelyekből civilizációnk életerejét szívta. Az európai népeknek végig kellett élniük a három nagy európai eretnekségnek, a fasizmusnak, a náciizmusnak és a kommunizmusnak rettenetes következményeit, hogy az olasz De Gaspertti nagykárolyi látomása az európai egységről. Amire Európa képtelen

volt a biztonság, az örök és automatikus fejlődésbe vetett hit ábrándjai és a kétely idején, jobbik énjének tudatára ébredt a közeledő végzet árnyékában.

Európa a II. világháború után elindult az integráció, az egység felé...

AZ EURÓPAI VÉDELEM MEGERŐSÍTÉSE

Európa katonai integrációjának első terve az Európai Védelmi Közösség (European Defense Community) volt. Nemzetek feletti közösség kívánt lenni, amely bármely tag elleni támadás esetére közös védelmet akart biztosítani, közös katonai intézményekkel, közös fegyveres erővel és közös költségvetéssel. A szerződéstervezetet 1952. május 27-én hat állam aláírta: Belgium, Luxemburg, Hollandia, Olaszország, Franciaország, és Nyugat-Németország.

Az európai közös védelem hívei közt is voltak, akik úgy vélték, hogy az Európai Védelmi Közösség eleve bukásra volt ítélve és semmiképp se felelhetett volna meg feladatának, mert "filius anta patrem" volt, közös haderő közös politikai főhatóság nélkül, "több ököl volt egy fej nélkül".¹⁹ Az Európai Védelmi Közösség terve valóban megbukott. A francia parlament hosszú huzavona után végül is visszavetette a szerződéstervezetet.

A kudarcot gyorsan új kezdeményezés követte. Az Európai Védelmi Közösség helyett a hat állam, kiegészülve a Brit Egyesült Királysággal, létrehozta az Európai Nyugati Uniót (European Western Union), amely azonban a megbukott Európai Védelmi Közösséget nem pótolja. Az Európai Védelmi Közösség bukása nem érintette azt a közös védelmet, amelyet az 1949 áprilisában létrehozott NATO jelentett. A NATO ugyan két kontinens országait öleli föl, mégis - mivel a legfontosabb európai államok résztvesznek benne és főcélja Európa védelme, - úgy tekinthető, mint az európai és euroamerikai szolidaritás első katonai intézményesülése.

A NATO a konvencionális haderő tekintetében gyengébb, mint a Szovjetunió. Egyes fegyverek tekintetében a Szovjetunió talán megelőzte Amerikát. A NATO egész katonai ereje azonban olyan mértékben túlszárnyalja a szovjetet, hogy egy szovjet támadásnak nemcsak megtorlására képes, de arra is, hogy a Szovjetuniót a támadástól elrettentse. Ez a titkos tényeket ismerő nyugati katonai szakértők egybehangzó véleménye. Nem kétséges, hogy a

¹⁹ Eckhardt Tibor előadása a Tuesday Panelben.

NATO fölénye tartja vissza a Szovjetuniót a kommunista világhódítás fegyveres folytatásától. Ez a katonai fölény a mai körülmények között a békének nélkülözhetetlen biztosítója.

A katonai erőt nemcsak a hadsereg és a fegyverek mérik, hanem az ipari kapacitás is. A NATO katonai fölényét hatalmasan növeli, hogy Amerikának és európai szövetségeseinek ipari kapacitása messze túlszárnyalja a kommunista világot. A NATO fölényét növeli továbbá, hogy az atom-clubnak két nyugati tagja van: Amerika és Britannia, de csak egy kommunista tagja: a Szovjetunió. A Szovjetunió mellett a kommunista világon belül egyetlen olyan ipari hatalom sincs, amelynek meglennének a feltételei ahhoz, hogy belátható időn belül atom fegyvereket állítson elő. Európában viszont Franciaország azon az úton van, hogy 1-1 1/2 éven belül az atom-club tagja legyen: Németország rendelkezik a feltételekkel, amelyek szükségesek ahhoz, hogy - ha ezt elhatározza - atomfegyvereket állítson elő. Rajtuk kívül a szabad világban több olyan ország van, amely belátható időn belül atomot állíthat elő. Az atom-club tehát belátható időn belül új tagokkal csakis a szabad világból bővíthet.

A saját atom-fegyverekkel rendelkező Franciaország oly lehetőség, amely Moszkva nagyobb aggodalmai közé tartozik. A Német Szövetségi Köztársaság előrehaladása a felfegyverzés terén máris a moszkvai külpolitika egyik lényegesen kalkulált tényezője.

AZ EURÓPAI POLITIKAI INTEGRÁCIÓ ELSŐ LÉPÉSEI

Európa politikai integrációja felé is megtörténtek az első lépések. Fokozatosan és nagy nehézségek után, de eljutottak az Európa-tanács (Council of Europe) létrehozásáig, amelynek konvencióját 1949 májusában írták alá.²⁰

Az Európa Tanácsnak két szerve: 1. a Miniszterek Bizottsága, amelynek tagjai a résztvevő országok külügyminiszterei, illetve helyetteseik, 2. és a Tanácskozó Közgyűlés, (Consultative Assembly), amelynek tagjai az egyes országok képviselői. Egyes országok kiküldötteit a parlament választja, másokét (pl.: Angliáét) a kormányok nevezik ki.

²⁰ A Council of Europe-ra nevezte: The Council of Europe: Its Structure, Functions, and Achievements by A.H. Robertson, Praeger, New York, 1956, és Prelude to the United States of Europe? The Council of Europe. By Clarence C. Walton. Social Order, February, 1958, 66-73 ps.

Az Európa Tanács egyik szerve sem fejlődött odáig, hogy egy európai kormány, illetve egy európai törvényhozó testület hatalmát gyakorolja. A Közgyűlés mégis nem jelentéktelen befolyást gyakorolt a hivatalos politikára és a közvéleményre egyaránt, főleg ajánlatain (amelyekhez kétharmados szavazattöbbség szükséges és amelyeket közvetlenül a Miniszterek Bizottságához küld), határozatain (amelyeket kormányokhoz vagy nemzetközi szervezetekhez címezhet) és nyilvános vitáin keresztül. Élve tudott tartani és akadályokon tudott átlendíteni oly kérdéseket, amelyek az államok közti hivatalos tárgyalásokon megakadtak. Kiemelkedő teljesítménye volt "Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai konvenció", amelyet 1950 novemberében Rómában írtak alá és 1952 márciusában kiegészítettek. Az emberi jogok között felsorolják a következőket: a rabszolgaságtól és a szolgaságtól (slavery and servitude), az önkényes elfogatástól és fogvatartástól, illetve a száműzetéstől (arbi trary arrest and imprisonment or exile) való mentességet, a privát és családi életbe való önkényes beavatkozástól való mentességet, a vélemény, a kifejezés, a gyülekezés és a társulás szabadságát, a szakszervezetekhez való csatlakozás szabadságát, a jogot a házassághoz és a családalapításhoz, a magántulajdonhoz, a személy biztonságához, az oktatáshoz és a szabad választáshoz. Az Európa Tanács erőfeszítéseket tett egy Európai Bíróság létrehozására, amely egyének panaszaival foglalkoznék, akiknek emberi jogait megsértették. Mindez egy közös európai demokratikus standard megállapítását szolgálta. Érdeemes megjegyezni, hogy a Tanács az egyetlen nemzetközi szervezet, amely a tagság feltétlenül köti ki az európai civilizáció szellemi és erkölcsi értékeinek elfogadását és tiszteletbetartását, amelyeket az emberi méltóság, a személyes és politikai szabadság és a törvény uralmáról alkotott európai eszme forrásainak tekint.

A Tanács ösztönzéseinek része volt abban, hogy a közös európai kultúra továbbfejlesztésére az európai államok csere-programokat és oktatási terveket valósítottak meg és a szociális és egészségügyi biztosítás közös kódexének kidolgozását napirendre tűzték. A Tanács érdemei közt kell említenünk az Európa gazdasági integrációját szolgáló különböző tervek, szerződések és intézmények (mint a Low Tariff Club, a Strasbourg Plán az euró-afrika gazdasági együttműködésről, az European Common Market, az Euratom, az European Economic Community) kezdeményezéseit tisztázó vitákat és ezeknek az akadályokon való átsegítését.

A Tanácsnak azonban nem sikerült olyan európai politikai autoritássá válnia, amely az európai politikai egységet, az európai federációt, vagy - Churchill szavával szólva - az Európai Egyesült Államokat (United States of Europe) elővételezné. Ezen a téren próbálkozásai kevés sikert és több kudarcot hoztak. De ha nem politikai autoritássá, mégis tekintélyes Forummá tudott válni, ahol nehéz és elakadt európai kérdéseket vitattak meg, megoldásukra javaslatokat tettek, a közvéleményt kifejezték és befolyásolták, és így tényleg elősegítették a közös kérdések megoldását. A Tanács ellenségei sem tagadták életerejét. Céljának legfőbb akadálya az európai államok ragaszkodása a politikai szuverenitás régi és teljes tartalmához. De talán a múlt az életerős maradványának komoly reformját sem kell a lehetetlenségek közé sorolnunk, ha észben tartjuk hogy az európai integráció híveinek milyen régi és mélyre szívódott előítéleteket kellett az útból eltakarítaniuk, hogy az eddigi eredményeket elérjék, - s ha mérlegeljük az Európai Közösség eddigi eredményeit.

Az európai politikai integrációs folyamat eddigi pozitív eredményeinél a jövő szempontjából talán még jelentősebbek azok a változások, amelyek az európai politikai integrációt akadályozó szellemi és erkölcsi, világnézeti és érzelmi előítéletek tekintetében végbementek. Az útból előbb a rosszat kell eltakarítanunk, hogy a jónak lehetősége megnyíljon. Európának, mielőtt további lépéseket tehetett politikai integrációja felé, évszázados akadályokat kellett eltakarítania. Talán nem túlzás az extenzív és imperiális nacionalizmusnak lassú elhalásáról beszélni, amely nemzedékeken át az európai testvérháborúk forrása volt. Lényeges változás, hogy a német és a francia nép eltemette az évszázados csatabárdot azt a reváns-szellemet és gyanakvást, amely az európai szárazföldi két legnagyobb népét egymás nyílt vagy lappangó ellenségévé tette.

Az európai egység eszméjének kidolgozásában, hivatalos körökkel elfogadtatásában, akadályokon átsegítésében és népszerűsítésében lényeges szerepet játszottak Európa művészei, írói, vallási vezetői, bölcselei, tudósai és gondolkodói, akik politikán kívül állnak, olyan lényeges szerepet, amelyet senki más be nem tölthetett. Külön ki kell emelnünk XII. Pius diplomáciai és nyilvános munkáját, mellyel az európai integráció eszméjét felkarolta és tisztázta. Az ő munkájuk eredménye, hogy az európai integráció ma nem egy szűk körű elitnek ügye, hanem a népek a közvéleményévé, igazi népeszmévé kezd válni. Köztudott, hogy a keresztény és a szociáldemokrata szakszervezetek

az európai egységmozgalmak élenjáró támogatói. A gazdasági helyzet javulása és bizonyos technikai könnyítések elősegítették, hogy az európai népek egymással szélesebb körben és közvetlenül érintkezhessenek, egymást megismerjék, és egymással szembeni ősi előítéleteiket gondolkodási és érzelmi világukból kigyomlálják. a kommunizmus közös fenyegetése is sorsközösségükre ébresztette az európai népeket.

Különböző tényezők eredményeképpen egy, az európai nemzeti közjók fölött álló, de ugyanakkor ezeket hatékonyan szolgáló európai közjó kezd kialakulni és egyre szélesebb körben öntudatosodni. Döntő fontosságú, hogy kialakulóban van az európai integrációs lelkelet.

Európa azonban nem közvetlenül, hanem közvetve tette meg a legjelentősebb konkrét lépést az európai politikai integráció felé. Ez a közvetett lépés az európai gazdasági közösség létrehozása volt, melynek viszont az európai gazdasági megerősödés volt az előfeltétele.

EURÓPA VILÁGHATALOM? CSONKA-EURÓPÁTÓL INTEGER EURÓPÁIG

A háború utáni Európa változásait röviden a következőkben lehet összegezni:

A kommunizmus ideológiai támadásával szembenálló tényezők megerősödtek. A társadalom kiegyensúlyozottabb és egységesebb lett. A belpolitikát a kommunista pártok hanyatlása, a polarizációs veszély és az infiltráció csökkenése és a középnek megerősödése jellemzi.

A katonai védelem az amerikai atom-ernyővel Európa felett, megerősödött. Franciaország belátható időn belül az atom-club tagja lesz, Németország, ha akarja, belátható időn belül az lehet. Az európai katonai erő, különösen a német hadsereg kifejlődésével, jelentősen emelkedett.

Az európai integrációs folyamat előrehaladt.

Az Európai Közösség a világ második industriális hatalmává és első importerévé lett. A Közösség azon az úton van, hogy Amerika oldalán belépjen a Szovjet ellen az elmaradt népek megnyeréséért folyó gazdasági és lélektani hadviselésbe.

Ma Európa minden előfeltételével rendelkezik annak, hogy új világhatalommá váljék. Kizárólag Európa népeinek és vezetőinek

elhatározottságán, bölcsességén és bátorságán, valamint Amerika további jóakarátán és bölcsességén fordul meg, hogy Európa belátható időn belül elérje az integrációnak azt a fokát, amikor a Szovjetunió és az Egyesült Államok mellett 3. világhatalomként jelenhetik meg a világpolitika színpadán, és Amerika oldalán, mint a Nyugat új világhatalma, vetheti latba erejét a két világ közt folyó globális küzdelemben.

Abban a pillanatban, amikor Európa Amerika oldalán új világhatalomként megjelent, a világhatalmi erőviszony a szabad világ javára elhatározóan megváltozott. Ebben a pillanatban a szabad világban két világhatalom, Amerika és Európa áll szemben a kommunista világ egyetlen világhatalmával, a Szovjetunióval. Ebben a pillanatban a Szovjetunió a fegyveres igazság abszolút fölényű hatalmával találná magát szemben, kívülről, és - Pasternak kifejezésével élve - a vasfüggönyben mögötti népek fegyvertelen igazságának ellenállhatatlan hatalmával, belülről. Ebben a pillanatban ütött a mai Csonka-Európa (mert amíg 100 millió európai el van szakítva Európától, de facto csak Csonka-Európáról lehet beszélni) integritása helyreállításának, százmillió elszakított, hű európai békés fölszabadításának órája.

Ha a békés fölszabadításnak belátható időn belül van lehetősége, akkor ennek előfeltétele a mai világhatalmi erőviszony lényeges megváltozása a szabad világ javára. A világhatalmi erőviszonyok Európa világhatalommá emelkedésével olyan döntő mértékben változnék meg, hogy a Szovjet ragadozónak választania kellene a saját feje és a között, hogy karmai közül kiengedi kelet-európai áldozatát.

Csonka-Európának, különösen ha harmadik világhatalommá válik, teljes erejével és szükségképpen integritása helyreállítására kell törekednie. A leigázott százmillió európai jelenti azt a különbséget, amely Európa biztonságát és békés haladását véglegesen eldönti. Európa biztonságának egyetlen belső, európai garanciája az integer Európa, mert az integer Európa már egymaga túlszárnyalja a Szovjetunió hatalmát.

IV.

A KÍNAI VESZÉLY ÉS AZ EURÓ-AMERIKAI SORSKÖZÖSSÉG

Kína megerősödése egy egészen új és alapvető fontosságú érdekazonosságot teremt Amerika és Európa között.

Csonka-Európának minél rövidebb időn belül világhatalommá emelkedése nemcsak Csonka-Európának és az elszakított kelet-közép-európai népeknek, hanem az Amerikai Egyesült Államoknak is sajátos és döntő érdeke. A legnagyobb veszélyt jelentené Amerikára nézve is, ha a vörös Kína előbb válnék világhatalommá, mint Európa. Ebben az esetben ugyanis a szabad világ egyetlen világhatalmának két kommunista világhatalommal kellene szembenéznie. Ez nemcsak Európa, hanem Amerika szempontjából is végzetes megváltozását jelentené a világhatalmi erőviszonyoknak.

Szerencsére a Gondviselés egy moratóriumot adott mind Európának, mind Amerikának. Európa belátható időn belül válhatik világhatalommá, Kínának generációs nekifutásra van szüksége, hogy a világhatalmi súlyt elérje. Európa és Amerika sorsa azon dől el, hogy ezt a Gondviselés-adta moratóriumot felhasználja-e az euro-amerikai szolidaritás megerősítésére, az európai egység intézményes kiépítésére, Európa világhatalommá emelésére és az európai integritás helyreállítására, általában a nyugati fölény biztosítására.

Egy, az orránál tovább látó politikának mindenképpen számolnia kell azzal, hogy Kína hatalmának növekedésével nőni fog támadó és terjeszkedő törekvése is. Amerikának tehát számolnia kell azzal, hogy erejének egyre nagyobb részét fogja lekötöni az Amerikát Keletről fenyegető veszély megfékezése és elhárítása. Amerika keleti védelméhez azonban a megerősödő Kínával szemben szükséges, hogy Európa miné előbb, jóval Kínának nagyobb megerősödése előtt önvédelemre képes állapotba jusson, vagyis hogy önmagát a Szovjetunióval szemben nagyobb amerikai erő lekötése nélkül megvédhesse, sőt olyan fölényt érjen el, mely a Szovjetunió támadó kedvét elveszi. Európa ezt a fölényt csakis integrációjával és integritása helyreállításával a leigázott Európa felszabadításával érheti el. Ma tehát nemcsak Csonka-Európának és a leigázott Európának, hanem Amerikának is kölcsönös és elválaszthatatlan életérdeke az európai integráció, az egyesült Európa, Európa minél rövidebb időn belüli világhatalommá emelkedése és az európai integritás helyreállítása.

Az euro-amerikai szolidaritás ma döntő és állandó, európai és amerikai érdekeknek olyan kölcsönös és elválaszthatatlan kapcsolatán nyugszik, amely eddig sohase létezett. A történelem során most keletkezett először olyan világhelyzet, amely Amerika és Európa között a szónak szoros értelmében elválaszthatatlan sorsközösséget teremtett.

Az euro-amerikai szolidaritás és Európának Kínát jóval megelőzően világhatalommá válása a Moszkva-Peking tengely világhódító és támadó politikájával szemben Európa és Amerika túlélésének kérdése lett.

Az európai és amerikai túlélés, az euro-amerikai sorsközösség, az európai egység és a békés felszabadítás politikájának jelszava ugyanaz:

Cum Deo pro Europa unita et solidaritate euroamericana!

Egy nyugati politika, mely térben és időben megfelelő feleletet kíván adni a kommunista világhódító tervre, még tovább kell lépjen. Egy ilyen nyugati politika nemcsak arra fog irányulni, hogy Európa a lehető legrövidebb időn belül, Kínát jóval megelőzve, világhatalommá váljék, hanem arra is, hogy azon az időn belül, mely Kínának világhatalommá emelkedéséhez szükséges, a szabad világban újabb egységeket, tán elsősorban Dél-Amerikát, indítson el a világhatalommá válás útján. Dél-Amerikában az európai integrációs példa visszhangra talált, s Dél-Amerika elindítása ezen az úton összevág a közelebbi amerikai érdekekkel is.

SZOVJET KÖVETELÉS: A KELET-EURÓPAI STÁTUSQUÓ ELISMERÉSE

Közismertek az okok, amelyek miatt a Szovjetunió arra törekszik, hogy a vasfüggöny mögötti státusquót, melyet nemzetközi szerződések durva megszegésével és az érdekelt népek akarátának megerőszakolásával hozott létre, a nyugati hatalmakkal elismertesse. Kevésbé érthető, hogy s statusquó elismerése egyes nyugati körökben is kísért. Kis népeket cseretárgyakként kezelni nem új a politikai "realizmus" bűnlajstromában. a mondásnál, hogy parva sapientia regitur mundus, csak az igazabb, hogy parva moralitate regitur mundus. Egyes nyugati körökben az első világháború alatt is felmerült a gondolat, hogy Moszkvától Kelet-Európa kiszolgáltatása árán szerezzenek

előnyöket. A lelkiismeret, amely a bűnt el akarja követni, igazoló érveket mindig talál. A statusqo elismerésére hajló nyugati körök hivatkoznak a de facto állapokra és az eltelt időre, (mintha a nemzeti függetlenséghez, és az emberi méltósághoz való jog is elévülne hasonlóan egy elvesztett óra vagy egy ellopott esernyő visszakövetelésének jogához); hivatkoznak arra, hogy a statusquó elismerése a fennálló helyzeten nem változtat, és hivatkoznak az engedményekre, amelyeket a Szovjettől a statusquó elismerése fejében megszerezni vélnek. Ez a machiavellista álláspont nemcsak erkölcstelen, de oktalan is. Következményei hamar beigazolnák, hogy az elnyomott népek ellen elkövetett bűn magában hordja első bántetését: nem hasznot hozna, hanem kárt okozna nyugati elkövetőinek is. A statusquó elismerése nagy szovjet győzelem és nagy európai, sőt euro-amerikai vereség lenne a hideg háborúban. Még ennél is több: csapás a vasfüggöny mögötti népek ellenállására, amely az európai biztonságuknak lényeges tényezője. Hogy ebben az ellenállásban milyen nagy szerepe van annak, hogy a Nyugat a statusquó elismerését eddig megtagadta, már egyedül az a makacs erőfeszítés is igazolja, amelyet a Szovjetunió a statusquó nyugati elismertetése érdekében kifejt. A vasfüggöny mögötti ellenállás fennmaradásának két lényeges tényezője: a leigázott népek ragaszkodása szabadságuk és függetlenségük helyreállításához, és az a hitük, hogy a szabad világ nem ejtette el őket, megfelelő külpolitikai helyzetben a Szovjetuniót rákényszeríti a szerződések megtartására, e népek szabadságjogainak tiszteletére. Nincs példa rá, hogy egy nép végleg lemondjon szabadsága és függetlensége helyreállításáról. A múlt arra oktat, hogy egy leigázott nép mindaddig nem mond le arról az igényéről, hogy a saját élete ura legyen, amíg népi és nemzeti jellemét teljesen el nem veszítette, illetve egy ideig nem cserélte, ami hosszú nemzedékek elnyomása nélkül még egyetlen nép esetében sem következett be. Arra tehát, hogy Kelet-Európa régi művelt népei, amelyek már élvezték a szabadság és függetlenség borát, e szabadságuk és függetlenségük helyreállításáról lemondanak, számítani nem kell és nem szabad. De más az ellenállás és más a függetlenségi igény. Ellenállásukra bizonyosan döntő csapás volna, ha a testvéri Nyugat megrabolná őket a hittől, hogy alkalmas pillanatban a mérleg serpenyőjébe veti erejét szabadságuk és függetlenségük helyreállítása érdekében. A statusquó elismerését úgy értékelnék, hogy a Nyugat cseretárgyakként eladta őket a Szovjetnek.

A statusquó elismerésének következményei hasonlíthatatlanul rosszabbak lennének a magyar forradalom cserbenhagyásánál. A szabad világ "önfelszabadításáról" beszélt, de mikor a magyar nép fölszabadította magát, eltűrte, hogy a Szovjetunió újra leigázza. A szabad világ azonban a magyar szabadságharc mellett foglalt állást, tiltakozott a kommunista erőszak ellen, a Szovjetuniót elítélte és a magyar függetlenség helyreállítására szólította föl. A statusquó elismerése azt jelentené, hogy a Szovjet által erőszakkal teremtett törvénytelen helyzetet a Nyugat nem visszautasítja, hanem törvényesnek jelenti ki. A Nyugatnak ez az erkölcsi árulása megfosztaná az elnyomott népeket a jövő reményétől is. A statusquó elismerése által Európa önmagát fosztaná meg a saját biztonságának egyik döntő tényezőjétől. A jog védelmezője helyett az erőszakkal alkudozó kufár visszataszító képében jelennék meg a világ előtt. A Szovjet pedig a statusquó általa megerősített helyzetéből indulna újabb és újabb támadásra az önmagát botorul meggyengítő Európa és a szabad világ ellen.

A vasfüggöny mögötti statusquóval kapcsolatban a Nyugat becsületének és alapvető érdekének a követelménye: A Szovjettől ama szerződések tiszteletbentartását követelni, amelyekben a Szovjet és a Nyugat a vasfüggöny mögötti népeknek szabadságot és függetlenséget ígértek, s amelyeknek durva megszegésével a Szovjetunió a kelet-európai statusquót megteremtette és a népek akarata ellenére fenntartja. E szerződések tiszteletbentartása kellene legyen a Szovjettel kötendő újabb szerződések erkölcsi és politikai feltétele.

A MEGNEMTÁMADÁSI ÉS A BIZTONSÁGI SZERZŐDÉS

A statusquónak közvetett elismerését jelentené a megnemtámadási egyezmény, és még ennél is rosszabbat a biztonsági egyezmény. Amegnemtámadási egyezmény joggal azt a meggyőződést keltené a népekben a vasfüggönyön innen és túl, hogy a Nyugat lemondott arról, hogy a Szovjetet az érvényes szerződések megtartására szorítsa, - hogy a Nyugat kötelezte magát, hogy a vasfüggöny mögötti népeknek akkor sem fog se erkölcsi se egyéb segítséget nyújtani, ha önfelszabadításukat a jövőben megkísérelnék, - hogy a Nyugat maga is elárulta azokat a szerződéseket, amelyekben a leigázott népeknek lehetőséget ígért életformájuk szabad megválasztására.

A biztonsági egyezmény által a Nyugat egyenesen kötelezettséget vállalna a statusquo fenntartására, arra az esetre is, ha maguk a népek törekednének annak megváltoztatására. A Nyugat verne szöveget a szabadság vasfüggöny mögötti koporsójába. A Nyugat a Szovjet büntársává válnék.

Mind a megneemtámadási, mind a biztonsági szerződés az el nem kötelezett népek ellenállását is gyöngítené a kommunista nyomással és csábítással szemben, lerombolná a nyugati védelembe vetett hitet és bátorítaná a kommunista hatalmakat - világhódító kommunista akció-program végrehajtására.

SZOVJET KÖVETELÉS: A BERLINI STATUSQUO MEGVÁLTOZTATÁSA

A Szovjet politika kettős erkölcsére éles fényt vetett a berlini válság kirobbantása. A Szovjetunió a Nyugattól annak a vasfüggöny mögötti statusquónak az elismerését kívánja, melyet nemzetközi szerződések durva megszegésével teremtetett és tart fenn, ugyanakkor Berlinben a saját javára annak a statusquónak megváltoztatását követeli, mely nemzetközi szerződések tiszteletben tartásán nyugszik.

Berlin státuszának megváltoztatását messze túlszárnyaló jelentősége lenne annak a Nyugati hatalmak megfelelő értékű ellenengedmények nélkül tennének engedményeket a Szovjetunióknak. Ez ugyanis a hatalmasan emelné a Szovjet presztízsét és világszerte - nemcsak a vasfüggöny mögött - csapást mérne a Nyugat tekintélyére és megbízhatóságára. A Szovjetunió a berlini válság kirobbantásával nyíltan közölte, hogy egy érvényes szerződést tiszteletben tartani nem hajlandó, és ugyanakkor felhívta a Nyugati hatalmakat egy új szerződés megkötésére. Nem rontaná-e le Nyugat tekintélyét, ha egy újabb szerződés megtartásának nagyobb hitelt tulajdonítana, mint aminőről a Szovjet eddigi magatartása tanúskodik? Már egyedül ez is megköveteli, hogy Berlin helyzetének új rendezése engedmények és megfelelő értékű ellenengedmények egyensúlyát mutassa. Minden rendezés, amely ezt az elvet sértené, nemcsak Berlinben és nemcsak politikai győzelmet hozna a Szovjeteknek, de magában foglalná Berlin helyzetének rosszabbodását, a Nyugati helytállásba vetett hitnek világszerte megingását, a Szovjet presztízs

emelkedését a statusquó általános komoly megszilárdulását, általában győzelmet a Szovjet számára a hidegháború világháború frontján.

V.

EURÓPA A TÉT

Ma már senki sem kétli, hogy a berlini válság kirobbantásával Szovjetunióknak Berlinen túlmutató céljai vannak. Ilyen célok lehetnek: Kelet-Németország megerősítése; Kelet-Németország elismertetése a Nyugat által; a szabadság berlini szigetének fölszámolása; csúcsértekezlet kikényszerítése; a szabad világ figyelmének elterelése olyan területekről, pl.: a Közel-Keletről, ahol a Szovjetunió új kalandokra készül; a Nyugat-Német közvélemény megosztása; ékverés a nyugati szövetségesek közé; vasfüggöny mögötti statusquó elismertetése; a berlini statusquó megváltoztatása a Szovjetek javára olyan átmeneti helyzet teremtése, amely megengedné, hogy a Szovjetunió többet fordíthasson gazdasági erejéből a honi életszínvonal emelésére és a gazdasági hadviselésre; kipuhatólása annak, hogy a Nyugat miért és milyen kockázatok vállalásáig megy el: megszarolható-e háborús fenyegetéssel vagy nem; és még más célok. De mind a Nyugat gyöngítésére és a kommunista világ helyzet megerősítésére nem pedig a feszültséget és háborús veszélyt okozó nagy politikai kérdések megoldására irányulnak. A Szovjetunió természetesen csata közben a tárgyalások során változó helyzet szerint amint eddig is tette, erőfeszítését egy sajátos céljára fogja összpontosítani. E célok mind közbeeső célok a kommunista világ hódításhoz, az európai integritás helyreállításának megakadályozásához és az Európát világhatalommá emelő integrációs folyamat megállításhoz és visszavetéséhez képest. A kommunista világhódítás európai akció-programjában a célok hierarchiájának csúcsán ma Európa legyengítése és integrációs folyamatának visszavetése áll. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy a Szovjetunió most egész külső tevékenységét Európára összpontosítja és más területeket elhanyagol. Ellenkezőleg: a Szovjet folytatni fogja globális támadását a világ minden frontján, ahol sikert elérni vagy szabad világnak kárt okozni remél. Folytatni, sőt fokozni fogja a gazdasági, ideológiai és diplomáciai hadviselést talán helyi fegyveres háború kirobbantásával is nyomást fog majd gyakorolni a szabad világra. De a legkülönbözőbb lesz engedményekre hajlandó

olyan nyugati engedmények fejében, amelyektől Európának az önvédelemtől megfosztását és a világhatalommá emelkedését és megakadályozását reméli. Közben a Szovjet nem fogja megvetni a kisebb jelentőségű eredményeket sem. De a Szovjetet semmiféle engedmény sem fogja rábírní, hogy említett európai célját feladja. A hadviselésének egyetlen módjától a világ egyetlen pontján sem remélhet olyan előnyt, amely felérne azzal, ha Európát önvédelemre képtelen helyzetbe szoríthatná és világhatalommá emelkedésének útján visszavethetné.

A világ sorsa belátható időn belül Európa sorsán dől el. A Szovjet megnyeri Európát, megnyeri a világot; ha elveszti Európát, elveszti a világot.

Ha a Nyugat egységes és határozott marad a Szovjet európai kihívásaival szemben elkerüli a háborút és megerősítheti a saját helyzetét. A Nyugat nem lesz egységes, ha engedményeket fog tenni megfelelő értékű ellenengedmények nélkül, ha a saját erkölcsi elveinek elárulásával a leigázottakat cseretárgyaként kezeli, akkor nem békét, hanem háborút, nem életet, hanem halált fog vásárolni magának.

"A berlini kérdés - írta nem rég a montreali Relations - keresztül, ahol nemcsak Németország egyesítésének Európa biztonságának a leszerelésének Kelet-Európa szabadságának problémái találkoznak; utóforduló és egy világ felé, amelyben a jog uralkodik, vagy az erőszak politikája kormányoz... Közös álláspontjuknak egy célja kell legyen: fenntartani azok szabadságát, akik birtokolják és helyreállítani azokét, akik elvesztették".

A berlini kérdés döntő fontosságú azért is, mert megoldása befolyásolhatja Németország holnapi útját. Már pedig Európa sorsát megint egyszer Németország döntheti el. A hitleri Németország a nagy eretnekségnek a végzetes sovinizmusnak csábítására végveszélybe sodorta a német népet, Európát az egész keresztény nyugati civilizációt és a világot. E szörnyű bűncselekmény felidézésében nem volt ártatlan a Nyugat, amely a német népet az első háború után igazságtalanul kezelte. Adenauernek államférfíui nagysága abban csúcsosodott ki, hogy a német nép sorsát a sovinizta erekségtől eldobta és a keresztény nyugati civilizáció sorsához kötötte. Adenauer a németek Mózesé, aki megmutatta a németeknek az ígért földjét, melyet a német nép el fog érni, ha majd a nagy fordulat óráján, amikor a Szovjetunió válaszut elé kényszeríti, elutasítja a sovinizta ördög kísértését, és hű marad a szülőanyjához a keresztény nyugati civilizációhoz. Egy olyan dicsőséggel süt

majd vissza a jövő német nemzedékekre, amely elúzi a hitleri örület árnyékát.

Az Európa az Adenauer - Schuman-i Gasperi-i látomását az egységes Európáról föl nem adja, megmentette önmagát és megnyitotta az utat Európa integrálásának helyreállításához, 100 millió hű európainak felszabadításához.

Az öreg földrész a nagy fölfedezések kora óta nemcsak kolonizálta a távoli földrészeket, hanem a világot európaizálta és vezette is. Ma nem világ vezér. A szabad világ vezetésének jogarát ma az európai keresztény civilizáció legfiatalabb leánya Amerika tartja kezében. Mégis: Európa újra a világ.

New York 1959. április hó

Kézirat